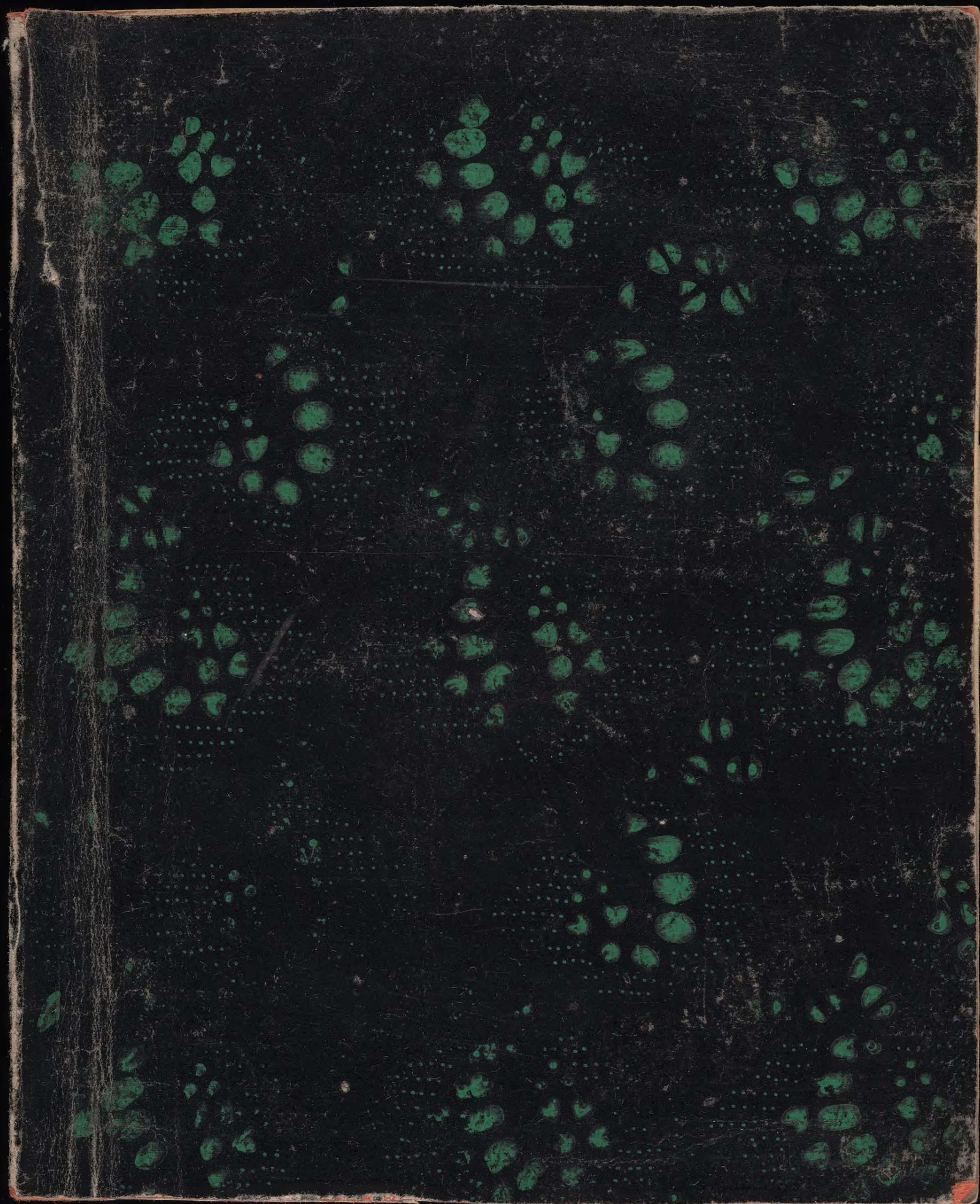

c
1851

front., 2 plts.

lacks pp. 97-104 & 1 plt.?

HUNGA
RIA
LIBERA
LEOPOLD·
VICTOR
HOLLANDSE·MERCURIUS
A°. 1686.

HOLLANDSE
MERCURIUS,
Verhalende de voornaemste
SAKEN van STAET,
En andere
VOORVALLEN,
Die in en omtrent de
Vereenigde Nederlanden,
En elders in EUROPA,
In het Jaer 1686
Zijn geschiet.

Het Seven-en-Dertigste Deel.

TOT HAERLEM,
Gedruckt by ABRAHAM CASTELEYN, Stads-Drucker, op de Marckt, in de Blye Druck. Anno 1687.

Goetgunstige Leser:

N de Titul-Plaet pronkt Mercurius met de voortgangh van der Geallieerden Progressen; bysonder in Ongaryen, alwaer den Adelaer onder de geluckige Regeeringh van sijnen voorspoedigen Keyser, Leopoldus I., de Hooft-Stad van het Coninckrijck, Buda, de Porte in 't aengesicht van haer geheele Leger, door den Primo Vizir selfs geleyt, stormender-hant en met de Degen in de Vuyst ontruckt, het ront-omleggende Lant met Ottomannische Lijcken besaeyt en daer na noch verscheyde Vestingen hem onderhorigh maeckt; En in dat gedeelte van 't soo wijt befaemt out Grieckenlant, het welck nu den naem van Morea voert: Hier is het, dat den Capiteyn Generael, Morosini, onder 't Velt-teecken van de Leeu van St. Marcus, daer de Heerschappy van Venetien mede praelt, door 't tweemael slaen van den Seraskier en t vermeesteren van Navarin, Modon en Napoli di Romania (welck laetste de Turcken, hoe groot van Macht, noyt in den Oorlogh gekneIt, maer by 't sluyten van een Vrede in haer

gewelt

gewelt gekregen hebben) ſijn Hooft met onverwelckelijcke Lauren ciert. In 't midden ſiet men Hamburgh door Denemarcken belegert. Om laegh vertoont ſig, als een werck, die Plaets waerdigh, het aenhouden van de Vervolgingh der Gereformeerden in Vranckrijck en Savoyen, door de Geeſtelijckheyt op een nieuwe manier bedacht, in 't werck geſtelt ende uytgevoert, en een ontallijcke meenighte Ballingen, naulijcks het gewelt harer Vyanden ontvlucht, nevens andere Euangeliſche Vorſten de vry-gevochte Nederlanden, alwaer het Monſter, Conſcientie-dwangh, uyt heeft, met gevouwe Handen en geboge Knien een Schuyl-hoeck en Levens-behoeften verſoeckende en door deſelve met alle teeckenen van medelijden en toegenegentheyt ontfangen ende gehuysveſt.

Het

Het Seven-en-dertigste Deel

Van den

HOLLANDSE MERCURIUS,

Van den Jare 1686.

Christenrijck had nauwelijcks de Leckernye van den twintig-jarigen Stilstant beginnen te smaken / of sat vol angst/ dat d'Onlusten / tusschen hare Princen ontstaen / en door veele gelegentheden van tijt tot tijt meer en meer opwellende / haer eerlangh daer van beroven souden. De voornaemste waren die tusschen de Engelsse en Nederlandse Oost-Indische Maetschappyen over het voorgevallene in en omtrent Bantam: die van Vranckrijck met Spangie / 't Duytse Rijck en den Ceurvorst van de Paltz; d'eerste over d'Indulte van 500000 Stucken van Achten / door den Coning van Spangie op de Fransse Goederen in Indien gegeven/ &c.; de tweede over de menigvuldige overlast / door Vranckrijcks Bedienden verscheyde Standen en Leden aengedaen; en de laetste ter oorsaeck van het Recht / dat de Hertoginne van Orleans op d'Onleen-goederen van 't Ceurvorstendom meende te hebben. Hier by quamen de Verwijdering van de Stad Hamburg/ eerst met den Hertog van Zel/en daer na met den Coning van Denemarcken; 't Mis-verstant tusschen d'oude en jonge Graven van Benthem en andere Verschillen van minder belang; welcke echter voor alsnoch ten deele smeulende zijn gebleven / en ten deele in der minne bygelegt.

De Commissarissen Deciseurs/ voorleden Jaer door haer Hoog Mog: over 't werck van Bantam na Engelant gesonden / hielden / na dat de Maetschappy van dat Rijck haren Eysch opgestelt en onse Commissarissen Instructeurs geantwoort hadden / met d'Engelsse Commissarissen verscheyde By-een-komsten / en de laetste op den 18 Maert / als wanneer sy wedersijts een schriftelijcke Verklaering ondertekenden/ behelsende; Dat sy malkanderen niet hadden konnen verstaen over 't byleggen van 't Verschil wegens 't Bantamse Wesen, noch oock over 't aenstellen van een Arbiter, en dat die saeck nu, vol-

gens 't Tractaet van den Jare 1674, 1675, in handen van den Coning en de Heeren Staten Generael gevallen was: **waer op onse Commissarissen in 't eynde van die Maent thuys quamen.**

Omtrent deselve tijt kregen d'Engelsse nieuwe klachten uyt Indien; over welcke / gevoeght by 't werck van Bantam / d'Envoyé Skelton den 2 Mey de volgende Memorie overleverde:

Memorie van den Heer Skelton, Extraordinaris Engelsse Envoyé.

HOOG MOG: HEEREN:

NIet tegenstaende het gescheenen heeft, dat een spoedige vereffening van de saeck van Bantham een groot vergenoegen in de geinteresseerde Partyen gebaert soude hebben, heeft sijn Majesteyt, de Coning van Groot-Brittannien, nochtans met d'uytterste ongeneughte verstaen, dat de Commissarissen, daer toe gestelt, gescheyden zijn, sonder deselve af te doen. En, alsoo dit, dat te vooren particulier was, een saeck van Staet geworden is, om, volgens de verklaeringh, door de Heeren Commissarissen wederzijts tot Withal den 8, 18 Maert 1685, 1686, ondertekent, door sijn voorsz. Majesteyt en Uwe Heerlijckheden beslist te werden, heeft sijn voorsz. Majesteyt uytdruckelijck aen den ondergeschreven, sijn extraordinaris Envoyé, belast, aen Uwe Heerlijckheden voor te dragen, dat hy tegenwoordig van hare Rechtmatigheyt en Vruntschap verwacht, dat sy niet alleen over dese saeck aen sijne Onderdanen recht sullen doen; maer oock vergoedingh geven van alle d'Ongelijcken, welcke sy geklaegt hebben, dat haer te Gombrone, Malabar en Macassar door d'Onderdanen van desen Staet aengedaen zijn; gelijck Uwe Heerlijckheden door de hier nevens-gevoegde Deductie, uyt het Engels vertolckt, sullen sien. Soo veele plechtelijcke Tractaten, tusschen de Coningen, Voorsaten van sijn Majesteyt, en Uwe Heerlijckheden opgerecht, en zedert tusschen sijn voorsz. Majesteyt en haer vernieut, insonderheyt dat van de Marine, den 1 December in 't Jaer 1674 tot Londen gesloten, welcke Uwe Heerlijckheden soo menigmael betuygt hebben, Religieuselijck te willen onderhouden, toonen naeckt, hoe veel recht sijn Majesteyt heeft, om te eysschen, dat Uwe Heerlijckheden door een spoedige voldoening van d'onrechtvaerdigheden en ongelijcken, sijne voorsz. Onderdanen aengedaen, doen sien, dat sy in deselve begeerte van Vrundschap en goet verstant met sijn Majesteyt willen volherden. Gedaen in 's Gravenhage, den 2 Mey.

B. SKELTON.

De Oost-Indise Compagnie versoeckt ootmoedigh, dat aen de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden klachten mogen werden gedaen over verscheyde injurien, hun aengedaen door de Nederlandse Oost-Indise Compagnie en hunne Bemachtigdens in Oost-Indien, ende strijdende tegens de Articulen des Tractaets, opgerecht dien aengaende tusschen sijne Coninklijke Majesteyt van Groot-Brittannien ende de voornoemde Heeren Staten Generael, in maniere, als volgt:

EErstelijck: Door Brieven, soo aenstonts ontfangen van Gambrone, in Persien, wert de voorsz. Compagnie bekent gemaeckt, dat een Esquadre Schepen, toekomende

komende de Nederlandse Oost-Indise Compagnie, ende geleyt zijnde by den Heer Reynier Kaesenbroot, heeft met gewelt verhindert, dat Johan Goldsborougg, Schipper van een Engels Oost-Indisch Compagnies Schip, genaemt den Bengaelse Koopman, geene Booten heeft konnen gebruycken, om sijn voorsz. Schip t'ontladen, ende daer door den selven gedetineert ende geturbeert heeft in allen haren handel en verrichtingen, 't welck strijdende is d'Articulen van Commercie, dien aengaende opgerecht, en wert geverificeert met een Protest van den voornoemden Schipper; waer van Copye hier nevens gevoegt is.

Ten tweeden: De Nederlandse Oost-Indise Compagnies Schepen hebben den voorleden Jare belet het aenkomen der Peper-booten op de Engelse Factoryen, ende d'Inboorlingen met openbare Placcaten het selve verbiedende. Oock namaels vuur gegeven, ende vernielt hebben alle de geene, die in den selven handel geëmployeert waren, dewelcke altijt aen de Engelse vry is geweest; ende diergelijcke hostiliteyten hebben sy oock gebruykt op de Dienaren der voorsz. Engelse Oost-Indise Compagnie, alhoewel directelijck strijdende is 't voorsz. Tractaet.

Ten derden: Boven alle de voorsz. injurien, nu onlangs gedaen, de Compagnie versoekt ootmoedig, dat satisfactie geëyscht mag worden over de schade, gedaen op het Eyland van Macassar, alwaer de Factoren der Engelse Oost-Indise Compagnie geweldelijk zijn afgenomen en gevangen gevoert naer Batavia, hare Woonplaetsen gesaisseert, ende d'Inboorlingen door publijcke Articulen, met de Nederlanders gemaeckt, verbonden, om noyt meer met d'Engelse te trafiqueren ofte onder haer t'admitteren.

Om al het welcke voorsz. sy lieden ootmoedig versoecken, dat sijne Coninglijcke Majesteyt gelieven wil, t'ordonneren, dat de Heeren Staten Generael mogen werden versocht, om de Nederlandse Oost-Indise Compagnie te bewegen, satisfactie te geven voor de voorsz. injurien, ende te gebieden, dat hier namaels 't voorsz Tractaet naer behooren geobserveert en onderhouden magh werden, gelijck 't selve by d'Engelse onderhouden ende geobserveert is geweest.

ALsoo daer een Tractaet van Marine is tusschen onsen Genadigen Souvereyn en Heer, den Wijsen ende Machtigen Prins, Carolus de II, door de Genade Gods Coningh van Engeland, Schotland, Vranckrijck en Yrland, Beschermer des Geloofs, &c. ende de Hoog Mog: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, 't welcke geobserveert sal moeten werden in alle de Landen en yder gedeelte van de Werelt, te Water ende te Lande, geconcludeert tot Londen den 1 Decemb. 1674.

In welcken Tractaet een liberteyt vermelt is, dat d'Onderdanen van den Coning van Engeland sonder verhinderinge ofte molestatie vryelijck sullen mogen trafiqueren in alle Havenen ende Plaetsen in de gantse Werelt, niet-tegenstaende de gem. Ho: Mo: Heeren Staten Generael ofte eenige van hunne Onderdanen souden mogen wesen in openbaren hostiliteyt ofte Oorlog met deselve Plaetsen ofte Havenen.

Desen is, om bekent te maken, dat het Schip den Bengaelsen Koopman, in dienst van de Bewinthebbers van de Oost-Indise Compagnie tot Londen, gecommandeert wordende door Johan Goldsborough, arriveerde op de Reede van Gambrone, in de Golf van Persien, en in de Domeynen van dien Coning op den 1 Mey 1685, alwaer 6 Schepen waren leggende voor de Stad van Gambrone, toebehoorende de Vereenigde Nederlandse Oost-Indise Compagnie, gecommandeert door Reynier

Kaesenbroot, als Admirael, die pretendeerde, met de Persianen in Oorlog te zijn, ende was aldaer leggende, als een Overwinnaer, in 't midden van een kleyn partye Frankeys, ofte Persiaense Booten, die hy genomen hadde.

Op Sondagh den 3 Mey heeft den voornoemde Admirael my aen boort onses Schips, den Bengaelsen Koopman, laten aenseggen, en het selve in Geschrifte aen Land gesonden aen de Factoren der Engelse Oost-Indise Compagnie tot Gambrone, dat sy lieden, tegenwoordig in Oorlogh zijnde met de Persianen, niet gedogen wilden, dat eenige van de Persiaense Booten ons Schip souden helpen ontladen: waer op ick antwoorde, dat des anderen daegs ochtents Booten bestelt waren, om te komen, en ons beginnen souden t'ontladen, ende dat in yder der selve Booten een Engelsman zijn soude, op dat den Admirael en sijn Volck kennisse mochten hebben, dat 'et Booten waren, die in dienst van de Engelse zijn geëmployeert, en versochte, dat se ons in onse affairen geen beletsel ofte verhinderinge souden doen. Onse Factoren hebben oock aen Land iemant aen den voornoemden Admirael en sijnen Raed gesonden, den selven vindende geresolveert, om te beletten, dat geen Persiaense Booten by ons souden komen.

Op den 4 Mey maeckten de Factoors 6 Booten gereet, en in yder Boot een Engelsman, die komen souden, om onse Oost-Indise Compagnies Goederen uyt ons Schip t'ontladen: Het eerste Boot, dat af-quam, wiert by 't Boot, afgesonden van het Admiraels Schip, aengetast, ende met een van onse Manschap (genaemt Thomas Morley) en verscheyde Goederen, die de Factoors geordonneert hadden, om aen ons boort te brengen, aen boort van den Admirael gebracht. D'andere Booten, siende, dat den eersten genomen was, keerden weder na Land, ende die niet af waren gekomen, bleven leggen; sulcks, wy geene hebben konnen krijgen. Dit Feyt wiert by den Admirael en sijnen Raed gepleegt, terwijlen dat Sr. David, die Tolck is van d'Engelse Oost-Indise Compagnies Factoor op de voorsz. Plaets, aen sijn Boort was, en wiert afgesonden met een Brief, om den Admirael en sijnen Raed bekent te maken, dat de Booten, waer van hy een genomen hadde, waren in dienst van de Engelse geëmployeert, ende des by het Tractaet de Marine niet en behoorden verhindert te worden. De Goederen, die in de Persiaense Boot waren, om in ons Schip gebracht te werden, hebben de Duytse uyt genomen, en met gewelt deselve in onse Boot gedaen, die aldaer op den Tolck Sr. David was wachtende, die, bemerckende de Resolutie van den Admirael en sijnen Raed, seyde tegens hem, dat men Booten koopen soude ende deselve eygen maecken: waer op iemant van hun antwoorde, schoon wy dat deden, sy wildense verhinderen. Hier door ben ick gedwongen geweest, om met onse eygene Booten ende Manschap een groot gedeelte van des Compagnies Goederen aen Land te brengen, om ons Schip te verlichten; maer met groot pericul en schade van de voorsz. Goederen, als mede de gesontheyt en leven van onse Manschap in dese excessive heete Plaets ende Saysoen.

Op den 9 Mey, ons Schip wat geledigt zijnde, brachten wy 't selve wat nader aen het Land, dat wy te bequamer de Booten, die aen ons afquamen, souden konnen assisteren tegens het moetwillige gewelt van den voornoemden Admirael en sijnen Rade, &c. ende door het trachten van 't selve, om die reden, bequamelijck neder te leggen, zijn wy op verscheyde tijden tegens laeg Water aen gront geraeckt, met groot pericul van ons Schip en Ladinge, zijnde daer toe gedwongen

door

door de moetwilligheyt, by den voornoemden Admirael, &c. onse Booten aengedaen, terwijlen ons Schip verder af was leggende.

De Factoren der Engelse Oost-Indise Compagnie zijn genootsaeckt geweest, om 3 Booten tot Gambrone te koopen; en op den 12 ende 13 Mey, om dat de Duytse gedreyght hadden, deselve te willen wegh nemen, zijn wy geneceffiteert geweest, om met onsen Scheeps-boot, inhebbende 40 a 50 gewapende Mannen, deselve 3 Booten van Land af te halen, te beschermen en aen ons Schip te brengen. Ende daer namaels t'elckens, als die Booten by ons komen mosten, zijn wy genootsaeckt geweest, deselve met ons Boot af te halen; anders wilden sy niet komen. Welck gins en weder senden van ons Boot en Volck, is ons meer verhinderinge gebracht en tijt versuymt geweest, dan of wy het werck sonder hun hadden selfs gedaen.

Op den 17 Mey, na dat wy soo veel Goederen uytgeruymt hadden, als wy wel konden, tot dat wy Ballast ingenomen hadden, gelijck gebruyckelijck is op de voorsz. Plaets, tot dat de Persiaense Booten het Ballast aen boort konnen brengen, zijn wy genootsaeckt geweest, met ons Schip ende de 9 gekochte Booten daer van daen te zeylen naer het Eyland Ormaze, en aldaer met groote moeyte en swarigheyt soodanigen Ballast in te nemen, als wy oprapen konden; in het doen van 't welck hebben wy seven dagen moeten versuymen, eer dat wy op dese Reede weder konden komen; 't welck, indien wy niet verhindert ofte gemolesteert waren geweest by den voornoemden Admirael, &c. was niet noodig geweest; want het is klaerblijckelijck, dat, terwijlen wy doende waren, om onse Goederen te ruymen, wy souden Ballast alle dagen hebben konnen krijgen, soo als wy het van nooden hadden gehad.

Aengemerckt zijnde den grooten tijt-versuym, by ons geleden door de verhindering ende molestatie, ons door den voorsz. Admirael en sijnen Raed aengedaen, die ick bevinde Lieden te zijn van soodanigen inborst, dat se niet wilden gehouden zijn aen eenige Ligue ofte Tractaet wijders, dan het accorderende was met haer eygen tegenwoordigen interest, ende specialijck den Tractaet de Marine, des soude ick my selven nalatig van mijn plicht aen mijnen Coning, Vaderland ende Reeders oordeelen, indien ick sulcks met stilswijgentheyt soude laten passeeren, sonder daer tegens te verklaren ende te protesteren.

En hier mede (ten behoeve van mijne Meesters ende Reeders, de Ed: Bewinthebberen der Oost-Indise Compagnie tot Londen en hare Successeuren, ende ten behoeve van d'Eygenaers van ons Schip den Bengaelsen Koopman, ende ten behoeve van my selven, Officieren ende Scheeps Compagnie, van wat hoedanigheyt van Persoonen dat se zijn mogen, die eenigsints zijn, ofte hier namaels geconcerneert mogen werden in desen ons Schip ofte Ladinge, gedurende haer verblijf uyt Engeland, tot dat se weder daer na toe sal gekeert zijn) protestere ick tegens U Reynier Kaesenbroot, als Admirael en opperste Bevelhebber van de Nederlantse Oost-Indise Compagnies voornoemden Vloot, ende tegens allen uwen Raed, ende tegens alle de Officieren, Bootsgesellen ende Soldaten, ofte eenige andere Persoonen, op wat maniere die onder u zijn agerende, ende verklare, dat gy gesamentlijck en elck in 't bysonder, ende uwe Erfgenamen, Executeuren ende Administrateuren, verbonden ende geobligeert zijn, om volkomen satisfactie te doen aen de Ed: Bewint-

hebberen ende Kooplieden der Engelse Oost-Indise Compagnie tot Londen en aen hare Successeuren, en aen alle en yder Persoon, die tegenwoordig is, ofte hier namaels eenigsints geconcerneert magh werden in desen onsen Schip den Bengaelsen Koopman, ofte desselfs Ladinge, gedurende het verblijf daer van uyt Engeland op desen tegenwoordigen reyse, tot het wederkeeren van den selven daer na toe ende het ontladen der selven, wegens alle soodanige schaden ende verliesen, veroorsaken van Siecktens, verlies van Lijf en leven, ofte eenige andere schaden ende verliesen, hoedanig die zijn mogen, dewelcke wy alreede hebben ofte verder sullen komen te lijden, ofte iemant van ons, door dese uwe verhinderinge ende belet, ons aengedaen in onsen Trafijck, sonder de minste occasie ofte aggravatie, by my ofte iemant van de mijne in eeniger wijse aen u gegeven; 't welck t'eenemael strijdig is tegens den eersten Articul van het voorsz. Tractaet de Marine ende den gantsen inhout der selver.

Wijders (ten behoeve van alle de geconcerneerde Persoonen, als voorsz. is) protestere ick insgelijcks particulierlijck tegens u, den Schipper van het Schip den Blaeuwe Hulck, (ende, soo ick wel onderricht ben, genaemt George Clarebout, of diergelijcken naem) Schipper onder den voornoemden Admirael, over het afsenden van een Boot en Volck van uwen Schip, op den voorsz. 4 Mey 1685, ende daer mede aenhalende het eerste Boot, die naer onsen Schip was komende, (met Thomas Morley, een van onse Manschap, die in den selven was) als mede eenige Goederen in den selven, die gebracht mosten werden aen boort onses Schip, den voorsz. Bengaelsen Koopman, ende daer door belettende, dat andere Booten niet aen boort onses Schip wilden komen, om ons te helpen ontladen, waer door ons veel verhinderinge ende molestatie in ons Trafijck, tijt ende reputatie met d'Ingesetenen is aengebracht, contrarie het voorsz. Tractaet de Marine en de 1 en 9 Articulen der selve, en tegens den gantsen inhout des voorsz. Tractaets; werdende by het voorsz. 9 Articul U L. specialijck belast, diergelijcke niet te sullen doen. Noch en wil het seggen, dat gy het gedaen hebt door order van uwen Admirael Reynier Kaesenbroot, U bevryden van de schult van 't violeren van den 9 Articul des voorsz. Tractaets de Marine, noch van de voldoeninge van de satisfactoire gedeelte van dien naer u vermogen, noch van de Boete, in het voorsz. Articul geëxpresseert. Ten oirkonde hebbe desen ondertekent, ende met mijn Cachet daer nevens gedruckt, aen boort van den Bengaelsen Koopman, op de Reede van Gombroone, op den 1 Juny 1685. Was geteeckent, *John Goldsborough.* (*L. S.*) Ter zijden stont: Gepubliceert en overgelevert ter presentie van ons; ende was geteeckent, *Edward Kent, Richard Cowley, Matthew Empson.* Noch lager stont, De originele Protest, waer van desen een oprechte Copye is, wiert gelesen en overgelevert by ons aen den voornoemden Admirael Reynier Kaesenbroot ende Schipper George Clarebout, aen boort van het Schip de Blaeuwe Hulck, op den 1 Juny 1685.

Ter oirkonde geteeckent

Edward Kent, Richard Cowley, Matthew Empson.

Hier op versochten haer Hoog Mog: aen de Bewinthebbers onser Maetschappy, op 't spoedigste, 't geen sy daer tegens in te brengen hadden, aen haer te willen overleveren; 't welcke sy door 't volgende Bericht volbrachten:

Bericht

Bericht van de Bewinthebberen van de Nederlandtsche Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie, overgelevert aen de Hoog Mog: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden, den 22 Juny 1686: Op het subject van de klachten, by den Heer Skelton, Extraordinaris Envoyé van den Coning van Groot-Brittannien, gedaen, over 't werck van Bantam, soo oock over het voorgevallene tot Macassar ende de Kust van Mallabar, ende eyndelijck voor Gamron, in de Golpho van Persien.

HOOG MOGENDE HEEREN:

IN nakominge van het geene Uw Ho: Mog: by der selver Missive van den 31 Mey deses Jaers 1686, aen de Kamer van de Oost-Indische Compagnie tot Amsterdam, als de Præsidiale, geadjusseert, relatijf tot Uw Hoog Mog: Resolutie van den selven datum, die van de gem. Compagnie hebben gelieven aen te beveelen; namentlijck, dat deselve aen Uw Hoog Mog: ten spoedigsten souden hebben te laten toekomen Bericht op seeckere Memorie, by den Heer Skelton, Envoyé extraordinaris van sijn Coninglijcke Majesteyt van Groot-Brittanien, den tweeden van deselve Maent aen Uw Hoog Mog: gepresenteert, raeckende de sake van Bantam; en voort vervattende klachten over het voorgevallene in Oost-Indien tot Gamron, Mallabar en Macassar, met versoeck van reparatie; sullen de Bewinthebberen van de gemelte Compagnie deser Landen met schuldigh respect seggen; en eerstelijck, raeckende het eerste Poinct, spreeckende van 't werck van Bantam; dat, of wel Uw Hoog Mog: noch in goede geheugenisse sullen hebben het geene, daer in zedert de Maent van Mey des Jaers 1683, als wanneer men dat eerst heeft beginnen te roeren, ende door den Heer extraordinaris Envoyé Chudleig die hevige klachten ter Vergaderinge van Uw Hoog Mog: zijn ingebracht, en vervolgens door den Heer Ridder Chardin breeder zijn uytgeleyt en gededuceert, soo by Monde, als in Geschrifte, tot nu toe is voorgevallen en gepasseert, niet-te-min op het vertrouwen, dat het Uw Hoog Mog: niet onaengenaem sal wesen, dat derselver memorie daer in eenigsints wert ververscht, soo sullen de voorsz. Bewinthebberen van de Nederlandsche Compagnie met Uw Hoog Mog: permissie een kort recit doen; Eerst en voor af van 't geene in den beginne daer in hier te Lande by onderhandeling en naderhants mede in Engelant by continuatie is gedaen door den Heer Ambassadeur van Citters op de ordres, van Uw Hoog Mog: hem gegeven, gevolglijck van de Proceduren, die voor wederzijts Commissarissen in Engelandt zijn gehouden, met het geene daer omtrent verder is voorgevallen; En dan treden tot de saecke ten principalen, om soo kort, als doenlijk is, aen te wijsen, hoe gantsch onredelijck ende ongefondeert de voorsz. klachten zijn, waer van men in den beginne sulcken ophef heeft gemaekt; Mitsgaders ten vollen justificeren de conduites, die de Regeeringe tot Batavia hier in heeft gehouden en gebruyckt.

Wat het eerste belangt, heeft den gemelten Heer extraordinaris Envoyé Chudleyg by sijne Memorie van den 25 Mey des voorsz. Jaers 1683 aen Uw Hoog Mog: geklaegt, dat die van de Regeeringe tot Batavia op een gantsch extraordinaire wijse die van de Engelsche Oost-Indische Compagnie in haer oude Residentie-plaets tot

Bantam

Bantam souden hebben geoutrageert en uyt deselve met gewelt verdreven op soo eene vremde manier, dat daer van niet, als een eenigh diergelijck exempel, soude konnen werden bygebracht, 't welcke beter soude wesen geswegen, als weder opgehaelt; met versoeck, dat de gem. Nederlandsche Compagnie soude werden gehouden, om hare Troupes uyt Bantam te trecken, de Engelsche aldaer te restablisseren en te repareren de daer by geleden schade. Dan den gemelten Heer Ridder Chardin, door de voorseyde Engelsche Oost-Indische Compagnie herwaerts gecommitteert, dese klachten een weynigh versachtende, apparent, om dat se te seer extravageerden, in plaetse van de Regeeringe tot Batavia te beschuldigen, dat sy de Engelsche uyt Bantam souden hebben verdreven, heeft sig gecontenteert, met te seggen, dat sulcks soude zijn geschiedt door de suggestie en den raed van den Major St. Martin, die de Nederlandsche Troupes tot Bantam en Chef commandeerde; dat die den Coningh soude hebben gedisponeert, om de Engelsche uyt Bantam te setten; en sonder dat hy daer toe eenig bewijs heeft by-gebracht; maer sijn voorgeven alleen gefondeert op een conjecture, soo los en ongegront, dat men sig wel hadde mogen onthouden, die in dier voegen by een publique Memorie voort te brengen.

En, hoewel de Bewinthebberen voornoemt doenmaels ontbrack de gerequireerde kennisse van saecken, als noch geen van hare Schepen uyt Indien ten selven tijde aengekregen hebbende, en dat het geene, haer daer van was bewust, sy alleen te weten quamen uyt Brieven, haer met Engelsche Schepen over Engelant toegesonden, alwaer deselve eerst eenigen tijt waren opgehouden en geopent, met verbreeckinge van het Cachet, en vervolgens aen den Correspondent van de Nederlandsche Compagnie tot Londen behandigt, soo hebben sy nochtans niet nagelaten, na de kennisse, die sy, als vooren, hadden bekomen, Uw Hoog Mog: op de voorsz. klachten te dienen van Bericht.

Waer op dan by Uw Hoog Mog: aen de gemelte Heeren Chudleyg ende Chardin toegevoegt zijnde een Antwoort, daer de Engelsche Compagnie in dese en geene passagies van hare Schrifturen haer op beroept, en voort met Uw Hoog Mog· goetvinden gevolgt zijnde een onderhandeling tusschen den voornoemden Heer Ridder Chardin en de Nederlandsche Compagnie, is de sake soo verre geavanceert geweest, dat men daer op wederzijts niet anders, als een finael Accoort, te gemoet sagh, als wanneer de gemelte Heeren Chudleyg en Chardin, voorgevende, last ende ordre van haren Coningh ontfangen te hebben, om alles te staecken, de voorsz. onderhandelingh hier te Lande seer onverwacht is afgebroocken; doch met goetvinden van Uw Hoog Mog:, die niet anders sochten, als dese saecke, waer het doenlijck, in der minne by te leggen en af te doen, in Engelant gecontinueert; waer toe den Heer Ambassadeur van Citters met volle last en macht, soo van Uw Hoog Mog:, als van de Nederlandsche Compagnie, is voorsien geworden; dan de Engelsche, hare demandes daer op vergrootende, ende soo, als het naderhant is gebleecken, oock by haer selfs in haer Replicq, waer van hier na sal werden gesproocken, wert geaffirmeert, andere Desseynen voorhebbende, en van intentie wesende, om haer selven door een geweldige hant tot Bantam te herstellen; tot welcken eynde sy in 't Jaer 1683 een sware Armature van Schepen en Volck onderhanden genomen hadden; doch welck Desseyn, soo sy elders selfs seggen, en waer over sy haer als noch

beklagen,

beklagen, sy niet ter executie hebben mogen leggen, als door den overleden Coning, onsterffel: Memorie, daer in wederhouden wesende, is die Onderhandelinge gebleven buyten verdere voortgang, tot dat eyndelijck den hoogstged. Coning goetvond, in te slaen den wegh en op te volgen den voet, by de Conventie van den Jare sestien-hondert vier-en vijf-en-tseventig, tusschen die Majesteyt en desen Staet gemaeckt, gepræscribeert, om namentlijck die Differenten te laten termineren en beslissen door wederzijds Commissarissen, dewelcke tot dien eynde volgens de voorsz. Conventie mosten by-een-komen tot Londen; 't welck dan by Uw Hoogh Mog: mede in dier voegen goed-gevonden zijnde, is aldaer een Tribunal opgerecht geweest, gecomposeert uyt acht Commissarissen, van yder zijde vier; waer voor, naer dat Partyen wederzijts over de Præliminaria ende dese en geene voorvallen eenige malen gecompareert waren geweest, verstaen is, dat men alles by Geschrifte soude verhandelen, ende sulcks de saecke beschrijven, gelijck als dat gedaen is by Eysch, Antwoort, Replijcq en Duplijcq, selfs tot Triplijcq en Quadruplijcq incluys; oock zijn daer benevens overgelevert de probatoire Stucken tot astructie van de sake aen d'eene ende wederlegginge van deselve aen d'andere zijde; zijnde by die van de Nederlandsche Compagnie tegens den voorsz. Eysch van de Engelsche mede gedaen ende overgelevert haren Eysch in Reconventie wegens de Vrachten van vier Schepen, daer mede de Nederlandsche Compagnie die van de Engelsche Compagnie voor eenige Maenden, op haer ernstelijck versoeck, hadde geaccommodeert, te samen begroot op een somme van dertien-duysent negenhondert Ponden Sterlings; invoegen dat de voorsz. Stucken in handen van de welgemelte Heeren wederzijds Commissarissen gekomen zijnde, om daer op recht te doen, de Heeren Engelsche Commissarissen in 't voteren verklaert hebben, hare opinie en sentiment te wesen, dat in plaets van alle het geëyschte van de Engelsche Oost-Indische Compagnie, te weten, niet alleen het rappel van de Nederlandsche Troupen uyt Bantam, en het Territoir van dien, maer daer neffens mede de overleveringe van het Casteel en de Stad van Bantam, de Nederlandsche Compagnie de voorsz. Engelsche Compagnie alleen behoorde te restabilieren in Bantam, soo ende invoegen het selve by Monsieur Chardin in den Hage was geëyscht, ende alles aldaer te herstellen in dien staet, als het selve voor den Oorlog was geweest, ende dat het Dedommagement, beneffens de Reconventie, soude werden gereserveert: Dan de Heeren Commissarissen van desen Staet haer advys uyttende, te weten, een yder van hun sijn opinie affonderlijck in ordre voortbrengende, hebben verstaen ende verklaert, dat, nademael de decisie van de saecke, die Juridicquement most afgedaen worden, dependeerde aen de waerheyt van de Feyten, die de Engelsche Compagnie tot laste van de Nederlandsche Compagnie hadde ingebracht, ende specialijcken, dat deselve de Engelsche Compagnie uyt Bantam soude hebben verdreven, waer toe geen het minste bewijs was geproduceert, dat de voorsz. Engelsche Compagnie haren Eysch en Conclusie, op ende jegens de Nederlandsche Compagnie gedaen ende opgenomen, behoorden te worden ontseydt, ende de voorsz. Engelsche Compagnie gecondemneert, aen de voorsz. Nederlandsche Compagnie te voldoen de Vrachten van de vier Schepen, in Reconventie geëyscht: Waer door dan, mits het staecken van de Stemmen, de saecke gevallen zijnde in die termen, dat deselve, volgens de voorsz. Conventie van den Jare 1674, 1675, moste komen in

handen van den Arbiter ofte Commissarissen, tot het verkiesen van dewelcke by de voorsz. Conventie den tijt van een Maent was gepresceribeert; dan de gemelte Heeren wederzijds Commissarissen Decisears den anderen daer over niet konnende verstaen, wesende oock van de Engelsche zijde, schoon de Engelsche Compagnie Eysschersche was in Conventie, geen Super-Arbiter voorgeslagen, hebben deselve, volgens Acte, daer van gepasseert ende wederzijds geteeckent, de voorsz. gantsche saecke gelaten in de handen van hoogst-ged. Majesteyt ende Uw Hoog Mog:, om by deselve te worden getermineert naer inhoude van de voorsz. Conventie; ende dit is dan de reden, waerom den gemelten Heer Extraordinaris Envoyé Skelton by de voorsz. Memorie sijn Addres hier over aen Uw Hoog Mog: heeft gemaeckt, tenderende, dat deselve in desen aen de Onderdanen van Engelandt souden willen doen erlangen Justitie; mits welcken te examineren staet, of de klachten, die de Engelsche Compagnie ter sake van het voorgevallen tot Bantam heeft gedaen, en alsnoch doet, op soodanige solide redenen berusten, waer door de Nederlandsche Compagnie soude konnen werden verstaen gehouden te wesen, haer weder tot Bantam te herstellen op die voet, soo als sy voor den Oorlogh daer hebben geseten; (want het vordere is haer als vooren selfs by de Heeren Engelsche Commissarissen ontseydt) ende dat met reparatie van schaden ende interessen, die sy pretenderen, door die van de Nederlandsche Compagnie te hebben geleden; dan, om die saecke wat klaerder te doen voorkomen, gemerckt deselve, zedert dat den Heer Extraordinaris Envoyé Chudleygh eerst, als vooren, die voor Uw Hoog Mog: heeft gebracht, ende door den Heer Ridder Chardin nader is geastrueert, seer van natuur is verandert, ende een geheel ander gedaente heeft gekregen; oock de Nederlandsche Compagnie nadere preuves tot wederlegging van het gesustineerde van de gemelte Engelsche Compagnie heeft gerecouvreert, sal het noodig wesen, deselve een weynig hooger op te halen.

Het is dan sulcks, dat Sulthan Agon, voor desen Coningh van Bantam, en Vader van den tegenwoordigh regeerende Coningh, te rade geworden zijnde, soo ten aensien van sijn ouderdom, als om andere insichten, sig van de Regeeringe te ontdoen, ende een stil en privaet leven te leyden, het Rijck aen sijn oudste Soon heeft overgedaen, ende sig geretireert na Tartiassa, een vermaeckelijcke Plaets, ongeveer ses Mijlen van Bantam, ende een Mijle van de Zee gelegen, om daer het overige van sijn dagen, met ontdoeningh van alle Affaires, door te brengen: Dat de Soon, op den Troon geseten, ende de Regeering van het Rijck in handen hebbende, aenstonts sijne Gesanten na Batavia gesonden heeft, verselt, tot te meer aensien, met een Suite van omtrent 300 Persoonen, om aen de Regeeringe aldaer kennisse te geven van sijne komste tot de Kroon; mitsgaders met deselve de oude Verbonden te vernieuwen; hebbende gelijcke Gesanten afgesonden naer Engelant, alwaer deselve diermaten zijn ontfangen, dat die van de Engelsche Oost-Indische Compagnie by haer Brief, aen den gedachten Coningh van Bantam in Julio 1682 geschreven, ongeveer twee Jaren na dat dien jongen Coningh aen de Kroon was gekomen, seggen, dat men sijn Ambassadeurs die eer hadde aengedaeu ende dat respect bewesen, als of sy gesonden waren geweest van de grootste Coningh of Potentaet op de Wereldt, met byvoeginge in den selven Brief, dat sy geern hadden vernomen, dat Godt Almachtigh hem met bewilligingh van sijn Vader hadde gebracht ende be-

vestight.

vestight op de Throon van het Coninghrijck van Sourosoan, zijnde het Rijck van Bantam.

En heeft wijders sijn hoogstged. Majesteyt van Groot-Brittannien de voorsz. Gesanten gedimitteert met Geschencken voor den jongen Coning, haer Meester, ende voort geaccompagneert met een honorabele Missive aen den selven, alle ten Processe geproduceert, waer in hy wort genoemt de Vermaerde ende Doorluchtige Sulthan Abdul Cabar Aba Nazar, Koningh en Heer van het gemelte Koninghrijck van Sourosoan, dat is Bantam; voegende daer by, dat sijn Majesteyt de gemelte Ambassadeurs hadde ontfangen met alle behoorlijck respect, volgens hunne Caracter, ende met oprechte genegentheyt, als komende van een Prins, wiens Persoon en Vruntschap sijn Majesteyt verklaerde seer hoogh te achten; en aen dewelke hy het nootsaeckelijck oordeelde, een Agent of Envoyé te senden, gemunieert met sijn Majesteyts Pouvoir, ende ordre van de Engelsche Compagnie, om met den Koning van Bantam een nader Verbondt te maecken; zijnde dese betuygingen en offres van Alliantie noch gereïtereert in een andere Missive, by de voorseyde Engelsche Compagnie uyt Londen den 7 July 1682 geschreven, mede ten Processe overgeleyt; blijckende hier uyt dan ten genoegen van alle onpartydige, dat de nu Regeerende Koningh beyde by den Koningh van Groot-Brittannien ende de Engelsche Compagnie, soo wel in Engelant, als in Indiën, voor Wettig Heer en Koning van het gantsche Koningrijck van Bantam en als Successeur van sijn Vader is erkent geweest.

Maer, alsoo de tegenwoordige Koningh in de directie van des Rijcks saecken niet voldede, soo 't scheen, aen de verwachtinge van sijn Vader, noch aen 't humeur van veele van sijne Onderdanen, soo is een sware Civile Oorlogh in 't Rijck ontstaen, in dewelcke de Malcontenten, voornemens zijnde, het Jock, soo als sy 't noemden, van haren Hals af te werpen, na dat sy den ouden Koning mede in haer Partye getrocken hadden, dat sig daer op in Turtiassa ende de tegenwoordige Koning in Bantam sig was versterckende, eyndelijck door de Wapenen haer Meester van Bantam hebben gemaeckt, mitsgaders de Regeerende Koning in sijn Kasteel, daer in hy sig geretireert hadde, belegert, in meyninge, hem beyde van de Throon en van het Leven te beroven, ende een jonger Broeder daer op te brengen; mits welcken dese Koning, geen andere uytkomst te gemoet siende, de Grooten van 't Rijck meest tegens hem geanimeert bevonden, ende de Gemeente daer beneffens tot sijn Partye hebbende, is te rade geworden in sijn miserabelen staet, en hoe dat hy buyten het verlies van de Kroon niet anders, als een wreeden doot, te verwachten had, aen den Generael ende Raden van de Nederlandsche Compagnie tot Batavia door seer lamentabele Brieven bekent te maecken, en derselver Secours te versoecken; dan, deselve niet konnende goot-vinden, in een saecke van die importantie, haer soo plotselijck in te wickelen, hebben, alvooren iets in 't minste daer in te determineren, besloten, hare interpositie tusschen Vader en Soon aen te bieden, en tot dien eynde Gesanten met Brieven, daer toe tenderende, af te senden; dan, de Vader deselve gantsch dedaigneuselijck hebbende verworpen, sonder sig te verwaerdigen, aen de Regeeringh tot Batavia of hare Gecommitteerden eenig antwoort daer op te geven, is de gemelte Regeering tot Batavia, siende, dat de saecken van den Soon haer na het uytterste begonden te neygen, van yder een genoeghsaem verlaten we-

fende, eyndelijck geresolveert geworden, den selven tegens sijne Rebellen by te springen, ende hem, soo doenlijck, te libereren uyt de gantsch ellendigen Staet, daer in hy was gebracht; en het welck oock soodanigen succes heeft gehad, dat wy, niettegenstaende de harde oppositie van de Vyanden, voet aen Lant gekregen, ende den Koningh in sijn belegert Kasteel ontset en op sijn Throon herstelt hebben; die dan, soo tot demonstratie van sijn ressentiment tegens de Engelsche, die sijn Vyanden hadden geassisteert, als tot besorging van sijne veyligheyt in het toekomende, buyten toedoen van de Nederlandsche Compagnie, heeft geboden, sijn Lant te ruymen, en met hare Goederen elders te vertrecken.

Het welck dan zijnde een waerachtig Verhael van 't gepasseerde in dese saecke, soo valt daer op te considereren:

Eerstelijck: Dat, den ouden Koning sijn Rijck hebbende overgedaen aen sijn oudsten Soon, deselve door die Cessie is geworden Wettig Koning, en dat hy daer voor is erkent door den Koningh van Groot-Brittannien en door die van de Engelsche Oost-Indische Compagnie.

Ten tweeden: Dat, hy daer door geworden zijnde Wettig Koning, sijne Onderdanen, de Wapenen tegens hem opvattende, geweest zijn dessels Rebellen.

Ten derden: Dat, volgens het Natuurlijcke en Volckeren Recht, niet alleen is toegelaeten, een Koning, door sijne Onderdanen verdruckt, de behulpsijcke hant te bieden; maer dat selfs dese hulp-middelen moeten werden gehouden voor een werck van Charité of Liefde.

Ten vierden: Dat tegens het selve Recht strijdigh is, de quade gevolgen van een Actie, die gepermitteert en eerlijck is, te wijten aen de geene, die Autheur van deselve Actie is, en niet van de gevolgen van dien.

Ten vijfden: Dat niet meer tegens de reden aengaet, dan 't verjagen van de Engelsche uyt Bantam te imputeren aen die van de Regeeringe tot Batavia en aen hare Auxiliaire Wapenen, om dat het kennelijck is, dat het vertreck van de Engelsche uyt Bantam niet en is geweest een nootsaeckelijck, maer alleen een accidenteel gevolg; den Koning haer hebbende doen vertrecken, niet, om dat hy was victorieus, (want hy hadde haer vredelijck aldaer laten inwoonen, zedert sijn aenkomst aen de Kroon tot den Oorlogh toe, en sulcks gedurende de twee Jaren van sijn Regeeringe) maer alleen, om dat hy was versekert, dat sy sijne Rebellen hadden geassisteert, buyten verdere bedencklijckheden, die hy niet buyten reden tegens haer hadde opgevat.

Hier tegens brengen die van de Engelsche Compagnie in, en poseren, dat in facto waer soude wesen, dat die van Batavia souden hebben verweckt en gevoet de Querellen tusschen den ouden en jongen Koningh van Bantam.

Dat sy al twee Jaren voor het ontstaen van desen Oorlog Intrigues hebben gehad met Pangeran Diepa Panerat, een van de principaelste Ministers van den jongen Coningh, om dit haer Desseyn te doen reüsseren.

Dat sy gevolgelijk, desen Koning in hare stricken gekregen, en voort seer trouwloослijck gebracht hebbende onder haer Jock, hem voort souden hebben gedwongen, de Engelsche te moeten uytsetten.

En, om het doen van de Bedienden van de Nederlandsche Compagnie noch te meer verdacht ende als voor de Werelt stinckende te maken, heeft men sig geëman-

cipeert

cipeert in het Voorjaer 1683, den Coning van Groot-Brittannien te representeren, dat den voornoemden Major St. Martin, die over de macht van de Nederlandsche Compagnie tot Bantam als Hooft commandeerde, tegens de Factoors, mitsgaders het Volck ende de Effecten van de Engelsche Compagnie tot Bantam seer veele gewelden soude hebben bedreven, soo verre, dat hy haer soude hebben gedepossideert, ja selfs uyt haer oude Residentie-plaets verjaegt; maer in plaetse dat de Engelsche Compagnie de Feyten, die van de essentie van het werck zijn, souden bewijsen, gelijck sy nochtans souden moeten doen, souden sy in desen triumpheren, soo wort in de gantsche Productie, die deselve ten Processe heeft gedaen, niet ter werelt bevonden, dat in het minste na gelijckt, of 't geene directelijck of indirectelijck, selfs niet by consequentie, kan dienen tot verificatie van de enormiteyt van die Feyten.

Ende, hoewel de Nederlandsche Compagnie magh volstaen met de negative, die men niet gehouden is, oock dickmaels niet kan bewijsen, immers niet anders, als indirectelijck, want men kan door geen directe manier bewijsen het geene niet en is; niet-te-min, om klaerlijck te doen blijcken, dat die van de Regeeringe tot Batavia in desen t'eenemael onschuldigh zijn, heeft men alleen te considereren de morale impossibiliteyt van het voorsz. eerste Feyt; namentlijck, dat de Regeeringe tot Batavia soude hebben verweckt ende gemonteert de Quæstien en oneenigheden tusschen de Vader ende Soon; en de notoire onwaerheyt van het tweede Feyt, te weten, dat deselve Regeeringe den jongen Coning soude hebben gedwongen, om de Engelsche uyt Bantam te doen vertrecken.

Wat het eerste belangt, is het wereld-kundig, dat tusschen den ouden Koningh ende die van de Regeeringe tot Batavia een seer geruymen tijt geen goede intelligentie, selfs niet de minste correspondentie, is geweest, alsoo, de laetste haer van de eerste seer gehoont ende ten hooghsten beledigt vindende, soo verre, dat men eyndelijck de Wapenen tegens malkanderen heeft opgevat, deselve eerst zijn nedergeleyt met de aenkomst van de Soon tot de Kroon; sulcks, dat men de Vader tegens den Soon niet kan hebben opgeset, veel min die Querellen gefomenteert.

Ende wat dwaesheyt soude het van die van Batavia zijn geweest, dat sy den Vader tot den Oorlog tegens den Soon souden hebben aengemoedigt, daer sy met den Soon in goede nabuyrschap ende in vruntschap leefden, en geene de minste reden hadden, om haer over sijn Regeeringh en Conduite t'haren reguarde te beklagen, daer ter contrarie, de Vader d'overhant krijgende, sy van soo veel slimmer Conditie souden zijn geworden, en een nieuwen Vyandt op den hals gehaelt hebben.

Dat sy den Soon tegens de Vader souden hebben opgeset, ende hem tot 't opnemen van de Wapenen aengemoedight, kan mede in geen gesonde Hersenen plaets grijpen; eensdeels, om dat voor haer geen voordeel ofte avantagie daer in te beoogen was, ende voorts alles met een onseeckerheyt van den uytslag soude zijn vermengt geweest; ende ten anderen, dat hy dan in allen gevalle wel soude hebben gemaeckt, in de voorbaet ende de eerste Aggresseur te wesen, daer nu ter contrarie de Vader dat is geweest, dewelcke daer door seer groote avantagies op de Soon bekomen heeft gehad, met en door het verbranden en ruineren van de Stad, ende den selven sijnen Soon in sijn eygen Casteel belegert te houden; ende, ten ware die van Batavia dat door haer Secours hadden belet, ofte tusschen beyden waren gekomen geweest, de

Vader seeckerlijck over de Soon soude hebben getriumpheert; ende, by aldien den Oorlog al nae d'intentie en tot voordeel van den Soon ware geëyndigt geweest, wat konde hy daer uyt te hoopen hebben, die albereyts op den Throon sat, ende niet grooter konde werden; soude de Soon wel na sodanigen raed konnen geluystert, ende daer op de Wapenen tegens de Vader opgenomen hebben, wiens Interesse daer in contesteerde, om sijn Rijck in rust te beheerschen? Ende moet dienvolgende daer uyt niet besloten worden, dat alle dese ongemacken zijn voortgekomen van die geene, die naer veranderingh haeckten? dewelcke, haer niet konnende ofte willende voegen na het Gouvernement van den Jongen Coningh, tegens haren Prins zijn gerevolteert, met een voornemen, om hem van den Throon te stooten, ende een ander, die beter van haer sinnelijckheyt en met haer humeur accorderende soude wesen, daer op te brengen? ende welck desseyn oock soo verre is gesucce-deert, dat den Jongen Coningh op het point is geweest, om sijn Kroon ende Leven te verliesen.

Soude de Regeeringh van Batavia haer in den beginne wel hebben konnen verbeelden, dat den Jongen Coningh eyndelijck op sijne Vyanden ende Rebellen de overhant soude gekregen hebben; dat de Engelsche haer in dien Oorlogh souden hebben gemesleert, ende dat sy de Rebellen tegens haren Prince, die sy selfs voor wettigh erkenden, souden hebben geassisteert, (doch waer van hier nae breeder sal werden gesproocken) en dat hy daer op de Engelsche uyt sijn Rijck soude hebben verstoten?

Souden sy, de Soon tegens de Vader aengeset hebbende, na dat de Soon door soo veele lamentable Brieven om hulp versocht ende gebeden hadde, den selven tot die extremiteyten hebben laten komen, dat, by aldien sy maer een dag langer daer mede getardeert hadden, deselve sig aen sijne Rebellen soude hebben moeten overgeven, en een wreeden doot smaken?

Indien de Rebellen voor 't ontset door de Nederlantsche Macht het Casteel hadden verovert, ende den Coning om het leven gebracht, souden sy wel hebben konnen beletten, dat, het zy den Ouden Coning, of wel een van sijne Jonger Soonen, weder op de Throon ware geraeckt, die het Rijck soude hebben bestiert, met een revenge tegens die geene, die haer tegens sijne desseynen hadden geopposeert.

Ende, indien men conjecturen ende præsumptien in saecken van die natuur soude konnen of mogen plaets geven, is het niet seer aennemelijck, dat de Engelsche selfs gedaen hebben, 't geene men de Nederlandtsche Compagnie in desen *valschelijck* nae-geeft?

Sy debiteren voor de seeckere waerheyt, dat den Jongen Coningh, wanneer de Vader het Rijck noch beheerschte, haren Agent ende Commisen soude hebben doen assassineren, ende dat hy sig voor altijdt vyandigh tegens haer heeft gedragen, daer sy ter contrarie haer van de Regeering van den Vader seer bedancken.

Is het dan sulcken ongegronde præsumptie, dat sy, eensdeels, om haer van die massacre te revengeren, daer van den Coningh van Groot Brittannien in sijn Brief, aen den tegenwoordigen Coningh van Bantam geschreven, soo gevoeligh heeft getoont; ende ten anderen, om dat haer Interesse dat vereyschte, dat de Soon van den Throon ende om 't leven mochte geraecken, ende de Vader, of een ander Broeder, daer op weder gestelt werden, dat vuur gestoockt ende dien Oorlog verweckt hebben?

ben? voornamentlijck daer by noch concurerende, dat sy, met hare Assistentie aen den Vader toe te brengen, soo aenstonts gereet zijn geweest, sonder het welcke de Vader die advantagies op de Soon niet soude hebben gekregen, noch de Soon in dat labyrint zijn geraeckt.

Oock sal men klaerlijck bevinden, dat alle, 't geene de Engelsche Compagnie in desen is overgekomen, ontstaen is uyt de gantsch verkeerde conduite van haer eygen Volck en Bedienden tot Bantam.

Den Koning van Groot-Brittannien ende de Engelsche Compagnie erkennen den jongen Koning voor Wettig en alleen Souverain.

De voorsz. Bedienden verklaren hem voor Onwettig en een Rebel van den Vader.

Hare Meesters soecken een vaste Vruntschap met hem te stabiliëren.

Sy stellen haer formélijck Vyant tegens hem.

Hare Meesters zijn uyt, om den Soon in alles te obligeren; senden hem groote quantiteyt allerhande Ammunitie van Oorlogh.

Sy disobligeren hem niet alleen in alles; maer assisteren selfs daer mede sijne Vyanden.

Hare Meesters bidden in haer voorsz. Brieven, dat Godt, die Hemel en Aerde geschapen heeft, hem wil zegenen en voorspoedig maecken.

Sy soecken hem van den Throon te beroven, en in d'ongeluckighste staet van de Werelt te stellen.

Dese hare verkeerde conduite dan, oorsaeck van hare uytsettinge geweest zijnde, weet men niet, hoe dat men sal verschoonen.

Nu haer Desseyn is misluckt, en sy een Put voor anderen gedolven hebben, daer in sy selfs gevallen zijn, vint men sigh verlegen; daer moet iemant uytgevonden werden, op wien men de schult kan leggen; de naeste daer toe, is de Nederlandsche Compagnie: *Hic mihi turbat aquas.*

Hadden sy haer stil en gerust, of, als sy voorgeven, absoluyt neutrael gehouden, doch welck laetste contrarie blijckt, of in plaetse van den Ouden den Wettigen Coningh geassisteert, ende daer in opgevolgt de wille ende de voetstappen van hare Meesters, de swarigheyt noch dese Quæstien souden noyt zijn voorgevallen geweest.

Ende hoe konnen de Engelsche eenigsints disputeren ofte in twijffel trecken de Opper-heerschappye van den jongen Coning, daer het notoir is, dat het affenden en ontfangen van Ambassadeurs ende Gesanten, mitsgaders het maken van Tractaten ende Alliantien, de rechte kenteeckenen zijn van een Souverain Gesagh? ende dat mitsdien alle de geene, die de Ambassadeurs admitteren ende ontfangen, daer door de Souveraine Macht van den Sender erkennen, gelijck deselve mede wort geagnosceert door het aenbieden van Alliantie ende Verbonden, die niet anders, als tusschen Souverainen, konnen werden opgerecht.

Het tweede Feyt, te weten; Dat die van de Nederlandsche Compagnie, na dat sy den jongen Coning in hare stricken ende hem seer trouwloosslijck onder haer Jok gekregen hadden, hem tot de uytsettinge der Engelsche in Bantam souden hebben gedwongen, is hier vooren geseyt, te wesen *valsch* en verciert; want voor eerst behoorde men, in een saecke van dat gewichte en sulcken verren uytsichte soodanige hatelijcke ende calumnieuse Positien niet te maecken, sonder dat men daer toe klaer ende overtuygent bewijs in handen hadde; daer is niet een eenige Getuyge van alle

de

de geene, waer van de Engelsche Compagnie Productie heeft gemaeckt, die daer van een woort vermelt, of die van ftricken fpreeckt, in dewelcke die van Batavia den jongen Coning fouden hebben doen vallen, of van het Jock, daer onder fy hem tegens alle trouw fouden hebben gebracht.

Eenen Mr. Waick, wiens getuygeniffe by haer ten Proceffe is overgeleyt, fpreeckende van het vertreck der Engelfche door ordre van den Coning, verhaelt alleen, dat'er foude geweeft zijn een harde conteftatie tuffchen den gemelden Coning ende den Major St. Martin, alvoren men de voorfz. ordre tot haer vertreck van hem heeft konnen obtineren; niettemin, dewyle hy t'eenemael was onder de Macht der Hollanders, hy wel genootfaeckt was geweeft, die te geven; maer, behalven dat op die depofitie niet weynigh foude te argueren vallen, dat hy buyten des daer by confesfeert, dat het geene hy daer van getuygt niet en beruft op eygen wetenfchap, maer dat hy gelooft, fulcx waerachtig te wefen op de trouw van geloofwaerdige Luyden, het welck alleen genoeg is, om die te rejecteren; foo is, in cas fubject, feer notabel, 't geene den voornoemden St. Martin ende andere dienaengaende verklaren; te weten, dat die conteftatie niet en heeft gedient, om het gemoet van den Coning te disponeren tot het uytfeggen van de Engelfche; maer om de gramfchap en de indignatie van den Coningh, dewelcke hy ter oorfaecke van de Affiftentie, aen fijn Vader ende de Rebellen toegebracht, tegens haer hadde opgevat, van haer af te wenden, ende haer alfo van de doodt ende het verlies van alle hare Effecten, gelijck als dat by fijn felven uyt een refentiment ende wraecklust hadde vaftgeftelt, te bevryden, ende het welck by de Engelfche Compagnie tot Bantam oock felfs in diervoegen is opgenomen ende erkent, wanneer fy door haren Agent de Bedienden van de Nederlandfche Compagnie voor die Protectie zijn komen bedancken; maer, genomen den Coning en was foodanig niet, als is verhaelt, tegens haer in toorn ontfteecken geweeft, ende dat hy felfs geen Deffeyn hadde gehad, om figh tegens haer eenigermaeten te wreecken, foo kan die enckelde confideratie van de Securiteyt hem tot die uytfettinge hebben gebracht, in de verfeeckeringe, die hy hadde, dat fijne Rebellen hadden geaffifteert, ende in de apprehenfie, dat, gelijck fy haer op de manier van Oorlogen verftonden, fyluyden, renfort uyt Engelant ofte elders van daen Schepen en Volck bekomende, buyten de gevaerlijcke nabyheyt van derfelver Loge aen fijn Kafteel, fijn Vader, die met fijn Macht rontsom Bantam bleef leggen, ende de Stad noch eenige Maenden aen den anderen als befet ende belegert heeft gehouden, den Coningh doenmaels noch niet anders door onfe Auxiliaire Wapenen, als de Zee, open gekregen hebbende, niet wederom (kans daer toe fiende) mochten komen by te fpringen, immers, binnen Bantam blijvende, alle gelegentheden verfpieden, en aen fijne Vyanden gedurige kenniffe daer van geven; in allen gevalle quam de voorfichtigheyt dat te vereyffchen.

Indien men de Brieven, die den jongen Coning aen die van Batavia heeft gefchreven, ten Proceffe overgeleyt, komt na te fien, fal daer uyt confteren, of het waer is, dat defelve uyt haer eygen mouvement, gelijck men haer mede nageeft, het Secours aen den meergedachten Coning heeft gefonden, ende dat, foo als men met de grootfte injuftitie van de werelt daer by voegt, om denfelven daer door in hare klaeuwen te krijgen? ende of fulcks ter contrarie niet is gedaen op deffelfs groote inftantien, jae beden, naer dat de wegh van een Accommodement te vergeefs was getenteert?

Dan

Dan, nademael men dit Secours en dese Assistentie soo verkeerdelijck en op soodanige odieusen manier komt uyt te leggen, sal het noodig zijn, de saecke een weynigh breeder te verhaelen, ende de gelegentheyt, nessens de toedracht van dien, wat klaerder te doen voorkomen.

Na dat de Regenten tot Batavia rijpelijck hadden overwogen de constitutie van saken van den jongen Coning, zijn te rade geworden, gelijk hier vooren mede is verhaelt, officien van Mediatie te presenteren tusschen den Vader en den Soon, schrijvende tot dien eynde twee Brieven, in seer beleefde en obligeante termen gecoucheert; met betuyginge van haer voornemen en genegentheyt, om die Twisten en Verschillen in 't minnelijck te accommoderen ende by te leggen; ende hebben met die insichte ende met die Brieven hare Volmachten gesonden, d'eene aen den Vader ende d'andere aen den Soon geaddresseert, op een Schip, daer toe vervaerdight, na dat eenige dagen te vooren drie andere by advance mede derwaerts gesonden hadden; maer geconsidereert, die Gevolmachtigden gingen na een Plaets, daer men wederzijts in de Wapenen ende niet seecker was, of men daer soude ontmoeten Vrunden ofte Vyanden, soo oordeelden sy, verplicht te wesen, haer tot harer verseeckertheyt te stellen in postuur van defentie, ende haer te wapenen, om te konnen tegenstant bieden aen de geene, dewelcke, vergeetende het Recht der Volckeren, bysonderlijck in die confuse toestant van saecken, ende het respect, dat men aen publijcque Persoonen schuldig is, onderstaen mochten, haer aen te tasten of eenig leet aen te doen; en dat is die Vloot Schepen en Vaertuygen, daer van men in dese en geene Geschriften soo breet gaet weyden, ende die men voorgeeft, gesonden te zijn na Bantam, om de Troupes aldaer te ontschepen: De voorsz. Gevolmachtigden, na 't antwoort van den ouden Coning eenige dagen gewacht hebbende, sonder 't selve te vernemen, en niet wetende, wat de eygentlijcke intentie van dese Menschen t' haren reguarde mochte wesen, hebben een goede Troup Volcks afgesonden, om haer met meer exactitude van den toestant der saecken te informeren: Maer, na dat sy een weynigh waren geadvanceert, ontmoeteden sy eenige Europeërs, dewelcke haer door de mont van een Engelsman afvraegden, waeromme sy haer quamen te messeren met de Differenten van die twee Coningen? Waer op by deselve geantwoort zijnde, dat sy quamen, als Vrunden, om te bevorderen de Vrede tusschen Vader en Soon, waren sy niet lang, sonder gewaer te worden het Desseyn, dat men tegens haer hadde geformeert, nadien men voort daer op een goede Troup Volck sagh vergaderen, afsteeckende eenige Branders ende andere Vaertuygen, ten Oorlogh geëquipeert, semblant maeckende, om de onse te attacqueren, die nochtans in al te kleynen getale waren, om gedachten te formeren, van iets te ondernemen tegens soo een machtigen Vyant, die haer scheen te dreygen; dan dese Menschen, komende tot de daed selfs, schoten op de onse, ende, het Canon, dat by de Engelschen wiert gemanieert, onse Schepen vry hebbende beschadigt, wierden sy gewaer, dat men onse Mediatie niet alleen niet begeerde te accepteren; maer dat men haer selfs tracteerde, als Vyanden; het welcke dan gevolgelijck die van Batavia dede resolveren, om den jongen Koning door de kracht van hare Wapenen uyt sijne ellende ende den oever van de doot te verlossen, ende tot dien eynde een suffisante macht van Schepen ende Volck derwaerts af te senden, ende 't welck soodanigen succes heeft gehad, als hier vooren is verhaelt.

De Assistentie, die de Engelsche aen den ouden Coning hebben toegebracht, ende waer uyt de toorn ende verbolgentheyt van den jongen Coningh tegens haer is ontstaen, mitsgaders derselver uytsettinge gevolgt, is soo notoir en werelt-kundigh, dat, boven de preuves, die de Nederlandsche Compagnie daer van heeft overgeleyt, deselve, tot noch verdere overtuyginge, honderden van Getuygen soude konnen bybrengen; ende waer over den jongen Coningh in sijne Brieven uyt sijn belegerde Casteel, soo na Batavia, als elders, geschreven, wel degelijck beklaegt, ende dat in dese forméle woorden:

Wat reden heeft den Engelschen Capiteyn, om te helpen, op mijn te schieten, sonder eens te dencken, dat in mijn Lant en Zee resideert? dit is noch het slimste, dat Mr. Beeyer, (zijnde een van de Engelsche Koopluyden tot Bantam) die mijn Huys laet beschieten, niet eens en gedenckt, dat ick aen den Coning van Engelant versocht heb, dat hy Capiteyn in de Engelsche Logie mocht wesen. Ick versoeck aen den Capiteyn Moor Speelman, dat de Engelsche wil aenseggen, dat se sig willen onthouden, van na Lant te gaen, om mijn Huys te beschieten, ende oock mijn Vyant met geen Kruyt assisteren, alsoo hy sijne Residentie in mijn Lant heeft, maer niet in het Lant van Sulthan Agon, (te weten den ouden Coning) als oock haer voorhouden, dat mijn Vyant niet willen volgen, alsoo mijn Water drincken ende in mijn Lant woonen, ende dat niet meer aen de zijde van den Sultan Agon sigh vervoegen: Soo den Capiteyn Moor my lief heeft, soo belieft dat wat stercker aen de Engelsche te insinueren, dat voor al op het Huys van den Sulthan niet en schieten, noch sig aen Lant begeven.

En 't welck hy in een volgende Brief aen den Major St. Martin noch nader heeft geconfirmeert.

Buyten dat den voorseyden Coningh naderhant te meermalen aen alle de Werelt sijn beklag heeft gedaen, dat de Engelsche aen sijne Vyanden alle hulp hadden toegebracht: Selfs verhaelt iemant van haer Volck in seecker Boeck, tot Londen gedruckt, alwaer hy een Verhael doet, ende reeckenschap geeft van 't geene tot Bantam is gepasseert gedurende den Oorlog, en waer van hy een oculaire Getuyge is geweest, dat die van d'Engelsse Natie aen den ouden Coningh hadden gefurneert byna alle d'Amunitie van Oorlogh, mitsgaders haer beneerstigt, om de Javanen tegens de Nederlanders moet ende courage in te spreecken; ende voort daer uyt besluytende, dat sy (Engelsche) niet veel staet op de Vrundschap van de Nederlanders souden konnen maecken, indien sy voet aen Landt souden komen te krijgen; ende dit en schaemt men sig echter niet t'eenemael t'ontkennen, ja in de Memorie, die Monsieur Chardin in sijn aenwesen alhier heeft overgelevert, te poseren, ende 't welck by seeckere Memorie, die d'Engelsche Compagnie neffens haren opgestelden Eysch aen de Heeren wederzijds Commissarissen Deciseurs heeft overgelevert, noch nader wordt geconfirmeert, dat d'Engelsche haer in alle die tijdt tusschen de voorsz. twee strijdende Partyen volkomen neutrael hadden gehouden; ende waer uyt dan zijn concluderende, dat den Coningh haer niet uyt sijn eygen mouvement, maer alleen door instigatie van den Major St. Martin heeft doen vertrecken, ende dat, welk in allen gevalle seer verre daer van daen is, gelijck men in den beginne dat heeft uytgekreten, en de geheele Werelt door gedebiteert, dat wy haer met gewelt, en dat op een gantsch ongehoorde maniere, hadden uytgedreven.

Men is dan ten wederzyden daer in eens, dat haer vertreck is geschiet door ordre van den Coning, die in sijn Lant te gebieden hadde, ende wiens bevel sy gehouden waren,

waren, na te komen; maer het wert ontkent; ende men heeft reden, om te protesteren over het ongelijck, dat men ons aendoet, dat wy dat souden hebben te wege gebracht: Moesten de Engelschen dan dat fait niet bewysen? ongetwijffelt jae; hebben sy daer van eenige preuven? geene ter werelt; kan d'Engelsche Compagnie daer mede volstaen, dat sy, in plaetse van bewysen, alleen voortbrengt ombrages, soupçons ende discoursen, daer aen geen geloof kan werden gegeven, als by die geene, die haer laten præoccuperen, en alles aennemen, 't geene dienen kan, om de eens opgevatte arghwaen te voeden ende te stercken? Sy geven voor, dat in seeckere Audientie, dewelcke de Coningh van Bantam haer hadde geaccordeert voort na sijne bekome Victorie, sy niet hadden konnen vernemen eenig ressentiment noch indignatie, ende dat tusschen hem ende St. Martin was geweest een geëschauffeerde conversatie: Maer is dat een Preuve, om iemant over een begane misdaet, ende van die natuur, te konnen betichten? Men kan noch magh sig niet verlaten op de minen ende gebeerden van iemant, ende voor al niet van een Coning, ende dat een Indiaens Vorst, die sijn toorn en indignatie soeckt verborgen te houden, ende de occasie wel waernemen, om sig te wreecken: Isser wel iemant, die gehoort heeft, dat de voornoemde St. Martin den Coning heeft ingegeven, dat hy de Engelsche soude uytseggen? heeft men daer van wel eenige de minste productie gedaen? geen altoos. In tegendeel neemt de voorsz. St. Martin alle quade suspicie ende argwaen t'eenemael weg, daer mede, dat hy, als een Man van Eere, gelijck hy buyten des een Edelman van qualiteyt, ende van een ongemeene modestie, kennisse en studie is, protesteert, dat de voorsz. conversatie met den Coningh tot geen anderen eynde is aengeleyt geweest, als om hem te diverteren en af te trecken van het desseyn, dat hy hadde, om alle de Engelschen aen een kant te helpen: soude hy, om sulcx te doen, niet vry meer reden gehad hebben, als dat hy, soo als de Engelsche Compagnie in haren overgeleverden Eysch tegens de Nederlantsche Compagnie, ende noch breeder in haer Replijcq, selfs poseren, weynige Jaren te voren soude hebben doen om 't leven brengen den Agent van de Engelsche Compagnie aldaer neffens hare Commisen, waer over men naderhant wel heeft geklaegt, maer sonder dat daer op iets is gevolgt: Heeft men sig dan daer over wel te verwonderen, dat hy over dese hare actie soo seer in toorn is ontsteecken geweest, dat hy haer alle soude hebben doen ombrengen, indien de voornoemde St. Martin hem daer van niet met kracht hadde gedetourneert? Men soeckt de Nederlantsche Compagnie, ofte hare Bedienden, al mede verdacht te houden, in allen schijn, of sy van gelijcken de hand in die actie mochte hebben gehad; maer deselve vint haer genootsaeckt, om daer over te protesteren van atroce Injurien en Calumnien; sy, die ten selven tijde soo qualijck by den Ouden, doenmaels regerenden Coning, stont, soude haer wel gewacht hebben, haer in sulcken horribelen Moort mede deel te nemen, daer uyt sy in allen gevalle geene de minste advantagie voor haer te verwachten hadden. Indien de Nederlantsche Resident tot Bantam, Willem Kalff, wanneer den ouden Coningh de Stad overweldigde ende saccageerde, om het pericul, van gemassacreert te worden, te ontgaen, sig heeft moeten retireren na Batavia, met achterlatinge van alle de Goederen ende Effecten van de Nederlandsche Compagnie in de Loge, dewelcke door eenige Engelsche, ongetwijffelt buyten weten van hare Meesters, voor een gedeelte daer uyt zijn geroofd, souden de Engelsche, indien sy in die furie door de Neder-

landsche Wapenen niet waren geprotegeert geweest, niet ongelijck meerder pericul geloopen hebben? ende is het wel apparent, dat'er iemant van haer in 't leven soude zijn gebleven? ende nochtans zijn 't de Nederlanders, die haer, na haer seggen, alle 't spel veroorsaeckt en haer in dese ongemacken gebracht hebben: Van dat gevoelen waren de Engelsche niet, ende die Tael wiert by haer niet gebruyckt, wanneer sy de Nederlanders voor die gepræsteerde weldaed soo solemnélijcken quamen bedancken.

Maer, hoe weynig de Engelsche Compagnie haer selven consteert, ende hoe sy in hare Geschriften uyt ende in springt, blijckt daer uyt, dat sy in het geene, sy by forme van Eysch hebben opgestelt, selfs seggen, dat haren Agent ende den Raed daegs na het ontset van den Koning in 't Casteel zijn geweest, om, waer 't doenlijk, weg te nemen ende te appaiseren de Chagrine, die deselve tegens haer hadde opgevat, ende dat sy hem doen veel minder geirriteert gevonden hadden, als de Hollanders hadden voorgegeven. Wijders in hare voorsz. Memorie, die sy neffens haer voorsz. Prætentien hebben overgelevert, ende waer aen sy haer by den voorsz. Eysch gedragen, dat, sy ten selven dage by den Koning geintroduceert zijnde, deselve haer diversche Beschuldigingen heeft voorgehouden, ende sonder dat haer mont souden hebben mogen open doen, om die te beantwoorden.

Dienvolgende is het immers een pure onwaerheyt, dat sy noch in sijne woorden nochte in sijne mine eenige tekenen van indignatie hadden konnen gewaer worden.

Dan, om de Engelsche Compagnie noch nader te overtuygen van de onwaerheyt van 't geene men de Nederlandsche Compagnie, ende dat op soodanige odieusen manier, naergeeft, heeft men alleen na te sien de Antwoort van de Nederlandsche Compagnie op de ingebrachte klachten door de Heeren Chudleyg ende Chardin in May 1683, daer by deselve betuygt een exuberante genegentheyt ende volkomen gereedheyt, om over de middelen ende wegen van restablissement van de Engelsche Compagnie tot Bantam, oock met toedoen van haer credijt ende authoriteyt, by den tegenwoordigen Coning te convenieren; als mede de twee strijdende Partyen op den voet, daer by voorgestelt, te bevredigen, ende vervolgens onse Troupen uyt het Rijck van Bantam te lichten.

Het welck seer wel te begrijpen is, dat sy niet souden hebben gedaen, ingevalle door haer toedoen dien Oorlog soude wesen verweckt, of dat sy in het delogement van d'Engelsche de handt souden hebben gehad, of 't selve veroorsaeckt, veel min, indien het waer soude wesen, gelijck men haer calumnieuselijck nageeft, dat sy al van veele Jaren af toeleg soude hebben gemaeckt, om op die wyse, ende door dat middel, tot haer te trecken ende t'eenemael eygen te maecken den gantschen Peper-Handel, ende dat, soo men daer by voegt, tot een inestimable schade van de Engelsche Compagnie; doch waer van hier na noch breeder sal werden gesproocken: Ende, dewyle dan onwaer ende versiert is, dat de Nederlantsche Compagnie d'Engelsche uyt Bantam soude hebben verdreven, alwaer het schoon selfs, dat sy by suggestie daer toe iets soude mogen hebben gecontribueert, ende het welck al mede noch directelijck noch indirectelijck is geschiet, soo vervalt daer mede oock met eenen hare gepretendeerde actie van desdommagement of reparatie van schade.

Dan het geene, waer over men mede een groot geschreeu ende tintumaire heeft gemaeckt ende wel uytdruckelijck geklaegt by de voorsz. Memorie, die men in

Mey

Mey Sesthien-hondert drie-en-tachtig aen U Hoog Mog: heeft gepræsenteert, doch 't welck men naderhant noch wat breeder heeft uytgemeten, is eerstelijck, dat daegs na het ontset van den Coning eenen Jaques de Roy, Lieutenant van de Compagnie van den Major St. Martin, soude hebben ter nedergehaelt de Vlagge, genaemt de Banier van St. George, dewelcke gewaeyt soude hebben van 't Huys van eenen Capiteyn Jan Fischer; dat hy Fischer, hem daer op na sijn Huys spoedigende, den voornoemden de Roy hadde gevonden met een gedeelte van die Vlagge in sijne Handen, daer van hy de reste hadde gescheurt ende aen sijn Soldaten gegeven, om tot Charpen te gebruycken.

Ten anderen, dat de voorsz. Soldaten een partye van sijn Drinck-waren hadden uytgedroncken, ende dat sy de reste met sijne Meublen hadden weggenomen, hem selven voorts qualijck getracteert, ende eenige Swarten in sijn Huys geplaetst.

Ten derden, dat vijf dagen na het vertreck der Engelsche uyt Bantam onse Soldaten waren gekomen in 't Huys van de Engelsche Compagnie, ende dat sy eenige swarte Knechts hadden gesonden, om af te halen het Pavilloen, dat van haer Loge af-woey.

Doch, genomen, dat dit alles een waerachtige Historie mochte wesen, ende dat men dien aengaende geloof soude mogen geven aen de depositie van een eenigh Man, namentlijck den voorsz. Capiteyn Fischer, ende dat noch in sijn eygen sake, want meerder Getuygen werden tot bewijs van dit Feyt niet voortgebracht, soo is in allen gevalle de Autheur hier van geweest in dienst van den Coning, ende geensints, gelijck dat seer abusivelijck wort geseyt, de Lieutenant van de Compagnie van den Major St. Martin, ende by gevolge zijn de Soldaten mede Bantammers geweest; ende dient in desen wel geobserveert, nademael dese Jaques de Roy soo dickmaels in 't Spel wort gebracht, dat hy is een Persoon, dewelcke eenigen tijt voor den Oorlogh sig van Batavia na Bantam hadde begeven, om sijne Crediteuren te ontvluchten, en die den jongen Coningh in sijn dienst hadde genomen, oock sig in en gedurende den Oorlog seer wel hadde gesignaleert ende bysondere diensten gedaen, ende waerom hy oock by denselven Coningh in een hooge estime was geweest, alhoewel in sig selven van weynig deugt.

Ten anderen, schoon dat de voorsz. eerste Vlagge (want daer wort gesproocken van twee) soude mogen zijn geweest de Baniere van St. George, soo konde deselve geenig respect toebrengen aen een particulier Huys, ende, om daer door bevryt te wesen van de disordren, die in den Oorlog komen voor te vallen meer, dan eenigh ander Huys; ende wat de Baniere belanght, ende het gebruyck, dat men daer van maeckt, is dat een saecke, daer over men sig soodanig mag ontsetten, dat den Capiteyn van den Coningh met sijne Soldaten van een particulier Huys heeft afgehaelt de Engelsche Vlagge, na dat de Coning de gantsche Natie hadde aengesien en gehouden als Vyant van sijn Persoon en Staet?

Belangende het tweede Poinct, indien het selve al waer soude mogen wesen, het welck nochtans wort geignoreert en geensints bewesen, raeckt al mede de Nederlandsche Compagnie niet; en al was 't selfs door haer Volck gedaen, soude sulcks aen de disordres van den Oorlog moeten werden geimputeert.

Nopende het derde Poinct, soo dat Verhael al mede na de waerheyt soude mogen zijn gestelt, en dat sy eenige van hare swarte Knechts gesonden hadden, om de

Baniere ter neder te halen, en 't welck nochtans niet anders is, als een Rapport of Verhael van sommige Chinesen, doet insgelijcks niet tot belasting van de Nederlandsche Compagnie: Men soude de voorsz. Chinesen wel mogen vragen, hoe sy wisten, dat de voorsz. Swarten waren Knechts van de Hollandsche Soldaten, en niet van den Coningh? gelijck als dat veel waerschijnlijcker was, dewijle het een ongemeene saecke soude wesen, immers onder ons ongehoort, dat simpele Soldaten swarte Knechts souden hebben; maer genomen, dat de Hollandsche Soldaten daer in mochten zijn geweest Executeurs van de Ordres van den Coning, soo is het Recht van den Coning incontestabel, om te hebben mogen weg-nemen het Paviljoen van de Engelsche, na dat hy haer uyt sijn Lant hadde gebannen; selfs, indien de Soldaten dat mochten hebben gedaen sonder ordre van den Coning, hoewel dat niet gelooflijck is, soo soude dat niet anders zijn geweest, als een Militaire Insolentie, dewelcke al mede de disordres van den Oorlog moeten toegegeven werden, alwaer de Wetten van modestie ende betamelijckheyt seer selden werden geperfecteert, ende die men in allen gevalle, sonder aen de rechtveerdigheyt te kort te doen, niet kan imputeren die geene, dewelcke ten tijde van den Oorlog tot Bantam representeerden de Regeeringe tot Batavia, die noyt heeft gemanqueert aen 't respect, dat sy aen gekroonde Hoofden schuldig is; maer wat behoeft men in desen sijn recours tot conjecturen te nemen, daer het uyt seeckere geproduceerde depositie consteert, dat het de Coning selfs is geweest, dewelcke de Vlagge, die van de Engelsche Loge was waeyende, heeft doen wegh nemen. 't Geen van de Nederlandsche Vlaggen, dewelcke na de bevochte Victorie souden mogen zijn geplant op het Casteel en elders in de Stadt, wordt geseyt, meriteert geen beantwoordinge, dewijle kennelijck is, dat wy noyt eenig Territoriael Recht binnen Bantam hebben gepretendeert, veel min geëxerceert; in allen gevalle hebben de voorsz. Vlaggen niet anders noch verder gedient, als om de Nederlandsche Troupes, dewelcke na het opslaen van de Belegering op de principaelste Plaetsen van de Stad zijn geposteert geweest, te doen kenbaer wesen, gelijck dat alomme in diergelijcke gelegentheden gebruyckelijck is: de Vlagge op 't Casteel is opgerecht geweest door ordre van den Coning, om aen de Nederlandsche Wapenen die eere te bewijsen; doch die alleen heeft afgewaeyt onder of beneden de Vlagge van den Coning.

Noch klagen die van de Engelsche Compagnie, dat daegs na het ontset den Hollandsen Resident Kalff soude zijn gekomen met een Troup Soldaten ende eenige Timmerluyden in de Engelsche Loge, ofte Factorye, en aen den Engelschen Agent soude hebben geordonneert, omme aenstonts de Galleryen ofte Balcons te doen weg nemen ende de Vensters toe te spijckeren: Dat daer op een Hollandsche Renegaet, dewelcke in sijn geselschap was, aenstonts begon te dreygen, dat, soo de Engelsche dat niet naquamen, hy het selfs soude doen, en het welck hy oock effective soude hebben gedaen.

Dit schijnt een groote outrage, die men de Engelsche soude hebben aengedaen; maer, als men de saecke in sijn natuur sal gaen insien, sal men bevinden niet anders, als een beuseling, te wesen, die men sigh *behoort te schamen*, op dese wyse voor te brengen.

De Historie daer van is dese: Om niemant eenige incommoditeyt aen te doen, hebben de onse de eygen Loge van de Nederlantsche Compagnie tot Bantam verkoren

ren tot een Magazijn voor hare Oorlogs-gereetschappen ende Mont-Provisien; maer,gelijck als de Muur van de voorsz. hare Loge voor een gedeelte raeckte aen het Woonhuys van de Engelsche Compagnie, ende dat'er te vooren geen andere opening in de Muur van het Engelsche Huys was geweest, als een Tralie, alwaer de Engelschen eenigen tijt daer naer, door toelating van den ouden Coningh, die geene gelegentheden liet voorby gaen, om de onse moeyelijckheden ende affronten aen te doen, hadden laten maecken seer groote ende wyde opengaende Vensters, ende dat meer is een Gallerye ofte Balcon, dewelcke, wel vier ofte vijf Voeten hangende over de Gront van de Hollantsche Loge, aen de Engelsche gelegentheyt gaf, om te horen ende te sien alle, het gene by ons Volck wiert gedaen; den Jongen Coning, reguard nemende, dat onse voorsz. Loge in die Oorlogs-tyden stont te werden het groote Magazijn, heeft tegens de gevaerlijcke gevolgen van sodanige openingen, op ende over een Plaets van het Huys, daer Buspoeder ende andere Ammunitie van Oorlog lagh, ende daer de Engelsche uyt ofte door die Vensters ofte openingen in de Muur t'allen tijden op die Plaets na haer believen konden komen, willen voorsien, ende wetende, dat de Engelsche die Vensters niet begeerden te sluyten noch het voorsz. Balcon weg te nemen, heeft hy sijn eygen Volck gesonden met een Hollantschen Renegaet, om dat te effectuëren; konnende wel waer zijn, dat den Resident Kalff daer present is geweest, doordien dat alles voorviel in de voorsz. Loge van de Nederlandtsche Compagnie, en volgens sijn Ampt moest sijn sorge gaen over het voorsz. Magazijn.

Wat quaet resideert hier in voor de Compagnie, ende wat actie konnen de Engelsche hier uyt formeren? een saecke, die in allen gevalle ondernomen en uytgevoert is door Authoriteyt van den Coning, daer toe, gelijck sy selfs seggen, gebruyckt hebbende een Renegaet, die de naem aenwijst, dat buyten dienst of Eed van de Nederlantsche Compagnie is geweest.

Het geene men buyten dat de Nederlantsche Compagnie mede te laste brengt, is: eerstelijck, dat men de Engelsche soude hebben weggenomen haer Paerden en eenige andere Goederen, en dat men haer soude hebben geconstringeert, om het Buskruyt, dat sy in hare Schepen hadden, daer uyt te halen en aen Lant te brengen.

Ten anderen, dat het gene sy op het gebod van den Koningh, om te moeten vertrecken, in aller haest in hare Vaertuygen hadden geladen, om dat te voeren na hare Schepen, waer in noch het Volck van het Land noch de Soldaten haer eenigh belet deeden, maer passerende de Hollantsche Chaloupen, dewelcke de Wacht op Zee hadden, dat men haer heeft gearresteert, voorgevende, dat'er ordre was, om te beletten, dat'er niets aen boort van de Engelsche Schepen wiert gebracht, ende, soo sy het echter wilden doen, dat men op haer soude schieten, en 't welck haer soude hebben genecessiteert, om met haer Vaertuygen weder na Land te keeren.

Ten derden, dat, sy over dat gewelt geklaegt hebbende aen den Major St. Martin, haer spotswyse soude hebben geantwoort, dat sulcks alles wiert gedaen door ordre van den Coningh; daer nochtans niemant van het Lant, Soldaten of andere, eenig deel in die gewelden hadde; ter contrarie, dat alles wiert geordonneert door onse Soldaten.

Ten vierden, dat het Hooft der Franschen, vorderende van den Coning restitutie van 4 Kisten met Silver, die men van hem hadde genomen, den gemelden Coning soude

soude hebben geantwoort in tegenwoordigheyt van den Hollandschen Commissaris, dat hy van die saeck niet en wist, ende dat hy noch aen haer, noch aen de Engelsche, Deenen ofte andere Vremdelingen, in sijn Landt handelende, eenig ongelijck wilde doen, ende dat, indien hem eenig leet soude mogen wesen aengedaen, zedert dat de Hollandtsche daer voet aen Land hadden geset, dat hy daer van de reparatie moste vorderen by den Hollantschen Commissaris ofte by den Generael tot Batavia.

Ten vijfden, dat op die laetste instantien, die gedaen zijn geweest, om de Engelsche Bantam te doen ruymen, ende 't welck soude zijn geweest daegs voor haer vertreck, onse Soldaten in de Engelsche Loge souden zijn gekomen, de Kamers souden hebben berooft, en alles weg genomen, 't gene sy daer vonden: waer op het Volck van het Land, verre daer van daen, dat sy haer het minste leet souden hebben gedaen, aen de Engelsche hebben toegelaten, hare Magazijnen te verzegelen, op haer genomen hebbende, die wel te bewaren.

Aengaende het eerste Poinct; nademael men niet alleen niet en segt, veel min bewijst, dat ons Volck de Paerden ende andere Goederen van de Engelsche souden hebben weg-genomen, nochte oock, dat deselve haer souden hebben verobligeert, het Buskruyt uyt haer Schepen te halen, sal de Nederlantsche Compagnie dat simpelijck passeren, als een saecke, die haer niet en concerneert, en waer van sy mede t'eenemael is gedechargeert door de meer-verhaelde Memorie, die de Engelsche Compagnie aen haren Eysch ofte Prætensien tegens de Nederlantsche Compagnie opgestelt ende overgelevert heeft, geannexeert, en waer toe sy haer refereert; waer by wel duydelijck wordt geseyt, dat Pangoran Diepa Panerat, een van de principaelste Ministers van den Jongen Coning, ofte liever de eerste Minister, sulcx soude hebben gedaen, alhoewel men dit voorgeeft onder generale en ambigue expressien, in allen schijn, of men ons Volck dat wilde te laste leggen: Alleenlijck sal de Nederlandsche Compagnie in het reguarde van het Buspoeder seggen, dat, in gevalle het waer is, dat de Engelsche door ordre van den Coning dat hebben moeten lossen en aen Lant brengen, het selve niet en is geschiet, om dat den Coning dat van noden hadde, want hy wiert door die van Batavia daer van ten overvloed gedient; maer alleenlijck, om voor te komen, dat sy het selve aen sijn Vyanden niet souden komen by te setten; oock is het buyten des den Coningh niet qualijck af te nemen, dat hy in dien confusen toestant heeft willen tegen gaen ende beletten, dat af ende aen varen van de Engelsche tot ende van haer Schepen.

Nopende het tweede Poinct; dat wy namentlijck aen de Engelsche belet souden hebben toegebracht, om uyt Bantam te vertrecken, mitsgaders haer Vaertuygen aengehouden, is van geene de minste waerschijnelijckheyt, geconsidereert, sy selfs toestaen ende bekennen, dat wy haer hebben geassisteert met onse Vaertuygen ende Chaloupen, om hare Goederen ende Effecten aen boort van haer Schepen te brengen, als wanneer sy niemant van het Volck van 't Lant noch Vaertuygen konden bekomen, die haer daer in wilden ten dienst wesen; soo aengenaem hadden sy haer by die Natie gemaeckt; ende hoe is dat over-een te brengen, dat wy by den Coning souden hebben geprocureert haer delogement, ende gereet zijnde, om te vertrecken, haer dat souden hebben belet; oock discreperen de Engelsche selfs in hare Stellinge dien aengaende; de voorsz. hare Memorie, waer aen sy haer by haren voorsz. Eysch gedragen, dicteert niet, dat haer Volck in Zee door de Wacht-Barcken soude zijn aengehouden

aengehouden ende na Landt gewesen; maer seydt, dat het soude zijn geschiet door de Wacht, die de Nederlandsche Compagnie aen Land aen den Boom in de Haven had, dat sy namentlijck last hadden, niets van Landt na de Engelsche Schepen te laten gaen.

De klachten, die sy daer over aen den Major St. Martin souden hebben gedaen, in het voorsz. derde Poinct vervat, ende dat die haer daer op spots-wijse soude hebben geantwoort, dat alles geschiede door ordre van den Coning, wat doet dat ter sake? selfs indien den voornoemden Major, sonder dat men nochtans sulcks verstaet, te advouëren, dat mochte hebben geseydt niet uyt spotternye, maer in ernst, dat men het moste wijten de ordre van den Coning; dat verder gaet, indien de ordres door onse Soldaten mochten zijn geëxecuteert geweest, hoewel dat is ende wort ontkent, ende waer van by de Engelsche Compagnie geene preuves zijn geproduceert, soude dat al mede tot nadeel van de Nederlandsche Compagnie niet doen, alsoo die niet gehouden is, te verantwoorden de ordres van den Coning.

Raeckende het Antwoort, dat den Coning aen het Hooft van de Franssen op hare klachten soude hebben gegeven, ende het renvoy dienaengaende na Batavia, waer van het voorsz vierde Poinct spreeckt, soo dat al waer mochte wesen, dat al mede niet en consteert, soude het konnen zijn, dat den Coning dat in diervoegen heeft gedaen, om hem daer door van die klachten te debarasseren, die ondertusschen seer wel wist, dat een van sijne Ministers die Gelt-kisten hadde gelicht, ende welcke sake in allen gevalle de Engelsche niet aengaet, oock de Nederlandsche Compagnie aen haer niet heeft te verantwoorden.

Maer, om noch nader te demonstreren, hoe verre de Engelsche Compagnie in meest alle hare voorgevingen t'eenemael van de waerheyt afwijckt, seggen sy, soo als dat in het voorsz. vijfde Poinct is voorgestelt, dat het Volck van het Lant, te weten die van Bantam, daegs, voor dat sy Engelsche van daer hebben moeten verhuysen, wel in haer Loge zijn gekomen; doch sonder dat sy haer eenig het minste leet souden hebben aengedaen; ende nochtans seggen sy selfs in haer voorsz. Memorie, geannexeert aen haren Eysch, dat sy ten selven tijden alle de Provisien daer uyt hebben genomen, de Engelsche uyt de Kamers gedreven, eenen Mr. Waite alleen uytgesondert, ende daer van possessie genomen; maer, dat weynig daer na mede souden zijn gekomen de Hollandsche Soldaten, die voort alles gespolieert en weggenomen hebben, 't geene sy daer vonden, heeft gantsch geen waerschijnlijckheyt, niet alleen, om dat, de Engelsche wegh-gedragen ende in de Schepen van de Nederlandsche Compagnie geladen hebbende alle hare Meubelen, tot de minste bagatelle toe, om die na Batavia te voeren, den dagh voor haer vertreck (want sy zijn van daer gegaen den twaelfden April, gelijck sy selfs seggen) men daer niet heeft konnen vinden van de geringste waerdye; maer oock, dat sy, gedurende haer inwooninge tot Batavia, dat Jaer en Dagh geduurt heeft, noyt daer over eenige klachten hebben ingebracht, veel min by een Lijste of anders aengewesen het geene, de Nederlandsche Soldaten haer souden hebben ontrooft; ter contrarie zijn sy die van de Regeeringe aldaer komen bedancken voor alle de Assistentie, die men haer hadde bewesen, sonder van 't andere eenig het minste vermaen te doen; het welck, indien sy gedaen hadden, die van de Regeering aldaer voort daer op souden hebben konnen laten inquireren, en, waer bevonden hebbende, satisfactie doen erlangen; maer,

dat voor-by gegaen, of daer in versuymming geweest zijnde, ende sijne klachten daer over hier voor te brengen, en dat noch sonder eenig bewijs, seyt de Nederlandsche Compagnie, te wesen t'eenemael ongerijmt.

Gelijck hier vooren is geallegueert, heeft de Engelsche Compagnie van den beginne af van de Nederlandsche Compagnie gepretendeert herstellinge tot Bantam, en waer by sy in haren Eysch ofte Memorie van hare Prætentien, aen de Heeren wederzijts Commissarissen overgelevert, alsnoch is blijven persisteren; met versoeck, dat sulcks eerst en voor af magh werden gedebatteert en gedetermineert, tot haer fondament nemende, dat die herstelling albereyts, en by Uw Hoog Mog: en by de Nederlandsche Compagnie, soude wesen geaccordeert, of daer over geconvenieert.

Maer, haer als-nu daer mede noch niet te vreden houdende, prætenderen sy by haren voorsz. Eysch, boven 't rappel van de Nederlandsche Troupes, overlevering van het Casteel van Bantam in sijn geheel, om daer in te leggen een sterck Guarnisoen, voorgevende, dat sy sonder het selve haer daer niet souden willen weder ter neder setten; jae selfs, dat de gantsche Stad soude moeten werden overgegeven en gestelt in handen van sijne Majesteyt van Groot-Brittannien.

Wat het eerste aengaet; soo is wel waer, dat de Engelsche Compagnie dat heeft geprætendeert; maer het is mede evident, dat de Nederlandsche Compagnie daer toe al soo weynig recht heeft, als haer de gantsche Stad van Bantam met het Casteel, volgens haer nader geprætendeerde, over te geven. Wy, die daer niet anders hebben, als eene simpele Residentie, sonder eenige participatie van Authoriteyt, dewelcke in 't geheel resideert in den Persoon van den Coning, is het voor ons van een morale impossibiliteyt, te disponeren van 't geene den Coning privativelijck competeert, ende sulcks de Engelsche daer te herstellen in sijn tegenwil, sonder indracht te doen in sijn recht ende te impieteren op sijn Authoriteyt: Ende, hoewel de Nederlandsche Compagnie hare Troupes in Bantam heeft, dewelcke den Coningh dienen voor Guarnisoen tot defentie van sijn Stad, soo geeft sulcks nochtans aen deselve geen Territoriael Recht noch de minste Authoriteyt, om wederom daer in te brengen de geene, die hy daer uyt heeft verbannen.

Ende, gelijck sy den Coningh niet souden konnen obligeren door de kracht van Wapenen, om de Engelsche weder in te nemen ende haer in Bantam te herstellen, sonder te usurperen op het Recht der Volckeren ende sonder sig waerdig te maken den haet ende afkeerigheyt van alle de Princen ende Potentaten in Indiën, soo souden sy sulcks al soo weynig konnen doen door dreygementen, sonder te kort te doen aen de goede Trouw, dewelcke moet wesen het steunsel van 't credijt van de geseyde Compagnie onder de Indiaensche Volckeren, dewelcke, haer niet konnende verlaten op haer Woordt, geene Verbintenissen met haer souden willen aengaen.

Dan die van de Engelsche Compagnie sustineren, dat hier in niet alleen verseert haer interesse; maer dat sy mede voor haer hebben Uw Hoog Mog: toesegginge, ende dat sy niet anders, als de executie daer van, zijn vorderende.

In 't reguarde van haer interesse sal de Nederlandsche Compagnie alleen seggen, dat de voorsz. herstellinge mogelijck wel soude konnen wesen van hare Convenientie, alhoewel sy, gelijck hier vooren is geseyt, verklaren; daer niet te willen wesen sonder Guarnisoen ende het Casteel tot hare verseeckeringe; gelijck het ongetwijffelt mede van haer interesse soude wesen, indien de Nederlandsche Compagnie

pagnie haer admitteerde in de Landen, de Speceryen uytleverende, die deselve in Eygendom, met seclusie van alle andere, possideert; oock soude het interesse van desen Staet ende van de Ingesetenen van dien wel vereysschen, dat de Engelsche haer toelieten de Vaert en den Handel in de Barbados, Caribes, Nieu-Engelant, de Virginies ende soo veele andere Landen, als sy in America besitten, daer sy geen Europische Natien, selfs niet in de Zee, gedogen.

Dan men disputeert in desen niet over de Convenientie, maer over het Recht: Weet de Engelsche Compagnie dat Recht te fonderen, dat de Nederlandsche Compagnie verobligeert is, haer daer te herstellen, met klare ende convaincante preuves, dat deselve haer uyt Bantam heeft verdreven, de saecke soude een aensien hebben.

Dan, om te komen tot het tweede fondament, dat is, de toesegginge, die Uw Hoog Mog: ende de Nederlandsche Compagnie in den Jare 1683 tot derselver herstellingh souden hebben gedaen, is hier vooren geseyt, dat die avances tot een incontestabel bewijs dienen, dat de Nederlandsche Compagnie niet anders voorgehad heeft, als om met de Engelsche Compagnie te zijn ende te blijven in een cordiale Vruntschap ende vertrouwentheyt, dewelcke door dat voorval in Bantam eenigsints scheen te wesen geinterrumpeert, ende liever heeft willen aftreden van de advantagies, die sy daer door, ende dat met soo excessive kosten, hadden geacquireert, als dat sy met die van de Engelsche Compagnie in twist en tweedracht souden hebben blijven leven. De Nederlandsche Compagnie heeft daer mede van haer willen afwenden de Calumnien, die men haer nae-gaf, in allen schijn, of sy die Differenten tusschen Vader en Soon, en den daer op gevolgden Oorlog, om haer interest wille hadde verweckt en gefomenteert: Dat sy al twee Jaren te vooren dat Desseyn hadden gefomenteert ende met den Pangoran Diepa Ncyara daer over gecorrespondeert; ende dat sy daer op hadden bewerckt het Bannissement der Engelschen uyt Bantam; want, als dat alles waer soude zijn geweest, souden sy haer saecken seer qualijck gedaen hebben, nu dat alles soodanig was gesuccedeert, ende sy met sulke excessive kosten haer oogwit daer in hadden bereyckt, soo sy dat alles weder, sonder eenige de minste nootdwang, souden hebben verwaerloost, ende dat ter contemplatie van die geene, dewelcke van alle hare voorgevingen, tot justificatie van haer ingebrachte klachten, geene bewijsen ter werelt in handen hadden; waer mede by aldien de Engelsche Compagnie haer ten selven tijde hadde gehouden gecontenteert, de Nederlandsche Compagnie soude het selvige, hoe præjudiciabel het voor haer oock naderhant mochte zijn geweest, hebben moeten præsteren; maer, dewijle de Engelsche Compagnie dat t'eenemael heeft gelieven te rejecteren, ende die onderhandelingh gantsch afgebroocken, ende, daer men soo geern hadde gesien, dat men die in Engelant tot een goed eynde hadde mogen brengen, waertoe, als is geseyt, de Heer Ambassadeur van Citters, soo lang de Bantamsche saecken waren in termen, in dewelcke sy haer vertoonden gedurende de onderhandeling met de Heeren Chudleyg ende Chardin in den Hage, volkomen is geauthoriseert geweest, de Engelsche Compagnie die mede heeft laten interrupt loopen, soo staet als-nu te ondersoecken, of de Nederlandsche Compagnie, de saecke zedert t'eenemael van natuur verandert zijnde, als-noch tot alle 't selve is en blijft verobligeert.

Het is constant, dat men in die tijt niet en wist, in wat staet de Affaires van Bantam waren; namentlijck, of den Oorlog tusschen den Vader en Soon noch bleef duren,

of dat die was geëyndigt; ſoo die ſoude mogen weſen getermineert, of dat was geſchiet door een Accommodement, of door de Wapenen? ſoo door de Wapenen, wie van beyde, den Vader of den Soon, Overwinner ſoude zijn gebleven, en daer door Meeſter van het Rijck geworden zijn? Konnende, ſtaende die onſekerheyt, voor niet onbehoorlijck geacht worden, dat de Nederlandſche Ooſt-Indiſche Compagnie (door welckers Wapenen den Soon van ſijne onvermijdbare ondergang was geſalveert, ende door dewelcke hy verder geholpen moſt worden, om in 't eynde onder 't gewelt van ſijn rebellige Onderdanen niet te ſuccumberen) ſig aenmatigde, haer credijt ende authoriteyt by denſelven Coning te willen interponeren tot reſtabliſſement van de Engelſche in Bantam, indien hy Meeſter was gebleven; mits dat de Engelſche den Vader niet verder aſſiſteerden; en, ſoo den Vader Meeſter was gebleven, haer credijt by deſelve insgelijcks ſoude doen gelden, om de Nederlandſche Compagnie by den Vader een goede Nabuurſchap te procureren; ende waren deſe offres van de Nederlandſche Compagnie te meer excuſabel by den Coning van Bantam in de voorſeyde onſeeckerheyt, om dat men trachte, daer door voor te komen het Secours, dat de Engelſche Compagnie aen ſijn Vader ſcheen te willen ſenden, ende om dat men niet wiſt in die tijt, hoe verre de Engelſche haer irreconciliabel met deſelve hadden gemaeckt.

In deſe onſekerheyt van ſaecken heeft de Nederlantſche Compagnie die avances gedaen, en heeft Monſieur Chardin ſelfs een project van Accommodement tuſſchen beyde de Compagnien opgeſtelt, waer in geſproocken wort van de retraite van de Nederlandſche Troupes uyt Bantam, en wat yder van de Compagnien ſoude weſen verobligeert, te doen in die gevallen, die daer by ſtaen geſpecificeert; maer, gelijck als het de gemelte Heeren Chudleyg en Chardin gelieft heeft, de voorſz. Negotiatie ſeer onverwacht af te breecken, dewelcke albereyts ſoo verre was geavanceert; oock die van de Engelſche Compagnie aen haer zijde te verwerpen alle de offres, ſoo die U.W Hoog Mog: in de voorſz. hare Antwoort hadden gedaen op de Memorie van Monſieur Chardin, als die den Heer Ambaſſadeur van Citters daer na in den naem en van wegen de Nederlandſche Compagnie quam te doen, na dat den voornoemden M. Chardin in Engelant was gereverteert, en dat men daer weder met nieuwe demandes voor den dagh quam, na dat men de voorgaende offres ſeer verachtelijck verworpen hadde, heeft de Nederlandſche Compagnie verſtaen, aen deſelve niet langer te weſen gehouden; voor al niet, als wanneer men naderhant van beyde kanten tyding kreeg door Brieven uyt Ooſt-Indiën, dat den Oorlogh van Bantam was geëyndigt ten voordeele van den tegenwoordigen Koningh; dat die was gebleven Poſſeſſeur van 't Rijck van Bantam, den Vader gevangen gekregen en de Rebellen t'ondergebracht waren, ende dat dienvolgende aen de Nederlandſche Compagnie geen reden noch prætext langer was overgebleven, om over het reſtabliſſement van de Engelſche in Bantam, dat is *in Territorio plane alieno*, te mogen handelen, laet ſtaen, dat te mogen toeſeggen; ende te min, na dat den tegenwoordigen Koning van Bantam heeft verklaert, het ſelve, om de intrigues, dewelcke de Engelſche met ſijn Vader ende rebellige Onderdanen hebben gehad, voor pernicieus voor hem aen te ſien: En, dewijle mitsdien uyt alle het voorſeyde blijckt, dat de Engelſche Compagnie liever heeft willen afwachten het onſeker lot van den Oorlogh, als met de Nederlandſche Compagnie, doen het tijt was, over haer herſtellinge te

conveniëren,

convenieren, soo is het reden, dat deselve althans acquiescere den uytslagh van de Wapenen ende de Nederlandsche Compagnie ongemoeyt laet omtrent haer restablissement.

Dienvolgende is het t'eenemael buyten propoost, sig voor tegenwoordig te willen bedienen of tot sijn voordeel appliceren de voorsz. Uw Hoog Mog: Antwoort op de voorsz. Memorie, na het rejecteren van de voorsz. offres, en dat men 't aengeleyt hadde, om sig niet alleen met de Wapenen te restablisseren, maer selfs in 't geheel Meester van Bantam te maecken, en tot dien eynde een redoutable macht van Schepen en Volck in Zee te brengen; doch het welck, soo sy selfs in haer voorsz. Replicq poseren, sijn Majesteyt, hooglosselijcker Memorie, naderhant heeft tegengehouden, en belet, dat die niet heeft mogen in Zee gaen; en dat is de reden, waerom sy, dat Desseyn geformeert hebbende en daer mede besig zijnde, om die onkosten niet vruchteloos te doen uytvallen, niet alleen de voorsz. offres van de Nederlandsche Compagnie hebben verworpen, maer selfs soodanige groote Demandes gedaen, dat is overleveringh van de gantsche Stad van Bantam met het Casteel en wat des meer is, die sy wel wisten, dat by ons niet souden noch konden werden aengenomen, of, als sy al geaccepteert wierden, sy als dan haer ooghwit souden hebben bereyckt.

Soo lange men dan in dien staet van onseeckerheyt verseerde, dat men eenigsints in bedencken was, wie van beyde, den Vader of den Soon, de overhant soude blijven behouden, alhoewel de kans voor den Soon, soo verre de apparentie toescheen, best was, soo oordeelde nochtans de Nederlandsche Compagnie, dat men in die constitutie niet qualijck konde duyden, dat sy met de Engelsche Compagnie in onderhandeling trad, op hoedanigen wijse de gemelte Koningen door de officien, daer toe te contribueren, souden konnen werden bevredigt ende de Engelsche Compagnie gerestablisseert; maer dat, alles by de Engelsche Compagnie soo dedaigneuselijck verworpen, die onseeckerheyt zedert tot een seeckerheyt gebracht ende daer door dat gantsche werk t'eenemael van wesen verandert zijnde, de Nederlandsche Compagnie als-noch soude moeten præsteren 't geene, waer toe sy haer in die onseeckeren staet genegen toonde, meent de Nederlandsche Compagnie, dat haer in geen Justitie kan werden gevergt; want daer mede soude sy, buyten andere consideratien, seeckerlijck quijt zijn een somma van ses-mael-hondert-duysent Rijcksd:, die den Coningh van Bantam by liquidatie bevonden is, aen de Nederlandsche Compagnie schuldig te wesen, en welcken aengaende alleen met hem een Contract is gemaekt, waer by hy aen de Nederlandsche Compagnie toestaet den Handel in sijn Rijck; ten tijt ende wijlen hy soude mogen in staet geraecken, omme die aen de Nederlandsche Compagnie weder te vergoeden: Maer, 't geene buyten dat in desen mede grootelijcks sijn reflectie meriteert, is, dat den Coningh van Bantam, ter ooren gekomen zijnde, dat de Engelsche Compagnie bleef prætenderen haer herstellinge in Bantam met rappel van onse Troupen, selfs na dat hy sijne saecken te boven was gekomen, aen die van de Regeeringe tot Batavia heeft laten weten, dat, by aldien de Nederlandsche Compagnie dat quame te accorderen ende onse Militie van daer te trecken, hy 't werck dan geen Meester soude konnen blijven; maer genootsaeckt wesen, sijn retraite na Batavia te nemen, in hoop, dat hem daer geen protectie soude werden geweygert; ende heeft dienvolgende in alle demoedigheyt versocht, dat men hem

doch niet en wilde verlaeten, ende tot die extremiteyten reduceren; maer presteren het Woort, dat aen hem solemnelijck by Contract was gegeven; ende hoe soude de Nederlandsche Compagnie selfs officien daertoe konnen bybrengen ofte tot hare admissie coöpereren? daer de Engelsche Compagnie hem in hare Geschriften soo leelijck afschildert; Dat hy hem, namentlijk tegens de Engelsche Natie, met toestemminge van alle de Werelt, heeft geageert, als een Vyant, soo ondanckbaer, soo Barbarisch ende soo gealtereert van haer Bloet, sonder eenige de minste reden of provocatie; dat sijne Majesteyt van Groot-Brittannien, sonder sijn eer te kort te doen, niet kan stille staen, hem van die Stad ende het gantsche Rijck te versekeren, ter tijt toe, hy reparatie sal hebben bekomen; ende dat te eerder, om dat hy in der daed niet anders en is, soo sy vorder seggen, schoon hy draegt den Titul van Koningh, als een volkomen Slaef van Batavia ende een Dienaer van haer plaisier en wille; woorden, die in der daed verre gaen: Oock is het een wondere Dilemma, die by de Engelsche Compagnie wort gemaeckt, te weten, dat, soo den ouden Koning van Bantam eenig Recht tot Bantam ende desselfs Dependentien heeft, men dan moet vast-stellen, dat het selve is gedevolveert op den overleden Koningh van Groot-Brittannien, onsterffelijcker Gedachtenisse: Ende, soo dat Recht den jongen Koning toekomt, gelijck de Hollanders dat debiteren, dat hy tegens de Onderdanen van hoogstged. Majesteyt, met toestemmingh van de gantsche Werelt, heeft geageert, als een Vyant, ende voort soodanig, als sy hem hier vooren uytmaecken.

Nopende het eerste Lit van dit Dilemma; dewijle het is constant, dat den ouden Coning van Bantam, sijn Rijck overgedaen hebbende aen sijn oudsten Soon, den tegenwoordigen wettigen Possesseur, het naderhant aen een ander niet heeft konnen cedeeren; de Conclusie, die men daer uyt kan trecken, is tegens de Engelsche Compagnie.

Wat belangt het tweede Lit van 't Dilemma; te weten, soo het is den jongen Koningh, aen wien dit Recht toekomt, ende soo het waer is, dat hy heeft geageert tegens de Engelsche Natie, als een Vyant, ondanckbaer, Barbarisch ende gealtereert van haer Bloet, sonder de minste oorsaeck of provocatie, soo kan men in der daet veel daer uyt trecken; maer nochtans niet, dat kan appuyeren de Demande van de Engelsche Compagnie tegens die van de Nederlandsche; gelijck men oock niet kan iets concluderen tegens den tegenwoordigen Koning van Bantam, soo hy met recht, gelijck hy sustineert, heeft betuygt sijn ressentiment tegens de Engelschen: Maer ondertusschen kan men in het voor-by-gaen niet sonder remarque laten passeren, dat, wanneer men besig is, reproches te maecken aen den jongen of tegenwoordigen Koningh, men dan segt, dat hy heeft geageert tegens de Onderdanen van sijn Majesteyt, als een Vyant, ondanckbaer, Barbarisch ende gealtereert van haer Bloet, sonder de minste oorsaecke of provocatie; wijders, dat hy is onwaerdig hare Alliantie: Maer, wanneer der Quæstie is, hoe men de Nederlanders meest sal beswaren, ende die laten passeren voor Autheurs van de expulsie van de Engelsche uyt Bantam? soo verandert men van toon, ende men segt, dat men niet heeft konnen remarqueren, noch in de woorden van den Koning, noch in sijn gesten, 't minste saeckje, dat eenigh ressentiment toonde tegens de Engelschen, of dat hy Desseyn hadde, om haer uyt sijn Lant te setten.

Hier noemt men den tegenwoordigen Koningh een Slaef van de Nederlandsche

Compagnie;

Compagnie; ende in haer Replicq ſeggen ſy, dat den ouden Koning, doen hy noch op ſijn Throon ſat, wel ſoude willen geweeſt zijn een Slaef van den Koningh van Engelant, ende dat hy daer in ſijn Glorie ſoude hebben geſtelt.

In hare Replicq geven ſy den gemelten Coningh de naem van een Pauvre Idiot, een vil Perſoon, *une chetive Creature, &c.*; ende in den Brief, die ſy aen hem hebben geſchreven in Maert 1683, noemen ſy hem ſelfs een wijs Coningh, aen den welcken ſy ſeggen, een Perſoon te ſullen ſenden met den Titul van Envoyé of Extraordinaris Ambaſſadeur, met volle macht, om een eeuwigduerend Verbont met hem aen te gaen.

Deſelve benaminge geeft hem den hoogſtged. Koningh van Groot-Brittannien in ſijne voorſz. Brief, namentlijck, dat hy is een wijs en een rechtvaerdig Prins.

Ter contrarie ſegt de Engelſe Compagnie in haer Triplicq, dat hy is een Moordenaer ende een Verbreecker van de publijcque Trouw.

Dan, hoe odieus de Engelſche Compagnie, ſoo in haren voorſz. Brief, als die ſy daer neffens aen den Eerſten Miniſter van Staet, den Pangoran Diepa Penerat, heeft geſchreven, de Nederlandſche Compagnie ende hare conduite afgeſchildert, ende dat ſelfs voor date van den Oorlog, in Bantam ontſtaen, ende in hoe ſlechte reputatie de Nederlandſche Compagnie doenmaels als by haer heeft geſtaen, ſal de Nederlandſche Compagnie aen het oordeel van den Leſer laten gedefereert.

Hier vooren is geſeyt, dat de Engelſche Compagnie by haren voorſz. Eyſch pretendeert, boven 't rappel van de Nederlandſche Troupes, overleveringh van de gantſche Stadt ende 't Caſteel Bantam; voorgevende, dat ſy ſonder 't ſelve daer niet weder willen Reſidentie nemen.

Dan, behalven dat de Heeren Engelſche Commiſſariſſen Deciſeurs, gelijck als is geſeyt, verſtaen hebben, dat haer dien Eyſch, als t'eenemael ongefondeert ende onredelijck, behoort te werden ontſeyt, ſoo is het oock een ſaecke, die haer ſelven genoeg wederleyt.

Voor den voorſz. Bantamſchen Oorlog heeft de Engelſche Compagnie daer niet anders gehad, als een Loge ende eene ſimpele Reſidentie, ſonder eenig het minſte Territoriael Recht. De Koning, na dat hy over ſijne Vyanden hadde getriumpheert, wetende, dat de Engelſche aen deſelve alle aſſiſtentie hadden toegebracht, ende ſig voor het toekomende in hare conduiten, byſonderlijck in de ſtaet, daer in hy doenmaels was, van ſijn Vyanden noch omringt weſende, niet geruſt vindende, doet haer deslogeren. Hier op komt de Engelſche Compagnie als-nu eyſſchen overlevering van die gantſche Stad ende 't Caſteel, die daer niet anders gehad hebben, dan, gelijck geſeyt is, een Loge tot haer Commercie, ende dat van de Nederlandſche Compagnie, die geen recht ter werelt heeft, om daer van te konnen disponeren, of ſy moſt den tegenwoordigen Koning van Bantam daer uyt jagen, om die in handen van de Engelſche te ſtellen; ten ware ſy wiſten, goet te maecken ende met de juſtitie over-een te brengen, dat de Nederlandſche Compagnie den tegenwoordigen Koningh ſoude mogen bedrijgen, hem te ſullen abandonneren en overgeven aen de wille ende genade van ſijne Vyanden, door 't lichten van onſe Troupes uyt ſijn Stad, daer wy verobligeert zijn by Contract, hem te maintineren ende te protegeren tegens ſijne Vyanden: Om de Engelſche Compagnie daer in te accommoderen, ſouden wy moeten manqueren aen ons Woort ende de Trouw fauſſeren; een ſaecke, die men ons niet en kan noch vermag te vergen.

Maer,

Maer, feght men, de Nederlandfche Compagnie is daer op uyt, om door defe gelegentheyt van Bantam te monopoliferen den gantfchen Peper-handel, ende die tot haer alleen te trecken; ende men voeght daer noch by, dat, dewijle de Nederlandfche Compagnie daer beneffens mede heeft den Handel van de Nagelen, Noten, Foelie ende Caneel, fulcks haer te famen foude machtig maecken, om in Europa te onderhouden een Vloot, die wederftant foude bieden een Vloot van de machtigften Koningh.

Dan, buyten dat'er noch foo veele ende groote Landen in Indien zijn, Peper uytleverende, daer de Engelfche Compagnie foo wel toegang heeft, als de Nederlandfche Compagnie, ende die het onmogelijck is, dat wy alle in onfe macht ofte onder ons Gebiedt fouden konnen krijgen, foo behoorden haer noch indachtigh te wefen, dat, wanneer men hier te Lande met Monfieur Chardin in onderhandeling was, men heeft aengeboden, de Peper-handel tot Bantam met de Engelfche Compagnie gemeen te maecken, ende haer voor de helft in te laten in het Contract, dat wy daer over met den Koning fouden mogen hebben gemaeckt, ende waer toe de Nederlandfche Compagnie doenmaels felfs een Articul heeft opgeftelt, ende fulcks by Gefchrifte geprefenteert; doch het welcke door den voornoemden Monfieur Chardin al mede is verworpen geweeft; foo verre is het daer van daen, dat de Nederlandfche Compagnie foodanigen Deffeyn foude hebben geformeert, als men haer als-nu mede malitieufelijck komt nageven, ende dat niet alleen ten opfichte van den Peper-handel; maer in hare Triplicq voegen fy daer noch by, dat het oogwit van de Nederlandfche Compagnie met defe hare Refidentie tot Bantam foude zijn geweeft, om daer door, boven de Peper, mede tot haer te trecken den gantfchen Handel in de Lywaten, ende dat fulcks haer tot een ineftimabel profijt foude ftrecken. In tegendeel heeft de Nederlandfche Compagnie by het voorfz. opgeftelde aen Monfieur Chardin aengeboden, neffens de Peper, haer mede voor de helft te admitteren in alle andere Waeren, en fulcks mede in de Lywaten; maer 't welck men al mede heeft gerefufeert, en nochtans fegt men verder in defelve Replicq, dat de Nederlandfche Compagnie alleen daer op uyt foude zijn, omme de faecken, 't zy met recht, 't zy met onrecht, te houden in dien ftaet, daer in fy defelve heeft gebracht.

De Engelfche Compagnie hadde in haren overgeleverden Eyfch eerft geftelt, dat wy door onfe Refidentie tot Bantam haer den Peper-handel wat difficieler hadden gemaeckt; ende in haer voornoemde Replicq feggen fy, dat wy de wegh fouden hebben gebaent, om den gantfchen Peper-handel te monopoliferen; foo verre konnen de paffien de Menfchen verbinden.

Op het geene die van de Engelfche Compagnie verder by haer voorfz. Eyfch poferen, dat de Bedienden van de Nederlandfche Compagnie haer Volck op de Kuft van Mallabar fouden hebben befprongen, op defelve vuur gegeven, ende dat om haer al mede te priveren van het gedeelte van den Handel in de Peper, die haer aldaer noch is refterende, hadde de Nederlandfche Compagnie wel gewenfcht, dat fy haer wat nader hadde gelieven te declareren omtrent de Plaets, waer fulcks foude mogen zijn gefchiet, (de voorfz. Kuft de fpatie van honderden van Mijlen langs de Zee beflaende) voort het Jaer of de tijt, wanneer; mitsgaders aen wat Schip ofte Vaertuygh, ende by wat gelegentheyt? gelijck als de Nederlandfche Compagnie aen

aen haer zijde bereyt is, aen te wijsen, op hoedanigen manier men ons Volck op de West-kust van Summatra heeft bejegent; namentlijck die van het Engelsche Fregat . . . ., dat in de Maent van September 1683, als wanneer het op die Kust voor Ager Bange was, sijn Chaloup, met ongevaer veertig gewapende Koppen gemant, uytgeset hebbende, op ons Volck, in een Praeuw sittende, tot twee-malen toe met scherp geschoten hebben; gelijck als de Schepen de Societeyt, de Præsident, den Egel en de Berckeley Casteel, wanneer op haer t'huys-komste van Bantam, Cormandel ende Bengale respective, in Julio ende volgende Maenden des Jaers 1681, aen het Eylant Mauritius lagen, om te overwinteren, geen kleyne Insolentien en Feytelijckheden hebben gebruykt, bysonderlijk die van den Præsident en den Egel, allesrovende en weg-nemende, het geene sy daer vonden, tegens de klachten en Protestatien, die daer over door 't Volck van de Nederlandsche Compagnie wierden gedaen, en waer van de bescheyden in authentijcque forme in handen zijn.

Men verswijght noch, dat de Engelsche soo veele Jaren lang in Bengale, op de Kust van Cormandel, op Bantam en elders, gedurig haer fait hebben gemaeckt, ons Volck te debaucheren ende uyt onsen dienst te trecken, om haer daer van op hare Schepen, die dickmaels door sterfte en anders swack bemant waren, te bedienen ende die daer mede t'huys te brengen, tegens de Protesten, die van tijt tot tijt daer tegens zijn gedaen, die alle mede onder de Nederlandsche Compagnie berusten: Dat de Engelsche Compagnie voornemens is, post te vatten ende een considerabele Fortresse te maecken op Priamang, gelegen op de West-kust van Sumatra, een Lant, de Hollantsche Compagnie onderhoorig ende daer sy een Fort heeft leggen, ende het welck men met de naeste Brieven verwacht, dat by haer al sal wesen geëffectueert, als hebbende daer toe verscheyde Schepen met Volck, Materialen, Oorlogs-gereetschappen ende anders, afgesonden, is door haer selfs ruchtbaer gemaeckt: wat onheylen daer uyt te verwachten zijn, is wel te divineren.

Het is onbegrijpelijck, dat men sigh mede niet en ontsiet, daer mede voor den dagh te komen, dat die van de Nederlandsche Compagnie by een Tractaet, in November 1667 met die van Macassar gemaeckt, en 't welck tot Batavia soude wesen gedruckt, de Engelsche Natie soude hebben gesecludeert uyt den Handel van dat Lant, en waer over sy haer als-nu na 't verloop van 18 Jaren in haer Schrifturen beklagen; daer zedert die tijt twee solemnele Tractaten tusschen Engelant en desen Staet, buyten de voorverhaelde Conventie van den Jare sesthien-hondert vier- en vijf-en-tseventig, zijn gemaeckt, waer by alle Actien, die men wederzijts tegens malkanderen soude mogen gehad hebben, zijn vernietigt en gemortificeert; alhoewel de Nederlandsche Compagnie selfs buyten dat gereet is, om haer gedoente daer in te justificeren, en haer Recht, om soodanige Contracten te maecken, voor al de Werelt staende te houden; maer, het geene in cas subject bysonder valt te considereren, is, dat het voorsz. Contract by de Nederlandsche Compagnie is aengegaen gedurende den Oorlog met Engelant, immers voor dat de Vrede, in den voorsz. Jare sesthien-hondert seven-en-tsestig gemaeckt, in Oost-Indien quam in te gaen, of tot Macassar kennisse daer van konde wesen.

Indien 't dan al waer soude mogen wesen, dat, volgens het geene staet genarreert in seecker Geschrifte, by den Heer Extraordinaris Envoyé Skelton geannexeert aen desselfs voorsz. Memorie, aen Uw Hoog Mog: gepresenteert, men de

Factoren van de Engelsche Compagnie geweldelijck van Macassar soude hebben gelicht en gevanckelijck na Batavia gevoert; voort hare Woon-plaetsen gespolieert; hoewel de Nederlandse Compagnie dat alles ter goeder trouw ignoreert, wat soude dat in allen gevalle ter sake doen, of wat redenen van klachten kan dat geven? heeft Engelant in die Jaren die van de West-Indische Compagnie deser Landen niet met gewelt afgenomen Nieuw-Nederlant? soude de voorsz. West-Indische Compagnie daer over wel eenige Actie konnen moveren? ontwijffelijck neen.

De Engelsche Compagnie, haer vindende gedestitueert van noodige bescheyden tot astructie van de Feyten, die sy tot laste van de Nederlandsche Compagnie heeft voortgebracht, en die nochtans tot haer eenighste fondament dienen, mitsgaders overtuyght van de krachtige wederleggingen van deselve Nederlandsche Compagnie, met aenwijsinge van de gantsch tastelijcke ongegrontheyt van het gesustineerde van de Engelsche Compagnie, hebben 't in haer Replijcq aengeleyt op het schelden der Nederlandsche Compagnie, ende hare conduite decriërende op soodanige hatelijcken wijse en met sulcke extravagante en calumnieuse expressien, dat het al de Werelt onbegrijpelijck moet voor-komen, hoe dat Luyden van Eere en Verstant haer soo verre konnen komen te vergeten; selfs soo verre, dat de Heeren Engelsche Commissarissen in de Conferentie met de Heeren Commissarissen Deciseurs van dese zijde dat hebbben moeten detesteren en haer ongenoegen daer over betoonen: En, hoewel de Nederlandsche Compagnie geen stoffe ontbrack, om de Engelsche Compagnie van haer overgroot ongelijck te overtuygen, en de Werelt van veele onwaerheden, die men haer daer by soo valschelijck nageeft, te disabuseren, soo heeft nochtans deselve beter geoordeelt, haer daer van te onthouden en alles met een modestie te passeeren, als daer over in een verder Combath met haer te geraken, en de scheure van Vruntschap, die nochtans beyde de Compagnien soo nootsakelijck is, wijder en de Wonde voort ongeneeselijck te maken.

Den Eysch, die de Nederlandsche Compagnie by Reconventie heeft gedaen, bestaet daer inne, dat sy aen die van de Engelsche Compagnie, op haer instandig versoeck, heeft geleent of bygeset vier Schepen tot transport van hare Persoonen, Koopmanschappen ende Effecten van Bantam na Batavia, onder schriftelijcke belofte, van daer voor aen de Nederlandsche Compagnie te betalen de vracht, en die sy eenige Maenden lang hebben gebruyckt voor en in Plaetsen van Magasijnen, tot bewaring van hare Koopmanschappen ende Effecten, tot geen kleyn ongemack en schade voor de Nederlandsche Compagnie, als daerom voor haer Negotie ten hooghsten begenodigt geweest zijnde, en sonder dat sy die wederom hebben konnen krijgen, wat aensoecken en insinuatien sy daer toe oock heeft gedaen, als soo veele Maenden daer na.

De voorsz. Schepen zijn geweest:

Europa, groot 600 Lasten. Nieuw-Middelburgh, groot 500 Lasten.
Delfshaven, 450 Lasten. 't Wout, 100 Lasten.

Waer van de Vrachten te samen komen te belopen, 13900 Ponden Sterlings.

Resteert nu noch, een woort te spreecken wegens het geene voor Gamron, in de Golpho van Persien, is voorgevallen, waer over de Engelsche Compagnie mede haer beklagh doet, eerstelijck by seecker Articul in haer Triplijcq, en daer na by het Geschrifte, dat den gemelten Heer Extraordinaris Envoyé Skelton geannexeert

heeft

heeft aen de voorſz. Memorie, by denſelven aen Uw Hoog Mog: gepreſenteert den . . Mey laetſtleden, hier vooren in den beginne vermelt: Behelſende het voorſz. Articul eerſtelijck klachten over de Demandes van de Vloot, dewelcke de Nederlandſche Compagnie jongſt heeft gehad in de Golpho van Perſien, en waer mede ſy ſoude hebben voorgehad te ſluyten alle de Havenen van dat groote Rijck.

Ende de voorſz. Memorie ten anderen gelijcke klachten daer over, dat de voorſz. Vloot, geleyt zijnde by Reynier Caſembroot, met gewelt ſoude hebben verhindert, dat Johan Goldsborough, Schipper van een Engels Compagnies Schip, genaemt de Bengaelſche Koopman, geen Booten ſoude hebben konnen gebruycken, om ſijn voorſz. Schip t'ontladen, ende daer door denſelven gedetineert ende geturbeert hebben in alle hunnen handel ende verrichtingen; doch men ſal na ingenomen Bericht bevinden, dat deſe klachten alſoo ongerijmt ende ongefondeert werden voortgebracht, als alle de andere.

De ſaecke is deſe; Dat, de Nederlandſche Compagnie, van immemoriale tijden af gehad hebbende een Comptoir ofte Loge, mitsgaders haren Handel, tot Gamron, ende voort in het Rijck van Perſien, uyt kracht van de Accoorden, met die Koningen gemaeckt, ende de Privilegien, aen de voorſeyde Compagnie vergunt, de Perſianen in veele Poincten daer tegens hebben aengegaen ende deſelve Compagnie veele outrages ende verongelijckingen doen wedervaren; ende, dewijle geenige de minſte reparatie ofte redres, wat verſoecken daer toe oock door extraordinaris ende koſtelijcke Beſendingen zijn gedaen, heeft konnen bekomen, is dat eyndelijk tot Feytelijckheden uytgeborſten, om het ongelijck te doen beteren; ende dat is deſe Vloot Schepen, die de Nederlandſche Compagnie tot dien eynde in de voorſz. Golpho heeft gehad, ende waer mede ſy de Perſianen heeft afgenomen het Eylant Kismus met het Caſteel in deſelve Golpho, niet verre van Ormus ofte Gamron gelegen; niet, om dat voor haer te behouden, want het ſelve haer nergens toe konde dienen, ende niet, als tot een ondragelijcke laſt, ſoude hebben geſtreckt; maer alleen, om de Perſianen daer door te bewegen ofte neceſſiteren, om tot reden te komen; gelijck als ſulcks oock is gevolght; en waer op de Nederlandſche Compagnie 't ſelve Eylant met het Caſteel aen de Perſianen weder heeft overgelevert.

Wat dan de eerſte klachte belangt; Dat namelijck de Nederlandſche Compagnie ſoude hebben voorgehad, met ofte door die Vloot te ſluyten alle de Havenen van dat groote Rijck, vint de Nederlandſche Compagnie haer gedwongen, daer op te ſeggen, dat haer ſeer vreemt voorkomt, dat men ſig aenmatigt, de goede intentie van de Nederlandſche Compagnie ſoo verkeerdelijck ende malitieuſelijck uyt te leggen.

Heeft de Nederlandſche Compagnie met de voorſz. Vloot haer wel eenigh het minſte leet ofte hinder, voor ſoo veel aengaet het aenkomen ofte vertrecken in ofte van eenige van deſelve Havenen, aengedaen? ſelfs gedurende den tijt, dat de Nederlandſche Compagnie met die gantſche Vloot voor Gamron heeft gelegen? hebben de Engelſche niet daer in ende uyt gevaren na haer gelieven? ſy ſullen ſeggen moeten jae.

Wat reden dan, omme van haer Deſſeyn ſoo malitieuſelijck te oordeelen?

Maer ſegt men in de voorſz. Triplijcq, dat de Nederlandſche Compagnie ſulcks wel ſoude hebben in 't werck geſtelt ende geëffectueert, indien de Engelſche niet

by geluck daer waren verscheenen geweest met een grooter aental Schepen, om door de Nederlanders niet te werden belet ofte geforceert.

Maer, voor en aleer sy met eenigh aental Schepen daer te gelijck zijn gekomen, heeft de voorsz. Vloot ofte den voornoemden Casembroot niet vryelijck en ongemolesteert laten uyt en ingaen de enckelde Schepen, of derselver Boots ofte Chaloupen, ende daer onder mede haer Schip Williamson, beladen met Vracht-goederen, de Persianen toebehoorende? sy sullen al mede moeten seggen jae.

Ende wat aengaet dit groot getal Schepen, dat men voorgeeft, dat sy naderhant daer souden hebben gehad, by aldien men dat soude vergelijcken by het getal, en wel bysonderlijck de groote, voort de Monture ende Manninge van de Nederlandsche Schepen, die alle ten Oorlog waren geëquipeert, deselve souden, by aldien hare ordre daer toe hadde gelegen, wel machtigh geweest zijn, haer uyt Gamron te houden.

De Nederlandsche Vloot heeft eenige Maenden boven 't Jaer voor Gamron geposteert gelegen, ende de Engelsche zijn maer eenige weynigen tijt met dat voorverhaelde aental Schepen daer geweest; ende buyten dien tijt, voor en na, zijn verscheyde andere, ende dat enckelde Schepen, daer verscheenen, en geen van alle is, na haer eygen voorgeven, eenigh het minste belet wedervaren, buyten dat eenige Schip de Bengaelsche Koopman, hier vooren vermelt, en waer van hier na breeder wort gesproocken.

Waer uyt consteert dan, dat de Nederlandsche Compagnie dat Desseyn heeft gehad, of wat bewijsen brengen sy voor tot justificatie van de geposeerde in haer voorsz. Replijcq? niet een eenig woort.

Maer, om te seggen, wat van de saecke is, neemt de Nederlandsche Compagnie aen, te bewijsen, dat den voornoemden Casembroot, die de voorsz. Vloot in de Golpho van Persien en Chef heeft gecommandeert, selfs prohibitive last en ordre heeft gehad, om specialijcken mede de Engelsche Schepen, gedurende sijn aenwesen aldaer, geen hinder of belet in haer Vaert ende Handel op dat Rijck te doen.

Om voort het doen ende de conduite van de Nederlandsche Compagnie noch te meer verdacht ende haetelijck te maecken, besluyt men die saecke in de voorsz. Triplijcq daer mede, dat dat de middelen zijn, die de Nederlandsche Compagnie gebruyckt, om op de Princen in Indien groote advantagies te bekomen; en dat men den Coning van Persien, hoe groot en machtig hy oock is, om sijn Havenen vry en open te krijgen, daer door heeft doen teyckenen soodanige Articulen, als men heeft begeert.

Dan, behalven dat de Nederlandsche Compagnie met alle die kosten geen meerder Voor-rechten noch advantagies heeft bedongen ofte geacquireert, als sy oyt voor desen in dat Rijck heeft gehad, uytgesondert alleen, dat sy ontslagen is geweest, van het aennemen van seeckere quantiteyt Zyde jaerlijcks ten seeckeren Prijse, immers voor soo veel het laetste aengaet, na de Advysen, die de Nederlandsche Compagnie dien aengaende jonghst heeft gekregen: Soo soude de Nederlandsche Compagnie wel willen vragen, dat, indien de groote Princen van Indien, ende selfs den Coningh van Persien, soo licht te dwingen is met ofte door soodanigen Vloot Schepen, als de Nederlandsche Compagnie daer heeft gehad, waerom de Engelsche Compagnie haer niet heeft bedient gehad van die gelegentheyt, namentlijck by

het aenwesen van soo veele Schepen van haer voor Gamron, als sy voorgeven, daer gehad te hebben, om van de Persianen te bekomen betalinge van de halve Tol van Ormus ofte Gamron, die sy sustineren, haer soo deughdelijck van de Persianen te competeren, ende haer soo onrechtvaerdelijck wort onthouden, immers voor het meerendeel, en die men in den Jare 1654 van de Nederlandsche Compagnie voor de helft, ende dat tot veele Tonnen Gouts toe, heeft gevordert, te weten, van die Goederen, die deselve Nederlandse Compagnie tot dien tijt toe daer hadde aengebracht ende verhandelt; doch het welck haer doenmaels door wederzijts Commissarissen is ontseyt, met renvoy dien aengaende aen de Persianen selfs; sy, die daer over soo menigmalen klachtig aen het Hof van Persien zijn gevallen; selfs met bedreygingen, en sonder dat sy daer op tot noch toe satisfactie hebben konnen erlangen, souden sy in alle dien tijt, daer dese prætentien zedert tot sulcken excessiven Somme zijn geaccresseert, indien dat met sulcken faciliteyt te doen soude wesen, dat middel niet gebruyckt gehad hebben? seeckerlijck jae.

Ende waer uyt by gevolge wel is af te nemen, wat van de constitutie van die Vloot, die sy daer gehad hebben en waer van men soo breet opgeeft, is geweest.

Maer, als sy met soodanigen Vloot daer op wilden aenleggen, soude de Nederlandsche Compagnie, schoon sy daer by in hare Negotie schade quam te lijden, gelijck het ongetwijffelt soude geschieden, soude sy wel eenige Actie daer over tot laste van de Engelsche Compagnie konnen hebben of pretenderen?

Alleenlijck wenschte de Nederlandsche Compagnie wel, ende soude oock vrundelijck versoecken, dat sy in sulcken gevalle in 't reguarde van hare Schepen soodanig mochte werden getracteert en bejegent, als de Nederlandsche Compagnie de Engelsche heeft gedaen.

Nopende de voorsz. tweede klachte; namentlijck het belet, dat men het Schip de Bengaelsche Koopman in het ontlossen soude hebben toegebracht, ende daer door den selven gedetineert ende geturbeert in allen hunnen handel ende verrichtingen, is de saecke soodanig, dat de Nederlandsche Compagnie met de Persianen, als is geseyt, doenmaels in Oorlog, ofte in *statu Belli*, zijnde, ende met haer voorsz. Vloot voor Gamron leggende, tijdinge van Lant quam, dat men voornemens was, onse Schepen met eenige Brant-Vaertuygen te aborderen, als wanneer de onse resolveerden, alle de Persiaensche Vaertuygen, die men begaen konde, aen te halen, ende achter de Schepen vast te maecken; 't voorsz. Schip in 't midden in onse Vloot leggende ende preparatie maeckende, om met de Persiaensche Vaertuygen te lossen, heeft den voorsz. Casembroot haer by monde doen versoecken, dat se haer geliefden te onthouden, sulcks met Inlandsche Vaertuygen te doen, voornamentlijck, dewijle die gewoon waren, in de nacht haer Lading in te nemen, om by tijts ende voor de Brandingh weder aen Lant te konnen lossen, met presentatie, van de Boots van alle onse Schepen daer toe by te setten, om seecker te zijn, dat, onder den deckmantel, van na het voorsz. Engelsch Schip te varen, niet eenige Branders onse uytgesette Wachten souden konnen passeren, om ons alsoo onvoorsiens te overvallen; maer, die van het voorsz. Schip sulcks rejecterende, is daer op een Persiaens Vaertuyg, bemant met thien of twaelf Persiaensche Roeyers ende een Engelsch Matroos, by sig hebbende twee Kassen met Roose water, in onse voorsz. Vloot gekomen, ende het welcke door ordre van den voornoemden Casembroot aen boord van sijn

onderhebbend Schip is gehaelt. Den Engelschen Tolck daer op voort komende deleren, is de voorsz. presentatie hem vernieut, ende op sijn weg-gaen belast, de voorsz. twee Kassen met Roose-water mede te nemen; doch, hy dat weygerende, zijn deselve in sijn Schuyt geset, en waer mede hy wegh-geroeyt is.

Dat dan zijnde de ware Historie, soo wert gevraegt, wat hier in by de Nederlandsche Compagnie is misdaen, om daer over in maniere, als is verhaelt, klachtigh te vallen? ende of de Engelsche het verlet, dat sy hier door mochten hebben geleden (want schade is haer niet toegebracht) niet selfs op haer hals gehaelt hebben?

De Goederen, die men ons beschuldigt, dat uyt het Persiaens Vaertuyg souden zijn genomen, doch die men selfs segt, dat in de Boot, daer de Tolck in was, weder overgeset zijn, in allen schijn ende om de saeck te meer te aggraveren, of het waren geweest Goederen van groot belangh, zijn de voorsz. twee Kassen Roose-water geweest.

In het Contra-protest, dat den voornoemden Casembroot tegens het Protest van de Engelsche, en waer op sy haer beroepen, heeft gedaen, blijckt seer klaer ende naeckt de gantsche toedracht van die saecke; ende waerom de Nederlandsche oock goet-gevonden heeft, gelijck als den gemelten Heer Envoyé Extraordinaris het voorsz. Engelsche Protest aen sijne voorsz. Memorie heeft geannexeert, dit Contra-protest mede hier nevens over te leveren.

Om daer uyt nader aen te wijsen; eerstelijck, de voorsz. gedane presentatie, van onse Boots tot haer dienst ende tot ontlossinge van het voorsz. Engelsch Schip te laten gebruycken, ende dat om de verhinderingh, daer over sy klaeghden, aen de eene zijde wegh te nemen, ende aen de andere zijde voor te komen alle onheylen, die onse Schepen door het swerven van des Vyants Vaertuygen door deselve, ende dewelcke, soo als daer by verders wort gesegt, dan wel alle op den naem der Engelsche ende haer ordre souden konnen werden voorgegeven te varen, souden hebben konnen over-komen.

Ten anderen, dat de Goederen, die men uyt het voorsz. Persiaens Vaertuygh heeft genomen, doch weder in de Boot overgegeven, niet anders zijn geweest, dan de voorsz. twee Kassen met Roose-water.

Ende ten derden, dat de Engelsche ons in ende gedurende de verwijderinge met de Persianen niet, als met Calumnien ende Onwaerheden, by deselve hebben beswaert, en 't welck onse saecke by 't Hof merckelijck verachtert en te rugge geset heeft gehad, tot geen kleyne schade en nadeel voor dese Compagnie.

Specialijcken de beloften, die sy aen de Persianen hadden gedaen, van met ses Schepen ons van de voorsz. Reede van Gamron ende uyt het Kismus te sullen verdrijven, daer nochtans onse voorsz. Vloot uyt 9 Schepen bestont, ende waer van de Nederlandsche Compagnie de behoorlijcke bescheyden met de komste van de Retour-vloot is verwachtende.

Ende hier mede verhopen de Bewinthebberen van de Nederlandsche Compagnie, Uw Hoog Mog: begeerte te hebben voldaen, ende dat Uw Ho: Mo: daer uyt aen de eene zijde sullen consteren de notoire ongefondeertheyt van de klachten, by de Engelsche voortgebracht, ende aen de andere zijde de rechtmatigheyt van de conduite van de Nederlandsche Compagnie; ende dat Uw Hoog Mog: daer uyt te meer sullen worden bewogen, om deselve Nederlandsche Compagnie in soo een rechtvaer-

dige

dige saecke voor te staen en te beschermen tegens alle ende een yder, die haer ter saecke van dien eenigh ongelijck souden soecken aen te doen; ende het welck der selver ootmoedige Bede by desen is; zijnde van verstant geweest, dat de importantie van de sake, de menigvuldigheyt van de Feyten, daer mede men de Nederlandsche Compagnie soeckt te beswaren, ende, om alles naer behooren te wederleggen, oock Uw Hoog Mog: grondigh te onderrechten, dese langwijligheyt vereyschte; met eerbiedig versoeck, dat Uw Hoog Mog: haer sulcks gelieven te laten gevalligh wesen.

Was geteeckent

P. VAN DAM.

Contra-Protest op de ongefondeerde Doleantie van de Engelsche Residenten Daniel Eduarts ende Francoys Snape, beyde in dienst van de honorabele Engelsche Compagnie hier in Persien.

HEEREN:

WY hebben gisteren avont Uw Ed: gesonden Protest wel ontfangen, ende daer uyt met bysondere verwonderinge begrepen de Doleances, die Uw Ed: hebben gelieven te doen over het aenhouden van een Persiaensche Barcq, door onse Vloot roeyende, die Uw Ed: seggen, gehuurt te hebben tot ontlossen van Uw Ed: Schip de Bengaelsche Marchant; ons met eenen beschuldigende, de Koopmanschappen, in deselve geladen, voor eenigen tijt aengehouden te hebben; waer op wy sullen dienen, dat het Uw Ed: niet onbewust kan zijn, hoe wy dese Reede en Golf met acht à negen Schepen nu al een Jaer hebben beset gehouden, en, niet tegenstaende onse Gecommitteerden tot vereffeninge der Differenten aen het Hof van Persien zijn, soo is ons Volck voor weynig dagen echter seer vyandelijck van Lant gejaegt, onse Vlagh gestreecken, en wy, volgens de geruchten, door die van Gamron gedreyght, om met een partye Vaertuygen, met Persiaensche Militie bemant, hier op de Reede besprongen te werden, waer tegens, de natuur ons geleert heeft, op hoede te zijn, en waerom oock met reden goetgevonden hebben, alle Persiaensche Vaertuygen aen te slaen, sonder oyt gedachten gehad te hebben, Uw Ed: eenigh belet aen te doen, gelijck Uw Ed: selfs wel weten, dat in 't ontlossen en laden van 't Schip Williamson niet geschiet is, schoon het selve met Vracht-Goederen der Persianen gegaen ende gekomen is; ter contrarie hebben wy Uw Ed. Tolk David op eergisteren (wanneer geseyde Persiaensche Barcq, door onse Vloot komende, aengehaelt wiert) onse Scheeps-Booten tot Uw Ed: dienste en ontlossinge van 't Schip gepresenteert, ende sulcks ter oorsaecke, om Uw Ed: in haer Affairen niet te verhinderen, en onse Schepen door 't swerven van 's Vyants Vaertuygen (die dan wel alle op Uw Ed: Naem ende ordre souden konnen gesegt werden te varen) voor gedreygde onheylen te konnen secoureren; doch schijnt, Uw Ed: liever genegen zijn geweest, ons soo onrechtvaerdig te beschuldigen, en dat wy Uw Ed: geladene Goederen (zijnde twee Kassen Roose-water) souden aengehouden hebben, als onse genegene presentatie onser Boots t'amplecteren; voornoemden Tolk David heeft die twee Kassen met de Schuyt, daer mede hy van Lant quam, ter tijt, wy die Barcq aen ons boort kregen, persoonlijck mede gevoert; ende, alsoo dat

Uw Ed:

Uw Ed: gewoonte schijnt, de waerheyt der saecken met bewimpelinge ende gepractiseerde insertien te verduysteren, soo komt dese ongefondeerde Beschuldiginge ons gantsch niet vreemt te vooren, als hebbende zedert dese expeditie seer lijdsaem verdragen alle die Calumnien, waer mede wy zedert eenigen tijt door die van Uw Ed: Natie by de Persianen zijn gedenigreert en in onse saecken alhier te rugge geset; principael door de beloften, aen haer gedaen, om ons met ses Schepen van dese Reede ende uyt het Kismus te doen delogeren, waer van wy wel suffisante bewijsen souden weten te vertoonen, ende met eenen te verklaren, Uw Ed: daer toe geene de minste redenen te hebben gesuppediteert; dit alles is geschiet tot soo merckelijcken nadeel van onse Compagnie; ende daer-en-boven soeken Uw Ed: ons noch te constringeren, te gedogen, dat de Vaertuygen onser Vyanden ons souden passeren en repasseren; ende derhalven protesteren wy uyt de naem van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, onschuldig te wesen van alle soodanige ongemacken, Bloed-stortingen, Dood-slagen, schaden en inconvenientien, die uyt d'een en de andere oorsaecke mochten komen te resulteren. Gegeven in het Schip den Blaeuwhulck, leggende in besetting der Reede Gamron, den 17 Mey 1685. N. S.

Was geteeckent

R. CASEMBROOT.
W. LICOCHTON.
J. V. ACKERSDYCK en
W. VAN BULLESTRATEN.

In margine stont,

Ter presentie van ons overgelevert.

Was geteeckent

CLAES MEYNDERTSZ en
SALVADOOR VISNIGH.

Contra-Protest tegens Joannes Goldsborough, Schipper van't Schip, Bengael Marchant genaemt.

DEn eersten Juny, ouden Stijl, is ons U E. Protest door de daer toe gestelde Gecommitteerde overgelevert, en naer 't resumeren van 't selve bevinden daer in veele saecken vermelt, die in der daed anders gelegen zijn, ende by Uw Ed: opgenomen werden, dan met de waerheyt accorderen, dienvolgende onnodig achten, daer op anders te antwoorden, dan by onse insinuatie van den 13 en 14, ende overgelevert Protest van den 17 Mey, N. S., aen de Engelsche Residenten Daniel Eduards en Francoys Snape is geschiet, die in Copia hier neyens gaen, ende waer in de ware geschapenheyt van de saeck ten vollen staet vervat; dierhalven ons oock daer aen gedragen; nochtans soo betuygen, onschuldig te wesen, dat gy by het verzeylen naer Strant met 't Schip aen de gront geraeckt en ettelijcke malen gestoten hebt, als zijnde 't selve niet onse, maer Uw Ed: eygen onvoorsichtigheyt te wijten: Ten anderen, hebben noyt verboden noch tegengehouden, dat Uw Ed: tot 't halen van Ballast geen Barquen souden toekomen; des het selve de Persianen te wijten is; ende de schade des tijts, die gy sustineert daer door verlet te zijn, niet ons,

ons, maer haer moet werden toegeschreven, onder verseeckeringe, wy soodanige onbegaefde Persoonen niet zijn, als gy ons belieft te noemen, maer het selve met recht U E. behoorde toegeschreven te werden, gelijck genoegsaem uyt Uw onbillijck Protest is blijckende; over sulcks oock geen swarigheyt maecken, in cas daer over eenige Dispuyte tusschen U en onse Compagnie mocht komen voor te vallen, 't selve, als de rechtvaerdigheyt ende waerheyt aen onse zijde hebbende, te sullen konnen verantwoorden: deshalven soo protesteren, uyt de Naem en van wegen de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, tegens U Joannes Goldsborough, Schipper van 't Schip, de Bengael Marchant genaemt, en alle andere, wie het oock wesen magh, of het soude mogen aengaen, onschuldig en niet gehouden te wesen in de voldoeninge van Uw ongefondeerde Pretentie, en het geen ons yder komt te laste leggen. Gegeven in het Schip den Blaeuw-hulck, leggende in besettinge der Reede voor Gamron, den 19 Juny 1685. N. S.

Onder stont en was geteeckent

REYNIER CASEMBROOT en
WOUTER VAN BULLESTRATEN.

In margine; Door ons ondergeschreven overgelevert:

Ende was geteeckent

ANDRIES vander LINDEN en
JACOB STUYT.

Waer mede dit Werck in stilte geraeckte tot dat d'Engelsse in 't Najaer / soo sy voorgeven / tijdinge ontfingen; dat de Bedienden van de Nederlantsche Maetschappy door dreygementen en andere middelen de Sumatraensse Inboorlingen wederhouden hadden / eenigen Koophandel / en insonderheyt van Peper / met d'Engelsse te drijven / en daer-en-boven aengesegt en belast / de Engelsse Factoors uyt hare Sterckte / te Doncalo opgerecht / te doen wijcken; dat d'Engelsse / sulcks te gemoet siende / uyt schrick gevloden / dan merkende / dat d'Inboorlingen op haer niet afquamen / te rug gekeert waren; dat sy / wegens d'ongesontheyt van de Lucht tot Doncalo en in Drapara / genegen / haer elders / en insonderheyt tot Priaman / ter neder te slaen / bevonden hadden / dat de Bedienden van de Nederlantsche Maetschappy aldaer een kleyne Sterckte / met 5 Stucken Geschut en 40 Man beset / opgeworpen hadden; dat dit Volck / te swack / om tegenstant te bieden / haer genoeghsaem d'overgave aengeboden / maer d'Engelsse / ongelast / eenige Vyantlijckheden tegens de Nederlanders te plegen / die verworpen en haer na Colcatenga / met oogmerck / van aldaer Huysvesting te soecken / begeven / doch die van de Nederlandsche Maetschappy / 's daegs na de Engelsse met ruym 200 Europianen en 700 Inboorlingen daer aengekomen / de Plaets / met al 't geen daer omtrent was / aen brant gestoocken / 't omleggende Lant t'eenemael verwoest / in 't Rijck van den Coning van Indapera een Burgerlijcken Oorlogh verweckt / en den Coningh na 't vermoorden van sijn Broeder na de Caep de Bonne Esperance gevanckelijck wegh-gevoert hadden; en dat alle

d'Engelsse voornemens hier door misluckt waren; te meer/ dewijl sy nergens een Plaets vonden/ waer haer Volck een seer korten tijt in gesonthept konde blijven; gelijck het meerendeel van hare Manschap soo aen Lant/ als aen Boort/ oock bereyts gestorven was. Veel geruchts maeckten d'Engelsse van dit voorval/ en brachten nieuwe klachten op 't Papier; maer lieten se echter dit Jaer noch niet aen haer Hoog Mog: overleveren.

Om niet weder in Engelant te komen/ sullen wy nu met eenen de Binnenlantse Saken van dat Rijck af handelen.

Nieuwe-Jaer en de te Recht-stellingh van Mr. Hambden begonden omtrent gelijck: 't Was den 9 van Louwmaent/ dat hy voor de Banck in d'Old-Baly gebracht wiert over een Beschuldiging van Hoog Verraet; dat hy nevens andere op den 30 July in 't 35ste Jaer van den voorgaenden Coningh tegens het Leven van den selven/ tot het verwecken van een Opstant en tot 't omkeeren van de Regeering/ een Eed-gespan aengegaen had: Boven de Rechters en Gesworenen saten de Hertogen van Ormond en Grafton/ en verschepde andere Hertogen/ Graven en Lords in de Banck: Soo dra hem gevraegt wiert/ of hy schuldigh was/ of niet? wende hy sig na den Opper-Rechter Herbert/ en seyde/ dat hy voor twee Jaren over dese saeck te recht gestelt/ en zedert/ om dat hy de Boeten/ die hem opgelegt waren/ niet betalen konde/ gevangen gebleven was; dat hy op 's Conings Genade hoopte/ aen sijn Lordschap versocht/ voor hem/ dewijl sijn Majestept soo wel een Fonteyn van Goethept/ als van Gerechtighept/ was/ te willen spreecken/ en in sulcken gevalle te gemoet sagh/ dat hy Genade soude verwerven; met belofte/ dat hy/ soo trouw/ als iemant/ de rest van sijn Leven soude verslijten: D'Opper-Rechter antwoorde/ dat de Coning wel een Fonteyn van Genade was; maer dat hy niet meerder konde doen/ als sijn versoeck aen sijn Majestept voordragen: Vervolgens wiert hem gevraegt/ of hy bekende/ schuldig of onschuldig te zijn? en/ alsoo hy alleen seyde/ dat hy het Vonnis van de Rechters/ by aldien sy hem schuldigh oordeelden/ niet soude laken/ belast/ront upt te seggen/ of hy schuldig of onschuldig was? waer op hy beleet/ schuldig aen alles/ uptgesondert het Samen-sweeren tot het dooden van den Coning/ te wesen: Hier op borste d'Opper-Rechter in dese woorden upt; dat het besluyten van het verwecken van een Opstant even veel is/ als het samensweeren tegens het Leven van den Coning/ alsoo 't eene nootsaeckelijck upt het andere volgen moet: Eyndelijck wiert hem belast/ voor de tweedemael sijn Hant op te steecken/ en gevraegt/ wat hy tot sijn verschooningh wist te seggen/ om niet/ als een Verrader/ verwesen te werden? waer op hy antwoorde/ niets; maer op 's Conings Genade te hopen: De Rechters/ voldaen/stonden op; en na 't verloop van een half uur liet hem de Recorder door de Klerck nochmaels af vorderen/ wat hy tot sijn verontschuldiging had in te brengen/ en/ doordien hy by 't boven-gemelde bleef/ aenseggen/ dat hy verwesen was/ om gesleept/ gehangen en gevierendeelt te werden; Doch de Coningh vergunde hem Pardon.

Myloord de la Meere (die/ volkomen bewust niet alleen van sijne onnoselheyt/ maer oock/ dat hy overtollige blijcken had tot het stoppen van de Monden der Lasteraers/ die hem met de Lack van Verraet poogden te bekladden/ sig op de Coninckljjcke Indagingh in handen van een Geheym-schrijver van Staet overgelevert had) wiert den 24 daer aen volgende in de Groote Zael van Westmunster/ alwaer de Coning/ Coninginne en meest 't gantsche Hof tegenwoordig waren/ te recht gestelt: Als Opper-Rechter sat de Cancelier/ en als Jurys de Hertogen van Nortfolck/ Ormond/ Somerset/ Albemarle/ Grafton en Beaufort; de Graven van Sunderlant/ Mulgrave/ Oxford/ Shrewsbury/ Huntington/ Peterborough/ Scarsdale/ Craven/ Burlington/ Bridgewater/ Pembroke/ Feversham/ Berkeley/ Nottingham en Pleymouth; en de Lords Rochester/ Newport/ Ferrars/ Fawlconbridge/ Cornwal/ Darthmouth/ Maynard/ Godolphin en Churchill: 13 Getuygen wierden voortgebracht/ waer onder den Lord Howard van Estrick/ den Lord Grey/ etc.; welcke eenparig staende hielden/ dat hy sigh met den Hertogh van Monmouth ingewickelt had/ om een Opstant in het Rijck en tegens den Coningh te verwecken; en boven dien swoer Thomas Saxon/ een van de 13/ dat den Lord Brandon Gerard hem/ als een vertrout Persoon/ aen den Lord de la Meere na dessels Huys/ in 't Graefschap van Chester/ gesonden had/ en dat de laetste hem/ daer gekomen/ in tegenwoordigheyt van Sr. Robert Cotton en Mr. Offley een Paert en 11 Guinees met noch wat kleynder Gelt gegeven/ en belast had/ met eenige Bootschap na den Hertogh van Monmouth in 't Westen te vertrecken: Hier tegens bracht Myloord de la Meere te voorschijn den Persoon/ van welcke Saxon het Paert/ dat hy meyneedig swoer/ van sijn Lordschap gekregen te hebben/ gestolen had; en daer na verscheyde Getuygen en onwederleggelijcke bewijsen/ dat Sr. Robbert Cotton en Mr. Offley op deselve tijt/ als Saxon getuygt had/ haer ten Huyse van sijn Lordschap gevonden gehad te hebben/ op Plaetsen/ seer verre van daer/ haer onthielden/ en dat hy sigh selfs alsdoen oock niet thuys bevont; en wederleyde vorders de Getuygenissen/ niet alleen van desen eenen/ maer oock van alle d'andere/ soo Sonneklaer/ dat alle de Pairs/ sijn Jurys/ Nemine Contradicente, hem onschuldig verklaerden en sonder twijffel op vrye voeten stelden. Dese ontslagingh verweckte onder de meeste in Engelant groote vreugde/ en/ soo seer in de Edelen van Chester/ dat sy/ doe hy van Londen derwaerts quam/ hem in grooten getale inhaelden.

Mrs. Offley en Cotton/ mede van Hoogh Verraet aengeklaegt/ verworven door dit toeval van gelijcken hare vryheyt.

Maer in tegendeel wiert Saxon/ als de Hooft-Getuyge en uytstekenste in Meyneedigheyt/ over die Misdaet den 2 van Sprockelmaent te Westmunster te recht gestelt. De Beschuldiging behelsde; dat/ een Commissie van Oyer en Terminer aen 't Graefschap Chester afgesonden/ en daer op een Bil van Verraet tegen Henry/ Baron de la Meere/ gebonden en deselve vervolgens den 24 van Louwmaent daer op voor George/ Baron van Wemm/

Lord Hoogen Cancelier van Engelant en ter dier tijd Lord Opper-Rechter/ te recht gestelt wesende / hy Thomas Saxon / geen de minste vreese Gods voor oogen hebbende / maer op d'aenporring van den Duyvel / sonder acht te geven op de Wetten van het Coninckrijk / of de straffen / in deselve gedreygt/ uyt eygen believen vals en ter quader trouwe gesegt en gesworen had / dat hy/ te Meers / het Huys van den Lord Delameere / in Cheshire / gekomen / aldaer hem met Sr. Robbert Cotton en John Crew Offeley/Esq. / gevonden/ en sy hem versocht hadden / met eenige Boodschap van haer na den Hertogh van Monmouth te gaen / hem 11 stucken Gout / Guinees genaemt / en vijf Ponden in Silver Gelt gevende; dat hy die last volvoert hadde / &c; daer het in tegendeel waer was / dat hy Thomas Saxon niet te Meers geweest was; veel minder Henry / Baron Delameere / Sr. Robbert Cotton en John Crew Offley gevonden had / en dat by gevolge bleeck / dat sy hem tot het volvoeren van sulcken Boodschap niet versocht/ noch 11 stucken Gout en 5 Ponden in Silver ten dien eynde gegeven hadden / en dat hy oock noyt van haer aengenomen had / iets diergelijcks te volvoeren : Hem wiert gevraegt/ of hy schuldig was/ of niet; waer op hy antwoorde / niet bequaem tot het verweeren van sijn saeck te wesen ; te versoecken/ dat hy in sijn eygen Graefschap te recht gestelt mocht werden ; misslag in den tijt te konnen gehad hebben ; maer te meenen / dat hy Getuygen soude konnen bybrengen / om te bewijsen/ dat hy tot diergelijcken Boodschap gebruyckt was geweest / en noemde daer toe 4 Persoonen : Het Hof verklaerde hier op / dat het hem / alsoo 't scheen / dat hy sijn onnoselheyt wilde beweeren / uytstel tot de volgenden Maendagh 8 dagen vergunde : Doe hem de Keeper te rug na Newgate bracht / versocht hy / in 't Hof te mogen keeren / seggende / dat hy geen raet wist / om sijn onnoselheyt te bewijsen / en dat hy bekennen most / dat hy de Misslagh begaen hadde : waer op de Klerck van de Kroon hem toevoegde / rontuyt te moeten seggen / of hy schuldig was/ of niet ; maer hy seyde anders niet / als ten deele schuldig ; 't welck / als of hy de Misdaet lochende / aengenomen en hy tot nader verhoor vast-gestelt wiert. Weder voortgebracht ; de Jurys/ alle van Middelsex / en van welcke hy / hoewel hem vryheyt gegeven wiert / niet een verwierp / besworen/ en de aenklachten nochmaels gelesen / verscheenen de Getuygen voor den Coning : eerst Mr. Blaney / die het Proces van Mylord Delameere opgeschreven had/ welcke seyde/ dat de Cancelier hem belast had/ daer te komen / en uyt een Boeck de Getuygenis tegens sijn Lordschap las/hier in bestaende; dat Saxon/door den Lord Brandon Gerard na Meers gesonden en aldaer in een Binnen-Kamer gebracht / den Lord Delameere / Sr. Robbert Cotton en Mr. Offley gevonden had ; dat hy / door den Lord Opper-Rechter gevraegt / wat dag van de Maent hy / soo als boven gesegt/ op die Plaets quam ? geantwoort had / dat hy den dag soo net niet wist / ter oorsake / dat hy se by Geschrifte niet opgestelt had ; maer dat hy meende / dat het den 13 of 14 Juny was ; dat hy verder gesegt en gesworen had / dat sy hem vraeghden / of hy aennemen wilde / een Boodschap van haer aen den

Hertog

Hertog van Monmouth te doen/ en dat hy se belooft had/te volvoeren; dat sy hem 11 Guinees en 5 Ponden in Silver-Gelt gegeven hadden/ om 't geen hem van noden mocht wesen te besorgen; dat hy daer op/ van een Paert voorsien/ de Boodschap aen den Hertog van Monmouth gedaen had/ en dat hy/ gevraegt/ van wien hy het Gelt ontfing? geantwoort hadde/ van den Lord Delameere. Doe riep men drie Getuygens binnen/ welcke alle verseeckerden/ dat Sr. Robbert Cotton gedurende de Maenden van Mey/ Juny en July te Londen geweest was; Sr. Robbert Cotton leyde oock den Eed af/ en verklaerde/ den 16 April uyt Cheshire vertrocken en den 20 daer aen volgende te Londen gekomen/ en t'zedert noyt op 100 Mylen na by Cheshire geweest te zyn. Na hem wiert Sr. Robert Ashton besworen/ welcke betuyghde/ dat Mr. Offley 10 dagen na malkanderen omtrent dien tyt en bysonder den 11/ 12/ 13 en 14 Juny syn Huys gehouden had: Mr. Offley bood oock aen/ sulcks met Eede te bevestigen; maer 't Hof achte het onnodigh. Ten laetsten leyde den Lord Delameere den Eed af/ en verklaerde/ dat hy den 13 Juny des achtermiddags tot Londen gekomen was. Na dat alle dese Getuygenissen gehoort waren/ wiert Saxon binnen geroepen en hem afgevraegt/ wat hy tot syn verdediging wist te seggen: Hy antwoorde alleen/ dat hy een arm Man was/ en geen Gelt had/ om Getuygens aldaer te doen komen; en op het voorstel/ hoe lang hy den Lord Delameere gekent had/ gedurig/ t'zedert dat sy met malkanderen t'School gegaen hadden; en/ alsoo dit wederom tegens syne vorige Bekentenis street/ wiert Mr. Blaney binnen geroepen en over dat stuck gehoort: Hy seyde/ dat Saxon in de te rechtstelling van Mylord Delameere op deselve Vraeg geantwoort had/ dat hy noyt eenige kennis aen syn Lordschap gehad had/ voor dat hy door den Lord Brandon Gerard by hem gebracht was. Eyndelyck/ alsoo de Beschuldigde niets tot verweeringh van syn onnoselheyt aen dese afgryselijcke Misdaet wist te seggen/ bad hy om Genade/ en de Gesworenen verklaerden hem/ sonder uyt de Banck op te staen/ wyl alles soo middagklaer bewesen was/ schuldig aen vrywillige en schandelijcke Meyneedigheyt. Syn Vonnis luyde/ dat hy te Westmunster/ daer na te Templebar en eyndelyck voor de Beurs in de Pillory (alwaer 't Volck hem gedurig seer slecht handelde) soude staen/ den 26 van Sprockelmaent van Ludgate tot Westmunster en den 28 van Newgate tot Tyburn gegeesselt werden/ een Boete van 500 Ponden betalen/ en soo lang gevangen blyven/ als 't de Coning soude goedvinden.

De Vergaderingh van 't Parlement wiert door de volgende Proclamatien dit gantsche Jaer verschoven:

JAMES REX:

ALsoo het Parlemenr tot den 20 dag van February aenstaende geprorogueert is, hebben Wy, om veele gewichtige redenen, nodigh geacht en geresolveert, het Parlement verder te prorogueren na dato desestot den 20 Mey aenstaende; en publiceren, notificeren en verklaren daerom door dese onse Koninckl ijcke Proclamatie, dat het Parlement op en van den gemelden 20 dag van February tot den

20 dag van Mey aenstaende geprorogueert sal wesen; waer van de Lords, soo Geestelijck, als Wereltlijck, en de Ridders, Stedelingen en Burgers, en alle andere, die het aengaen mag, kennisse mogen nemen, en hare saecken daer na schicken, wijl wy haer laten weten, dat wy op den gem. 20 dag van February d'opwachting van niemant begeeren, uytgesondert alleen sulcke, die in en omtrent de Steden van Londen en Westmunster woonen, welcke haer konnen laten vinden, om de voorsz. Prorogatie, gelijck voorheenen in diergelijcke voorvallen is gebruyckt, te doen. En wy verklaren hier by verder onse Konincklijcke begeerte, dat wy d'Opwachting van onse Huysen van 't Parlement niet sullen te gemoet sien op den voorsz. 20 dagh van Mey; maer dat wy van voornemen zijn, dan ter tijt een verder Prorogatie tot in een bequamer Saysoen van 't Jaer te doen, ten ware eenigh extraordinair voorval hare Sittinge eerder quame te vereysschen, waer van wy behoorlijcke kennis door onse Konincklijcke Proclamatie sullen geven. Gegeven in ons Hof te Withal, den 18 dagh van January 1686, in 't eerste van onse Regeering.

Den 20 van Bloeymaent verscheenen 25 Leden in 't Hooger- en 130 in 't Lager-Huys, aen welcke een Geschrift in 't Latijn voorgelesen en na 't eyndigen door den Cancelier dese reden te gemoet gevoert wiert:

MYLORDS en EDELEN,

DEse Commissie, die hier nu opentlijck gelesen is, authoriseert en volmachtigt my met eenige van dese Edele Pairs, om dit tegenwoordige Parlement tot den 2 December aenstaende te prorogeren; en, Mylords en Edelen, dit Parlement wert in gevolge van dien alsoo geprorogeert.

JAMES REX.

ALsoo ons Parlement, den 29 Mey in 't eerste Jaer van onse Regeering begonnen en gehouden, door Prorogatien gecontinueert is tot den 20 Mey laetstleden, als wanneer 't verder tot den 2 December naestkomende geprorogeert wiert; en, alsoo ons Koninklijk desseyn is, dit ons voorsz. Parlement tot noch verder tijt te prorogeren, zijn wy genegen, om onse welbeminde Onderdanen, de Heeren, Geestelijk en Wereltlijk, Edelen en andere Leden van ons voorsz. Parlement te soulageren, haer t'ontlasten van ten voorsz. dage te Westmunster te verschijnen; en hebben verder, met advys van onsen Geheymen Raed, goet gevonden, te verkondigen en verklaren, dat onse Konincklijcke wille en begeerte zijn, dat ons voorsz. Parlement van den gemelde 2 December aenstaende tot den volgende 25 February geprorogeert sal zijn, en alsdan tot Westmunster vergaderen. En ons voorsz. Parlement wert door dese tegenwoordige van den voorsz. 2 December aenstaende geprorogeert tot den volgende 25 February, als wanneer 't te Westmunster vergaderen sal. Wy begeeren en 't is onse wille, en wy beveelen en belasten expres door dese tegenwoordige aen onse welbeminde Onderdanen, de Heeren, Geestelijk en Wereltlijk, Edelen en andere Leden van ons voorsz. Parlement, dat sy, volgens den inhout van dese tegenwoordige, haer den 25 February aenstaende te Westmunster sullen hebben te begeven, en dat sy, soo sy nalatig zijn, tot haer gevaer daer voor sullen moeten responderen. Gegeven in ons Hof te Withal den 18 October, 1686, en 't 2 Jaer van onse Regeering.

De

De Coningh / nu gerust en met de Doot van den Hertog van Monmouth voor geen binnenlantse Vyanden beducht / wende alle mogelijcke vlijt aen tot het invoeren van de Roomse Kerck ; en liet ten dien eynde in 't begin van het Jaer de Hooge Rechters van Engelant haer gevoelen wegens een algemeyne toelatingh van Dissenters (met hoedanigen naem alle die geene / die van de Engelsse Kerck verschillen / daer te Lande bekent staen) af vorderen ; doch / wijl maer 5 van de 12 oordeelden / dat het mocht geschieden / en de andere (welck allenghskens afgeset wierden) het tegendeel / dat Werck steecken ; maer begiftigde des onaengesien / eerst in 't Leger / en daer na in de Steden en ten platte Lande de Roomse met d'aensienelijckste Bedieningen / en verschoonde haer van het afleggen van d'Eeden van Allegiance en Supremacy / sonder 't welck volgens voorgaende Wetten van 't Parlement niemant eenige Ampten bekleeden magh. Veele sagen dit wel node / maer wisten het niet te verhinderen / en bevonden / dat niet / als met nadeel / hier tegens gearbeyt konde werden ; gelijk bleeck uyt het in 't Recht betrecken van den Ridder Hales : dese was een Rooms-gesinde / eenigen tijdt Gouverneur van Doubres geweest / en / om van d'Eeden verschoont te blijven / met een Dispensatie van den Coningh voorsien / en wiert door eenen Mr. Goddin aen het Hof van 's Conings Banck beschuldigt : De te recht-stelling geschiede den 27 van Somermaent : Mr. Northy / Advocaet van den Aenklager / opende de saeck / met te seggen / dat de Ridder Hales een aensienelijcke Waerdigheyt bekleet had / en daerom genootsaeckt geweest was / binnen de drie eerstvolgende Maenden d'Eeden van Allegiance en Supremacy af te leggen / en dat hy in tegendeel sulcks versuymt en veracht had : De algemeyne Solliciteur / die voor Hales 't woort voerde / bracht hier tegens 's Conings Dispensatie in ; en daer op Mr. Northy de tegenstrijdende Statuten en d'Acte / waer by verklaert wert / dat die geene / die soodanige Ampten / sonder d'Eeden af te leggen / bekleeden / 500 Ponden ten voordeele van den Beschuldiger verbeuren ; voegde daer by / dat Mr. Hales oock sijn Dispensatie binnen de uytgedruckte tijt niet overgelevert had / en bewees uyt verscheyde Wetboecken / in welcke gevallen de Coning dispenseren mag / en welcke in tegendeel vast staen en niet verandert konnen werden : De Solliciteur beantwoorde eerst dese tegenwerpingen / en socht verder door veele redenen te bewijsen / dat het Voorrecht van den Coning soo machtig is / om te vergeven / als een Statut / om te verwijsen ; dat'er verscheyde saecken zijn / waer in den Coning by een Non Obstante dispenseren kan ; dat de Coning vryheyt tot het overvoeren van Wolle / Paerden / &c. / onaengesien het tegendeel door de Wetten belast is / vergunnen mag ; dat de Coning alle de schade / daer door veroorsaeckt / komt te lijden / en niemant anders daer door beledigt wert ; dat 't een onwedersprekelijke nootsakelijckheyt is / dat de Coning van eenige Wetten van het Parlement dispensere ; dat / soo de Coning het Gesag over de Regeering heeft / volgen moet / dat hy 't oock heeft over de Wetten / die tot behulp van de Regeering gemaeckt zijn ; en haelde veele voorbeelden op / die hy voor hem dienstigh

stigh oordeelde. Na 't eyndigen redeneerde de Opper-Rechter een quartier uurs / en betuygden vier Rechters / daer tegenwoordig / dat sy genegen waren / 's Conings Dispensatie / als krachtigh genoegh tegens d'Acte van het Parlement wegens het niet nemen van d'Eeden van Allegiance en Supremacy / stant te doen grijpen; maer dat sy echter / alvorens haer Vonnis te uytten / na gebruyck in Voorvallen van groote aengelegentheyt / gelijck als dit / de acht andere / hare Mede-Rechters / souden spreecken. Den 1. van Hoymaent verscheenen Partyen weder in 't Hof / en seyde d'Opper-Rechter; dat / alschoon de saeck klaer was / sy echter / om haer selven te voldoen / de Advysen van de rest der twaelf Rechters ingenomen hadden; dat ten eersten thien van een gevoelen waren / Mr. Powel wat uytstel versocht / maer sigh echter met haer vergeleeck / en alleen de Rechter Streets (die kort daer na sijn Quietus est ontfing) van ander gevoelen gebleven was / en dat sy daerom niet konden nalaten / haer voor den Verweerder t'uytten / en te verklaren / dat de Coningen van Engelant zijn en altijt geweest zijn Souvereyne Princen; dat de Wetten van Engelant rechtvaerdige Wetten zijn; dat de Coningen van Engelant macht hebben / van de Wetten Dispensatie te vergunnen; dat de Coningen van Engelant d'eenige Oordeelaers van de Wetten zijn / en dat 't selve is een Recht / niet door 't Volk aen de Coningen van Engelant toegestaen / maer door een erffelijck Voorrecht haer aengeboren / en dat niemant haer daer van beroven kan.

Tot intomingh van de Kerckelijcke Persoonen / welcke met een ongemeenen yver de Feylen en 't Bygeloof van de Roomsse Kerck aen hare Toehoorders hoe langs / hoe meer / afmaelden / sont den Coningh de volgende Geschriften aen d'Aerts-Bisschoppen van Cantelbury en Jorck:

Aen de seer eerwaerdige Vaders in God; William, Aerts-Bisschop van Cantelbury, Primaet van gantsch Engelant en Metropolitaen, en John, Lord Aerts-Bisschop van Jorck, Primaet van Engelant en Metropolitaen.

JAMES REX.

SEer eerwaerdige Vaders in God: Wy wenschen U L. veel heyls. Nademael de stoute misslagen en extravagantien van de Predicanten op de Predikstoelen niet alleen by ervarentheyt van voorgaende Eeuwen bevonden zijn, te strecken tot Oneer van God, Schandael van de Religie en Verstoring van de Rust, beyde van de Kerck en Staet; maer oock, dat sy, door de ongebondentheyt van de laetste Rebellische tijden, merckelijck gewassen zijn tot ontstekingh, koestering en opwecking van de bedroefde wangestalten en confusien, die alsdoen onder ons sweefden: En, nademael van gelijcken tegenwoordig (niet tegenstaende de genadige Voorsienigheyt Gods, soo klaer in de herstelling van onse Koninckklijcke Familie en de Wettige Regeering van dese Koninckrijcken, en in 't doen eyndigen van de groote Rebelly geopenbaert, ende niet tegenstaende de Godvruchtige sorg en betrachtingen van onsen laetsten waerden Broeder, en Ons selven gedurig daer na, om onse Koninckrijcken in Vrede en Rust te regeeren) met reden gevreest mag werden, dat in ver-

in verscheyde deelen van dit Koninckrijk geen Menschen van ongeruste en factieuse Geesten ontbreecken, dewelcke, in plaets van 't suyvere Woort Gods te predicken en 't Volck in Gelove en Heyligheyt op te wecken, soo se niet ingebonden werden, een groot gedeelte van haer werck maken, met hare Toehoorders, door 't inboesemen van vrees en jalousyen, een quade opinie van hare Regeerders te doen krijgen, haer tot misnoegtheyt te verwecken, en haer tot sulcke bedorvene en gevaerlijcke Beginselen, die haer tot Ongehoorsaemheyt, Scheuringe en Rebelly souden konnen vervoeren, bequaem te maecken: En, nademael verscheyde jonge Godsgeleerden en Predicanten, of door een treck tot Contentie of Contradictie, of tot een ydele vertooninge van haer Leeringe, in haer Populaire Sermoenen haer onderwinden, van de diepe Poincten van Gods Eeuwige Raedslagen en Besluyten te handelen, of haer met de saken van Staet en de Regeering te bemoeyen, of over Formen en Gebeertens en andere onvruchtbare Dispuyten en Controversien, meer streckende, om de Toehoorders te verwerren, dan nut te doen, te twisten, 't welck meestendeel en met de grootste verseeckeringe door sulcke Persoonen, die 't haer minst verstaen, geschiet; bevelen en commanderen Wy, uyt onse Princelijcke sorg en yver voor de Eere Gods, de vermeerdering van Godvruchtigheyt, Vrede en de Ware Religie, en om in 't toekomende soo veel, als 't in onse macht is, de menigvuldige en groote Inconvenientien en Ongevallen, die, soo dese en diergelijcke aenwassende Misslagen niet tijdelijck verhindert werden, onvermijdelijck sullen volgen, voor te komen, volgens het Voorbeelt van verscheyde van onse Voorsaten, hoogloffelijcker Gedachtenisse, U L. door dese bysondere Brieven scherpelijck, Uw meeste sorg en naerstigheyt aen te wenden, dat die Directien, welcke onse laetste waerde Broeder nae rijpe overwegingen goet gedacht heeft, wegens de Predicanten [in 't Jaer 1662] te geven, en welcke wy op diergelijcke Overwegingen voor goet gekeurt en besorgt hebben, dat herdruckt zijn, en U L. hier nevens toegesonden werden, van nu af aen door alle de Bisschoppen en andere, daer in begrepen, in uw Provintien behoorlijck en strictelijck nagekomen werden. En ten desen eynde is onse Wil en Begeerte, dat U L. aen haer aenstonts Copyen van dese onse Directien sult senden, om door haer op 't spoedigste aen yder Leeraer, Vicaris, Herder, Leser en Predicant in alle Cathedrale, Collegiale en Parochiale Kercken in hare bysondere Bisdommen gecommuniceert te werden: En dat U L. van haer ernstelijck begeeren sult, dat sy haer uytterste poging tot de behoorlijcke nakoming van deselve in 't werck stellen; waer van Wy een stricte opvolging beyde van U L. en yder van haer verwachten: En dese Onse Brieven sullen U L. een genoeghsame versekering en ontlastingh hier in wesen. Gegeven in Ons Hof te Withal, den 15 dagh van Maert, 1686, in 't tweede Jaer van onse Regeeringh. Volgens sijn Majesteyts bevel.

SUNDERLANT, P.

De Directien voor de Predicanten / hier boven gemelt / luyden / als volgt:

1. DAt geen Predicanten in hare Sermoenen sullen bestaen, haer te bemoeyen met materien van Staet, met nieuwe Gouvernementen te formeren, of met op haer te nemen, te verklaren, limiteren of afpalen de Macht en het

Gesag van Souvereyne Princen, of te schicken en determineren de Verschillen tusschen de Princen en 't Volck; maer dat sy by alle goede gelegentheden het Volck getrouwelijck in hare schuldige Plicht van onderwerping en gehoorsaemheyt aen hare Regeerders, Opper-Hooft of Gesubordineerde, van wat soort, en aen de vastgestelde Wetten volgens het Woort Gods en de Leer van de Kerck van Engelant, gelijck sulcks in de Homilien van Gehoorsaemheyt en de Articulen van de Religie, door publijcke Authoriteyt opgestelt, begrepen is, sullen onderwijsen. 2. Dat sy vermaent werden, haer tijt en Studien in 't doorsoecken van verborgene en speculative Notien, bysonderlijck in en omtrent de diepe Poincten van Verkiesingh en Verwerpingh, te gelijck met de onbegrijpelijcke manier van Concurrentie van Gods Vrye Genade en 's Menschen Vrye Wil, en diergelijcke andere Controversien, als daer van dependeren, niet te spillen; maer, 't zy wat sy gevoelen, niet positivelijck of geleerdelijck iets, 't selve rakende, te determineren. 3. Dat sy haer sullen wachten, in hare Sermoenen ordinair en sonder oorsaeck tot de verhandeling van eenige andere Controversien van minder gewicht en swarigheyt te treden; maer dat, soo meenigmael, volgens vereysch van den Text, waer over sy prediken, sy reden hebben, of soo dickwils ten opsichte van de Plaets, daer sy in prediken, vereyscht of dienstig schijnt te wesen, sulcks te doen, sy in soodanige gevallen het met alle Modestie, Graviteyt en Candeur sullen volbrengen; bevestigende de Leere en Discipline van de Kerck van Engelant tegens de Cavillatien en Tegenwerpingen van sulcke, als Wederpartyders van die beyde zijn, sonder bitterheyt, lasteringh, uytvaring of andere onnootsakelijcke en onbetamelijcke Provocatien. 4. Dat, tot te meerder opwecking van 't Volck tot Gelove en Godvruchtigheyt, (de voorgemelde misslagen aen een zijde gestelt zijnde) alle Ministers en Predicanten in hare respective Parochien niet alleen haer naerstelijck appliceeren sullen, om, gelijck in 't Boeck van de Common-Prayer geordonneert is, de Jeught te catechiseren; maer oock in haer ordinaire Sermoenen voornamentlijck op de Catecheticale Leeringen (waer in alle de nootsaeckelijcke en ontwijffelbare Waerheden van de Christelijcke Religie begrepen zijn) insisteren; verklarende te gelijck aen hare Vergaderingen, wat indruck sulcke Leeringen in haer Leven en Conversatien behooren te hebben, en haer soo wel door haer Voorbeelden, als haer Leeringen, effectueel opweckende tot de Practijck van sulcke Religieuse ende Morale Plichten, die de eygene gevolgen van de geseyde Leeringen zijn; als Eygenselfsverlochening, Verachting van de Werelt, Ootmoedigheyt, Lijdsaemheyt, Sachtmoedigheyt, Matigheyt, Rechtvaerdigheyt, Barmhertigheyt, Gehoorsaemheyt en diergelijcke, en tot verfoeying en vermijding van de Sonden, insonderheyt sulcke, als onder ons aenwassen en gemeen zijn aen de Eeu, daer wy in leven: dese zijn, die gewonelijck de Seven doodlijcke genaemt werden; in 't kort alle soorten van Debauche, Wellust, Profanatie, Atheïstery en diergelijcke. En dat, also de laetste licentieuse tijden de Religie oock in haer Gronden en Fondamenten bedorven hebben, overal, daer een namiddags Exercitie gehouden werdt, die doorgebracht sal werden, speciael, of in 't uytleggen van eenig gedeelte van de Kerck-Catechismus, of in 't prediken over sulcken Text van de Schriftuur, als eygentlijck en naturelijck streckt tot verhandelingh van eenige saecken, daer in behelst, of dienen kan tot Uytlegginghn van de Liturgy en de Gebeden van de Kerck, (als 't gelegentheyt sal

geven)

geven) dewyl d'eenigste reden, dat sy in verachting by 't Volck geraken, is, dat sy niet verstaen werden: Dat derhalven de Minister soo dickwils, als hy bequaemlijck kan, de Gebeden selfs lesen, en, als hy 't niet doen kan, een bequaem Persoon in de Heylige Orders, die met die Graviteyt, Distinctie, Devotie en Reverentie, als soo Heylige Actie betaemt, sulckx uytvoert, besorgen of beschicken sal; en dat, soo dickwils, uyt oorsaeck van sijn onpasselijckheyt of de Concurrentie van andere Officien, de tijt te kort, of hy onbequaem mocht schijnen, om de Plicht van beyde, de Gebeden en 't Sermoen, volkomentlijck te volvoeren, hy eerder sijn Discours of Sermoen verkorten sal, dan iets uyt de Gebeden uytlaten; of dat hy de Boeten van de Acte van Uniformiteyt, vereyschende, dat sy, soo als 't Boeck aenwijst, gelesen sullen werden, sal verbeuren. 5. En verder is onse Wil en Begeerte, dat alle Ministers in hare bysondere Parochien belast sal werden, sulcke Regulen, als van kracht zijn of sullen wesen, voor 't Volck ten minsten eenmael, en de 39 Articulen tweemael 's Jaers te lesen, ten eynde, op datse beter verstaen en volkomender met de Leere en Discipline van de Kerck van Engelant over-een-gebracht, en niet soo lichtelijck, als voorheenen geschiet is, daer van afgetrocken mogen werden. 6. Dat, nademael het prediken van oude tijden niet het werck van alle Priesters, maer voor d'Uytgelesentste Personen in Graviteyt, Prudentie en Leere gereserveert geweest is, d'Aerts-Bisschoppen en Bisschoppen van dit Koninckrijck nauwe acht sullen slaen, aen wien sy vryheyt geven, om te prediken; en dat alle Vergunningen en Licentien van dese soort, hier voren door eenig Cancelier, Officiael, Commissaris of ander Wereltlijck Persoon (die gehouden werden, geen Competente Rechters in saken van dese natuur te wesen) geschiet, voor vernietigt en nul gehouden sullen werden, ten zy deselve van gelijcken door den Aerts-Bisschop of den Bisschop van 't Bisdom voor goet gekeurt zijn; en dat de Vryheden van de Predicatien, hier na door eenig Aerts-Bisschop of Bisschop te geven, alleen, voor soo lang men 't goetvint, verleent sullen werden, of andersints, om alle oogmercken en redenen, als offe noyt gegeven of verleent waren geweest, vernietigt werden. 7. Eyndelijck, dat, tot beter Viering van den Dag des Heeren, tot nu toe soo seer versuymt, sy door meenigvuldige en ernstige Vermaningen en scherpe Verwijten het Volck sullen trachten te trecken van sulcke ydele, gedebaucheerde en profane Daden, die Godt onteeren, een schandael op de Religie brengen en de Kerckelijcke en Wereltlijke Wetten en Authoriteyt verachten; en 't seer ernstelijck persuaderen, om op den Dagh des Heeren en andere Feesten, die de Kerck belast heeft, dat solemneel geviert sullen werden, de Goddelijcke Dienst by te woonen; en dat, ingeval iemant op sulcke dagen in eenige Herbergen of Aelhuysen komt of eenige onwettige Speelen en Exercitien bedrijft, de Minister de geene, die in hare bysondere Parochien en Vergaderingen Ampten besitten, exhorteren sal, sorgvuldelijck na sulcke Misdadigen, waer in 't zy, en te gelijck na alle de geene, die haer voorstaen, ontfangen of onderhouden; te soecken, op dat tegens haer volgens de Wetten en de qualiteyt van hare Misdaden geprocedeert, en alle sulcke disordres door den tijt voorgekomen mogen werden. Gegeven in ons Hof te Withal den 15 Maert 1686. In het tweede Jaer van onse Regeering. Volgens sijn Majesteyts bevel.

SUNDERLANT. P.

't Gevolg van dese Ordre was / dat de Coningh verscheyde Predicanten / die haer niet volkomen gehoorsaem droegen / voor soo lang / als 't hem believen soude / door de Bisschoppen en andere / daer toe bevoegt / van hare Bedieningen liet ontslaen ; en / alsoo hy veel wedersprecken en onwilligheyt ontmoete / selfs soo ver / dat de Bisschop van Londen (omtrent het begin van dit Jaer uyt den Geheymen Raed geset) ront uyt weygerde / Dr. Sharp / Deecken van Norwich en Predicant van St. Gilles te Londen / soo te handelen / voor en aleer hy sijn Misdaet soude weeten / en soo groot bevinden / dat sy 't volgens de Regulen van d'Engelsse Kerck verdiende / een nieuwe Rechtbanck over de Kerckelijcke Saecken invoerde / en den Bisschop van Cantelberg / den Cancelier / den Thesaurier / den Præsident van de Raed / de Bisschoppen van Durham en Rochester en den Opper-Rechter Herbert tot Commissarissen aenstelde met het volgende Volmacht :

OM verscheyde goede, wichtige en nootsakelijcke redenen en insichten, ons hier toe bewegende, stellen wy, volgens de Macht van ons Hoog Gezag en Koninckklijck Voorrecht, den Aerts-Bisschop van Cantelbury, den Lord Cancelier, den Lord Thesaurier, den Lord Præsident van den Raed, de Bisschoppen van Durham en Rochester, en den Lord Opper-Rechter Herbert, om gesamentlijck, of ten minsten drie van haer, mits dat den Lord Cancelier een is, uyt te voeren alle soorten van Jurisdictie, Privilegien en Straffen, op eenigerhande manier tot de Geestelijcke of Kerckelijcke Jurisdictie behorende.

Om te visiteren, redresseren, corrigeren, ordonneren en verbeteren alle soodanige Abuysen, Offentien en Verachtingen, als tot reformatie en verbeteringh van de Geestelijcke en Kerckelijcke Wetten kan dienen, ter eeren van d'Almachtige Godt, aengroeyingh van Deugt en beschermingh van de Vrede en eenigheyt van dit Koninckrijck.

Om t'inquireren na alle Abuysen, Verachtingen, Offentien, Overtredingen en Wandevoiren, tegens de Kerckelijcke Wetten van dit Rijck gepleeght, of noch te plegen; en voor haer te roepen alle Kerckelijcke Persoonen, van wat digniteyt of qualiteyt sy zijn, en haer met Suspensatien, Deprivatien of andere Kerckelijcke Censuren te corrigeren.

Om te straffen alle Overspelen, Fornicatien en Incesten, begaen, of noch te begaen, door Kerckelijcke Censuren of andersints.

Om alle Persoonen, van 't bovenstaende verdacht, voor haer te roepen, om haer t'ondersoecken, of om haer Getuygen te doen senden.

En om alle die geene, die weygerig zijn, om te verschijnen, met Excommunicatien, Suspensatien, Deprivatien of andere Kerckelijcke Censuren te straffen, en, die sy vervolgen sullen moeten, de Kosten te doen betalen, by haer ten dien eynde gedaen.

't Eerste van belang / dat sy deden / was het dagvaerden van den Bisschop van Londen / welcke / den 19 van Ooghstmaent verscheenen / na dat hy een half uur gewandelt had / door een Deurwaerder versocht wiert / binnen te komen : Nauwlijcks was hy ingetreden / of de Deuren wierden voor yder een

geopent /

geopent/ en de Cancelier seyde; Dat sy uyt kracht van 's Conings Volmacht aengestelt waren / om alle Kerckelijcke Saken te ondersoecken en beslechten; dat sy ingevolge van dien hem voor haer ontboden hadden / om te doen seggen/ waerom hy geweygert had/ Dr. Sharp / Predicant van St. Gilles (saken/ hem niet passende en aenstotelijck tegens de Regeering / in een Sermoen gemenght hebbende) volgens bevel van den Coning te suspenderen: De Bisschop antwoorde / dat het hem seer leet was / soo hy oyt iets/ aen den Coning mishagelijck / dewijl hy noyt van diergelijcke voornemen geweest was / gedaen had; dat het voorgevallene omtrent Dr. Sharp meer de begeerte van de Wet en sijne Vrunden/als van sig selven/ geweest was/en dat hy/ als een Pair van Engelant / een Affschrift van hare Volmacht versocht te hebben; 't welk de Cancelier / na voor af gesegt te hebben/dat het onredelijck was/ te geloven/ dat sy sonder volkomene Volmacht een Persoon van sijn aensien en waerdigheyt voor haer souden doen komen / inwilligde / mits dat sijn Lordschap selfs 'er een uyt de Registers soude laten lichten: De Bisschop voer hier op voort/ dat hy wegens 't gewicht van dese saeck / en op dat hy met eenige sijner Vrunden / haer te Landewaert onthoudende / soude konnen beraetslagen / uytstel tot St. Michiel versocht; en / alsoo het geweygert wiert / dat hy noch sijn Geslacht / het welck altijt in getrouwigheyt uytgeblonckcn en getracht had / sijn Majesteyt dienst te doen / geen Vremdelingen voor haer waren / en dat hy nochmaels betuygde / noyt iets tegens de meening van den Coning te hebben willen doen: Hier op wiert hem / na dat hy een korten tijt / volgens begeerte van de Commissarissen / buyten gestaen had en weder binnen gekomen was / uytstel tot den volgenden Maendagh toegestaen / met bygevoeginght / dat het inwilligen van langer tijt aen sijn Lordschap de wegh voor alle andere / om haer daer mede te behelpen / soude banen. Den 26 verkreegh den Bisschop / om dat hy Saturdagh te vooren eerst het versochte Afschrift bekomen had en sijne Advocaten haer te Landewaert onthielden / noch 14 dagen; doch met bedingh / dat hy niets tegens het Gesagh van de Commissarissen soude inwerpen; maer alleen reden geven / waerom hy 's Coninghs bevel omtrent Dr. Sharp niet gehoorsaemt had. Den 9 van Herfst-maent verscheen sijn Lordschap voor de laetstemael en begon op de Vraegh van den Cancelier / wat hy tot sijn verweeringh wist in te brengen / op een seer beleefde en zedige manier te seggen / dat hy meynde / dat hy voor een onbevoegt Hof geroepen was / en dat dessels Commissie / als tegens de Wetten van 't Rijck / voor krachteloos aengesien most werden / het welck hy voorwende / met veele en voldoende redenen te konnen bewijsen / en versocht / dat sijne Advocaten / Pemberton / voorheen Opper-Rechter / Goldingh / Pollexfen en Finch / alle Mannen van uytstekende geleertheydt en hooge achtingh / gehoort mochten werden / gelijck na lang overleg oock geschiede: Met ongemeene welsprekentheyt poogden dese het gevoelen van den Bisschop te verdadigen; maer / alsoo die tegenwerping en te gelijck het Protest / door sijn Lordschap daer tegens gedaen / verworpen wiert / en geen

verder Beroep viel / als aen den Coning / seyde den Bisschop / dat hy / onverminderd sijn Recht / door de Tegenwerpingh en 't gevolghde Protest verkregen / sig tot sijn verweering echter gaerne soude inlaten; vastelijck beroemende / dat hy niets / tegens de Kerckelijcke Wetten aenlopende / gedaen had; dat hy / 't geen hem den Coning belast had / om den bekenden Dr. Sharp van sijn Predick-Ampt te ontslaen / oordeelde / niet te hebben mogen doen / sonder alvorens dessels tegenredenen te hooren / en dat hy / soo hy anders gehandelt had / de Goddelijcke / Burgerlijcke en Naturelijcke Wetten met de voet gestooten soude hebben; dat hy echter soo veel gedaen had / als hy meynde / te konnen doen / met hem het openbaer predicken af te raden; dat / hy daer van aen sijn Majesteyt kennisse gegeven hebbende / den Coning hem noyt andere Ordres toegesonden had / en dienvolgende in rechtmatige gedachten laten blijven / van dat sijn Majesteyt vergenoegen had genomen / en dat / hy met verscheyde Rechtsgeleerden daer over gesproocken hebbende / sy alle mede van gevoelen waren / dat buyten Verhoor niet verder tegens Dr. Sharp geprocedeert had konnen werden; doende ondertusschen opmercken / dat de Woorden van sijnen Last-Brief wel duydelijck behelsden / van na Verhoor tot Confiscatie / Suspensie / Deportementen / &c. te treden: Drie uren waren de Advocaten besig / met dese Verweeringh door krachtige redenen en bewijsen te bevestigen; na 't eynde van 't welcke den Bisschop seer beknopt herhaelde / wat by den een en den ander / soo wegens de Nietteloosheyt van de Volmacht der Commissarissen / als tot sijn verdadiging / voortgebracht was / met betuyging van de hooge achting / die hy en de sijne sijn Majesteyt en 't Coninckliјck Geslacht altijt toegedragen hadden / en dat / hoewel hy niet konde dencken / den Coning hier in het minste beledigt te hebben / hy echter / soo sulcks by iemant geoordeelt mocht werden / willig was en altijt sou de blijven / sijn Majesteyt om vergiffenis met d'alderuytterste onderdanigheyt te smeecken: Hier op leverde hy sijne gedane Verweeringh in Geschrift over / en 't Hof stelde haer Vonnis tot den 16 uyt / als wanneer het volgende sijn Lordschap (die niets antwoorde; maer een Afschrift met de Zegelen van 't Hof begeerde) voorgelesen wiert:

VOlgens Commissie van sijn Majesteyt tot d'Ecclesiastique affaires is voor Ons geroepen Henry, Lord Bisschop van Londen, wegens sijn ongehoorsaemheyt en andere verachtingen, in de Proceduren gemelt; en, na dat de voorsz. Bisschop ten vollen daer over gehoort was, heeft Ons, na rijpe overweging van de saeck, goetgedacht, te procederen tot dese definitive Sententie, waer by Wy verklaren, decreteren en pronuntiëren, dat de voorsz. Henry, Lord Bisschop van Londen, om de voorsz. ongehoorsaemheyt gesuspendeert sal zijn gedurende 't believen van sijn Majesteyt; en ingevolge van dese tegenwoordigen suspenderen wy den selven Henry, Bisschop van Londen; hem wel expresselijck recommanderende, en by desen begeerende, dat hy sig abstineren sal van de Functie en 't bekleden van Kerckelijcke Affaires en alle Kerck-Jurisdictie gedurende de voorsz. Suspensie, op Pœne, van gepriveert en verstoken te werden van sijn Bisdom. Gegeven onder onse Hant en Zegel, den 16 September, 1686.

Kort hier na weeck de Bisschop uyt Londen; wiert dit Gewijsde aen het Capittel der Stad bekent gemaeckt / den 31 een uur aen de Deur van 't Capittel-Huys en aen d'andere kant oock omtrent soo lang aengeplackt; de Bisschoppen van Durham / Rochester en Peterboroug tot het waernemen van de Kerckelijcke Bedieningen en Gesagh van dit Bisdom per interim aengestelt / en d'Aerts-Bisschop van Cantelbergh / die geen van dese Rechtsplegingen bywoonde en onophoudelijck sijn ontslaging van het Commissarisschap versocht / niet alleen daer van ontlast en door den Grave van Mulgrave sijn Plaets gevult / maer oock te gelijck uyt den Geheymen Raed geset.

Wijders hebben dese Commissarissen niet van belangen dit gantsche Jaer verricht / uytgesondert alleen / dat sy aen de Predicanten van verscheyde Kercken het trouwen sonder verlof verboden / en andere / die haer te veel met Geloofs-verschillen bemoeyden / soo langh 't de Coning believen soude / van hare Bedieningen ontsloegen.

Die / toe de saken een ander aensien hadden / t'yverigh of buytenspoorigh geweest waren / leden oock aenstoot; Een voorbeelt hier van is Mr. Williams / de beroemde Spreecker van het Lager-huys / welcke den 21 van Bloeymaent over 't laten drucken van Dangerfields Verhael te recht gestelt wiert: Mr. Pollexsen / sijn Advocaet / hielt het Hof voor / dat Mr. Williams / doe het Verhael gedruckt wierdt / een Lid van 't Parlement en tot Spreecker verkoren was; dat het selve eerst by de gesamentlijcke Leden getoetst en door haer aen hem belast was / te doorsien en in druck te geven; dat het geene hy doe deede / als een Daet van 't Parlement aengesien most werden / en dat het Hof van 't Parlement in de Wetten voor het hoogste Hof geacht wert. D'Opper-Rechter Jones stuyte de voortgang van dese Verantwoording / met te seggen / dat het Lager-huys geen Hof is / en dat sijn gevoelen mogelijck stant soude grijpen / soo 't Lager-huys een Hof was; en op het voortbrengen eeniger tegenredenen / dat die saeck soo ver niet uytgebreyt behoefde te werden; dat het Gezag selfs van een Pair van Engelant niet verder / als die van 's Conings Rechters / gaet / en dat niemant de stoutheyt kan hebben / sulcks voor te werpen / als die met een de onbeschaemtheyt soude durven nemen / om boven sijn Souvereyn een Vierschaer te spannen. Mr. Williams verworf echter noch vier dagen uytstel; onderwierp sigh doe / geen andere uytkomst siende / aen 't geen het Hof believen mocht / met verseeckering / dat hy niet uyt halsterrigheyt soo lang daer mede gewacht had; wiert in 10000 Ponden verwesen; betaelde in weynig dagen een gedeelte en stelde voor de rest Borgh.

Miles Prance / die langen tijt d'Engelsse Kusten niet gesien had / quam op hope van Vergiffenis sigh selfs aengeven / en bekende den 24 van Bloeymaent voor 't Hof van 's Conings Banck / alwaer hy over Meyneedigheyt aengeklaeght was / dat hy ten tijde van 't ontdecken van de Paepse Samensweering valschelijck gesworen had / dat Green / Berry en Hill den Ridder Godfrey vermoort hadden; maer vont sig bedrogen / en tegens sijn verwach-

tingh den 25 van Somermaent een Boete van 100 Ponden; te Palace-Yard / voor de Beurs en te Charingcros in de Pillory te staen / van Newgate tot Tyburn gegeesselt te werden (het geen echter achter bleef) en tot dat dit alles volbracht soude zijn / gevangen te sitten / opgeleyt.

Mr. Thimbleton / in wiens Huys eenige Boecken van de Doot van den Grave van Essex gebonden waren / verwees men den 28 / om 100 Ponden te voldoen en drie-mael in de Pillory te staen.

Mr. Samuel Johnson / d'Autheur van Juliaen d'Apostaet / wiert den 1. van Hoymaent over 't maken en 't verstroyen van twee Papieren / in welckers eene voorgedragen wiert / dat het Volck van Engelant / soo haer Godsdienst of Rechten gekreuckt werden / sig selven redden magh / en waer van 't andere genaemt was: Een Onderdanig en Hertelijck Adres aen alle Engelsse Protestanten van 't tegenwoordige Leger, te recht gestelt. De Jurys waren Gilbert Knightby / James Clarke / Christopher Buck / Francoys Friend / John Freeman / Joseph Reeves / Samuel Lewin / George Duke / Robert Sanders / John Heather / Henry Blood en Thomas Overman / alle Edelen van Surry. De Hooft-Getuyge / Edward Bellany / verklaerde / dat de eerste Exemplaren van 't Adres in een Doos ten sijnen Huyse gebracht waren: Noch eenige andere wierden gehoort / en onder haer de Drucker en sijn Vrouw / welcke swoeren / dat 't Schrift / daer sy 't na gedruckt hadden / de hant van de Beschuldighden was. Mr. Johnson antwoorde / dat hy na het doorsoecken van sijn Kamer / eenigen tijt te vooren geschiet / soo nau bewaert geworden was / dat hy noyt Pen of Inckt had konnen krijgen / noch selfs met sijn Vrouw spreecken; dat hy door die strenge bewaringh groot gevaer van sijn Leven gelopen had / geen Advocaten konnen hooren / en sigh daerom te minder bequaem vont tot het doen van sijn Verantwoording / die echter niet kort was / en meest streckte tot het bewijsen van d'onwettigheyt sijner te rechtstellinge en het beweeren van de rechtmatigheyt van 't Adres; waer op hy door de Jurys schuldig verklaert wiert. 't Vonnis / den 26 van Slachtmaent tegens hem uytgesproocken / behelsde / dat hy te Westmunster / te Charingcros en voor de Beurs in de Pillory soude staen / 500 Marcken betalen / van Tyburn tot Newgate gegeesselt / doch alvorens door 't Geestelijck Hof van sijn Kerckelijcke Bedieningh in de Kerck plechtelijck ontslagen werden: Tegens 't laetste maeckte hy veel sporrelings / en hielt staende / dat de Bisschoppen van Durham / Rochester en Peterboroug / door welcke het / mits het af wesen van den Bisschop van Londen / geschieden most / onbevoegt daer toe waren; maer vruchteloos.

Mr. Speake wiert in Wintermaent over 't helpen ontvluchten van Mr. Trenchard in 2000 / en den Lord Altham over 't spreecken eeniger Woorden tegens den Coning in 100 Ponden verwesen.

In tegendeel verworf Philips of Philibert Vernatti / nevens andere met het vermoorden van den Ridder Edmundbury Godfrey beticht / niet langh voor 't wederkeeren van Vrance / de voornaemste Getuygen tegens hem / sijn onnosel-verklaring en vry-stelling.

De

De Vreughde-vuuren / welcke 't Volck verscheyde Jaren op dagen / die de Rooms-gesinden veel quaets toegebracht hadden / aengestoken had / liet de Coningh tijdelijck verbieden / en / doordien de Gemeynte des niettegenstaende op den dag van 't ontdecken van 't Buspoeder-Verraet hare gewoonte volgde / den Lord Major / Sherifs en Vrede-Rechters van Westmunster soo hekelen / dat sy in de volgende tijden alle vereyschte tegensorg droegen.

Godsdienst echter sonder Kercken te plegen / vont men bes waerlijck / en liet daerom een Capel op den Naem van den Resident van Nieuburg in Limestraet stichten / en den Opbouw / van den Lord Major gestuyt / door het Coninckliјck Gezag volvoeren; want sijn Majesteyt / hier van verwittigt / liet den Major voor hem komen / en seyde:

MYLORD;

DE Resident van den Hertogh van Nieuburgh heeft aen My by Memorie geklaegt, dat Gy d'Arbeyts-luyden verboden hebt, de Capel in Lime-straet, 't welck door Mijn order geschiede, te repareren. 't Betaemt Ons, beleeft tegens d'Uytheemsse Ministers te wesen. Ick ben volkomen voldaen van de Getrouwigheyt soo van U, als de Aldermans en Sherifs van Londen, en kan niet geloven, dat 't geen Gy gedaen hebt, spruyt uyt eenig voornemen, om de Regeering te affronteren; en derhalven begeer Ick op U, dat Gy niet wilt dulden, dat eenige indignatie binnen uwe Jurisdictie iemant van d'Uytheemsse Ministers aengedaen of door haer geleden werde. Wat in dese saeck gedaen is, is in 't minste niet geschiet, om misnoegen aen iemant te geven.

De Lord Major antwoorde / dat hy / door verscheyde onderrichtingen verstaen hebbende / dat iets gebout wiert / sonder te weten / ten welcken eynde / sigh verplicht geacht had / de saeck selfs t'ondersoecken; dat hy derhalven in Persoon derwaerts gegaen was / en / daer gekomen / verstaen had / dat het voor den Resident van Nieuburg geschiede / en dat hy wel het voltoyen van 't Werck verboden had / maer alleen voor soo lang / tot dat hy daer van kennis aen den Coning gegeven soude hebben; doch dat hy van het spreken van onbetamelijcke woorden niets wist / en dat hy / soo men d'Officiers / die sulcks gedaen souden hebben / konde uytvinden / haer ten spiegel soude straffen: Hier op wierden sy wel alle binnen geroepen; maer / alsoo de Persoon / die haer beschuldigde / tegens geen van alle iets wist in te brengen / ontslagen. Doe men de Capel opende / rechteden de Jongens eenige moetwil aen; maer de Lord Major stuyte den voortgangh / uyt vrees / dat / op voorwenden / van dat uyt te wercken / een gedeelte van 't Volck / dat de gantsche Somer / verscheyde duysenden sterck / op Honslowheath lagh / in de Stad Londen gebracht soude werden.

Om echter de Gemeynte wat vergenoegen te geven / liet de Coningh het volgende onder de naem van een Algemeyne Vergiffenis in 't licht komen.

Proclamatie van d' Algemeyne Vergiffenis of Vergetelheyt, welcke sijn Majesteyt belieft heeft toe te staen.

JAMES REX:

ALsoo Wy eenigen tijt na Onse Krooningh belast hebben, een Bill, behelsende Onse algemeyne Vergiffenis of Vergetelheyt jegens alle Onse Onderdanen, te vervaerdigen, met voornemen, om se by d'eerste Sittingh van Ons Parlement in een Acte te doen veranderen, maer door d'ongeluckige en wrede opgestane Rebelly, welck het God belieft heeft, door de Zegeninge, op Onse Wapenen uytgestort, te verdelgen, daer in verhindert zijn geworden; hebben Wy goetgevonden, Ons Conincklijck voornemen te vernieuwen en aen Onse Onderdanen, waer van Wy voornamentlijck in acht genomen hebben, dat het grootste gedeelte, niettegenstaende dese Oproer, gedurig in hare gehoorsaemheyt, die sy Ons schuldig zijn, onbesmet volhart heeft, teeckenen van Onse goetheyt en barmhertigheyt te geven; en zijn, alsoo Wy bewust zijn, dat veele van die geene, die haer by de Rebellen gevoeght hebben, arme Arbeyders en Ambachts-luyden wesende, door de konst en listige verleydingen van de quaetwillige en die van meerder aensien waren, als sy, en niet uyt een boose quaetwilligheyt of eenige trouloose af keerigheyt van Ons of Onse Regeering, daer toe gebracht zijn, volgens Onse Coninklijke goetheyt geraekt met medelijden over den staet van alsulke Menschen; En hebben, op dat hare verlegentheyt en de wanhoop, die sy van Onse barmhertigheyt souden mogen opvatten, haer niet ongeluckelijck tot een ongebonden Leven doen uytslaen, maer op dat sy in tegendeel in alle sekerheyt de gehoorsaemheyt, die sy Ons schuldig zijn, weder omhelsen, tot de Plaetsen van haer gewonelijck verblijf keeren en haer arbeyt en beroepingen weder by der hant nemen; oock, op dat de gemoederen van Onse andere Onderdanen gerust gestelt, en alle vreese en angsten, over wat sake het sy, wegens hare veyligheyt, zedert dat wy geregeert hebben, of onder de Regeering van onsen seer waerden Broeder, den gewesen Coningh, hoogloffelijcker Gedachtenisse, opgevat, vernietigt mogen werden, door een bysondere genade, en geraeckt door de toegenegentheyt, die wy tot Ons Volck dragen, dese tegenwoordige Onse Conincklijcke Vergiffenis of Vergetelheyt in 't licht willen geven en openbaren. En Wy vergeven door dese Onse tegenwoordige voor Ons, Onse Erfgenamen en Nasaten aen alle en een yder van Onse Onderdanen van Ons Coninkrijk van Engelant, Prinsdom van Wales en de Stad Berwick op de Tweed, en Wy schelden quijt, ontslaen en ontlasten alle en een yder van haer (uytgesondert de Politique Geselschappen of Gemeenschappen, een Lichaem uytmakende, en alle andere Personen, die in en door dese tegenwoordige uytgesloten sullen werden) hare Erfgenamen, hare Executeurs en Administrateurs, haer en yder van haer, van alle soorten van Verraet, Schelmeryen, Misdaden van 't niet ontdecken van de Verraderyen en Schelmeryen, die sy geweten hebben; van alle oproerige of tot verraet-streckende Reden-kavelingen of Geschriften; van alle heymelijcke

melijke en onbetamelijke Vergaderingen en Conventiculs; van alle Aenstotelijkheden, door welcke sy in de straf, in de Wet van Premunire uytgedruckt, souden vervallen; van alle Oproeren, Tumulten, Aenstootelijckheden, Verachtingen, Overtredingen, Wanbetrachtingen, Oordeelen en Overtuygingen wegens 't niet verschijnen in de Kercken; van alle Boeten en Verbeurt-verklaringen om deselve Misdaet, of om eenige van dese saecken, hier vooren bedreven of gedaen, behalven 't geen hier onder uytgesondert sal werden. Wy begeeren oock en 't behaegt Ons, dat noch Onse voorsz. Onderdanen, noch iemant van haer, noch hare Erfgenamen, Executeurs of Administrateurs vervolght, moeyelijck gevallen of ontrust sullen worden, 't zy aen haer Lichaem, Goederen, Tituls, Landen of Besittingen, om eenige saeck, reden, verachting, wanbetrachting, verbeurt-verklaringh, aenstotelijckheyt, of iets anders, wat het zy, hier vooren geleden, gedaen of bedreven tegens Onsen gewesen seer lieven Broeder, sijn Kroon, Waerdigheyt, Voorrechten, sijne Wetten of Statuten, of tegen Ons, onse Kroon, Waerdigheyt, Voorrechten, onse Wetten en Statuten, welke hier onder in of door dese tegenwoordige niet uytgesondert sullen werden. En dat onse tegenwoordige Inwilliging of Algemeyne Vergetelheyt soo, als sy hier boven uytgedruckt is, ten voordeele en ten nutte van onse Onderdanen, aen dewelcke de Vergiffenis door de tegenwoordige toegestaen wert om alle de saecken, die hier na niet uytgesondert werden, even, als of haer Personen aengeteeckent en hare Misdaden op het wijtste en breetste uytgedruckt waren, in alle Hoven van Justitie gehouden, verklaert en nagekomen sal werden.

Wy sluyten uyt dese tegenwoordige Vergiffenis alle soorten van Verraet, over Zee of in eenigen Oort buyten het Rijck bedreven; alle Misdaden van 't nabootsen of vervalssen van ons groot of kleyn Zegel, Ons Teycken of kleynen Zegelringh, of eenige soorten van Onse Munten, in dit Coninckrijck gangbaer, in 't verminderen van de voorsz. soorten, op wat manier of door welck middel het zy, of in 't helpen, bystaen of ondersteunen van die geene, die de voorsz. Misslagen of een van deselve bedreven heeft.

Wy sonderen oock uyt alle vrywillige Moorderyen of Dootslagen, Misdaden van Hoog Verraet in den tweede Trap, vrywillige Vergevingen en alle behulpelijckheden tot dat Feyt; gelijck oock alle Pirateryen, Roveryen op de Zee of op de groote Wegen; de Misdaden van die geene, die door 't breecken van Deuren, Vensters of andere saken in Huysen vallen; en alle die geene, die tot die Misdaden geholpen hebben.

Wy sluyten mede uyt de afgrijsselijcke en verfoeyelijcke Sonden van Sodomy, 't zy se met Menschen of Beesten begaen zy; alle Verkrachtingen en Schoffieringen van Vrouwen, alle Schakingen van Vrouwen, om haer, 't zy sy Dochters, Weduwen of Maegden zijn, tegens de begeerte van hare Ouders of van die geene, die het opsicht over haer hebben, met gewelt te trouwen, en alle de Misdaden, die met het helpen, bystaen en de hant leenen tot het uytvoeren van de voorsz. aenstotelijckheden of eenige van deselve bedreven werden.

Wy sonderen oock uyt alle Misdaden van Meyneedigheyt of omkooping van

 Getuygen;

Getuygen; alle die geene, die men bedrijft met het uytschrabben of namaken van eenige publijcke Acten, Geschriften, Ondersoeckingen, Over-een-komsten of andere Acten; met deselve publijck te maecken; met het nabootsen of vervalssen van d'Ondervragingen of Belijdenissen van eenige Getuygen, om het Leven van eenige Personen in gevaer te stellen, of met het raden of doen uytvoeren van de voorsz. Misdaden.

Wy sluyten van gelijcken hier buyten alle andere soorten van Verraderyen, Aenstotelijckheden, Wanbetrachtingen, Verachting, uytgesondert sulcke, om welcke het Vonnis van Premunire gevelt is of soude konnen werden; d'Aenstotelijckheden, bedreven met het niet te Kerck komen, om welcke men eenige in recht betreckingh begonnen, Eysch ingestelt, klachten of ontdeckingen gedaen heeft 6 Jaren herwaerts in eenige van de Hoven van Justitie van sijn Majesteyt, die te Westmunster of in de Stad Londen en 't Graefschap van Middelsex gehouden werden, welcke te rechtstellingen, om ten eynde gebracht te werden, daer noch hangende zijn, of op dewelcke eenig Vonnis, Oordeel of Besluyt, 't zy uyt Contumatie, of anders, gevelt is; en alle Boeten, Aenhalingen en Verbeurt-verklaringen, die den Coning toekomen of sullen toekomen, en alle Executien uyt kracht van deselve.

Uytgesondert oock alle Ondersoeckingen of Rechtsplegingen wegens de groote Wegen en de Bruggen, of tot verbeteringh van de Gevanckenissen der Provintien, en alle de Boeten, ten dien eynde opgebracht na den Jare 1679.

Behalven oock alle Aenstotelijckheden, bedreven met het wegdragen, vernielen of onbruyckbaer maken van eenige Meubelen, Silver, Papieren, Juweelen, Wapenen, Munitien, Zee-voorraet, Schepen, Geschut of andere Wapenen of Wapeningen, den gewesen Coningh, onsen Broeder, of aen Ons toebehoorende.

Uytgesondert ook alle Misdaden van Bloed-schande, Dilapidatie en Simonie.

Uytgesloten alle soorten van Verachtingen, en de Rechtsplegingen, daer over in 't Hof van Gerechtigheyt begonnen.

Behalven de Verbintenissen, Bedingen en Over-een-komingen, en alle de Boetens, Tituls en Verbeurt-verklaringen van Ampten, Bedingen en Over-een-komingen tot voordeele van Ons of den gewesen Coningh, onsen Broeder, wegens het schenden of het niet volbrengen van eenigh Ampt, of nakomen van eenig Beding of Over-een-koming.

Uytgesondert alle Bedrogh, Omkopingen, Wanbetrachtingen en Aenstotelijckheden, door middel van welcke Wy of den gewesen Coning, onsen Broeder, in den Ontfangst, Insamelingh of Betaling van onse Inkomsten of van een gedeelte der selve, of van eenigh ander Gelt, aen Ons toebehorende, of voor Ons of voor hem ontfangen, bedrogen zijn geworden, en alle Verbeurt-verklaringen, Boeten en Nomines penes, die daer uyt souden konnen spruyten.

Op voorwaerde, dat niets van 't geen in dese onse tegenwoordige Vergiffenis begrepen is sigh uytstrecken sal of gebruyckt werden, om van eenige Boetens, Gelt-sommen, door Vonnisse weder bekomen, Giften pro Licentia concordandi;

dandi, of Gelt-Boeten, die verloren, geimposeert of aengeteeckent zijn, in wat Griffie het magh wesen, ontslaginge te vergunnen.

Oock behalven alle Personen, die om allerhande Pœnen, Straffen, Boeten of Dishabiliteyten uyt de Acte van d'Algemeyne Vergiffenis en Vergetelheyt, in 't 12 Jaer van den gewesen Coning, onsen Broeder, gepasseert, of uyt eenige andere Acte van Algemeyne Vergiffenis, na dien tijt ingewilligt, gesloten zijn.

Uytgesondert oock alle die geene, die, na dat sy van eenig Verraet, hoedanig het zy, of van de Misdaet, dat sy de Verraderyen, aen haer bekent, niet ontdeckt hebben, beschuldigt of overtuygt waren, overgevoert zijn, en die geene, die, van groote Misdaet of Schelmeryen aengeklaegt, verwesen zijn, om in eenige van onse vremde Colonien overgevoert te werden.

Uytgenomen mede alle die geene en yder van haer, die op een trouløse en vyantlijcke manier met Jacob Scot, eertijts Hertogh van Monmouth, gewapenderhant in ons Coninckrijck van Engelant gevallen zijn, en alle andere Persoonen, die gedurende de laetste Rebelly Officiers van den gewaenden Hertog van Monmouth waren, of die voor Officiers in sijn Leger gingen.

Insgelijcks behalven alle Vluchtelingen, en die tot ontganing van onse Justitie over Zee gevlucht of uyt ons Coninckrijck geweken zijn, en haer voor den 9 October aenstaende niet aen ons Hooft van de Justitie of aen eenigen anderen Vrede-Rechter sullen aengeven.

Wy sluyten oock buyten dese Vergiffenis de Personen, hier achter in 't bysonder genaemt: Te weten; *Sr. George Speake*, van White-Lackingtone, Esq; : *Maria Speake*, sijn Vrou: *John Speake*, Esq;, haer Soon: *Samuel Townsend*, van Ilmister: *Reginald Tucker*, van Long-Sutton: *James Hurd* en *George Pavior*, van Langpord: *Gabriel Spratt*, van Aish-Priors: *George Pavior*, van Glaston: *John Lewis*, *Thomas Lewis* en *John Parsons*, van Babcary: *Thomas Cram*, van Warmister: . . . *Place*, van Eddington: *Robert Gee*, van Martock: *Hugh Chamberlain*: *William Savage* en *Richard Slape*, van Taunton: *John Palmer* en *John Webber*, van Bridgwater: *Henry Herring*, van Taunton: *Thomas Hurd*, van Langport: *Christopher Cook*, van Wilton, Lakenbereyder: *Amos Blinham*, van Galliampton: *Mrs. Musgrave*, Schoolmatres, *Mrs. Sara Wye*, *Mrs. Elizabeth Wye*, *Mrs. Catharina Bovet*, *Mrs. Scading*, *Mrs. Maria Blake*, *Mrs. Elizabeth Knash*, *Mrs. Maria Bird*, *Mrs. Maria Mead*, *Mrs. Susanna Peck*, *Mrs. Elizabeth Barns*, *Mrs. Maria Burridge*, *Mrs. Hanna Burridge*, *Mrs. Grace Herring*, *Mrs. Anna Herringh*, *Mrs. Maria Waters*, *Mrs. Sara Waters*, *Mrs. Elizabeth Germain*, *Mrs. Grace Germain*, *Mrs. Hannah Whetham*, *Mrs. Faster Whitham*, *Mrs. Susanna Tyler*, *Mrs. Maria Goodwijn*, *Mrs. Sara Longham*, *Mrs. Margery Sympson*, *Mrs. Sara Reynolds*, *Mrs. Maria Hucklebridge*, *Mrs Margareta Hucklebridge*, *Mrs. Maria Baker*, *Mrs. Maria Tanner*, *Mrs. Anna Tanner*, *Mrs. Elizabeth Gammon*, *Mrs. Sara Stacy*, *Mrs. Hannah Stacy*, *Mrs. Elizabeth Dyke*, *Mrs. Elizabeth Baker*, *Mrs. Maria Smith*, *Mrs. Maria Page*, *Mrs. Elizabeth March*, *Mrs. Hannah Grove*, *Mrs. Elizabeth Pisgood*, van Taunton: *John Tucker*, van Shepton Mallet: *John Bennet*, van Alisbeere: *John Greenway*, van Crewkern: *Thomas Skinnen*, van Dawlish, Esq; : *John*, alias *Robert Moor*, van Haychurch: *William Way*, van Combe S. Nicolas: *Robert Hucker*, van Taunton. . . . *Penny*, van Shepton-Mallet: *Thomas Hooper*, *Edward Keetch*, *William Parbury*, ... *Green*,

William Hussey, *William Strode*, van Street, Esq; : en *Maria Bath* en *George Legg*, van Wrington : *Edward Rogers*, *John Rogers*, *Ralph Green*, *William Jobbins*, ... *Manning*, ... *Whinnel* en *John Baker*, van Banwell : . . . . *Worms* en . . . . *Worms*, van Warmister: *William Pardoe*, *Nicolaes Smith*, *John Edwards*, *John Collier*, *Henry Coles*, van Bridgwater : *Richard Blucock*, van Stoke Gursey : *Henry Ireton*, *John Cragg*, alias Smith, *Maria Jennings*, *James Hooper*, *John Bennet*, *Joseph Garch*, *William Thompson*, *Humphrey Aldwyn* en *Thomas Love*, alias *Alexander*, van Londen : *Richard Tucker*, van Bisschops-hull : *William Crab* en *Francis Gough*, van Aishill : *Francis Vaughan*, van Crifton, Esq; : *Laurenco French*, van Chard : *Edward Matthews*, van Lincolns-Inn, Esq; : *Hug Cross*, d'Oude, van Bisschops-hull : *Samuel Bernardiston*, *Benedict Hack*, van Culliton : *Henry Quick*, van Uppolry : *John Combe*, van Luppit : *Henry Gatchil*, *Nicolas Hore* en *George Pippen*, van Dalverton : *Abraham Carie*, *John Huish*, *Peter Terry* en *Richard Raw*, van Taunton : *Maurice Frith*, van Wincanton : *William Tiggens*, van Forde : *John Kerridge*, van Lime Regis : *Robert Parsons*, *Samuel Venner*, *Andrew Fletcher*, *John Fowke*, *Robert Bruce*, *Anthony Bruce*. *James Fox*, *Joseph Gaylard*, *William Oliver*, *John Woolters*, *Nathaniel Hook*, *Richard Lucas*, van Dulverton : *John Bettiscomb*, van na-by Lime Regis: *George Stucky*, van White Lackington : *Thomas Saxon*, *John Jesse*, *George Nye*, van Cheddar : *Joseph Francklyn*, van Worle : . . . . *Dore*, laetst Mayor van Limington : *James Carrier*, van Ilmister : *Nicolas Covert*, van Chichester : *John Tripp*, van Shippham : *Joseph Hearse*, van Badgeworth : *Francis Creswick*, van Fanham, Esq; : . . . *Fudge*, van Wedmore, *John Rumsey*, *Josua Lock*, de jonge, *Stephen Lobb*, *William Gaunt*, *Ralph Alexander*, *Bartholomew Vermeuyden*, *Major John Manley*, *Isaac Manley*, sijn Soon, *Walter Thimbleton* en *Aaron Smith*, van Londen : *Sr. William Waller*, *Slingsby Bethel*, Esq; , *Francis Charlton*, Esq; , *Richard Godenough*, *Nathaniel Wade*, *John Tellier*, *Richard Edghill*, *Samuel Story*, *John Jones*, *John Vincent*, *George Bowyer*, *John Dutton Colt*; *Charles*, Grave van Macklesfield, *John Trenchard*, Esq; , *John Wildman*, Esq; , *Titus Oates* en *Robbert Ferguson*.

Op Voorwaerde, dat uyt kracht van dese Vergiffenis eenige Rechtsplegingen, door iemant, wie hy zy, begonnen, om een ander door Contumatie te doen condemneren, niet opgehouden of verhindert sullen werden, ten ware de Verweerder verschijnt, en, daer 't de Wet vereyscht, Borg stelle en een Actie van *scire facias* neme tegens de Party, op welkers vervolging hy door Contumatie verwesen is; En dat onse tegenwoordige Vergiffenis sigh niet uytstreckt, om eenigh Vonnis, by Contumatie gevelt, na d'Uytspraeck te vernietigen, tot dat aen de Party, op wiens begeerte diergelijcke Vonnis verleent sal zijn, voldaen of met de Party over-een-gekomen sal wesen. Wy willen en begeeren oock, dat dese tegenwoordige Vergiffenis soo veel kracht en macht sal hebben, om alle en een yder, gelijk boven gemelt is, te vergeven en t'ontslaen, als of wy door opene Brieven onder het Groot Zegel bysondere Vergiffenissen aen yder van onse Onderdanen toegestaen hadden. En, op dat onse goede meeninge en wille in desen te beter bekent werden, geven Wy verlof aen yder van onse Onderdanen (die in dese tegenwoordige niet uytgesloten is) sijne Vergiffenis volgens den inhout van desen tegenwoordige te eysschen en te versoecken. En ten dien eynde geven Wy bevel aen onse Geheymschrijvers van Staet, de Ordres of Warranten aen Ons, om

van

van Ons gesegelt te werden, te vertonen, en aen onsen Algemeynen Procureur of Advocaet te belasten, Bills tot het vergunnen van Vergiffenissen voor die se begeeren te vervaerdigen. Met beding, dat dese tegenwoordige Vergiffenis sigh niet sal uytstrecken tot eenige Personen, die in de laetste Rebelly in 't Westen dadelijck tegens Ons gewapent waren, en die, binnen dit Rijck zijnde, dese Vergiffenis binnen 3 Maenden niet sullen omhelsen, en tot teken van dien tot haer oude Woonplaetsen, Arbeyt en Bedieningen keeren. Gegeven in Ons Hof te Withal, den 20 Maert, 1686., en van Onse Regeering 't tweede Jaer.

De Gebannene uyt dit Placcaet wiert op 't versoeck van sijn Majesteyt oock 't Gebied van haer Hoog Mog: ontseght.

Voor de Fransse Vluchtelingen geschiede door 't gantsche Rijck een algemeyne Collecte / na dat in d'eerst opgestelde Acte / volgens 't versoeck van den Franssen Ambassadeur / eenige verandering gemaeckt was.

Den Coning pardonneerde den 8 van Grasmaent den Grave van Stamfort / over Hoog Verraet verwesen; en schold in Hoymaent aen den gewesen Alderman Pilkington de Boete van 100000 Ponden / hem voor eenigen tijt opgeleyt / quijt / en liet hem in vryheyt stellen.

Tusschen den Hertogh van Grafton en Mr. Talboth ontstont den 11 van Louwmaent eenigh verschil / waer over sy 's anderen daegs met malkanderen in Duël traden: De laetste wiert / na dat hem bereyts eenmael het Leven geschoncken was / doorstoocken. Den Hertogh weeck; maer bequam kort daer na Pardon / en keerde ten Hove.

In Mey wiert een Boeck / genaemt: De klachten van de Protestanten, in 't Koninckrijck van Vranckrijck wredelijck verdruckt, op 't versoeck van den Franssen Ambassadeur door Beuls handen verbrant.

Den 22 van Bloeymaent beviel de Princes van Denemarcken te Windsor van een jonge Princes in 't Kraem-bedde; welcke den 24 gedoopt en Anna Sophia genaemt wiert.

Sr. John Peake bequam 't Lord Majorschap / en Mrs. Foules en Rowlinson 't Sheriffschap van Londen.

Omtrent September verkoor den Coningh den Heer Trumbald tot sijn Ambassadeur in Turckyen; Skelton tot sijn Envoyé in Vranckrijck / en den Marquis d'Albeville tot sijn Envoyé by haer Hoog Mogende. Trumbald quam den 21 van Wijnmaent uyt Vranckrijck / alwaer hy een geruymen tijt Ambassadeur geweest was; en Skelton / die in Wintermaent na Parijs vertrock / eenige dagen daer na te Londen; maer 't afscheyt / dat hy van dese Landen nam / was niet vrundelijck; want / soo als hy van Rotterdam scheep meende te gaen / socht hy / den Ridder Peyton / een Engels Heer / maer nu met het Burger-recht t'Amsterdam voorsien / met hulp van verscheyde Engelsse Officiers / in dienst van desen Staet / te lichten en na Engelant over te voeren; doch 't misluckte hem / alsoo de Heer Peyten geret en eenige Officiers by de Kop gevat wierden. Over dit stout Feyt klaegde den Heer van Citters / haer

Hoog:

Hoog Mog: Ambassadeur in Engelandt, volgens ontfange ordre omtrent half Wintermaent, en hielt den Coning voor; Wat ongelijck den Heer Skelton haer Hoog Mog: had aengedaen, met het ondernemen van dusdanige Hantdadigheyt tegens een Burger en Ingeseten harer Landen, over den welcken hy noyt geklaegt had, veel minder hem genoemt onder die geene, die sijn Majesteyt begeert had, dat uyt het Gebied van haer Hoog Mog: vertrecken souden, en met het daer toe gebruycken van Officieren, in Eed, Dienst en Betaling van den Staet, en dat het oversulcks was een openbare krencking en quetsing van de publijcke Beschermingh, soo teer en gevoeligh aen sijn Majesteyt en alle andere Coningen, Princen en Staten; dat haer Hoog Mog: haer noyt hadden konnen verbeelden, dat den Coning tot het ondernemen of volvoeren van soo een by-na ongehoorde Uytsporigheyt oyt het minste Bevel gegeven had, of 't voor goet konnen keuren; maer, siende, hoe veel achting men voor de Caracter van den Heer Skelton oock in dat geval had gehad, daer door bewogen soude werden, over dat ongelijck, door den Heer Skelton op sulcken harde wijse gedaen, haer te doen hebben soodanige vaerdige voldoeningh, als sijn Majesteyt na sijn eygen Edelmoedigheyt en Rechtvaerdigheyt soude goetduncken; met byvoeging, dat hy Heer Ambassadeur gelast was, sulcks uyt den naem van haer Hoogh Mog: met gantsch diep respect te versoecken. Hier op antwoorde den Coningh; Dat hy noyt tot het plegen van dat Feyt eenige de minste ordre gegeven en 't selve oock niet gepresen had; maer in tegendeel, soo haest, als hy daer kennisse van bekomen had, ten uytterste misnoegt geweest was, en wel wenschte, dat sulcks niet geschiet was, alsoo hy niets ondernemen of verdadigen wilde, dat aen eenigen Coningh, Prins of Staet, veel min haer Hoog Mog:, eenigh ongelijck soude konnen aenbrengen, en dat hy daerom die saeck nader wilde overwegen; en wijders, dat hy meende, dat sijn Excellentie sijn Vertoog en versoeck op 't Papier behoorde te brengen, om des te beter te konnen laten antwoorden: Waer op deselve een Memorie overleverde, met byvoegingh; (alsoo den Coningh aenroerde, dat men van voornemen was, tegens d'Officiers te rechtsplegen, en dat hy gehoort had, dat den Heer Fiscael tot Rotterdam geweest was, om sijn Ondersoecken daer toe te beleggen) Dat hy alleen klachtigh viel over den Heer Skelton en niet over d'Officiers, die haer op ordre van den selven, en misschien uyt al te grooten yver voor sijn Majesteyt, oock aen dat afgrijsselijck Feyt schuldigh gemaeckt hadden, en daerom meynde, dat tot verlichting van d'Officiers, by aldien noch eenige versachtingh of inschickingh vallen kon, 't mogelijck dienstighst soude wesen, dat sijn Majesteyt aen haer Hoog Mog: door den Heer Skelton de geëyschte voldoening spoedig liet wedervaren: 't Welck echter (alhoewel den Raed na 't lesen van de Memorie desen daet van Skelton laeckte, en den Coningh door den Grave van Middleton aen den Heer van Citters nochmaels liet weten, dat hy daer over misnoegt was, en, sonder meer reden, den Heer Skelton, soo hy sig noch aen 't Hof van haer Hoog Mog: onthielt, te rugh ontboden soude hebben) noch niet gevolght is.

Gelijck in Engelant de voornaemste Ampten (daer onder het Raedsheerschap in den Geheymen Raed aen de Lords Powis/ Arundel van Wardour/ Bellasis en Dover / onlangs Gevangens in den Tour) aen Roomsgesinde opgedragen wierden/eben ging 't in Schotlant;doch de Gemeente was in den beginne daer wat hebiger met het weeren van die Godsdienst. 't Geschiede in 't begin van Sprockelmaent / dat eenige Apprentices haer na 't Huys van den Cancelier / alwaer een Paepse Vergadering was / verboegden / de Priester en verscheyde andere mishandelden / en d'overige nootsaeckten / te wijcken; over welcke baldadigheyt eenige by de Kop gevat wierden / en een ter geesseling verwesen; maer / doe men 's anderendaegs dit Vonnis soude uytvoeren / rotteden d'andere Apprentices t'samen / verdreven de Bedienden van 't Gerecht/smeten den Scherp-rechter onder de voet en verlosten den Gevangen: waer op den Luytenant Generael Drummond en den Provoost der Stad met een kleyne sleep Soldaten derwaerts sackten; doch met het werpen van Steenen te rugh gedreven wierden / tot dat sy noch eenige Krijghsknechten hadden laten naderen; door hulp van welcke sy de voorbarighste gevangen kregen: twee wierden gegeesselt nevens een Vrouw-Persoon/ die haer poogde te verbergen en kort daer na overleed. De Raed beval oock aenstonts aen alle d'Ingesetenen / haer op 't sorghvuldigste van diergelijcke feytelijckheden in 't toekomende te mijden.

De Goederen van den Hertog van Monmouth (welcke / hoewel bereyts gestorven / daer te recht gestelt en door de verkore Pairs schuldig aen Hoogh Verraet geoordeelt wiert) verklaerde men in 't begin van Lentemaent ten voordeele van den Coning verbeurt.

Tegens het vergaderen van 't Parlement in Mey maeckte men tijdig voorbereydselen / en verklaerde den Cancelier den 11 van Grasmaent in den Raed / ordre te hebben / een Bil tot vernietiging van de Pœnale Wetten tegens de Roomsse op te stellen; 't welck echter by niemant / als by hem en den Hertog van Gordon/nieuwen Gouverneur van 't Casteel van Edenburg/ en beyde Roomsgesinde / ingangh vont; en daerom afgewesen wiert. Den Coningh ontbood hier op den Hertog van Hamilton en andere Leden van den Raed na Withal; maer sonder dat hy haer volkomen tot sijn begeerte konde bewegen.

Den 9 van Bloeymaent wiert 't Parlement geopent/aen 't welke den Grave van Murray / Lord Hoogen Commissaris / de volgende Aenspraeck deede:

MYLORDS en EDELEN.

HEt groot gevoelen, dat sijn geheyligde Majesteyt heeft van Uw getrouwigheyt, onderdanigheyt en yver voor sijn dienst, en van uwe uytnemende toegenegentheyt tot sijn Persoon en Intrest, soo danckbaerlijck in uwe Proceduren in de laetste Sessien bewesen, heeft hem bewogen, U soo spoedig weder te doen vergaderen, ten eynde, dat, gelijck U L. doen door bequame Proeven van uw onderdanige Gehoorsaemheyt, terwyl de woedende ongebondentheyt

van een onnaturelijcke Rebellye noch duurde, uw Gehoorsaemheyt en vaste aenklevinge aen de Kroon betoondet, alsoo oock sijn Majesteyt van sijn kant niet nalaten wil, sijn Vaderlijcke en Konincklijcke sorg voor U, sijn oude gehoorsame Volck, te doen sien door 't geven van nieuwe gelegentheden aen U, als een grootmoedige erkentenis van uwe toegenegentheden, om sulcke saken, als tot algemeen nut van de Natie strecken konnen, in 't werck te stellen.

Gelijck alle Staten en soorten van dit Koninckrijck in haer Gehoorsaemheyt, Liefde en Toegeving aen sijn Majesteyt in hare bysondere Trappen en Vermogentheden, beyde, doe hy U met sijn Konincklijcke tegenwoordigheyt vereerde, en daer na, seer uytnement geweest zijn, heeft sijn Majesteyt genadelijck besloten, dat U L. alle gesamentlijck de gevolgen en invloeyingen van sijn Konincklijcke Sorgh, Tederheyt en Beschermingе deelachtigh sult wesen door teeckenen van sijn Konincklijcke Gunst, welcke Hy soo wijtstreckent en algemeen voor de verseeckertheyt en 't welwesen van U alle meent te maken, als Uw Onderdanigheyt en Danckbaerheyt t' sijnwaerts aenmerckens waerdig zijn geweest.

In gevolge van 't welcke Ick U moet verseeckeren, dat sijn Majesteyt met alle bedenckelijcke sorgvuldigheyt sig bevlijtigt, om een vrye wedersijtse Koophandel met het Koninckrijck van Engelant, als een van de veylighste wegen, om sijn Conincklijcke Steden van de ruine, die 't verval van de Commercie na sigh sleept, te bevryden, t'openen, en niets, dat een Werck, soo nut voor dit Koninckrijck, vorderen kan, onbeproeft wil laten. En tot Uw vordere aenmoediging heeft de Koningh sijn Envoyé aen 't Fransse Hof volkomen geinstrueert, om tot ontlasting van de 50 Stuyvers per Ton, en tot wederbekoming van 't Besit der andere Voorrechten van de Schotse Koopluyden, op dat Koninckrijck handelende, welcke nu langen tijt in ongebruyck geweest zijn, sijn uytterste vlijt aen te wenden.

En sijn Majesteyt, verstaende, dat de Burgten van de Regalien en Baronnyen van die Koophandel, voor welcke de Conincklijcke Steden het sesde part vau de Tol van de Natie opbrengen, meer genot hebben, als na haer part betamelijck is, heeft derhalven goedgunstelijck belieft, my t'instrueren, om sijn Conincklijcke toestemming tot soodanige Reglementen daer in, als U L. recht en billijck sult oordeelen, te geven. En, alsoo aen sijn Majesteyt eenige klachten gedaen zijn van d'onlust, die de Koopluyden van dit Coninckrijck omtrent den Handel of Commercie met de Nederlanders ontmoet is, ben Ick volkomen geinstrueert, om sijn inwilligingh tot het geene U L., als redelijck tot redres van dien in het toekomende, sult voorstellen, te geven.

En, dewijl sijn Majesteyt bericht is van 't groot nadeel, 't welck dit Koninckrijck door den Invoer van Yrsch Vee, Paerden en Levens-middelen lijt, ben Ick volkomen geinstrueert, niet alleen om sijn Konincklijcke voorgoedkeuringh, van 't geen U L. in 't toekomende van dat misbruyck bevryden magh, te geven; maer oock na de ooghluyckingh ende malversatie van sulcke, die voorheen het verhinderen ende ontdecken van alle soodanige onwettelijcke invoerin-

gen

gen belet hebben, t'onderſoecken, op dat ſy volgens de Wet geſtraft mogen werden.

Ick moet U L: oock verhalen, dat den Coning, verſtaen hebbende, dat 't gebreck van een open Munt een gevoelig nadeel aen de Koophandel van dit Koninckrijck veroorſaeckt, my gemachtigt heeft, om ſijn Konincklijcke voorgoetkeuring tot 't geen, dit Parlement rechtvaerdigh en redelijck omtrent dit Point ſal oordeelen, te geven.

Sijn Majeſteyt, volgens ſijn Conincklijcke voorſichtigheyt en goetheyt, van voornemen zijnde, de Koophandel van deſe Natie door alle mogelijcke en redelijcke middelen te vermeerderen, heeft my belaſt, U te ſeggen, dat hy te deſer tijt geen meer Subſidien of Impoſten, van wat natuur ſy zijn, verſoeckt, onaengeſien hy groote onkoſten tot onderdrucking van de laetſte afgrijſſelijcke Rebelly heeft moeten doen; als weſende volkomen overtuygt, dat Uw toegenegentheyt en vaerdigheyt U bereyts, al 't geen U L. aen hem hebt konnen geven, hebben doen toeſtaen. In erkentenis van 't welck hy beſloten heeft, alles te doen, wat hy kan, voor 't welweſen, 't Intreſt en 't voordeel van dit Coninckrijk; een ſaeck, van welcke ſijn Majeſteyt ſeer gevoelig is, dat ſoo langen tijt ſoo ſeer verſuymt is. Want hy twijffelt niet, of ſijn Conincklijcke Staet is onafſcheydelijck van 't welweſen en de bloeyende voorſpoet van ſijn Volck. En den Coning, wel wetende, dat de Renten, die van de Landeryen voortkomen, met Impoſten overlaſt zijn, wenſchte wel, een gedeelte daer van wegh te nemen, indien ſy, ſoo voor Uw veyligheyt, als tot ſupport van ſijn Regeering, niet t'eenemael nootſakelijck waren. Maer, alſo dit onmogelijck is, hebbe Ick volle Macht, om een Wet met uw advys en met uw toeſtemming te maken, welcke, ſonder de voorgaende Quotes te verminderen, eenige verlichting hier in ſal konnen geven.

Ick hebbe oock ordre, om U te verwittigen, dat den Coning byſondere ſorg gedragen heeft, om my te volmachtigen tot het geven van ſijn Konincklijck Conſent tot alle ſulcke Wetten en Reglementen, als in 't toekomende ſullen konnen verſeeckeren een exacte Betalingh van de Officiers en Soldaten van ſijne Troupen aen ſijne Onderdanen, 't zy in hare Quartieren, of in haer Marſch, en om ten ſpiegel van anderen te doen ſtraffen ſulcke, die voorheen ſijn welbeminde Onderdanen, door 't weygeren van 't betalen van 't gene, dat ſy aen haer ſchuldigh waren, onderdruckt hebben; gelijck oock, om het gemeene Volck t'ontlaſten van verſcheyde Onderdruckingen, die, men ſegt, door de Commiſſariſſen gepleegt te zijn, en om met Uw Conſent en Advys een Acte tot regulering van 't ſelve te paſſeren.

't Geen U noch meer verwonderen moet, is, dat, gelijck den Coning ſorgvuldig is, om de veyligheyt van dit Rijck te beſorgen, en ſijne goede, gehoorſame, en getrouwe Onderdanen moet te geven en te troetelen, hy oock alſoo, als een tedere en medelijdende Vader, gedurig genegen is, te vergeven en genadelijck quyt te ſchelden de onverſchonelijcke Fauten en Misdaden van die geene, die niet alleen wederhorig geweeſt zijn, maer oock, die tegens hem gerevolteert hebben. En derhalven, om de Herten van ſijn Volck geruſt te ſtellen, en om de

schrick van de Schuldige door 't bevryden van haer van de vreese, die sy hebben, om de Straffe, rechtvaerdelijck verdient, t'ondergaen, te doen verdwijnen, heeft hy de goetheyt gehad, om my te belasten, een Acte van Vergetentheyt voor alle soorten van Misdaden en Malversatien, hier voren bedreven, met eenige nootsakelijcke en redelijcke Uytsonderingen, te doen maken; 't welck de Werelt overtuygen sal, dat sijn Majesteyt geneuchte schept, om door sulcke Wegen van genade en sachtheyt yder een tot sijn Plicht en Gehoorsaemheyt te brengen, en dat niets, als haer verkeertheyt en ongeneesselijcke hertneckigheyt, om quaet te doen, hem verplichten kan, te gebruycken die rechtvaerdige gestrengigheyt, die meenigmael tot veyligheyt van sijn Volck en Regeering, hoewel strydig tegens sijn Princelijcken en Genaderijcken Imborst, nootsakelijck is.

En nu, Mylords en Edelen, gelooft de Coning, dat, na 't formeren van so groote en uytnemende voornemens tot voortsetting van d'eer, verquicking en welwesen van dit Koninckrijck, en sijn Besluyt, om soo veel Vyanden quyt te schelden en soo veel Schuldige van een gestrenge, maer rechtvaerdige, Vervolging te bevryden, niemant sig verwonderen sal, dat hy, met advys en toestemming van dese sijn Grooten Raed, versoeckt, aen eenige van sijn goede Onderdanen van de Rooms Catholijcke Religie, die gedurig en ten allen tijden vast aen de Monarchie en gereet zijn geweest, om haer Levens en hare Goederen ten dienst en tot bescherming van de Kroon op te offeren, eenige verquicking en veyligheyt te geven; soo dat sijn Majesteyt, die net de getrouwe en gehoorsame genegentheden van sijn Volck van Schotlant kent, volkomen overtuygt is, dat U L: vrywillig, en sonder uytstel, 't geen hy begeert en soo seer tot Uw eygene Veyligheyt en sijn voldoening streckt, doen sult: En dat U L: my na mijnen grooten Meester te rug sult senden met de goede tydingen van de onveranderlijcke en getrouwe Gehoorsaemheyt van dit sijn oude Koningrijk; 't welck U selven de beste en meest geaffectioneerde Onderdanen van den besten, onvergelijckelijckste en Heroikste Coning der Aerde sal toonen te zijn.

Ter selver tijt leverde de Grave van Murray de onderstaende Brief van den Coningh over:

JAMES R.

Mylords en Edelen.

DE groote preuven, die wy van Uw Getrouwigheyt en Toegenegentheyt tot onsen Koninckiijcken Persoon en Regeering gesien hebben in uw laetste Sittinge, (in welcke U L: niet alleen een onderdanige aenbiedingh van Uw gehoorsaemheyt in een ampele manier gedaen, en Uw afschrick van de Rebelly, alsdoen tegens Ons ontstaen, en Uw vaerdigheyt daer tegens en in alle andere voorvallen betoont hebt, Ons met uw Leven en Goederen by te staen; maer U L: oock (wijsselijck overwegende, hoe krachtige instrumenten de Troupen, die voorgaende Parlementen ons door de Supplementen tot beschermінge gegeven hebben, door Uw hulp gesupporteert, en God sy gedanckt, in 't eyndigen

digen van die onnaturelijcke Rebelly geweest zijn,) ons oock gelegentheyt gaeft, om door vergrooting van Uwe Supplementen onse Volckeren, en by gevolge Uw eygen veyligheyt, te vermeerderen) heeft, gelijck Wy alsdoen voor alle het selve U L: onse seer hertige en Koninckl ijke Dancksegingen hebben laten doen, en 't U L:, als Voorbeelden van Getrouwigheyt, Gehoorsaemheyt en Toenegentheyt (gelijck U L: in onse voorgaende ongemacken geweest zijt) voor onse andere Onderdanen heeft doen achten, in ons een brandenden yver verweckt, sulcke erkenteniffen, die U L: het voordeel van Uw getrouwigheyt en gehoorsaemheyt aen ons door alle wegen sullen doen genieten, te bewijsen.

't Is ten desen eynde, dat wy wederom begeert hebben, U L: in dese Sittinge te vergaderen.

Wy hebben Uw Interest, voor soo veel als onse afwesentheyt van U L: het ons in gedachten kan doen brengen, overwogen, en te gelijck oock die Saken, die wy, soo ten opsicht van de Koophandel en Commercie, als wegnemingh voor U L: van eenige ongemacken onder U selven, dienstigh daer toe geoordeelt hebben; en wy hebben onsen Commissaris volkomen gevolmachtigt, om met Uw Advys en toestemmingh, 't geen meest tot het algemeen best van dat ons oude Koninckrijck strecken kan, vast te stellen.

Wy hebben een Vrye Koophandel met Engelandt, onse particuliere sorg, geopent, en gaen daer mede met alle bedenckelijcke naerstigheyt voort, en hopen, in korten tijdt merckelijck daer in te sullen vorderen. Wy hebben in achtingh genomen, dat veele dagelijckx door prosecutien voor onse Rechters gebracht werden, of gevaer lopen, om daer voor gebracht te werden, ter oorsaeck van haer hantdadigheyt in de laetste Rebellyen; en, om aen de Werelt (gelijck oock aen onse grootste Vyanden voor haer selven) te doen sien, dat Genade onse inclinatie, en de gestrengheyt door hare boosaerdigheyt van ons afgeperst is, besorgt, dat in uw tegenwoordigheyt een volkomen Ampele Quijtscheldingh van alle Misdaden, tegens onsen Konincklijcken Persoon of Gezag bedreven, verleent sal werden. En, terwijl wy dese daden van genade aen de Vyanden van onse Konincklijcken Persoon, Kroon en Koninckl ijcke Waerdigheyt betonen, konnen wy niet vergeten andere onse onnosele Onderdanen, die van de Rooms Catholijcke Religie, welcke met gevaer van hare Levens en Goederen altijt in het heetste van de Rebellyen en Usurpatien de Kroon behulpsaem zijn geweest, niet tegenstaende sy met discouragementen, te hart, om te noemen, gedruckt werden: Haer beveelen wy hertelijck in Uw sorg, ten eynde, dat, gelijck sy goede ervarentheyt van haer oprechte getrouwigheyt en vreedsame Conduite gegeven hebben, sy door Uwe hulp de Bescherming van onse Wetten, en die veyligheyt, die andere van onse Onderdanen hebben, onder onse Regeering genieten mogen; niet lijdende, dat sy onder Verbanden, die haer Religie niet soude konnen dulden, leggen: door 't doen van 't welck U L. een Preuve van de Getrouwigheyt en Toegenegentheyt, die U L. tot ons draeght, geven, en ons een seer aengename dienst doen sult.

Wy verwachten, dat U L. dese Liefde aen uwe Broeders betoonen sult, gelijck U L. siet, dat wy een genadigen Vader voor U alle zijn.

Tot dese en sulcke andere saecken, als Wy tot onsen dienst en het Algemeene Best van de Natie bedencken, hebben wy onsen seer vertrouden en seer tederlijk beminden Neef en Raedsheer, Alexander, Graef van Morray, Secretaris van Staet voor dat ons oude Koninckrijck, als onsen Commissaris, tot U L. gesonden, gelovende, dat niemant aengenamer sal zijn, als een, soo immediatelijck by onse Persoon gebruyckt en vertrout, van welckers lange en getrouwe Diensten wy volkomene ervaringe in alle de Bedieningen, daer in hy geweest is, gehad hebben, en van welckers Getrouwigheyt en Toegenegentheyt tot onsen Persoon en dienst wy volkomen geconvinceert zijn. Wy begeeren, dat U L. aen hem t'eenemael Credijt sult geven, als een, volkomen van ons gelast en vertrout; van welckers ervarentheyt en getrouwe Betrachtingen, te gelijck met Uw Getrouwigheyt, Liefde en Gehoorsaemheyt aen Ons, Wy goede reden hebben, om een geluckig Besluyt van dese Sittinge te verwachten. En U L. kont U selven in 't algemeen, en yder van U L. in 't bysonder, verseeckeren, dat Wy beyde, het algemeen belangh van de Natie en van U L., seer nau gade slaen, 't welck Wy U L. door onse Koninckliicke Genade in alle voorvallende gelegentheden sullen bewijsen. Dienvolgende verwachten Wy niet alleen uwe conformeringh met Ons; maer oock dat de manier van dien aen de Werelt sal doen sien Uw vaerdigheyt, om onse Begeerten te volbrengen. Wy wenschen U L seer hertelijck wel te varen. Gegeven in ons Hof te Withal, den 22 dagh van April, 1686, en het tweede Jaer van onse Regeering. Door ordre van den Coningh.

MELFORT.

De Geestelijckheyt van Aberdeen / die geen andere Voorslag verwachte / had aen haren Bisschop / voor dat hy na Edenburg vertrock / dit Versoeckschrift / op haer Synode opgestelt en door haer alle ondertekent / overgelevert:

't Onderdanig Versoeck-schrift van de Geestelijckheyt van Aberdeen aen den seer Eerwaerdigen Vader in God, George, Lord Bisschop van Aberdeen.

Met believen van Uw Lordschap.

WY achten het een voordeelige Voorsienigheyt, dat wy gelegentheyt hebben, Uw Lordschap, voor dat U E. na 't Parlement gaet, op te wachten. De stantvastigheyt van onse Onderdanigheyt is beyde door onse beginselen en voortgang aen yder een bekent, en wy sullen, soo 't God belieft, daer in volharden. Wy behoeven Uw Lordschap niet voor te stellen de bekommering, die wy voor de welstant van de ware Protestantse Religie in dese Kerk opgevat hebben, door 't sien, dat men soo grooten gevaer loopt van 't verliesen van de Wettelijcke versekeringen van dien of van 't verswacken van de Pœnale Wetten tegens de Papisten, welcke wy voor een van de krachtigste Panden van deselve aensien.

Wy konnen ons selven niet verbeelden, dat Uw Lordschap of eenigh ander

Bestierder

Bestierder van dese Kerck sulcks sal inwilligen, en dat alleen, (alschoon'er niet meer was) als wy in acht nemen het groot Verbant, waer in alle Personen, in publijcke Bedieningen, haer bevinden door den plechtelijcken Eed of Test, waer door sy en wy onse Handen tot den Eeuwigen God opgeheven en gesworen hebben, de Protestantse Religie niet alleen alle de dagen onses Levens te sullen aenkleven, maer oock noyt eenige verandering tegens deselve inwilligen; en te gelijck uyt alle onse kracht de Voorrechten van 's Coninghs Majesteyt en sijne Wettige Nasaten, welcke op 't alderhoogste vernadeelt souden werden, by aldien dit Volck met Paepse beginselen besmet wiert, beschermen.

Maer, het zy wat andere doen, wy achten ons selven, volgens onsen Plicht en Gewisse, verbonden, Uw Lordschap onderdanig te betuygen en te smeecken, dat U E., volgens Uwe Liefde tot d'eere van Jesus Christus, het belang van onsen Heyligen Godsdienst, Uw plicht tot den Coning en sijne Wettige Nasaten, den eysch van Uw Ampt en Bediening en het aensien van Uw Ordre, diergelijcke verandering niet gelieve toe te staen.

Het Oog Gods en de Oogen van de Werelt zijn in dese Gestalte van tijt op U; en wy hebben krachtige fondamenten, te vertrouwen, dat het onversaegt voorstaen van de Beschermingh der vastgestelde Wetten door U ongemeen veel tot het uytwercken van het boven-gemelte eynde sal by-brengen.

Doch, wat d'Uytslag zy, wy sullen gerust wesen, dat wy onse Gewissen ontlast hebben, door 't stellen van dit onderdanig Versoeck aen d'opmerckingh van Uw Lordschap; en dit is en sal altijt onse hertelijcke Bede tot God Almachtigh wesen, dat hy Uw Lordschap en alle andere, die dese wichtige Saeck aengaet, ten rechten gelieve te bestieren.

't Parlement verkoor den Aerts-Bisschop van St. Andrews/ den Bisschop van Dumbel en den Bisschop van Edenburg/ voor de Geestelijcken; de Hertogen van Hamilton en Queensbury/ en den Grave van Lauderdale/ voor den Adel; den Lord President van de Sessien/ den Lord Redford en den Lord Drumlairne/ voor de Baronnen; en Sr. George Skeene van Fintrie/ voor Aberdeen/ Sr. Alexander Bruce van Broomhal/ voor Culros/ en Mr. John Kid/ voor Aberbrothwick/ voor de Conincklijcke Burgten/ tot Commissarissen/ om op 's Conings Brief een Antwoort op te stellen; 't welck volbracht/ door de Heeren van d'Articulen/ Nemine contradicente, en daer na door het Parlement voor goet gekeurt en aen den Coning afgesonden wiert. Den inhout was/ als volgt:

Met believen van Uw geheyligde Majesteyt.

WY dancken Uw Majesteyt seer onderdanigh en hertelijck voor de menigvuldige tekenen van uw Konincklijcke gunst, in alle gelegentheden, en bysonder in uw Majesteyts genadige Brief, den 22 April laetstleden gedag-tekent, bewesen: En uw Majesteyt mag met volkomen versekertheyt verwachten, dat uw genadige aenneming van die diensten, die wy U in de laetste Sittingh van dit

Parlement

Parlement gedaen hebben, ons aenmoedigen fal, om te volharden in onfen yver en ftantvaftigheyt in defen voor uw Majefteyts dienft en 't Koninckliick Intreft, van 't welck wy bekennen, dat, naeft God, onfe welvaert en befcherming volkomen af hangt.

Uw Majefteyts forg voor de Koophandel van dit Koninckrijck, (welcke tegenwoordig ongemeen vervallen is) en byfonder uw Konincklijcke betrachtingen, om ons een vrye Koophandel met Uw Koninckrijck van Engelant te weeg te brengen, fullen ons feer aenprickelen, om de Supplementen, die wy foo hertelijck en williglijk voor de verfekertheyt van de Kroon en veyligheyt van het Koninckrijk op ons geladen hebben, te doen opbrengen; en fullen de voordeelen, die daer uyt fpruyten konnen, om geenige andere reden aengenaem voor ons zijn, als voor foo ver fy als een Getuygenis van uw Majefteyts goetheyt fullen wefen en tot dat groot eynde ftrecken.

Uw Majefteyts goedertierentheyt, betuygt in d'aenbieding van Quijtfcheldingh aen alle die defperate Rebellen, die van geen Monarch op der Aerde, als van uw geheyligde Majefteyt, Pardon verwacht fouden konnen hebben, en de grootfte verfwaringh van welckers Misdaden fulcke goedertierene en genadige Princen daer van afgekeert foude hebben, fal (foo wy hopen) niet alleen uw andere Onderdanen overtuygen, hoe geluckig fy onder uw Regeering zijn, maer haer oock aftrecken van 't verwecken van eenige verder Vyantfchap daer tegens; en haer doen fien, hoe buytenfporig niet min, als ongetrou, haer betrachtingen, om t'opponeren tegens uw Majefteyt en uw Konincklijcke Succeffeurs, fouden zijn. Wy offeren wederom feer oprechtelijck en hertelijck U onfe Levens en Goederen tot demping van alle fulcke, die op eenig Voorwendfel of Prætext, wat het zy, onderftaen fullen, beyde door heymelijcke t'famenfmedingen of openbare Rebellyen, uw Glorieus Rijck t'ontruften.

Dat gedeelte van uw Majefteyts Brief, dat van uw Onderdanen van de Rooms Catholijcke Religie handelt, fullen wy, tot gehoorfaming van uw Majefteyts beveelen en met tederheyt tot haer Perfonen, ernftig en getrouwelijck overwegen, en foo ver daer in gaen, als ons Gewiffe toelaet; niet twijffelende, of uw Majefteyt fal de Proteftantfe Religie, by de Wetten vaftgeftelt, verfekeren.

Uw Majefteyts Commiffaris heeft, tot ons feer groot vergenoegen, ons verwittigt, dat hy door uw Majefteyt volkomen gelaft is, alles, wat tot vermeerderingh van 't Welvaren en de Voorfpoet van dit uw oude Koninckrijck ftrecken kan, te vorderen; En wy verhopen, dat door fijn wijfe forg en beftiering defe Sittingh van 't Parlement tot een geluckigh befluyt fal gebracht werden: En aen hem (fiende, dat uw Majefteyt wel geoordeelt heeft, dat niemant aengenamer foude konnen wefen) fullen wy dat volkomen geloof geven, over-een-koming betuygen en Eer bewijfen, als toekomt dien Caracter, die uw Majefteyt belieft heeft, aen hem te geven, en die ftantvaftige Getrouwigheyt en Fideliteyt, die hy in alle voorgaende Bedieningen en Employen, die hy onder uw Majefteyts Konincklijcken Broeder en U felfs bekleet heeft, bewefen heeft: Hopende, dat wy hem rechtvaerdige reden fullen geven, om op fijn wederkomft aen uw Majefteyt

ſteyt te berichten, met hoe grooten yver, getrouwigheyt en toegenegentheyt wy trachten, te verdienen, by uw Majeſteyt geacht te werden, als (met believen van uw Majeſteyt) uw Majeſteyts ſeer Onderdanige, ſeer Getrouwe en ſeer Gehoorſame Onderdanen en Dienaers

PERTH, *Cancelier.*

Edenburg den 16 Mey, 1686. I. P. D. *Parl.*

Den 12 van Somermaent ſtelde het Parlement / na dat twaelf Heeren / daer toe aengeſtelt / langen tijt met malkanderen over deſe materie geraetſpleegt hadden / deſe Acte op ten voordeele der Papiſten:

DE Staten in 't Parlement, in achting nemende ſijn Majeſteyts begeerte, in ſijn laetſte Brief, aen haer geſchreven, uytgedruckt, om verquicking aen ſijne Onderdanen van de Paepſe Perſuaſie te vergunnen, en dat, niettegenſtaende verſcheyde Wetten en Acten van het Parlement tegens de Papiſten gemaeckt zijn, echter deſelve de plicht van de Chriſtelijckheyt niet te buyten gaen, en dat nochtans door de tederheyt en oprechtigheyt van de Proteſtantſe Religie deſe Wetten zedert de Reformatie door de Predeceſſeurs van haer Religie ſelden of noyt ter executie geſtelt zijn:

En de Staten van 't Parlement, vaſt beſloten hebbende, de ware Proteſtantſe Religie in dit Koninckrijck aen te kleven, welcke haer oock veel dierbaerder, als alle andere Wereltlijcke Voordeelen, ſal zijn, verklaren haer nochtans, voor ſoo veel haer Religie en Conſcientien toe konnen ſtaen, ſijn Majeſteyts begeerte te willen doen en onderdaniglijck volbrengen.

Derhalven ſtatueert en ordonneert ſijn Majeſteyt, op 't Advys en met Conſent van de Staten van 't Parlement, dat de Onderdanen van ſijn Majeſteyt, die van de Roomſſe Religie zijn, onder de Beſcherming van ſijn Majeſteyts Regeeringh en Wetten, voor ſoo veel aengaet hare byſondere Burgerlijcke Intreſten, zijn en ſullen weſen, en geen gevaer lopen, om wegens de Exercitie van hare Religie in hare private Huyſen (alle publijcke Oeffeningen uytgeſondert) eenige bloedige of andere Straffen, vaſtgeſtelt in eenige Wetten of Acten van 't Parlement, tegens deſelve gemaeckt, t'incurreren.

En hier by wert wel duydelijck verklaert, dat deſe Immuniteyt en Verdraegſaemheyt, aen de Papiſten vergunt, om haer Religie alleen in hare private Huyſen t'exerceren, geenſints eenige toeſtemming of voorgoetkeuring van hare Religie na ſigh ſullen ſlepen, of de Wetten en Acten van 't Parlement, tegens de Papery in faveur van de Proteſtantſe Religie gemaeckt, vernietigen, infringeren of prejudicieren:

En ſpecialijck, dat ſy niet derogeren, vernietigen of prejudicieren ſullen de 6 Acte van 't Parlement in 't 30 Jaer van Carel de II., geintituleert: *Acte tegens de Religie*; en de Teſt of eenige andere Wetten of Acten, waer door belaſt wert, dat de Eeden van Allegiance en de Teſt door alle Perſoonen in Publijcke, Civile, Eccleſiaſtique of Militaire Ampten afgelegt ſullen moeten werden:

Alle het welcke hier by verklaert wert, dat in sijn volle kracht en vigeur gecontinueert sal werden, tot sulcken eynde en oogmerck, als deselve gemaeckt zijn, en welcke desen tegenwoordige geensints derogueren sal;

Sonder nadeel nochtans van de voorgemelde Immuniteyt en Verdraegsaemheyt, aen de Papisten tot exerceringh van haer Religie in hare private Huysen, met en onder de expresse Limitatien, hier boven gementioneert, en niet anders, toegestaen.

Den Coningh schepte hier echter geen genoegen in; maer liet het Parlement/ dat weynig anders van belangh bezrichte/ als dat het den inboer van de verboden Engelsse Goederen toestont/ tot den 21 van Oogstmaent en verder tot den 1 van Slaghtmaent verschuyven/ en den 18 van Wijnmaent dese Proclamatie door den Heraut der Wapenen publiceren:

JAcob, by der Genade Gods, Coning van Groot Brittannien, Vranckrijck en Yrlant, Beschermer des Geloofs, &c. Aen onsen Lyon, Coning der Wapenen, en sijne Broederen, de Herauten, Stafdragers van onsen Geheymen Raed, Bodens, Deurwaerders der Wapenen, onse Sherifs in dat Gewest, gesamentlijck en yder van haer bysonder, daer toe gestelt; Saluyt. Nademael wy door onse Conincklijcke Proclamatie van den eersten Augusti laetstleden het Adjournement van 't tegenwoordigh lopende Parlement van dit ons oude Coninckrijck tot den 31 October aenstaende gecontinueert; en nu, om verscheyde goede insichten van grooten belange, tot onsen dienst nodig geacht hebben, dit ons Parlement door een Dissolutie te eyndigen; Soo dissolveren wy hier mede, op het Advys van onsen Geheymen Raedt, ons tegenwoordig lopend Parlement, en verklaren, het selve actueel gedissolveert te zijn. En onse Wil is, en Wy belasten U scherpelijck en bevelen, op dat onse Koninckliјcke Begeerte hier omtrent bekent magh werden, dat Gy terstont, na dat Gy desen onsen Brief gesien sult hebben, na de Groote Marckt van Edenburg en andere gewonelijcke Plaetsen sult gaen, en aldaer uyt onse Conincklijcke Naem en Authoriteyt, door een openbare Proclamatie, de Publicatie van ons dissolveren van ons tegenwoordig lopend Parlement, en dat het selve actueel gedissolveert is, bekent maecken. Gegeven onder ons Zegel tot Edenburg, den 18 October, 1686, en het tweede Jaer onser Regeering. *Per Actum Dominorum Secreti Concilii.*

WILL. PATERSON, *Cl. Sti. Concilii.*

De eerste Prorogatie baerde soo grooten ontsteltheyt in de Gemoederen van de Gemeente en sulcke wonderlijcke redeneringen/ dat men sigh genootsaeckt vont/ in alle Steden by een openbare Af kondiging te waerschouwen; Dat, alsoo verscheyde Predicanten en andere, te grooten vryheyt nemende, in hare Sermoenen en gemeene Samenspraken den Persoon van sijn Majesteyt en desselfs Regeering leelijck afmaelden, en sijne goede Onderdanen van de schuldige Gehoorsaemheyt en 't vertrouwen op sijn Majesteyts Persoon en Onderne-

mingen aftrocken, de voorgaende goede en heylsame Wetten, tot straffing van sulcke onbehoorlijckheden en soodanige Verstoorders van de Rust, en tot voorkoming van oproerige Sermoenen en Redeneringen, welcke eenigsints de Herten van sijn Majesteyts goede Onderdanen van haer schuldige Gehoorsaemheyt souden aftrecken, en insonderheyt de 134 Acte van 't Parlement ten tijde van Coning Jacobus V I., Grootvader van sijn tegenwoordige Majesteyt, genaemt: *Een Acte tegens de Quaetspreeckers van 's Conings Voor-Ouderen, Staten en Rijcken, &c.* in hare volle kracht nagekomen souden werden.

Den Hertogh van Queensbury (wiens Thesaurierschap in Lentemaent in handen van den Cancelier, den Hertogh van Hamilton, hem selfs, den Marquis van Athol, den Register-meester en den Generael Drummond gestelt was) en verscheyde andere Leden van 't Parlement wierden kort hier na van hare Ampten ontslagen.

By-na alle de Heeren, die den Naem van Campbel voerden, socht men op, en verklaerde men schuldig aen Hoog Verraet.

Den Viceroy van Yrlandt, den Grave van Clarendon, in 't laetst van voorleden Jaer derwaerts vertrocken, deed den 6 van Louwmaent sijn Intrede te Dublin: Sijn Gemalinne quam voor af, opgewacht door omtrent 50 Koetsen met de voornaemste Dames van 't Coninckrijck: Sijn Excellentie, vergeselschapt van een groot getal Geestelijcke en Adelijcke Persoonen en de voornaemste Burgers, volgde een half uur daer na; wende ten eersten na 't Stadhuys, alwaer hy door de twee Rechters, den Cancelier en den Grave van Granard, verwelkomt wiert; ontfing na 't lesen van sijn Lastbrief het Swaert van Staet, en verklaerde, dat den Coningh hem belast had, haer aen te seggen, dat hy de Protestantse Religie soude beschermen, en dat hy wenschte, dat onder haer geen Tweedracht mocht ontstaen, maer alles vreedsamelijck en in rust verhandelt werden.

Anders viel in Yrlant niet voor, als dat by-na alle de voorname Ampten aen Rooms-gesinde opgedragen wierden, en dat den Grave van Tyrconnel het Krijgsvolck in een goede staet bracht, met Roomsse Officiers voorsagh en gedurig liet oeffenen.

De Vryheyt, die men echter voor de Roomsse te Dublijn socht in te voeren, wiert door de Stads Raed geweygert.

Met het begin van 't Jaer eyschte den Fransen Ambassadeur in Spangie, soo mondeling, als schriftelijck, de wederuytkeering van 500000 Stucken van Achten, op de Fransse Goederen in Indiën omgeslagen; voorwendende, dat het een stilswijgend Verbod van de Fransse Koopmanschappen was, yder een, selfs eygen Onderdanen, als sy deselve verkochten, met een Indulte te belasten; en te gelijck d'ontslagingh van een Frans Schip, in de Corunna aengehaelt: 't Laetste wiert langen tijt geweygert, onder voorgeven, dat de Goederen, daer uyt-gelicht, buyten 's Conings macht en aen

den Paus tot den Oorlogh tegens de Turcken toegestaen waren; 't welck Vranckrijck beweeghde tot het in Arrest nemen van de Goederen van verscheyde Nederlantsche Heeren / en daer mede te volharden / tot dat sijn versoek volbracht en 't Schip nevens d'ingeladene Goederen vry-gestelt was. Over 't eerste ontfingh sijn Excellentie na 't overleveren van drie Memorien 't volgende Antwoort:

Antwoort, 't welck den Marquis de los Balbases, uyt ordre van den Koningh van Spangie, op de Memorien van den Franssen Ambassadeur, op den 16 April, 1686, gegeven heeft.

GEsien de drie Memorien van den Franssen Ambassadeur van den 31 November, 1685, 2 Maer en 6 deser, die Uw Exellentie in handen van sijn Majesteyt gestelt heeft, waer by deselve versoeckt, dat men niet soude voortvaren met het invorderen der 500000 Pesos, waer mede de Franssen in de Vloot van den ... belast zijn, soo heeft sijn Majesteyt (gelijck Uw Excellentie weet) geresolveert, dat men aen deselve sal antwoorden, dat, den Handel in America aen alle Vremdelingen t'eenemael verboden zijnde, en dat boven dien den Oorlogh met de Franssen verklaert zijnde, alle de Goederen, die haer in de gemelte Vloot toebehoort hebben, het recht van Represalien onderworpen zijn geweest; niet alleen sonder dat het eene Recht aen 't andere prejudiciere; maer oock hier inne komende te considereren:

Dat de repartitie van de 500000 Pesos op d'Effecten der Franssen op den 24 January, 1684, geschiet is, namentlijck 7 Maenden voor 't sluyten van den Treves, die op den 15 Augusti daer aen volgende getekent is; soo dat dit Capitael van die tijt af in 't Conincklijcke Patrimonie is geincorporeert; en de Commercie, dien het selve toequam, en aen wien volmacht gegeven is, om het uyt d'Effecten der Franssen te consequeren, heeft der selver repartitie tegens July desselven Jaers 1684, een Maent voor d'ondertekening van de Vrede, gemaeckt, waer mede het 22 Articul der Pireneen insgelijcks niet is gecontravenieert, waer by de restitutie van het gunt by forme van Represalien ten tijde van het tekenen van de Vrede genomen of aengeslagen soude zijn wiert gestipuleert, alsoo, behalven dat dit Articul alleen van het niet geappliceerde sprack, sulcks alleen een voorbereyding tot de Represalie van dien Oorlog is geweest; doch, nadien dese most verstaen werden conform het gedisponeerde by de Nimweegse Vrede, na welckers inhout het Tractaet van de Vrede wert gereguleert, soo wert by deselve, volgens het 22 Articul, geordonneert, dat men geen van de Schulden, Effecten en Meubelen, die gedurende den Oorlogh zijn geconfisqueert, sal mogen reclameren of weder eysschen.

Dat de repartitie en invorderinge, door de Gedeputeerden van de Commercie gedaen, is geschiet niet ten opsichte van de Fransse Koopmanschappen, maer ter sake van de Goederen en Effecten, de Franssen toebehoorende, dewelcke (in wiens handen die oock souden mogen bevonden zijn) aen het Conincklijck Fiscus

Fiſcus ten tijde van den Oorlog hebben toegekomen. En de taxatie, die ſy gedaen hebben, is gereguleert na de kennis, die de gemelde Gedeputeerden van de Goederen der Franſſen in de voorſz. Vloot hebben gehad. En, ſchoon 't ſchijnt, dat de Contributie der gem. 500000 Peſos, aen ſijn Majeſteyt gedaen, een ingebeelt oordeel en Proceduren buyten Rechten is geweeſt, ſoo is 't echter ſulcks, dat d'invordering, die de Commercie zedert heeft gedaen, na het Capitael, dat een yder daer in gehad heeft, naukeurig en oprechtelijck is geweeſt; hebbende ſy geoordeelt, dat het meer ſchade voor de Geintereſſeerden in de Repreſalie, ſoo Franſſen, als Spangiaerden, ſoude zijn geweeſt, indien ſijn Majeſteyt de rigeur, die hem volgens de Wetten toegelaten is, in 't werck geſtelt hadde.

Wat aengaet de klachte, dat men in dit werk onderſcheyt tuſſchen de Franſſen en d'andere Natien maekt, ſoo wert alhier gerepeteert het geen in de voorgaende Antwoorden reets geſeyt is, namentlijck, dat, als de redenen egael zijn geweeſt, men niemant heeft uytgeſondert, en dit geval, het motijf van den Oorlog tot de Repreſalie, d'andere Natien niet raeckt.

Doch, ſchoon men om de voorverhaelde redenen een rechtvaerdige oorſaek tot de gem. invordering heeft gehad, ſoo is 't echter ſulcks, dat ſijn Majeſteyt tot ſijn eygen juſtificatie, en om dat hy de gerechtigheyt bemint, niet begeerende, dat men omtrent dit werck meerder ſoude afvorderen, als deſelve by forme van Repreſalie met recht toekomt, van nu af aen belaſt heeft, d'invordering te doen ophouden; En, op dat alles naukeuriglijck daer na moge werden gereguleert, en dat goet reguard genomen werde op 't gunt de Geintereſſeerden in den Handel wegens de Contributie van de 500000 Peſos onbehoorlijck ſouden hebben geleden, ſoo heeft hy geordonneert, dat men een Byeenkomſt van Miniſters, van alle oprechtigheyt en kennis, ſal formeeren, op dat, na ingenomen Advys van 't Conſulaet, ſulcks behoorlijcker wijſe in 't werck geſtelt werde; Uw Excellentie verſeeckerende, dat ſijn Majeſteyt ter dier oorſake geen nieuwe Actie tegens de Geintereſſeerden in de Vloot ſal formeeren, ſoo hem behoorlijcke en prompte ſatisfactie gegeven wert, ſonder dat de gem. Geintereſſeerdens behoeven te vreeſen, dat hare Contracten ſullen werden geopenbaert, waer inne hy haer tot haer eygen Conſervatie tracht te maintineren.

Miſſive, geſonden door ordre van ſijn Majeſteyt aen den Marquis de Feuquieres, Franſſen Ambaſſadeur.

SEER EXCELLENTE HEER:

SChoon het gunt ick aen Uw Excellentie op den 16 deſer geantwoort hebbe, de invorderingh der 500000 Peſos, inſonderheyt wegens de Repreſalie van den Oorlog, die'er doenmaels tuſſchen beyde de Kroonen is geweeſt, genoegſaem heeft gejuſtificeert, en dat den Coning, mijnen Heer, meerder op ſijn eygen goedertierentheyt en rechtvaereigheyt ſiende, ten eynde de minſte overlaſt niet ſoude geſchieden, de invordering van het gunt noch te eyſſchen ſtont aenſtonts hadde doen ophouden, en een Byeenkomſt van vrome en oprechte Mi-

nisters tot het afdoen van die saeck beroepen hadde, soo is 't echter sulcks, dat, Uw Excellentie gemeent hebbende, dat de gem. Byeenkomst maer meerder onkosten soude veroorsaken en geen afdoening van saken aenbrengen, nevens de verdere dingen, die Uw Excellentie my heeft gelieven te gemoet te voeren, den Coning, mijnen Heer, geresolveert heeft, liever in het geen de Represalie aengaet geprejudicieert te zijn, als iemant van de Geinteresseerdens eenigh nadeel te veroorsaken; te vreden zijnde, dat'er, om een eynde van die saek te maken, 250000 Ducaten van de 500000 sullen werden goetgedaen, dewelcke vooreerst van de Som sullen werden afgetrocken, die de Geinteresseerdens noch niet betaelt hebben; en van het gunt daer aen manqueert, sal de helft op de komst van dese Gallioenen en d'andere helft op die van de Vloot, die tegenwoordig na Mexico vertreckt, gegeven werden; mits conditie, dat d'Arresten, op de Goederen van sijn Majesteyts Onderdanen (onder pretext van 't Schip, in de Corunna, als mede dat tot Mallaga aengehouden) in de Nederlanden gedaen, aenstonts sullen hebben op te houden, soo sulcks noch niet geschiet is, beneffens de versekering, die Uw Excellentie op den 6 deser gedaen heeft, dat de Onderdanen van den Coning, mijnen Heer, geen schade van d'Armade en Troupes van sijn Alderchristelijckste Majesteyt, waer het oock soude mogen wesen, direct noch indirect, sullen lijden; presenterende van sijne zijde, den Treves soo religieuselijck te observeren, als den Coning, mijnen Heer, sulcks uyt alle sijn macht is doende; gelijck Uw Excellentie seer wel weet; welckers Resolutie ick aen uw Excellentie, uyt kracht van dessels Coninckliijcke ordre, communicere. God beware uw Excellentie lange en geluckige Jaren, gelijck ick wensche.

Madrid, den 24 April, 1686. Was ondertekent

Den Marquis de los Balbases.

Na dat dit Antwoort door den Coning van Vranckrijck getoetst was / gaf den Marquis de Feuquieres dese Memorie over:

Memorie, door den Marquis du Feuquieres, Franssen Ambassadeur tot Madrid, overgelevert aen den Marquis de los Balbases den 25 Mey, 1686.

MYN HEER:

DEn Coningh, mijn Meester, het Geschrift van Uw Excellentie, op den 24 April aen my behandight, raeckende den Tax van 500000 Stucken van Achten, gestelt op de Fransse Goederen tot Mexico, wel geconsidereert hebbende, waer door uw Excellentie proponeert, alleenlijck te betalen de Somme van 250000 Stucken van Achten, of de waerde van dien, blijft vast staen op sijne Resolutie, die Ick u bekent hebbe gemaeckt, om dat hy siet, dat'er geen korter noch rechtvaerdiger wegh is, om tot een eynde van dese saek te geraken, als door het geheel te niet doen van de voorsz. Tax, en 't geschieden van de betalinge van de geëyschte Somme op het aenkomen der Gallioenen, en dat door het middel

del van d'Indulte, of repartitie op alle Natien, op Nova Spangie handelende: Op welck ſubject Ick aen Uw Excellentie redenen ſal voorſtellen,die met de billijkheyt en gerechtigheyt van ſijn Catholijke Majeſteyt zijn over-een-komende.

Eerſtelijck; Soo is't bekent, dat de ſorteringe der Franſſe Waeren, en alſoo door conſequentie oock de verhooginge des Taxes, niet gedaen was, als eerſt in de Maenden van October en November des Jaers 1684; en dat de Treves geteekent was den 24 Auguſti te vooren; in diervoegen, dat het recht van Repreſalie, 't geen ſijn Excellentie meent te hebben, van 250000 Stucken van Achten in te houden, ſeer qualijck is gefondeert.

II. Indien de Taxatien, die noch niet opgenomen waren, een gedeelte van de betalingh konden uyt maken, gelijck Uw Excellentie geproponeert heeft, ſoo ſtont het noch in dubio, of de Gedeputeerden van den Raed van Sevilie een gedeelte, ja lichtelijck deſe geheele betalinge mochten te niet doen, en deſe Taxatien noch meer verhoogen; want ſy als-dan de macht en directie daer af ſouden hebben.

III. Indien deſe betalinge ſoude gedaen werden in twee termijnen, gelijck Uw Excellentie mede geproponeert heeft, ſoo ſoude het werck al te lang aenlopen, en de Negotie groot nadeel hier door komen te lijden; want deſelve ſoude ſoo lang moeten ſtil ſtaen, eensdeels door wantrouwigheyt der Kooplieden, en ten anderen, om dat'er ſommige ſouden weſen, dewelcke door gebreck van middelen genootſaeckt ſouden werden, die geheel te quiteren.

IV. Soo dat het middel, hier boven aengeweſen, tot de minſte beſwaerniſſe van ſijne Catholijcke Majeſteyt ende het lichtſte in 't volbrengen weſen ſal, om dat alle vremde Natien alreets daer toe conſenteren: Ick wil niet reeckenen de betalinge van de 250000 Stucken van Achten, dewelcke ſijn Excellentie aenbiet, uyt te keeren aen de geene, die den Tax betaelt hebben, om dat die niet te conſidereren is ten reguarde van de moderatie, die ſijn Majeſteyt, mijn Meeſter, gemaeckt heeft, als dewelcke conſenteert, dat de geheele Somme van uytkeeringe ſoude voldaen weſen met 500000 Stucken van Achten; daer doch openbaer en waerachtig is, dat'er de Commercie meer ſchade aen geleden heeft alleen door de Vexatien, die de Gedeputeerden van den Raed van Sevilien hebben gebruyckt. Ende, om noch beter te betuygen de goede en ſincere intentie tot mainteneringe der Vrientſchap met ſijne Catholijcke Majeſteyt, ſoo wil den Coningh, mijn Meeſter, niet eens ſpreecken van de groote onkoſten, die hy heeft moeten doen met het equiperen van ſijne Schepen, om daer door de rechtvaerdige vergoedinge ſijner Onderdanen te procureren.

Mijn Heer, Ick twijffele niet, of ſijn Catholijcke Majeſteyt, indien het wel geconſidereert wert ende de goede Vrientſchap ſoeckt te onderhouden, ſal het ſelve gevoelen moeten hebben: 't welck, ſoo zijnde, de Commercie ſal herſtellen, ende occaſie aen ſijn Majeſteyt, mijn Heer en Meeſter, geven, van ſijn Vloot weer na huys te doen vertrecken; gelijck ick in mijn laetſte Memorie van den 7 April aengeweſen hebbe.

Aengaende nu het Arreſt der Goederen, toehoorende aen de Onderdanen van

ſijn

ſijn Catholijke Majeſteyt in de geconqueſteerde Plaetſen, ſoo gelieft Uw Excell. te weten, dat dit een ander werck is, ende geen gemeenſchap heeft met dit van Mexico: Evenwel, om dat ſijn Excellentie in ſijne Memorie van den 24 April eenige mentie daer af gemaeckt heeft, ſoo kan ick U E. verklaren, dat ſijn Majeſteyt 't ſelve Arreſt ſal doen opheffen, ſoo dra hy de tydinge van de reſtitutie der Effecten van het Schip St. Anna, tot Mallaga gearreſteert, ſal hebben ontfangen, &c. In Madrid den 25 Mey, 1686.

Was onderteeckent

MARQUIS de FEUQUIERES.

Om de Spaenſſe het Vuur wat dichter aen de Voeten te leggen/ waren omtrent 50 Oorlog-ſchepen onder den Hertogh van Mortemar uyt Vranckrijck gelopen/ welcke den 8 en 12 van Bloeymaent voor de Baey van Cadix aen-quamen.

Elf dagen te vooren vont men daer ter Plaetſe 's morgens in 't Kruyt-huys een Inſtrument van hevige Vuurwercken/ 's nachts op 't midden van de Plaets geſmeten; dan 't Lont/ daer aen gehecht/ niet brandende/ en alſoo het oogmerck/ waer toe 't daer geleyt was/ misluckt.

De Spaenſſe brachten in tegendeel 20 Oorlog-ſchepen en eenige Branders van achter het Puntael in de Baey; en haer Hoog Mog:/ die/ ſoo over het Intreſt van onſe Kooplupden in de Gallioenen/ waer op men breesde/ dat de Franſſen het oog hadden/ als wegens de Rovers van Algiers/ bzy wat ſwarighept maeckten/ ſonden den Grave van Styrum met een Eſquadre Oorlogh-ſchepen na de Spaenſſe Kuſten. Doch voor deſſelfs aenkomſte viel een gantſch onvriendelijcke Actie voor tuſſchen twee van onſe Convoyers en de Franſſe Oorlogh-ſchepen/ waer van den Staet het volgende Bericht ontfingh:

De Heer Ambaſſadeur van Heemskerck.

HOOG MOGENDE HEEREN:

MYn Heeren; By Expreſſen zijn my uyt Cadix en Porta Sancta Maria toegekomen de Brieven en Biljetten, originelijck hier nevens gevoeght, inhoudende de oorſaecken en motiven, waer uyt tuſſchen Monſieur Beliſle, voerende een Frans Oorlogh-ſchip onder het Eſquadre van den Hertog van Mortemar, ende Capiteyn Ewijck een kort, niet-te-min ſcherp, Gevecht is ontſtaen; ende, alſoo ick tot het gunt my van buyten ingekomen is, noch toe noch af-doen kan, ſal ick Uw Hoog Mog: met geen onnodige Diſcourſſen ophouden; maer my daer toe gehoorſamelijck refereren. Ick blijve,

Madrid den 29 Mey, 1686. *Hoog Mogende Heeren, &c.*

Geteeckent

Omtrent middernacht. C. VAN HEEMSKERCK.

Conſul

Consul Amia aen den Heere van Heemskerck.

MYN HEER:

DEn 19 deser Maent hebbe Uw Ed. mijnen laetsten geschreven, als wanneer tegens den avont 10 Schepen na de kant van de Straet gesien wierden, ende daer op de Fransse Armade, onder het Commando van den Mareschal d'Estree, die omtrent Rotta lag, alle onder zeyl ging; ende des morgens volgenden daegs, zijnde den 20 dito, waren voor de Wal by de voornoemde 10 Schepen, waer van Commandeur Adriaen Fernando van Zijl, van 't Schip genaemt het Moriaens Hooft, en de rest Koopvaerdy-schepen, komende van Genua, Alicanten en Mallaga, aen dewelcke belaste, alhier in dese Baey te komen, en hun dede by sig anckeren omtrent Rotta, alwaer noch leggen, soo dat my den dagh van den 21 met den Franssen Consul naer boort van den Mareschal d'Estree transporteerde, om over dese materie te spreecken, dewelcke te verstaen gaf, dat in dese conjuncturen niet konde permitteren, die Schepen in dese Baey te laten komen, door oorsaeck, dat terwijlen werckten, om de Spaensse Armade uyt te rusten, ende gebreck van Volck hadden, ende veel Gelt op de hant gaven aen de Matrosen, die wilden dienen, dat al hun Volck soude wegh-lopen, en hun in haer dienst begeven; waer op representerende het nadeel, dat sulcks aen de Koopvaerdy-schepen causeerde, die Goederen alhier te lossen hadden, gaf permissie, dat het Schip den Hercules, Schipper Gerrit Rappier, komende van Genua met noch een ander Scheepje, genaemt Korenburgh, komende van Gibralter, souden in dese Baey mogen in-komen, gelijck dien selven dag geschiede van den 21 's naermiddags; doch op Conditie, dat soude instaen en mijn woort geven, dat het Volck geen dienst by de Spaenssen soude nemen; waer op seyde, soude contribuëren, soo veel in mijn handen was, en het de Schippers aenseggen; maer seyde, van wat het Oorlogh-schip is aengaende, in geenderley manieren soude permitteren, dat in dese Baey quam.

Soo zijn nu gisteren de twee Oorlog-schepen, d'eene Harderwijck, Capiteyn Arnout Manert, ende d'andere Cornelia, Capiteyn Ewijck, voor dese Baey met 't Esquadre van den Hertog de Mortemarre van 8 Oorlog-schepen gekomen, alwaer deselve ontmoet hebbende, willende gaen leggen van Lagos na Villa Nouva, om Hout te halen, ende komende by de voornoemde Fransse Esquadre, dewelcke, na deselve gesalueert te hebben, de Sloepen aen boort van d'een aen d'ander sonden, differente-malen refuserende, en hun dreygden, dat het per force souden doen; waer op vrywilligh seyden, dat souden mede gaen; gelijck oock met hun zeylden; als wanneer 's nachts Capiteyn Ewijk sochte van hun af te gaen, en vervolght wiert van een Frans Fregat, genaemt den Marquis, Capiteyn Monsieur Belisles, met 60 Stucken, dewelcke, omtrent hem komende, een schoot met Kogel na hem dede, dat soude af-komen; waer op dito Ewijck hem op de zijde komende, gevende hem de gantsche Lage, ende daer op in Gevecht komende, 't welcke drie uren duurde, en omtrent 40 Dooden in den Fransman, en van d'andere kant Capiteyn Ewijck doot-geschoten met noch 4 Matroosen;

waer op, de reſt van het Franſſe Eſquadre daer by komende, het Gevecht ophielde, ende alſoo met Capiteyn Manert giſteren by de Franſſe Armade, die daer omtrent leyt, zijn gekomen; en dede my den Mareſchal d'Eſtree verſoecken, om aen ſijn Schip te komen met den Franſſen Conſul, ende dat ons iets te communiceren hadde, alwaer ons tranſporteerden, en alle ſijne Generaels waren, ende ons het wedervaren te verſtaen gaf, en dat het hem leet was; maer dat de ſchult aen de Hollantſe kant was; dat, naer hun woort gegeven te hebben, om met het Eſquadre van den Hertog de Mortemarre herwaerts te komen, van uyt de Vloot te gaen, niets als ſuſpitie konde geven, ende op ſoo een wijſe een Gevecht aen te gaen; ende dat my tot dien eynde verſocht had, by hem te komen, om my de ſaecke bekent te maken, met de waerheyt, gelijck is, en dat die op ſoo een maniere oock al hadde op Schrift geſtelt, om kenniſſe daer van aen ſijnen Koning te geven, om of ick het ſelve aen haer Hoog Mog: te konnen doen; ende ſeyde verder, dat my daegs te voren te verſtaen hadde gegeven, dat hy niet van intentie was, om eenige Offenſie aen de Onderdanen van haer Hoog Mog: te geven, maer ter contrarie alle vrundſchap betonen; en dat ſoo eenige Koopvaerdy-ſchepen van ons een Convoy mochten van noden hebben, dat hun deſelve ſoude geven, om buyten het pericul van den Turck te brengen, ende dat het ſoude doen, en my het wederom aenbood; maer dat terwijlen de geruchten ſoodanigh lopen meer en meer, van dat den Graef van Styrum met een ſtercke Eſquadre in aſſiſtentie van Spangie komt, en hy tot dit deſſeyn, gelijck bekent is, gekomen is, die in recht ende reden beſtaet, ſoodanigh, dat geloofde haer Hoogh Mog: noch niemant het ſoude ſoecken te embaraſſeren, alhoewel wiſte, eenige parcialiteyt was, ende dat de Schepen tot Lagos al eenigen tijt geweeſt waren, en hy in deſe occaſie moſte ſoecken te beletten al 't geene, waer van ombragie ſoude konnen nemen ofte ſuſpitie geven; maer dat de Schepen na de wegh van de Straet ſouden gaen, om aldaer te kruyſſen: ondertuſſchen zijn alhier buyten geanckert, en weten niet, van wat intentie zijn; maer, volgens verſtaen, ſouden na Lisbona gaen. Cadix den 23 Mey, 1686.

Bylage. Cadix den 24 Mey, 1686.

Conſul Amia aen den Heer Ambaſſadeur Heemskerck.

MYN HEER:

Giſteren hebbe Uw Wel-Edele Geſtrenge geadviſeert, 't geene hadde konnen vernemen van wegens de reſcontre van de twee Oorlogh-ſchepen van Capiteyn Manart ende Ewijck; zedert is een Jongman, genaemt Sr. Lijnſlager, die voor tweede Luytenant op het Schip van den Capiteyn Ewijck vaert, tot mijnen Huyſe geweeſt, dewelcke my deſe neffensgaende Copye gegeven heeft van 't geſuccedeerde, dat met meerder circumſtantie is, als dat Uw Edele Geſtr. giſteren hebbe geadviſeert, 't welck, ſeydt, Copye is van 't geene aen ſijn Oom, den Heer Hiob de Wildt, Secretaris ter Admiraliteyt tot Amſterdam, is ſchrijvende;

vende; ende hebben dito Mannart, en 't Schip, dat door Ewijck is gecommandeert geweest, door ordre van den Mareschal d'Estré moeten na Gibralter vertrecken; ende staet Capiteyn van Zijl, om mede heden met differente Koopvaerders te vertrecken, dewelcke seydt, hun sal tot buyten het pericul van den Turck gaen convoyeren.

Ende seydt dito Lijnslager, dat in dit kort Gevecht over de 800 schoten uyt sijn Schip gedaen hebben, en dat seer ontramponeert is, ende sijn Rond-hout beschadigt, en dat in Gibralter niets sullen konnen vinden, om sig te repareren.

Den Luytenant Lijnslager aen den Heer Secretaris de Wilde.

WAERDE OOM:

ICk hebbe zedert mijn laetste afscheyt aen Uw Ed. niet geschreven, om dat mijns oordeels niet oppresseerde, om Uw Ed. lastig, &c.

Als dat wy op den tweeden Mey, na dat de Capiteyns de ordres expresse van haer Edele Mog: hadden ontfangen, zijn vertrocken uyt de Baey van Cadix, zijn den derden dito wel gearriveert op de Rhede van Lagos, alwaer op den 6 dito by ons quam Monsieur d'Estré met 6 Schepen van Oorlog, die oock daegs daer haer Ancker lichten, om te gaen naer Villa Neuva, en aldaer haer te versien tegens 't gebreck van 't Rond-hout, (zijnde die Plaets een en een halve Mijl van Lagos) sagen dien morgen na ons toe-komen d'Esquadre van Duc de Mortemar, bestaende in 8 Schepen, die 's middags (na haer behoorlijck gesalueert te hebben) jacht op ons maeckten, en resolveerden de Capiteyns, om alle questie voor te komen, haer te ontzeylen; doch, sulks ons onmogelijk, heeft ons onderhaelt, en gesegt, ordre te hebben van Monsieur d'Estré, om onse twee Schepen t'obligeren, te vertrecken naer Cadix of 't Naeuw van de Straet; waer op de Capiteyns haer antwoorden, sulcks hare ordre niet te zijn; doch, hy klaer maeckende en dreygende, ons daer met toe te dwingen, heeft Capiteyn Menart en Ewijck geresolveert, om mijn naer boort te senden, en aen dito Mortemar te seggen, dat haer leet was, dat sy geen macht hadden, om tegens de sijne te konnen resisteren, en daerom geobligeert waren, om te gaen, waer hy hadde geordonneert; hy, daer mede te vreden, door my belaste aen de Capiteyns, een Vuur op te setten, hem te volgen; doch resolveerden, yder sijn best te doen, om te konnen eschapperen, soo 't mogelijck was; waer op wy 's morgens ons Vuur innamen en veranderden cours: vonden ons 's morgens op de hooghte van Lagos met een Frans Oorlog-schip, gemonteert met 62 Stucken en 350 Koppen, gecommandeert by Monsieur de Bel Ile, die, met 't begon te dagen, sijn Schut te boort haelde, en wachte ons in; wy, die 's nachts klaer gemaeckt hadden, deden van gelijcken, ende, soo als wy hem op zijde quamen, heeft een Schut van sijn Bak in ons Schip geschoten, die van noch 5 a 6 uyt de onderste Lage wiert gevolght; waer op Capiteyn Ewijck ordre gaf, om hem de Lage te geven, 't welck wierd gedaen, en hebben voort vijf Glasen met hem geslagen, in welcke tijt Capiteyn Ewijck (tot mijn groot leetwesen) met een twaelf Ponder Kogel is doot geschoten;

 schoten;

schoten; waer na hy, 't heet werdende, sijn groot Zeyl, Braem-Zeyls en Blinde by maeckte, om ons alsoo t'ontkomen, en geraeckte buyten schoot, als wanneer 't heel stil wiert, soo dat geene van beyde kon avanceren, en sagen doe noch twee swaere Fransse Schepen nae ons toe-komen, die kort na de middagh by ons quamen; wy, incapabel, om tegens haer drie te resisteren, resolveerden gesamentlijck de Officiers, om my te senden nae dito Bel Ile, en te seggen, dat wy ons te swack vonden, om tegens haer drien te defenderen, en, ons vermeestert siende, geresolveert waren, om te gaen met haer, daer sy ordre hadden, ons te brengen: Ick, daer aen boort komende, wiert heel beleeft ontfangen, en geordonneert, met haer drien te gaen nae de Baey van Cadix, daer wy gisteren quamen, en vonden voor de Baey kruyssen d'Esquadre van boven-genoemde Mortamar; by hem komende, beklaegde sig seer van 't gepasseerde, ende seyde, wy soo langh souden hebben te wachten tot ordre quam van Monsieur d'Estré, wat met ons te doen: kregen daer op nae de middagh ordre, om te mogen vertrecken; doch wy, aen ons Rond-hout seer schadeloos, resolveerden, om by Capiteyn van Zijl, die wy buyten de Baey vonden leggen, ten Ancker te komen, daer wy noch leggen; referere het resterende aen de Advysen van de commanderende Officiers.

Van desen morgen aen boord van Capiteyn van Zijl zijnde, soo is gekomen aen boord van Capiteyn Menart een Chaloup van de Mareschal d'Estré, met ordre (soo hy Menart my daer nae geseydt heeft) om te doen vertrecken onse twee Schepen, en, soo wy onwillig waren, dat hy ons sulcks soude doen doen; waer naer Menart sijn Luytenant aen boord heeft gesonden van dito d'Estré, die hy qualijck heeft willen spreecken; doch se[illegible]de eyndelijck, dat, soo niet weg gingen, hy den Oorlog soude declareren, en 't selve soude op hem nemen: waer op wy onder zeyl zijn gegaen naer Gibraltar, ende vijf Fransse Schepen buyten kruyssen, om onse cours t'observeren. Cadix den 23 Mey, 1686.

Martin Regulus aen den Heer van Heemskerck.

WEL-EDELE GESTRENGE HEER:

MYn Heer; Alsoo den Mareschal d'Estré gisteren avont aen den Soone van den Franssen Ambassadeur te Hove a Costy te Post gedepescheert heeft, ende present den Heere Hertog de Guastala, die een Extraordinaris afgevaerdigt heeft, om aen den Heer Don Manuel de Lira en andere Ministers, contrarie doch de waerheyt, bekent te maken over 't gepasseerde tusschen de Franssen ende de Capiteynen Manert ende Ewijck, die hun volgens ordre van onsen Staet omtrent Lagos onthielden, ende door den Hertogh de Mortemare met noch seven kloecke Schepen aldaer door ordre van d'Estré opgesocht, ontmoet, ende genoegsaem met dreygementen geforceert zijn geworden, om die Post te verlaten ende voor den voornoemden Marschalck te komen; soo hebben voorsz. twee Capiteynen raed gepleeght ende geresolveert, eenige weynigen tijt met de acht Franssen te zeylen ende by nacht van hun af te wenden, gelijck geschiede; doch niet

niet naer wensch; dewijle vroeg in den morgenstont dito Ewijck sig sag vervolgt van een met 64 Stucken, die, meerder bezeylt zijnde, hem inhaelde, en, soo drae hy konde, met diversche Kogels door 't Schip jaegde; soo resolveerde den voorsz. Ewijck, den Fransman wel op zijde te laten komen, die met schieten niet veel cesseerde, doch ontfangen wiert met de gantsche Laeg, ende, gewent hebbende, soo gaf dito Ewijck hem oock aenstonts noch den anderen, waer door het Gevecht wat scherp wiert, ende anderhalf Glas alsoo duurde; maer den Fransman wiert door andere twee gesecondeert, ende in het selve Gevecht den voornoemden Ewijck door een Kanon-kogel den Buyck afgeschoten, echter noch verscheyde woorden gesproocken, ende belast, sijn Lichaem na Utrecht gevoert te werden; en, sijn Luytenant sig door drie, als overweldigt, siende, ende den Capiteyn Manert door vijf, soo zijn se op eergisteren alle te samen hier voor den Marschalck d'Estré gekomen, die het hout voor een mis-verstant, ende aen Partyen yder sijns weegs heeft laten gaen; ende heden gaet Zeewaert den Capiteyn van Zijl, benevens de voornoemde Manert ende het Schip van den overleden Ewijck met eenige Koopvaerders uyt dese Baey; ende, naer ick verneme, soo geven de Franssen valschelijck voor, dat den Capiteyn Ewijck eerst op den Fransman geschoten heeft, ende sulcks ten Hove oock niet naerlaten sullen, uyt te stroyen: den Capiteyn van Zijl, met Koopvaerders voor drie dagen uyt de Levant komende, wiert gepersuadeert en gerecommandeert door de Franssen, van niet in de Baey te komen; enfin de Franssen speelen hier voor de Baey den Baes; doch sulcks kan in drie a vier dagen komen te verkeeren, dewijle de Spaenssen alle vlijt aenwenden (capabel genoeg tegens de Franssen alhier) om met 30 Schepen, alle capitale, klaer te wesen, eer den Grave van Stierum hier kome te arriveren, ende om aen sijn Edelheyt te konnen seconderen, indien de Franssen iets mochten intenteren tegens de drie nieuwe Sehepen, die door den voornoemden Stierum geconvoyeert komen. Waer mede,

Den 24 Mey, 1686. *Wel-Edele Gestrenge Heer, &c.*

Geteeckent

MARTIN REGULUS.

P. S. Soo datelijck wort my geseght, dat Capiteyn Manert ende het Schip van Ewijck gisteren gecommandeert souden wesen, hun per Gibralter te retireren, ende derwaerts oock door ordre van den Mareschal d'Estré door twee sware Schepen geaccompagneert, en aenbevolen, in geenen deele hun wederom per Lagos te vervoegen; ende Capiteyn van Zijl is met de voorverhaelde Koopvaerders noch niet vertrocken; ende, soo ons Lants Oorlogs-Capiteynen de ordres van de Franssen moeten obedieren, sal sulcks aen ons Zee-volck de moet uytblussen, ende vervolgens van quade consequentie komen te wesen.

Hier op namen hare Hoog Mog: dese volgende Resolutie:

EXTRACT, &c.

Lunæ den 10 Juny, 1686.

IS gehoort het Rapport van de Heeren Schimmelpenningh van der Oye en andere haer Hoog Mog: Gedeputeerden tot de buytenlantse Saken; hebbende, ingevolge en tot voldoeninge van derselver Resolutie Commissoriael van den 9 deser, gevisiteert ende geëxamineert de Missive van den Heer van Heemskerck, haer Hoog Mog: Ambassadeur aen 't Hof van den Coning van Spangien, geschreven tot Madrid den 29 der voorleden Maent, met de Bylagen, daer nevens gevoegt, houdende Advertentie van 't geene aen de Capiteynen Maynaert en Ewijck, commanderende twee van 's Lants Oorlog-schepen, door de Fransse Vloot is wedervaren, ende specialijck het geene tusschen den voorn. Capiteyn Ewijck ende den Capiteyn Bellisle, commanderende een Frans Oorlog-schip, is gepasseert. Waer op gedelibereert en ingenomen zijnde de Consideratien ende 't hoogh-wijs Advys van sijn Hoogheyt, den Heere Prince van Orange, is, in conformitté van dien, goetgevonden ende verstaen, dat den Heer van Sterrenburg, haer Hoog Mog: Ambassadeur aen het Hof van Vranckrijck, sal werden versocht, om hem morgen vroegh van hier te begeven nae Parijs, om aen sijne Conincklijcke Majesteyt te representeren ende voordragen, 't gunt tusschen de Vlooten van hoogstgedachte sijne Majesteyt, haer onthoudende op de Kusten van Spangie, ende de voorn. Capiteynen Maynaert en Ewijck, mitsgaders den Capiteyn van Zijl, is voorgevallen; hoe seer het selve, ende specialijck 't gunt de voorn. Capiteynen Maynaert en Ewijck is ontmoet, directelijck strijt niet alleen tegen de Rechten van alle Volckeren, maer oock tegens de Tractaten, tusschen hoogstged. sijne Majesteyt en desen Staet intercederende; ende dat die capabel zijn, om de gantsche Navigatie en Commercie van de goede Ingesetenen deser Landen te ruineren, ende daeromme van sijne Majesteyts rechtvaerdigheyt ende billickheyt niet anders konnen verwachten, dan dat deselve sijne Majesteyt de goetheyt sal willen hebben, van daer op aen hare Hoog Mog: behoorlijcke reparatie te doen geven, en soodanige versieninge te doen, dat sulks in het toekomende niet meer mag geschieden. En werden de Heeren Schimmelpenning van der Oye en andere haer Ho: Mog: Gedeputeerden tot de buytenlantse Saken versocht ende gecommitteert, om daer van insgelijcks kennisse te geven aen den Heer Grave d'Avaux, Extraordinaris Ambassadeur van hooghstged. sijne Conincklijcke Majesteyt van Vranckrijck, met versoeck, ten eynde deselve alle goede officien wil aenwenden, sulcks ende daer 't behoort, ten eynde de voorsz. reparatie mag werden gegeven, ende soodanige voorsieninge gedaen, dat sulcks niet meer magh komen voor te vallen.

Geteeckent

GISB. CUPER.

Accordeert met het voorsz. Register.

H. FAGEL.

Haer

Haer Hoog Mog: Gedeputeerden deeden 's anderendaegs dit Rapport:

Extract uyt het Register der Resolutien van de Hoog Mog: Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

MARTIS DEN XI JUNY, 1686.

DEn Heere Schimmelpenning van der Oye en andere hare Hoog Mog: Gedeputeerden tot de buytenlantse Saken, zijnde, ingevolge en tot voldoeninge van haer Hoog Mog. Resolutie Commissoriael van den 10 deses, met den Heer Grave d'Avaux, Extraordinaris Ambassadeur van sijn Koninckl: Majesteyt van Vranckrijck, in Conferentie geweest, hebben ter Vergaderinge gerapporteert, dat den gem. Heer Grave d'Avaux eerst by monde hadde voorgedragen ende naderhant by Geschrifte overgelevert, 't geene in de Memorie is ter neder-gestelt; dat gem. Heeren haer Hoog Mog: Gedeputeerden daer op aen den gem. Heere Grave d'Avaux, ingevolge van de voorsz. haer Hoog Mog: Resolutie Commissoriael van den 10 deses, hadden gerepresenteert en voorgedragen, 't gunt tusschen de Vlooten van hoogstged. sijn Koninckliјcke Majesteyt van Vranckrijck, haer onthoudende op de Kusten van Spangie, ende de Capiteyns Manard en Ewijck, mitsgaders den Capiteyn van Zijl, was voorgevallen; hoe het selve, ende specialijck 't gunt de voorsz. Capiteyns Manard en Ewijck was ontmoet, directelijck streed niet alleen tegen de Rechten van alle Volckeren, maer oock particulierlijck tegens de Tractaten, tusschen hoogstged. Majesteyt en desen Staet intercederende, ende dat die capabel waren, om de gantsche Navigatie ende Commercie van de goede Ingesetenen deser Landen te ruineren, en daerom van sijne Majesteyts rechtvaerdigheyt ende billickheyt niet anders konnen verwachten, dan dat sijn Majesteyt de goetheyt sal willen hebben, van daer op aen haer Hoog: Mog: behoorlijcke reparatie te laten genieten, ende soodanige voorsieninge te doen, dat het selve in het toekomende niet meer mochte geschieden, en dat sy Heeren Gedeputeerden den gemelten Heere Grave d'Avaux daer nevens hadden versocht, ten eynde deselve alle officien wilde aenwenden sulcks en daer't behoort, ten eynde de voorsz. reparatie magh werden gegeven, ende soodanige voorsieninge gedaen, dat sulcks niet meer mag komen voor te vallen; dat de gemelte Heeren haer Hoog Mog: Gedeputeerden op de Allegatien of Positien, by den gemelten Heere Grave d'Avaux by monde gedaen ende in de Memorie naderhants overgelevert, vervattende namentlijck dit, dat de Capiteyns Manard ende Ewijck vrywillig met den Heer Hertog van Mortemar waren geconvenieert, om met de Fransse Schepen te zeylen naer de Straet, hadden geantwoort, dat het contrarie van dien niet alleen daer uyt bleeck, dat den Heere Grave d'Estré aen den Consul Amia in 't verhael van het gepasseerde tusschen de Fransse Schepen, onder den gemelten Heere Hertog van Mortemar en de voorsz. Capiteynen Manard en Ewijck, selfs hadde gesegt, dat de voorsz. Schepen haer Sloepen diversche malen hadden gesonden aen boort over ende weder; de Franssen wilden, dat de Nederlandtse souden mede gaen naer den gem. Heer Grave d'Estré,

d'Eſtré; ende den voornoemden Heere Grave d'Avaux ſelfs poſeerde, dat den voorſz. Capiteyn Ewijck hadde getracht, by nacht te eſchapperen ende hem van de voorſz. Franſſe Schepen te ontrecken, dat hy immers niet ſoude hebben gedaen, indien de voorn. Capiteynen vrywillig met den gemelten Heer Hertogh van Mortemar waren geconvenieert, om met haer nae den gem. Heere Grave d'Eſtré voorts Straetwaerts in te zeylen; dat deſelve noch daer-en-boven daer mede wiert geconfirmeert, dat den gem. Heer Grave d'Eſtré tegens den voorn. Amia hadde geſeyt, dat, terwijlen de geruchten meer en meer liepen, van dat den Grave van Stierum met een State Eſquadre in aſſiſtentie van Spangie quam, en dat die voorſz. Schepen van de Capiteynen Manert en Ewijck tot Lagos al eenigen tijt geweeſt waren, hy in die occaſie moſt ſoecken te beletten al het geen, waer van ombragie ſoude konnen nemen of ſuſpitie geven, en dat het ſelve alle-te-ſamen oock over-een quam met de Miſſive, door den Luytenant Lijnſlager geſchreven aen den Secretaris de Wilt, die dan daer noch byvoegde, dat den voorn. Grave d'Eſtré, oock naer het voorſz. Gevecht, die voorſz. Schepen hadde geobligeert, haer te retireren na Gibralter, niettegenſtaende de Proteſtatien, doen contrarie gedaen; ende dat den gemelten Heere d'Eſtré ſig daer op ſoo verre hadde uytgelaten, dat hy den voorn. Capiteyn Manart en de Officier, commanderende het Schip van den overleden Capiteyn Ewijck, hadde doen aenſeggen ende laſten, om na Gibralter te vertrecken, of dat hy haer ſulcks ſoude doen doen, ende, ſoo ſy niet wegh gingen, hy Grave d'Eſtré den Oorlog ſoude declareren, en ſulcks op hem nemen; ende dat hy vijf Franſſe Schepen hadde laten buyten kruyſſen, omme haer cours te obſerveren, dewijle alle dat ſelve evident dede ſien, dat de gemelte Heere Grave d'Eſtré de voorſz Schepen tegens haer wil en danck hadde willen doen retireren van Lagos na de Straet, en dat Capiteyn Beliſle den voorn. Capiteyn Ewijck, als hy ſulks ſochte met de minſte moeyte te ontgaen, daer over hadde geattacqueert ende in formeel Gevecht gekomen was; ende dat het daer-en-boven was gedeſtitueert van alle ſchijn ende apparentie van waerheyt, dat de voorn. twee Capiteynen, die geen ordre hadden, om na de Straet te zeylen of binnen de Straet iets te verrichten, maer die geordonneert waren, uyt Cadix te verzeylen na Lagos, om aldaer de nadere ordres van de Admiraliteyt af te wachten, haer ſoude hebben gaen engageren, om uyt enckele complaiſance na de Straet te verzeylen, daer ſy niet hadden te doen, ende dat directelijck tegens de ordres ſtrijdig was, ende haer alſoo *par gajeté de cœur*, als men ſeydt, ſouden hebben willen ſubject maken een verantwoordinge, die ſy alhier ten duurſte, ja met Lijf en Goet, ſouden moeten bekopen: ende, wat aengingh de Poſitie, van dat de voornoemde Capiteyn Ewijck den voorn. Beliſle eerſt ſoude hebben geattacqueert, dat het mede van gelijcke van alle ſchijn van aerheyt was gedeſtitueert; want dat den gemelten Heere Grave d'Avaux, poſerende, dat den voornoemden Ewijck ſig hadde geſocht te ontdonckeren, ende alſoo het Eſquadre van den gemelten Heere Hertog van Mortemar t'ontzeylen, met eenen genoeghſaem poſeerde, dat den voornoemden Capiteyn Ewijck noch laſt noch macht hadde, om ſulks met gewelt te doen; dat de voornoemde Ewijk niet van de voornoemde

Capiteyn

Capiteyn Belisle begeerende of pretenderende, oock geen reden hadde, van sig met hem in eenig Gevecht te engageren; daer ter contrary, so by den Heere Grave d'Avaux wierde geposeert, de gemelte Belisle pretendeerde, dat hy Ewijck hem soude volgen; ende, of wel waer mochte zijn, dat de voornoemde Belisle van de andere Fransse Schepen verre was geësloigneert, dat dat evenwel aen de voorn. Ewijck geen avantagie konde toebrengen, om den voorsz. Belisle t'attacqueren, dewijl d'andere Fransse Schepen, in de Nabuurschap zijnde, op het minste Schutgevaer, dat deselve Schepen van den voorn. Belisle en Ewijck met den anderen souden houden, aenstonts souden af komen, soo als oock is geschiet; dat de gemelde Heer Grave d'Avaux, daer-en-boven poserende, dat de voorn. Belisle op den voornoemde Ewijck hadde geschooten drie schooten, hoewel den voorn. Lijnslager getuyght van meer, daer mede selfs te kennen geeft, wie de eerste Feytelijckheyt heeft begonnen, ende dat de schooten van de voorn. Belisle aen den selven Ewijck, soo by den gemelten Heere Grave d'Avaux selfs wert geposeert, waren gedaen, om dat hy hem volgen soude: dat hy Heer Grave daer op hadde geantwoort, dat het voorsz. Feyt hadde genarreert volgens de informatien, die aen hem daer van ter hant gekomen waren; en, als de gem. Heeren haer Hoog Mog: Gedeputeerden daer op seyden, dat de saeck sig soodanig hadde toegedragen, als by haer was verhaelt, en van wat consequentie het soude wesen, Schepen van desen Staet, leggende of zeylende, selfs in, uyt en nae Havenen van een anderen Coning, in volle Vrientschap levende, soo wel met sijne Majesteyt, als met desen Staet, in diervoegen aen te tasten en te handelen, daer de voorsz. Tractaten selfs permissie gaven, om te mogen varen, oock van, op ende naer Plaetsen en Havenen, die in openbare Vyandschap met sijn Majesteyt of desen Staet stonden, soo langh die Havenen of Plaetsen niet waren belegert, geblocqueert of geinfesteert, ende dat enckele suspitien, van dat die Schepen eenig nadeel of hinder aen 't voornoemde Desseyn souden konnen toebrengen, immers niet konden dienen, om de voorsz. Schepen te forceren tot iets, daer toe sy by de voorsz. Tractaten niet gehouden waren, nademael de voorsz. Tractaten hadden gereguleert en gedecideert, wat in soodanigen gelegentheyt geoorloft of ongeoorloft was, en dat mitsdien, sonder de voorsz. Tractaten te kort te doen, de voorsz. Schepen in het opvolgen van haer orders niet souden noch mochten worden verhindert, soo langh de voorsz. ordres tegen de voorsz. Tractaten niet aenliepen of die contrarieerden, dat in dese noch geposeert noch geallegeert wierde, en oock niet konde worden, vermits de voorsz. Schepen van de voorn. Manart en Ewijck lagen tot Lagos voorsz., en zeylen wilden na Villa Nova, zijnde wel omtrent 40 Mijlen van Cadix; dat hy Heere Grave d'Avaux hadde versocht Copye van de voorsz. Informatie, om die aen sijn Majesteyt te mogen oversenden, sonder vorder in die materie te treden; met byvoeginge, dat sijne Majesteyt soodanige ordres niet gegeven hadde, ende wel wiste, dat die niet geven kan, terwijl over de voorsz. Schepen niet te seggen hadde.

Waer op gedelibereert zijnde, is goetgevonden en verstaen, dat Copye van de voorsz. Memorie en van dese haer Hoog Mog. Resolutie gesonden sal werden

aen den Heer van Heemskerck tot sijne Informatie, ende om wijders, soo veel doenlijck, hem te informeren en doen informeren van de waerheyt van de Positien, in de voorsz. Memorie vervat, en de Informatien aen haer Hoog Mog: ten spoedighsten over te senden: Dat gelijcke Copye sal worden gesonden aen den voornoemden Consul Amia, om insgelijcks sig te informeren en doen informeren op de waerheyt der voorsz. Positien, ende particulierlijck te berichten, of hy het doen van den voornoemden Belisle heeft geapprobeert, ende wat hem daer toe heeft bewogen; overschrijvende ten dien eynde, soo veel mogelijck is, de woorden, die den gemelten Heer Grave d'Estré en hy Consul Amia in het verhandelen van de voorsz. sake souden hebben gebruyckt: Dat wijders Copye van dese haer Hoog Mog: Resolutie en van de voorsz. Missive van den gem. Heer van Heemskerck met de Bylagen van dien, ende van de voorsz. Memorie, gesonden sal worden aen den Heer van Citters, Ambassadeur van desen Staet aen 't Hof van sijn Coninckl: Majesteyt van Groot Brittannien, om aen deselve sijn Majesteyt van 't gunt dien aengaende aen te wijsen het ongelijck, dat desen Staet daer door is aengedaen, en van wat consequentie 't selve soude moeten wesen, en daer op te vernemen sijne Majesteyts consideratie. Dat wijders den voorn. Capiteyn Manart ende den Officier, commanderende 't Schip van Capit. Ewijk, sal worden aengeschreven, haer te reguleren ende op te volgen den last ende ordre, die sy hebben ontfangen, ende haer te begeven naer de Plaets, die haer is aengewesen. Ende eyndelijck, dat Extract van dese haer Hoog Mog: Resolutie met alle de Bylagen, daer in gementioneert, gesonden sullen worden aen alle de Ministers van den Staet, buyten 's Lants zijnde, ende specialijck aen den Heer van Sterrenbergh, haer Hoog Mog: Ambassadeur aen 't Hof van den Coningh van Vranckrijck, omme te strecken tot derselver naerichtinge, ende haer daer van te dienen sulcks ende daer 't behoort.

Accordeert met het voorsz. Regifter.

Memorie van den Grave van Avaux, Extraordinaris Ambassadeur van sijn Allerchristelijckste Majesteyt, gepresenteert aen de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden op den 10 *Juny*, 1686.

DE Graef van Avaux, extraordinaris Ambassadeur van sijn Alderchristelijckste Majesteyt, heeft ordre van den Coning, sijn Meester, om aen uwe Heerlijckheden bekent te maken, dat mijn Heer den Hertog van Mortemar, die een Esquadre van sijn Majesteyts Schepen commandeert, twee Schepen van uwe Heerlijckheden in Zee ontmoet hebbende, met hen over een quam, om te samen na de Middelandtsche Zee cours te setten. Zy zeylden dan met malkander den gantschen dag lang; maer een van uw twee Schepen sonderde sig met den doncker af, en nam een gantsch andere cours, als de geene, welcke hy sig verbonden had te houden. Monsr. de Bellisle Errard, commanderende een van des Konings Schepen, de Marquis geheten, die de naeste aen het Hollants Schip was, wiert gewaer, dat hy zijn cours verandert had; maer het was al te laet, vermits het Hol-

lants

lants Schip het seer heymelijck had gedaen. Dit mancquement van woort verplichte Monsr. de Bellisle, dit Schip te volgen; en hy deed soo veel, dat hy het omtrent middernacht kon beroepen; wendende wyders zijn uytterste vlyt aen, om den Hollander sijn eerste cours te doen hernemen, en hem geen voet te doen geven tot de vermoedens, welcke men redelijcker wyse van sijn beleyt kon opvatten; daer hy met groote trotsheyt op antwoorde, dat hy het niet doen soude.

Hoewel dit antwoort het wantrouwen,'t geen Monsr. de Bellisle van den Hollantsen Capiteyn had gehad, met reden vermeerderde, wilde hy echter den dagh verwachten, om sigh te beter van dese saeck te verlichten; daer hy te meer toe aengedreven wiert, dewyl hy gesien had, op welck een eerlijcke en verplichtende wijs mijn Heer den Hertog van Mortemar sig met de Hollanders had gedragen; maer,de dag gekomen zijnde, haelde de Capiteyn van uwe Heerlijckheden,siende sig alleen met het Schip van sijn Majesteyt buyten het gesicht van den Hertog van Mortemars Esquadre, sijn Stucken te boort, en quam met volle Zeylen op het Schip van Monsr. de Bellisle affetten,die hem verwachte met de Zeylen voor de Mast, in staet, van hem t'ontfangen. De Fransse Capiteyn wilde niettegenstaende dit beleyt noch vermijden,tot extremiteyten te komen; en lossende derhalven 3 Canon-schooten met scherp na malkander, tot teken, dat hy niet nader sou komen, was hy verbaest, dat den Hollander op de twee eersten hem van seer naby de gantsche Laeg van 25 Stucken gaf, sulx dat de Fransman geen mesures meer hielt, en,settende 't op hem aen,hem soo geweldig met Canon en Musquettery begroette, dat hy hem grootelijx beschadigde. 't Is onnodig aen uwe Heerlijckheden het gantsche verhael van dit Gevecht te doen,'t geen meer, als 4 uren, duurde, ten eynde van 't welke den Hollander de Zeylen inhaelde, en 2 Officiers in sijn Chaloup aen Monsr. de Bellisle stuurde, die hem versochten, het Gevecht te doen ophouden,en sig tot Gijselaers aenboden voor de nakoming van 't woort, 't geen hun Capiteyn, die omtrent het eynd van den strijd met een Kanon-kogel doot geschooten was, gegeven had. De Capiteyn van des Konings Schip,na het ongeluck van den Hollander, als van een seer dapper Man, beklaegt te hebben, stuurde dese Officiers eerlijck wederom,sonder sijn voordeel te gebruyken,staende hen toe, te krengen, om eenige Kanon-schoten onder water te stoppen, en tot den avont toe te arbeyden, om sig te herstellen, 't geen de Fransse Capiteyn niet veel minder van noden had, dan den ander,als hebbende 30 Mannen binnen sijn boort, die geen dienst konden doen, waer onder 14 dooden. Monsr. de Bellisle, vervolgens den Capiteyn Vincent verlatende, quam sigh omtrent Cadix weder by mijn Heer den Hertog van Mortemar voegen, aen wien hy rekenschap deed van het quaet beleyt, 't geen den Hollander gehouden had, en van de gematigtheyt, welcke hy ten sijnen opsichte had gebruyckt.

Mijn Heer den Marschalck d'Estré, van dit geval geinformeert zijnde, heeft den Hollantsen Consul doen halen, om hem te verstaen te geven, dat hy recht van uwe Heerlijckheden over den Capiteyn had weten te eysschen, indien hy in het Gevecht niet dood gebleven was, en om hem te seggen, dat, wat order en wat begeerte hy had, om de Hollanders de gelegentheden te benemen, van aen

d'Onderſaten ſijner Majeſteyt rechtvaerdige redenen van klachten te geven, hem niet dacht, dat de Hollanders deſelve ordres of deſelve ſorgh hadden gehad, om ſe te vermijden. Den Conſul van uwe Heerlijckheden heeft het beleyt van den Hollantſen Capiteyn moeten laken, hebbende gevonden, dat'er niets redelijcker was, als het geen, 't welck van de kant der Franſſen geſegt en gedaen was.

De Graef van Avaux hoopt, dat Uwe Heerlijkkheden uyt dit Verhael ſullen ſien, wat d'oorſaeck zy geweeſt van het Gevecht, 't geen'er tuſſchen het Schip des Conings en dat van uwe Heerlijckheden ontſtaen is, en dat ſy ſullen aenmerken, dat de Hollantſe Capiteyn eerſt al ſijn Geſchut op die van ſijn Majeſteyt geloſt en het Gevecht aldus aengebonden heeft. Sijn Majeſteyt heeft geen reden, om te geloven, dat deſe Capiteyn eenige order van Uwe Heerlijckheden ſoude gehad hebben, om ſoodanig te handelen, als hy gedaen heeft. Hy twijffelt oock niet, of U L. wraeckt ſijn beleyt, en U L. ſult ſoo goede ordres geven aen degeene, die uw Schepen commanderen, dat'er niets op de Zee ſal voorvallen, 't geen de goede Correſpondentie, welcke ſijn Majeſteyt altijt met Uwe Heerlijckheden wil onderhouden, kan ſtooren.

Gedaen in 's Gravenhage, den 10 Juny, 1686. *Was geteeckent*

DE GRAEF VAN AVAUX.

Den Heer van Starrenburg quam omtrent het midden van Somermaent te Parijs/ en den 23 aen 't Hof/ alwaer hy den Heer de Croiſſy voorhielt d'ordre/ van haer Hoogh Mog: aen hem gegeven/ om aen ſijn Majeſteyt te klagen over 't geen tuſſchen deſſelfs Vloot/ ſigh onthoudende op de Kuſt van Spangie/ en twee van 's Lants Oorlogh-ſchepen was voorgevallen. Sijn Excellentie leverde een kleyne Memorie over (waer by hy behoorlijcke vergoedinge/ en te gelijck voorſieninge/ dat ſulcks in 't toekomende niet meer mocht komen te geſchieden/ verſocht) en daer nevens de Berichten/ aen den Staet toegekomen/ en droeg den Heer de Croiſſy by Monde voor; Dat alle het voorgevallene voornamentlijck beſtont in 4 Poincten: Eerſtelijck; Dat de Capiteyn van Zijl, komende met eenige Koopvaerders uyt de Straet en willende de Baey van Cadix aendoen, door den Mareſchal d'Eſtré opgehouden en belet was, daer in te zeylen. Ten tweeden; Dat den Hertog van Mortemar met acht Schepen de Capiteynen Mainard en Ewijck had weſen opſoecken op de Kuſten van Portugael, daer ſy haer volgens laſt van hare Meeſters waren onthoudende, en, daer ſy van Lagos na Villa Nova meenden te gaen, genootſaeckt, met bedreyginge, van by weygering gewelt te ſullen gebruycken, met hem te ſeylen na de Vloot van den Mareſchal. Ten derden; Dat de Capiteyn Ewijck, des nachts hebbende getracht t'ontvluchten en een andere cours te houden, des morgens ſig gevolgt gevonden had door een Frans Oorlog-ſchip, het welck, op hem verſcheyde ſchooten met ſcherp ſchietende, ſijn Schip vyantlijck aengetaſt en hem gedwongen had, in een Gevecht te komen, waer in de Capiteyn Ewijck dootgebleven, en waer na het Schip nevens den Capiteyn Mainard na de Vloot, onder den Mareſchal d'Eſtré, gevoert was: Ende ten vierden; Dat de Mareſchal

dese twee Schepen bevolen had, na Gibralter te seylen, en, den Capiteyn Mainard daer tegens protesterende en bybrengende, gantsch anderen last te hebben, gedreygt, den Oorlogh aen te sullen seggen; en dat hy verder vijf Schepen afgeschickt had, om op den cours van dese twee 's Lants Oorlog-schepen nauwe acht te geven. Dat dese Feyten, als geschiet in vrye Zee en in tijt van Vrede, niet alleen waren strijdende tegens aller Volckeren Recht, maer bysonder rechtdraets aenlopende tegens de Tractaten tusschen sijn Majesteyt en den Staet; en dat sijn Excellentie daerom niet anders was verwachtende, als dat sijn Majesteyt een behoorlijcke vergoedinge aen den Staet soude laten toekomen en de gevolgen daer van stuyten, dewijl deselve anders tot het geheel verderf van de Scheepsvaert en de Koophandel van hare Ingesetenen souden strecken. **Hier op antwoorde den Heer de Croissy in 't overnemen van de Memorie:** Dat hy aen sijn Excellentie 's Conings Antwoort soude laten toekomen; dat sijn Majesteyt volkomen genegen was, den gemaeckten Treves na te komen en de gemaeckte Rust in Europa te helpen hanthaven; dat hy met den Staet wilde blijven leven in een goet verstant, soo lang deselve geen reden tot het tegendeel aen hem quam te geven; dat hy soo aensienelijcken Vloot van de Somer had moeten uytrusten, om de Spaensse te brengen tot de voldoening, die hy van haer was eysschende over het Ongelijk, dat sy sijne Ingesetenen omtrent de Koophandel op d'Indiën in America aengedaen hadden; dat 't selve al bygeleyt soude zijn geweest, indien 't niet eenige uyt den Raed van Spangie hadden opgehouden, haer vleyende met de hoop van hulp, die haer uyt Hollandt soude werden toegesonden; dat, den Mareschal d'Estré voor Cadix leggende en wetende, dat eenige Hollantse Schepen haer daer omtrent onthielden, het van sijne voorsichtigheyt was geweest, haer te beletten het inlopen in de Baey, en de andere twee, haer by de verdere Macht, die uyt Hollant quam, te voegen, en alsoo de Spaensse te stijven in de Halsterrigheyt, waer in sy bleven, van aen sijn Coning niet te willen geven de redelijcke geëysschte vergoeding; dat den Hertog van Mortemar de Schepen van Mainard en Ewijck met inductie bewogen had, om met hem te zeylen na de Vloot van den Mareschal d'Estré; dat de laetste, sigh 's nachts willende ontdonckeren, niet anders, als een redelijck bedencken van sijn Conduite, had gegeven; dat daerom een Frans Schip was gevolgt; dat Ewijk, 's morgens met een schoot voor over de Boeg, gelijck ter Zee gebruyckelijck is, verpreyt wesende, om weder af te komen, in tegendeel met sijn gantsche Laeg den Fransman had geantwoort en alsoo het Gevecht begonnen; dat sijn Majesteyt rechtvaerdige redenen soude gehad hebben, om over dese Feytelijckheyt vergoedingh t'eysschen, maer dat men, de Capiteyn doot zijnde en sijn vermetelheyt met sijn leven betaelt hebbende, niet meer daer van soude spreecken; dat het versenden van de Schepen na Gibralter mede een gevolg was geweest van de voorsichtigheyt van den Mareschal d'Estré, en eyndelijck, dat hy hoopte, dat haer Hoogh Mog: soodanige Beveelen aen hare Capiteynen souden geven, dat'er niets meer soude komen voor te vallen, 't welck het goet verstant tusschen den Coning en den Staet soude verhinderen. **Dit alles beantwoorde den Heer van Starrenbergh met het geen**

haer Hoog Mog: Gedeputeerden den Grave d'Avaux hadden voorgehouden, en, voor soo veel aenging, dat de Spaensse haer souden blyen met hulp van den Staet; Dat sijn Excellentie niet wiste, waer op het selve soude rusten; dat den Coningh van Spangie geen kennis had gegeven van de Verschillen, die deselve met sijn Maj: was hebbende, noch van haer Ho:Mo: eenige hulp versocht; dat oock in Hollant geen Uytrusting, die na eenige hulp geleeck, gedaen, maer dat, die men noch in 't werck gestelt had, volgens gewoonte, tot de beschermingh van de Koophandel van d'Onderdanen van den Staet in de Middellantse Zee geschiet was, en dat, by aldien deselve eenigsints vergroot mocht zijn, men de reden daer van konde vinden in 't verklaren van den Oorlog door die van Algiers; dat sijn Excellentie niet beter wist, als dat by tijden van Vrede alle Havenen open waren en de Zee vry, en dat selver in tijde van Oorlogh sulcks by de Tractaten van Commercie altijt geschickt wert. Waer op den Heer de Croissy hem al lachende liet ontvallen; Mijn Heer, gy bedriegt u, als gy gelooft, dat men, als men een Haven geblocqueert hout, iets, 't welck aen 't geen voorgenomen is hinderlijck soude wesen, daer in laet komen. Op sijn Memorie kreeg den Heer van Starrenburg omtrent een diergelijck Antwoort; waer mede dese saeck in stilte geraeckt en tot nu toe gebleven is.

Den Marquis de los Balbases liet na lange overweging van den Spaenssen Raed aen den Franssen Ambassadeur 't hier onderstaende Geschrift den 10 van Somermaent ter hant stellen:

Copye van 't Geschrift van den Marquis de los Balbases, makende het Accommodement en de Conclusie van de Saeck van Mexico.

MYN HEER:

DEn Coning, mijn Meester, hebbende gedurigh tot sijn voornaemste oogwit gehad, de publijcque Tranquilliteyt te conserveren en de Tractaten van Vrede, en bysonder die van den laetsten Treves, na te komen, verklaert, sonder verder t'ondersoecken na den tijt, in welcke d'Executie van de Represalien geschiet is, en Ick belove uyt sijn Conincklijcke Naem aen Uw Excellentie, dat het Consulaet van Sevilien een generale Tax van 500000 Pesos sal doen op alle de Effecten van de Gallioenen, die men tegenwoordig van Porto Velo verwacht, in 't welcke de Franssen voor haer Part sullen komen, en 't geen men employeren sal tot het rembourseren van deselve Personen, welcke in 't Jaer 1684 over 't brengen van Goederen uyt Vrankrijck in 't Jaer 1683 getaxeert zijn geworden; en dat alle de Taxatien, welcke tot noch toe niet betaelt zijn, van nu af aen geannulleert gehouden sullen werden, even, als of sy noyt geschiet waren, en dat alle de Spaensse, aen welcke men eenig Remboursement sal doen, genootsaeckt sullen wesen, het selve tot het actueel betalen van hare Crediteurs te gebruycken.

Ende dat den inhout deser twee Maenden na d'aenkomst van de Gallioenen geëxecuteert sal werden, sonder dat men sulcks langer sal mogen uytstellen, invoegen dat binnen dien tijt niemant sal wesen, die sijn Remboursement niet ontfangen

ontfangen ſal hebben : Mits conditie, dat deſe gantſche Affaire hier mede geeyndight ſal zijn, en ſijn Alderchriſtel: Majeſteyt ordre geven, dat ſijne Armee en ſijn Schepen aenſtonts ſullen retireren, ſulcks, dat de Staten van den Coning, mijn Meeſter, door deſe of eenige andere Armee, direct noch indirect, aen wat kant het zy, geen meer nadeel ſullen lijden, als de Onderdanen en de Koopluyden van ſijn Coninckrijck.

Dit is het geene, het welck Ick ordre heb van den Coningh, mijn Meeſter, aen Uw Excellentie voor te dragen, welcken Ick God bidde, dat hy een langh Leven gelieve te verleenen: Seer voortreffelijcken Heer, Ick kuſſe de Handen van Uw Excellentie en verblijve

D. Pablo Spinola y Doria.

Den Marquis de Feuquieres beantwoordde dit met het volgende:

Antwoort van den Marquis de Feuquieres op 't bovenſtaende Geſchrift, denſelven dagh van den 10 Juny, 1686, geëxhibeert.

MYN HEER:

IK hebbe het Geſchrift van Uw Excellentie van heden, den 10 Juny, ontfangen; en, om daer op t'antwoorden, verklare Ik uyt den Naem van den Coningh, mijn Meeſter, dat ſijn Majeſteyt, altijt tot ſijn oockmerk hebbende de publijcke Tranquilliteyt en de Religieuſe Nakoming van de Tractaten, en inſonderheyt dat van den laetſten Treves, volkomen vergenoegen ſal ſcheppen over 't ſubject van de Taxatie van 500000 Ecus, in Mexico op de Franſſe Koopmanſchappen omgeſlagen, en niets verders eyſſchen, noch voor d'Intreſten noch op wat voor een ander pretext het magh weſen; mits dat den inhout van 't voorſz. Geſchrift volkomentlijck en ter goeder trouwe binnen den tijt, daer in uytgedruckt, nagekomen ſal werden: En op dit vertrouwen belove Ik uyt den Naem van deſelve ſijn Majeſteyt, dat alle de Franſſe Oorlogh-ſchepen en Vaertuygen aenſtonts van voor de Baey van Cadix en alle andere Havenen, den Catholijcken Coningh toebehoorende, ſullen wijcken, ſonder dat de Landen en de Schepen van ſijn voorſz. Catholijcke Majeſteyt, noch van ſijne commercierende Onderdanen, aen wat Oort het zy, door de voorſz. Schepen, Vaertuygen of andere Wapenen geattacqueert, getroubleert of gemoleſteert ſullen werden: Sulcks, dat de Commercie met deſelve vryheyt, als voorheen, gecontinueert ſal werden; gelijck Ik door mijne Geſchriften van den 6 April en 17 Mey laetſtleden verklaert hebbe. Ik kuſſe Uwe Handen en verblijve, Mijn Heer, van Uwe Excellentie de ſeer Onderdanige Dienaer,

Iſaac de Pas Feuquieres.

Weynig dagen hier na verliet de Franſſe Vloot de Spaenſſe Kuſten / uytgeſondert den Hertogh van Mortemar / die met eenige Schepen omtrent Cadix verbleef / tot dat hy de beloofde Somme na d'aenkomſt der Gallioenen ontfangen had.

Deſe

Dese Onlusten tusschen de twee Kroonen veroorsaeckten echter / dat het vertreck van de Gallioenen na Nieu Spangie dit Jaer achterbleef; en te gelijck oock / na alle waerschijnelijckheyt / de Invoering van de verhoging van 't Gelt in Spangie; welcke den 14 van Weymaent afgekondight en waer door verklaert wiert / dat de Stucken van Achten van de tegenwoordige Munt den naem van Escus souden voeren en 10 Silvere Realen / de Stucken van de nieuwe Munt 8 / en de Pistoletten / in plaets van 30 / 38 Realen bedragen; en / alsoo men rekende / dat de Kooplyden 20 ten hondert hier by verlooren / en by gevolge een ongemeen groot nadeel de Koophandel toegebracht wiert / spanden d'Engelsse / Fransse en andere Uytheemsse Ministers en de voornaemste Negotianten hare krachten in / om dit voornemen te stuyten; doch konden niet anders te weeg brengen / als dat den Raed den 18 van Slachtmaent verklaerde / dat de verhoging van de Penningen / op depositum gegeven / tot voordeel van die geene / die se toequamen / en niet van die se besaten / souden strecken / en dat de geaccepteerde Wisselbrieven en de Penningen / die iemant uyt kracht van eenige Instrumenten / onder de Kooplyden ganghbaer / aen een derde most uytkeeren / volgens de oude waerdy van 't Gelt voldaen souden werden.

Anders viel dit Jaer weynig verandering in Spangie voor; als dat Don Juan d'Idiaquez/Introducteur van d'Ambassadeurs/den 1 van Louwmaent overleed / en aen Don Carlos del Castillo / Ridder van d'Ordre van St. Jago / sijn Ampt; aen den Grave van Fuensalida het Gouvernement van Milaen; aen Don Melchior Portocarero dat van Nieu-Spangie; aen den Hertogh van Monteleon / voor den Marquis de Leganes / die sijn ontslagingh verworf / het Viceroyschap van Sardaigne; aen den Hertogh van Bournonville / in de plaets van den Prince van Chimay / welcke in de laetste Belegeringh Luxemburg verweert had en in Somermaent overleed / het Gouvernement van Navarre; aen den Marquis de Cogolludo het Ambassaetschap te Romen / en aen Don Emanuel Coloma het extraordinaris Envoyéschap by haer Hoog Mog: opgedragen wiert; doch / alsoo de laetste / onaengesien hy al in Juny verkoren was / niet overquam / en insonderheyt / wijl den Coningh aen den Marquis de Gastanaga (met welcke Eer-Titul Don Francisco Antonio d'Agourto / Gouverneur der Nederlanden/ voorsien wiert) belaste / een Heer na sijn eygen welgevallen per interim voor sijn Majesteyts Minister na 's Gravenhage te senden / verkoor sijn Excellentie den Grave van Clermont.

Den Heer van Heemskerck / haer Hoog Mog: Ambassadeur / vertrock omtrent half Herfstmaent na huys / en wist / hoewel den Coningh / ter oorsaek van eenig Verschil / soo men vertrout / voornamentlijck wegens 't Present ontstaen / een Klacht-brief oversont / soo goede redenen / van 't geen by hem gedaen was / te geven / dat den Staet volkomen vergenoegen daer in schepte. In plaets van sijn Excellentie ging den Heer Battié het extraordinaris Envoyéschap van haer Hoog Mog: aen 't Spaensse Hof bekleden.

Den

16. Ingevalle den te hulp geroepene voor of na het affenden fijner Volckeren felfs vyandelijck aengegrepen en overvallen wert, kan en magh defelve fijne Troupen tot fijn eyge defenfie behouden, en de bereyts afgemarcheerde te rugh ontbieden, en daer van echter aen de gefamentlijcke Geallieerden, als oock de hooge Generaliteyt, aenftonts kennis geven; en fal door haer gefamentlijck forge gedragen werden, dat defe aftocht, na dat het de noot vereyffchen fal, foo haeft en goet, als 't immer mogelijck is, van een ander kant verfet en beyde de noot-lijdende Bontgenoten op het beft geholpen fullen werden.

17. Indien boven de hier voren gefpecificeerde Geallieerden andere Ceur-vorften, Furften en Stenden, of geheele Kreytfen, in dit Verbont willen treden, en fig na proportie van 't voorengemelde Rijcks-geaffigneerde, oock hare Machten en Landen met een Quantum op de voorftaende Conditien vroeg of laet in-laten, fullen defelve door de gefamentlijcke Geallieerden niet alleen feer geern aengenomen, maer oock van nu af aen voor foodanig gehouden werden; mits dat fy haer alvorens by fijn Keyferl: Majefteyt alleronderdanighft gelieven aen te melden; aen wien men oock is latende d'admiffie van de vreemde Machten en van die geene, dewelke haer met hem ordinaris of extraordinaris in defelve faken niet fteecken; dewelcke oock wel fulcks aen d'andere Geallieerden fal willen communiceren.

18. En, alfoo een yder den tijt van dit Verbont wel fal dienen te weten, foo is door de gefamentlijcke Geallieerden goetgevonden en beflooten, dat het felve drie achter-een-volgende Jaren onverbreeckelijck fal duren, fonder prejuditie nochtans van andere Verbonden, die eenige der Geallieerden onder malkander fouden mogen hebben; waer aen hier mede in 't minfte niet gederogeert wert: En, indien het Point van de publijcke Securiteyt en generale Guarantie, by het 16 Articul van den Treves belooft, gedurende defen tijt afgedaen wert, fal dit Armement, 't welck by gebreck van het ander onfekere by der hant wert genomen, aenftonts ophouden: Doch, ingevalle het gem. Point binnen de voorfz. Jaren niet voltrocken wiert, behouden de Geallieerden, uyt kracht van dit Reces, aen haer de macht, om dit Verbont langer, als drie Jaren, te mogen uyt-ftrecken.

19. En, op dat de Vrientfchap tuffchen de Geallieerden foo veel te vafter zy, is noch befloten, behalven het gunt hier boven is gemelt, dat, ingevalle daer eenig Verfchil, Twift of Pretentie ontftont, fulcks geen gemeenfchap met dit Verbont fal hebben; maer dat de gem. ftrijdigheden in der minne en met tuf-fchen-komen der Hooge Geallieerden fullen werden bygeleyt, of anders door de ordinaire gerechtelijcke wegen afgedaen, mits dat men fig ondertuffchen van alle Feytelijckheyt fal onthouden.

20. Oock is tot meerder kracht van dit Verbondt befloten, dat geen van de Geallieerden eenigh affonderlijck Verdragh gedurende defe Alliantie met den openbaren Vyant fal mogen aengaen; doch, foo hy tot een Negotiatie van Vrede, Neutraliteyt, Stilftant van Wapenen of eenige andere, defe Alliantie contrarie, aengefocht wiert, fal hy deswegen met d'andere te rade gaen, en niets onder-

nemen of besluyten, als met eenparige toestemming der Geallieerden en alle de Geinteressеerden.

21. En, alsoo het wijders seer swaer soude vallen, de Krijghstucht onder de Soldaten te doen onderhouden, sonder een Reglement te maken, dat van alle in 't gemeen nagekomen wert, soo is besloten, dat, alvorens men sigh hier over nader soude uytten, men een ontwerp deswegen oprechten en aen alle de Geallieerden voordragen of voorhouden sal.

22. Eyndelijck, alsoo men uyt alle de voorgaende Articulen kan oordeelen, hoe hoogh aen yder van die geene, die in dit Verbont vervat zijn, of die hier na daer in sullen willen treden, gelegen is, dat het selve nagekomen en onderhouden wert, soo sal yder Lit van dien sorg dragen, dat hy sijne Geallieerden in tijt van noot niet alleen selfs bystaet, gelijck hier vooren is gemelt; maer dat hy oock daer-en-tegens geholpen en bygestaen moge werden, soo wanneer hy sulcks sal komen te versoecken, en dat hy sigh selfs van soodanige hulp door sijn eygen versuym of nalatigheyt omtrent andere niet berove.

Ten oirkonde van alle het voorenstaende zijn seven gelijk-luydende Affschriften door de Gevolmachtighde Gesanten, Raed ende Gedeputeerden tot op de hoogst en hooger Heeren Contractantens Ratificatie, die binnen de naeste acht Weken, na dato van dit Reces te rekenen, of oock eerder, soo 't mogelijck is, volgen en tot Regensburgh uytgewisselt sal werden, ondertekent en gezegelt; oock aen yder der Geinteressеerde Partyen een overgehandigt. Aldus gedaen en gepasseert tot Augsburg den 29 Juny, 9 July, 1686.

Was onderteeckent

L. S. LODEWYK GUSTAEF, GRAEF VAN HOHENLO. L. S. JOHAN FREDERIK, VRYHEER VAN SEYLERN.

In den Naem van sijn Coninkl: Majest: van Spangie wegens den Bourgondischen Kreyts,

L. S. LUDOVICUS DE LA NEUVE FORGE.

In den Naem en van wegen sijn Coninckl: Majesteyt van Sweden wegens de Landen en Provintien, in 't Heyligh Rijck gelegen,

L. S. GEORG FREDERIK SNOILSKY.

In den Naem van sijn Ceurv: Doorl: van Beyeren, voor sig en den Beyerssen Kreyts,

L. S. JOHAN RUDOLF WAMPEL.

In den Naem des Franckissen Kreyts.

L. S. FREDERIC SIGMUND VAN SIEKING. L. S. CAREL FRANS FURKLER, VRYHEER TOT GREDITZ.

L. S. JOHAN PAUL STANG. L. S. JOHAN CONRAD VAN STERDT, genaemt ZIERIZ.

In den Naem des Hoog-Furstel: Huys Saxen,

L. S. VEITH LODEWYK GOCKEL, *wegens* SAXEN GOTHA.

Declaratie

Declaratie van de Gedeputeerden der Geallieerden van den Opper-Rhijn en van Westerwald.

DE Gedeputeerden der Vorsten en de Geallieerde Stenden van den Opper-Rhijn en van Westerwald, afgesonden zijnde, maer een weynigh te laet in dese Stad gekomen, door den Heer Baron Seiler, Keyserlijcke Commissaris, communicatie gekregen hebbende van het Reces, gesloten den 9 July tusschen sijn Keyserlijcke Majesteyt van d'eene, en eenige Kreytzen en Stenden van d'andere kant, verklaren, terwijl sy hem bedancken voor dese communicatie, dat, dewijl dit Reces in sijn substantie met d'intentie hunner Meesters en met d'instructie, daer sy mede voorsien zijn, over-een-komt, sy 't selve uyt hun Naem accepteren en approberen, als of sy effectivelijck by de Conclusie tegenwoordig hadden geweest; niet-te-min met dese expresse reserve, ten opsicht der 4000 Mannen, die hun in het 7 Articul van het selve Reces toegewesen zijn voor het deel van het Secours, 't geen sy aen de Ligue souden hebben te furneren, onder de hoop van hun approbatie, dat sy sig tot dese Quota niet konnen verbinden, ter oorsaeck van de al te sichtbare inegaliteyt en disproportie, die daer door tusschen hun en de andere Kreytsen en Stenden van de Ligue souden wesen; maer dat sy uyt den Naem hunner Meesters aenbieden, op een meer geproportioneerden manier tot deese Alliantie te concurreren, te weten met 2500 Mannen, en deese Quota na proportie en t'elckens, als de andere belaste Kreitzen en Stenden die vermeerderen sullen, te augmenteren. Voor het overige reserveren sy oock ter selve tijt aen haer, sigh te expliceren over de oprechtingh van de Generaliteyt der gemeene Kas, voor soo veel deese twee gecontesteerde Pointen door het Reces tot een ampelder Decisie uytgestelt zijn; en sy verseeckeren, dat hun Meesters hunne Ratificatien binnen den door het Reces gestelden tijt van acht Weecken, of selfs eer, indien het geschieden kan, sullen fourneren. Tot bevestigingh van het welcke de boven-gemelde Gedeputeerden de tegenwoordige Declaratie getekent en gezegelt hebben. Gedaen en gepasseert te Augsburg den 17 July, 1686.

(*L. S.*) WILLEM HOFF.
(*L. S.*) JAN LODEWYK, *Cancelier.*
(*L. S.*) NIKLAES WILLEM GODÆUS.

Resolutie des Keyserlijcken Gesantschaps, aen de Holsteyn-Gottorfse Gesanten gegeven.

ALsoo den Hoogh-Furstelijcken Holsteynssen Heer Afgesant by de Keyserlijcke Commissie, als oock de overige hoogst en hooger Heeren Geallieerden aenwesende Gesantschappen, om sijn Hoogh-Furstelijcke Doorluchtigheyt tot Holsteyn Gottorf, sijn genadigsten Heer, admissie tot het op heden gesloten Verbont te geven, gelijck men alsints erinnert, voorgedragen heeft, wat het 17 Articul des opgerechten Reces deswegen vermagh, soo heeft men in plaets van behoorlijck Antwoort sigh daer op beroepen, en niet twijffelen willen, of hoogged. Heer Hertogs Hoog-Furstelijcke Doorluchtigheyt sal sig na dessels inhout

hout laten welgevallen, ſig daer onder wijders alleronderdanigſt aen te melden, en te gelijck aen deſelve, als mede op het tot Neurenberg opgerechte Franckiſche Kreyts-Convent aen andere, ſigh vermoedelijck aldaer bevindende, der hooghſt ende hooger Heeren Geallieerde Geſantſchappen *ratione quanti & reliquorum præſtandorum in ſpecie* te verklaren. Gegeven tot Augsburgh onder de Keyſerl: Commiſſions ondertekening en voorgedruckt Signet, den 9 July, 1686.

Was ondertekent

(L. S.) LODEWYK GUSTAEF, *Graef van Hohenlo.* *(L. S.)* JOHAN FREDERIK EDLER, *Heer van Seilern.*

Reſolutie van de Ceur-Beyerſe en Hoog-Furſtlijcke Saxiſe Geſantſchappen op het Ceur-Paltziſch begeeren.

ALſoo ſijn Ceurv: Doorl: van de Paltz door ſijn afgeſonden Hr. Miniſter tot het alhier aengeſtelde Correſpondentie-conſent, tot beter beſetting van ſijne Plaetſen, om 1000 Man te Voet op ſekere Conditien heeft laten verſoecken, en oock vervolgens conteſteren, dat hy t'eenemael genegen was, ſigh de tegenwoordige Verbonts-vereeniging eerlang in te laten, ſoo is daer op gevolgt, dat men deſelve *eſſentialiter* en *ſubſperati*, alſoo doenmaels wegens den Over-Rhijnſchen Kreyts niemant verſcheenen is, ſoodanig verdeelt heeft, dat Ceur-Beyeren met den ſelven Kreyts 500 Man, Francken 200, het Hoogh-Furſtel: Huys Saxen 100 en den Over-Rhijn 200 ſtellen mochten; gelijk dan ſijn Ceurvorſtel: Doorl: ſonder dat van het geven van diergelijck Secours verſekert is. Doch, alſoo deſelve Marſch herwaerts van ſoodanige ſubſidiale Volckeren niet kan werden geprocureert, maer aen de hooghſt en hooge Heeren Principalen en Committenten met recht moet werden overgelaten, en men ſig oock tegenwoordig niet geinſtrueert bevint op de Conditien, door den Ceur-Paltziſſen Hr. Miniſter laetſt overgegeven; mitsgaders de wijſe en manier, hoe deſe hulp-gevingh geſchieden ſal, en wat den Soldaet daer tegen te genieten ſal hebben; ſoo is men te rade geworden, deſes verſoecks volſtandige nakomingh ende executie op de Franckiſe Kreyts Byeenkomſt, tegen den 20, 30 Mey binnen den H. Rijcksſtadt Neurenbergh aengeſtelt, (alwaer haer oock de overige hoogſte en hooge Geallieerde Geſantſchappen ſullen bevinden) te verſchuyven. Ondertuſſchen ſal hoogſt-ged. ſijne Ceurvorſtel: Doorl: ſig verhopen en genadigſt laten believen, ſig wegens de voorgem. acceſſie en een geproportioneerde Concurrentie *quanti* verder te verklaren; 't welck men alſoo den Ceur-Paltziſchen Hr. Miniſter hier mede behoorlijck heeft willen te kennen geven. Getekent tot Augsburg op de Correſpondentie By-een-komſt, den 29 Juny, 9 July, Anno 1686.

Was ondertekent

(L. S.) *Joh. Adolf Wampel.* (L.S.) *Hendrick Edmund van Sieckingen.* (L. S.) *Carel Frans Hakler, Vryheer tot Graditz.*

(L. S.) *H. P. Stang.* (L.S.) *J. Conraed van Scherns,* genaemt *Zierit.* (L. S.) *Veit Lodewijck Gockel,* met bedongene reſervatie.

Declaratie

Declaratie van de drie Rijcks-Kreytsen, van Beyeren, Francken en Swaben.

KOnt en kennelijck zy : Alsoo sijn Rooms Keyserl: Majesteyt, onsen allergenadigsten Heer, tot hanthaving des waerden Vaderlants vryheyt, oock beschermingh en veyligheyt van dessels getrouwe Kreyts-Stenden, sig allergenadigst heeft laten gevallen, de Kreytsen en Hooge Stenden, die in nadere intelligentie voor eenige Jaren herwaerts zijn geweest, uyt kracht van dessels op den 24 April laetstleden allergenadigst afgegaen Rescript, tot vernieuwingh en vaststellingh van soodanigh onderhoudt van goet verstant en correspondentie alhier in de Graeffelijcke Rijcks-Stadt Augsburgh te nodigen, en nevens andere sijne Vorstel: Doorl: van Beyeren, oock de Franckisse en Swabische Gesantschappen aldaer aengekomen zijn, dat men daer op nevens die geene, die tusschen hooghstgem. sijne Ceurvorstel: Doorl: en deselve, als mede de Franckisse ende Swabische Kreytsen, opgerecht was, tot facilitering der executien-ordening een naeuwer verstant voorgestelt heeft, en met eenen voorgehouden is, dat den termijn, daer over genomen, in de voorleden Maent Mey voor de eerstemael verscheenen was, ende men nu voorgenomen heeft, deselve onder haer, als naeste Gebuuren ende van outs her oock correspondерende Stenden ende Kreytsen, by dese soo seer beswaerlijcke tijden voor alle dingen weder te vernieuwen en op verdere Jaren en tijt vertrouwelijk te extenderen ende voort te planten: Invoegen men dan tot soodanige extensie en prorogatie, oock alle de Partyen, namentlijck 't aenwesende Ceur-Beyersse Gesantschap wegens den loffelijcken Beyerssen Kreyts, *subsperati*, eens geworden is, dat de Declaratien en Contra-Declaratien,op den 28 en 29 Mey, 7 en 8 Juny, 1684, tegen malkanderen gedaen en schriftelijck opgestelt, volgens haer omstandig inhout en begrijp opgeheven sullen wesen, en een recht vertroude Correspondentie en samenvoeging tegen alle Vrede-storend gewelt, ongeregelde Machten, van selfaengematigde Winter- en andere Quartieren, oock andere tegen recht en billickheyt strijdende bejegeningen, van dato deses wederom op twee Jaren uyt kracht deses gestabileert ende vastgestelt zijn; in sulcker voegen, dat men na de voorgaende overeenkomst *in casu hostilis invasionis* of overlast, door wie en om wat reden of onder wat pretext het selve soude mogen zijn, mitsgaders tot afwending van geweltdadige overvallen, malkander met 1000 Man te Paert en 4000 te Voet te assisteren allenthalven belooft heeft; soo dat van de zijde van sijn Ceurvorstel: Doorl: van Beyeren en des loffelijcken Beyerssen Kreyts, volgens de hier na te communiceren staende repartitie, met 1000 Man te Paert en 4000 te Voet, *ex parte* des loffelijcken Franckissen Kreyts hier tegen met 800 te Paert en 3200 te Voet, beyde in drie Regimenten, als een te Paert en twee te Voet, en van den loffelijcken Swabissen Kreyts met 1000 Man te Paert en 3000 te Voet, die tegenwoordig in vier Regimenten bestaen, na gelegentheyt van saken en voorvallen de hulpe actueel sal werden gepresteert.

Alsoo dat de gesamentlijcke hoogst, hooge en loffelijcke Stenden van dese drie correspondерende Kreytsen door hare alhier aenwesende Gesantschappen, tot

continuatie van ſoodanig haer voorgaende Rijcks Executions-ordening conform Verbont, ſig met malkander op nieuw verſtaen en belooft hebben, d'allerzijds Ratificatien over deſe nadere Verbintenis aen de Furſtelijcke Kreyts-ampten over te ſenden ende tegens malkanderen uyt te wiſſelen; gelijck ſy dan 't alhier aenweſende Keyſerlijcke hoogſt-aenſienelijck Geſantſchap, met conteſtatie tot de allerhooghſt-ged. Keyſerlijcke Majeſteyts alſints dragende allergetrouſte devotie, van dit alles behoorlijck naricht gegeven hebben. En, hoewel men van daer niet minder, als een aen te ſenden Ceur-Beyerſſe en loffelijcke Franckiſe Geſantſchap, geern geſien hadde, dat van de zijde des loffelijcken Swabiſchen Kreyts tot het onderhanden zijnde groote conjunctie-werk na de gront des Heyligen Rijcks Conſtitutien en Executiens-ordeninge de intrede deſemael mede geſchiet was, alſoo breder te kennen gegeven is, dat het Reces, tuſſchen de hooghſte en hooge Bontgenoten geprorogeert, een gantſch innocente intentie voegt, is echter, alſoo de Furſten en Stenden des loffelijcken Swabiſchen Kreyts tegenwoordig wel meeſt op de voorgaende Correſpondentie geſien en haer Geſantſchap geen ampelder Volmacht gegeven hebben, daer nevens ſoo veel geconteſteert ende verſeeckert, dat, of het ſchoon tot geen ſolemnele Verbintenis, ende het met de overige hooghſt en hooge Geallieerden voorhebbende Concert gekomen is, ſy echter met deſelvige hooge Machten en Kreytſen ten allen tijden geerne ſtaen; oock, in cas van noot, haer met de deswegen correſponderende hoogloffelijcke Kreytſen en Stenden tot het geen de welvaert des gemeenen Vaderlants vereyſcht t'eenemael genegen en als goede Patriotten willen aenſtellen, alſoo deſe nadere intelligentie tuſſchen de hooghloffelijcke gemelte drie Rijks-Kreytſen en Stenden inſonderheyt daer toe ſtrekt, dat d'eene Party ſo wel,als d'andere, ſig aen het Gemeene-beſt ten allen tijden laet gelegen zijn; ook dat ſy de handhaving van de Vredens- en Treves-inſtrumenten, in en met het Rijck opgerecht, tot beveſtiging van de Vryheyt in Kerckelijcke en Politijke ſaken der Ceurvorſten en Stenden,mede ſullen en willen helpen bevorderen; waer op men by ſoodanige conteſtatie alles heeft laten beruſten,dat is, dat, het gunt onder d'overige Hooge Geallieerde Partyen verder tot Reces gekomen is, aen de Furſten en Stenden des loffelijcken Swabiſchen Kreyts behoorlijck en omſtandig te refereren,door het gemelde Geſantſchap overgenomen is. Des ten oorkonde zijn, &c.

Vranckrijck ſpande tot verhindering van deſe Verbonden alle krachten in by de Ceurvorſten en Vorſten des Rijcks/ die hem het meeſt toegedaen waren; doch vruchteloos; en/ alſoo den Coning midlerwijl een nieuwe Brugh (kort daer na gevolght van een Sterckte by Hunningen over de Brugh aen de kant en op het Gebied van den Marckgraef van Baden Durlach) aengevangen had te laten maecken en de Keyſerlijcke Voorlanden vry moeyelijck viel/ brachten de Keyſerlijcke Commiſſariſſen het volgende Memoriael op de Rijcks-vergadering ter Dictature:

De Gevol-

DE Gevolmachtigden van ſijn Rooms Keyſerlijcke Majeſteyt, onſen Aldergenadigſten Keyſer, de hoog-aenſienelijcke Keyſerlijcke Commiſſariſſen, de hooghwaerdige Vorſt en Heer, den Heer Sebaſtiaen, Biſſchop en Vorſt van 't H. Roomſſe Rijck te Paſſau, en de hoog-welgeborene Graef en Heer, den Heer Gotlieb, des H. Roomſſen Rijcks Grave van Winditzgratz. Aen de voortreffelijcke Raden, Bootſchappers en Geſanten van de Ceurvorſten, Vorſten en Standen, hier tegenwoordig, ſal noch wel bekent zijn, gelijck ſy uyt de Keyſerlijcke Commiſſions Decreten, den 10 Mey laetſtleden, en meer andere, te vooren geſigneert, omſtandigh hebben konnen ſien, hoe groote ſchade door de aengrenſende Franſſen aen de Ooſtenrijckſe Voorlanden van ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt van Briſgau ende ſijne Ortenauiſche Onderdanen, met gedurig Houthacking, wegvoering van 't ſelve en volkomene verwoeſtinge van veele ſoo vermaerde Wouden, toegevoegt, en daer door het Ooſtenrijckſe Gebied tegens de geſlote Vredens- en Armiſtitii-Tractaten en alle Rechten gevioleert is; en, of men alſchoon d'onbillijckheyt van ſoodanige Feytelijckheden, daer ſy gebeurt zijn, voorgedragen, en het nalaten van dien en het vergoeden van de toegebrachte ſchade geëyſcht heeft, op hoop, dat op 't voordragen van de rechte beſchapentheyt en 't voorſtellen van de grootheyt en gewichtigheyt van deſe toegevoegde nadeelen en uytgevoerde onbillijckheden ſy Franſſen haer volkomentlijck onthouden ſouden hebben van 't uſurperen van Houthacken op een vremd Gebied, is echter ſijn hoogſtged: Keyſerl: Majeſt: van ſijne Opper-Ooſtenrijckſe Geheyme Raden van hier en elders aldergehoorſaemſt bericht geworden, dat men van de Franſſe kant met het ſoo ſchadelijck wegvoeren van het Hout uyt het Ooſtenrijckſe Gebied noch aenhout; dat onlanghs in de Moringſche Wouden eenige dagen na malkander door de Franſſe Onderdanen wederom een groote meenighte Hout wegh genomen, en nu in dit Jaer voor eerſt in het ſelve genaemde Moringen by de 500 Bunders nedergehouwen is, en niet minder ten 2. Dat d'Effecten, die de Ooſtenrijckſe Vaſſallen en Onderdanen te Fryburg en in 't Gebied van andere Franſſe Plaetſen hebben leggen, noch met Arreſt en Inhibitie beſwaert zijn, en op een onbehoorlijcke manier te rug gehouden werden. Ja ten 3. Dat (gelijck uyt d'Opper-Ooſtenrijckſe Plaetſen bericht wert) ſy Franſſen te Hunningen, niet alleen op het Eylant in den Rijn, ten deelen aen den Marckgraef van Baden Durlach toebehoorende, een Fort aengevoert, maer oock van dit Eylant, over het ander gedeelte des Rijns, een Brug t'eenemael gebout, en op weynig Bogen na voltoyt hebben, en daer benevens van voornemen zijn, ende daer over bereyts met een Bouw-meeſter verdragen ſouden weſen, oock aen dees ſijde van den Rhijn, tot bedecking van deſelve Brugh, een Fortifications-werck op te rechten; welcke nieu geboude Brugh en Fort oock niet minder rechtsdraets aenlopen tegens het Munſterſſeſe Vredens-Beſluyt, als waer in duydelijck bedongen wert, dat aen dees ſijde van den Rhijn van Baſel tot Philipsburgh geen Veſtingh of Schans gebouwt, noch oock de loop van de Stroom verhindert, of na een andere kant geleyt ſal mogen werden. Derhalven heeft Sijn Keyſerlijcke Majeſteyt aldergenadighſt

bevolen,

bevolen, niet alleen aen den Franssen Plenipotentiaris (wijl sulckx bereyts geschiet is) maer oock aen de alhier aenwesende Rijckx-Vergadering soodanige op geenerley manier justificeerlijck in 't Oostenrijckx Gebied tot het uytterste verderf van d'arme Onderdanen noch continuerende Wouts-verwoestingh, nevens het onbetamelijck aenhouden van de Goederen en Effecten, die de Oostenrijckse Onderdanen in 't Frans Gebied besitten, met allen nadruck wederom voor te stellen; ten eynde de ontslaging en relaxering, als mede de vergoedingh van de toegevoegde schade bekomen, en de Brugh- en Vestingh-bouw, niet op 't Frans Gebied, maer op des Rijckx-bodem, in 't voorsz. Eylant, en aen dees sijde den Rhijn begonnen, gedemolieert, en alle voorgenome nieuwe Fortificatien aen dees sijde den Rhijn, volgens den inhout van 't voorsz. Munsters Vredens-Besluyt, op 't welck de Nimweegse en Regensburgse Vredens- en Treves-Tractaten gefondeert zijn, gantschelijck afgedaen en nagelaten mogen werden; welcke representatie de hooghst-gemelde Keyserlijcke Commissarissen aen de hier aenwesende Raden, Bootschappers en Gesanten van de Ceurvorsten, Vorsten en Standen zijn doende, op dat sy sulcken wichtigen Werck in alle sijne omstandigheden mogen overleggen, en Sijn Keyserl. Majesteyt vorder door een gehoorsaemst Rijckx goetachten voorstellen, hoe sulckx best in tijts gestuyt en voorgekomen sal konnen werden. Waer mede,

Regensburg den 28 Juny, 1686.

(L. S.) Sebastiaen, Furst te Passau. *(L. S.) Gotlieb, Graef van Winditzgratz.*

De Franssen kreunden haer hier niet aen / maer gingen met haer saecken onophoudelijck voort; waer door den Keyser op nieu ingekome klachten bewogen wiert / het volgende door sijne Commissarissen aen den Franssen Plenipotentiaris / den Grave van Crecy / te laten voordragen:

AEn den hier aenwesenden Plenipotentiaris van den Coning van Vranckrijck zijn nu al verscheydemael over diverse Contraventien van de Vrede en Treves, door de Franssen in Brisgou en andere Landen onder 't Oostenrijcks Gebied een geruymen tijt herwaerts onophoudelijck geschiet, van de Keyserlijcke Commissarissen sware klachten gedaen en voorgestelt; En, alsoo men niet twijffelt, of hy sal deselve noch wel indachtig wesen, hadden de Keyserlijcke Commissarissen volkomentlijck vertrout, dat deselve in 't toekomende t'eenemael nagelaten en voor het uytgevoerde behoorlijcke satisfactie gegeven soude zijn geworden; maer het is soo ver van daer geweest, dat in tegendeel onlangs herwaerts overgeschreven is, dat N. Dischinger, Burgermeester van Brisack, den 2 July met twee Fransse Opsienders over de Krijgs-saken sig na 't Oostenrijks Plaetsje Kenzingen begeven, en uyt bevel van den Gouverneur van Brisack aen den Schout, Burgermeesters en Raed van Kenzingen voornoemt bevolen heeft, niemant, die van de Fransse Militie deserteert, vry daer door te laten passeeren; maer alle Overlopers gevangen te houden, en daer van sonder tijtversuym kennis te Brisack te geven, ten eynde, op dat sy derwaerts afgevoert mogen

mogen werden; met dese bygedane bedreygingh, dat de voorsz. Raed, by aldien sy dit bevel niet komt te gehoorsamen, sekerlijck een militaire Executie te verwachten heeft. Ende, alsoo dit nieu Attentaet door twee Redenen voor een seer swaere Violatie van Jurisdictie geacht moet werden, doordien 't vooreerst nergens geoorloft is, diergelijcke Deserteurs in een vremt Gebied (gelijck in dit voorval het Oostenrijckse is) op eygener gesag te vervolgen; en ten tweeden, dat het noch veel minder vry staet, door militaire Executie het ophouden van deselve te weegh te willen brengen, als 't welck van een volkomene vrye dispositie t'eenemael af hangt; versoeken de bovengem. hoogst aensienelijcke Keyserlijcke Commissarissen wederom behoorlijcker-wijs aen den voorsz. Franssen Plenipotentiaris, dat hy te weegh wil brengen, dat niet alleen de behoorlijcke satisfactie voor de geallegeerde Violatie van d'Oostenrijckse Jurisdictie gegeven, en te gelijck alle sulcke onrechtvaerdige begeertens en ondernemingen gestaekt, maer oock de Bou van de Brugh en 't Fort by Hunningen nagelaten, en alle die geene, die aen dees zijde den Rhijn bereyts gebout zijn, gedemoliecrt mogen werden. Door dit middel sal de Vrede en Rust in 't Roomsse Rijck, soo heyliglijck van de Kroon Vranckrijck belooft, en de sincere Vruntschap, van deese kant soo ernstig begeert en stantvastig nagekomen, geconserveert konnen werden. Regensburg den 7 September, 1686.

De Marckgraef van Baden Durlach liet oock selfs door een Memoriael voordragen; Dat de Franssen, eenige 100 Man sterck, op sijn Gront en Bodem by den Rhijn post gevat en haer onderwonden hadden, een Schans of Fort aldaer op te werpen; met versoeck, dat dese onderneming van de loffelijcke Rijcks-vergaderingh na haer gewicht overwogen en door 't spoedigh voortsetten van de Tractaten over de Limijtscheyding of andere heylsame middelen gestuyt mocht werden.

Op dese en meer andere klachten van de Leden van 't Rijck wiert den 26 van Wijnmaent een Rijcks-Goetachten opgestelt / van inhout; Dat alle drie de Rijcks-Collegien besloten hadden, dat, alschoon volgens het Rijcks-Goetachten van den 10 November, 1684, goetgevonden was, de Poincten Executionis Armistitii & Limitum niet te Regensburg, maer elders, door hare Gedeputeerden te verhandelen, echter, na rijpe overlegging der saken, om hoogwichtige Redenen, raetsaemst geoordeelt wiert, de Tractaten over die twee Poinin de Stad Regensburg met den eersten en met ernst by der hant te nemen, en, op dat modus tractandi, volgens het algemeyne Rijcks-Goetachten van den 13 January, 1683, in 't Armistitium gehouden, verder nagekomen mocht werden, Materiam Gravaminum, die in den eersten opslagh haer vertoonden, op het aldergevoegelijckst ten eynde te brengen, en door een gewoonelijck Rijcks-Goetachten (gelijck daer mede quam te geschieden) sijn Keyserlijcke Majesteyt alderonderdanigst te versoecken, de op het tapijt-brenging van die Tractaten te willen voor goet keuren, en middelerwijl uyt sijn en 's Rijcks naem aen sijn Coningl: Majesteyt van Vranckrijck ernstelijck en beweeghlijck schrijven,

en door sijnen Afgesant, die sig te Parijs onthielt, nadruckelijck de Gravamina van de Rijcks-Kreytsen, Standen en Leden in Ecclesiasticis & Politicis laten voorstellen en behoorlijcke vergoeding versoecken. Ter selver tijt wiert door een ander Rijcks-Goetachten vastgestelt: Op de Keyserlijcke Decreta, den 22 Maert, 1683, en verscheydemael daer na, en bysonderlijck den 23 Maert, 1687, geabdicteert, ende streckende tot het weder by der hant nemen van het Punctum Securitatis Publicæ, het selve te gelijck met de Tractaten Executionis Armistitii & Limitum af te handelen.

Anders viel in het Rijck weynig voor / als dat de Keyserlijcke Commissarissen / die voorleden Jaer een eynde van d'Onlusten te Keulen gemaeckt hadden / Gulich / Sachs en Mesthovius / als Aenstokers en Hoofden van de Oproerige / den 21 van Sprockelmaent / aen handen en voeten geboeyt / na Mulheym voerden / en den 23 daer aen tegens haer de volgende Vonnissen velden:

Keyserlijcke Majesteyts aldergenadigste Processe, gevelt over Nicolaes Gulich, Hooft-Rebel.

NAdemael men uyt het in Keyserlijcke Commissie over de Stadt Keulens oproer gevoerde Inquisitie en Executie-proces bevonden heeft, dat de tegenwoordige in den Jare 1685 alhier tot Mulheym den 11 Augusti gedeclareerde *Aechter, Nicolaes Gulich*, geweesene Borger en Lint-kramer binnen Keulen, de Hoofd-Rebel ende Aenvoerder der geheele seditie van het begin is geweest, en daer by hartneckig gebleven, ende van sijne veelvuldige voornemen en hooghstraf bare onderhandelingen in alle deele overtuycht is geworden: in wat maniere namelijck deselve onder alle Oproermakers de Aenvanger, Voorganger en Directeur is geweest; op de publijcke Straten, Markten en andere Vergaderingen, opentlijck uyt het Verbont en Transfix ('t welk de Hoofd-wet der Stad begrijpt) voorgelesen, ende dickmaels gepredickt, en de selve op een verkeerde maniere uytgeleyt, daer door het gemeene onwetende volck vervoert, en in dwalinge, oock in haat tegens de Magistraet, gebracht, niet alleen veele groote-schadelijcke voor- en aenslagen op de Gilde-kamer mondelijck en schriftelijk geproponeert, maer oock anderen daer toe opgehitst heeft, gelijck soodanige arglistige raedslagen meer in sijn Brieven en Geschriften begrepen zijn, welcke daer toe hebben gestrekt, om den Kamer-Raed af te schaffen, en een Protector op te werpen, welcke de macht soude hebben, van het Gemeen na sijn believe te versamelen, ondersoeck over den Raed te doen en deselve na zijn goetduncken heel of ten deele af te setten; gelijck hy dese sijn intentie met der daed heeft bekrachtigt, hem des Overheydts Regiment in de Stad, als een Præses Provintiæ, onder den naem der gantsche Burgery, boosaerdig op een valsche wijse toegeëygent; de Stadts-poort na sijn believen open en toe laten doen; het Woort of de Leuse selver mondeling en schriftelijck uytgedeelt; oock anderen van zijn Aenhangers geauthoriseert, om sulcks te doen op zijn authoriteyt; alleen de Stucken op de

Raedts-

Raedts-plaets tegen de Magistraet voor verscheyde Gilde-huysen en Plaetsen laten planten: de heele Gemeente (op straffe) genodigt, om op de Marckt-plaetse met haer Geweer te komen en door sijn aenhangh de heele Stadt in oproer te brengen; het Stadt-huys, Magazijn en Kooren-huys innemen laten, en alsoo sijn Overigheyt, die daertoe verordineert was, op eenmael alle schuldige gehoorsaemheyt, respect en macht ontruckt; tegens de Burgermeesters en Raet, sijne verordineerde Overigheyt, seer verachtelijcke en schandelijcke redenen, om haer te verkleyneren, opentlijck gevoert, en de voornaemste Leden seer bespot en veracht; oock de Overste en Stadts-Commandant heen en weer, sonder eenig recht, sleepen, stooten, en in hechtenis nemen laten; en vorders sig tegen de heelen Raed vermetelijk getoont en gedragen (het welcke is tegen zijn diergeswooren Eedt en Plicht) sijn rechtgekoorene Raeds-heeren uyt haer Sit-plaetse gestooten; de Burgers, die de Keyserlijcke aldergenadigste Commissie gehoorsaem waren en haer daer onder submitteerden, ook Keyserlijke Protectoria aengenomen hadden, aen eer en goet op het alderuytterste vervolgt, verdruckt, de Stadt ontseyt, Neus en Ooren af laten snyden, ja den hals breken, en gedreygt, doot te slaen; tot alle dese onheylen een valsche Legitimatie ofte Volmacht in den naem van alle Ambachten en Gilden gebruyckt: als mede tot bevordering van sijn boos voornemen sich uyt de gemeente Commissarissen opgeworpen: en, dewijl verscheyde Gilden, en die van den Richter selfs, de hun tot authorisatie opgerechte Volmacht niet wilden inwilligen, noch tegen haer Overigheyt deselve versegelen laten, is hy *Aechter* deselve gewapenderhant aengevallen, en heeft met geweldige opsluytingh en verbreking van ysere stercke Slooten, Henghselen en Grendels der Gaffel-kisten, heel tot in de Kerk Godes gevlucht, door sijn geworvene Oproermakers en aenhang de Zegelen verkregen; met desen sijne opgeworpene Commissarissen uyt eygener authoriteyt een Consistory ofte Gerecht op het Gilde-Huys, het Hemelrijck, geformeert; de gevangene Burgermeesters ende Raets-persoonen voor het selve laten bescheyden; hem selven tot een Aenklager, Examinateur en Rechter gestelt, en een yder, na sijn believen en eygen passie, met Geld-boeten gestraft.

En onder valsche schijn, van soodanigen Volmacht, de Keyserlijcke meenigvuldige Mandaten, Waerschouwingen, Afradingen en Dreygingen noyt gehoorsaemd; daer en tegen sig voor en na tegens de Achts-verklaringe, tot op dese tegenwoordige uur, heyloos en onverantwoordelijcker wijse gestelt; willende oock noch de Keyserlijcke alderhoogste Jurisdictie over zijn Persoon niet erkennen: oock mede tot hanthaving sijnder aengevaerde seditie alderhande onredelijcke wegen en middelen aengegrepen; ons, de Keyserlijcke aldergenadigste Commissie geëludeert; de selve voor het gemeene Volck van valsheyt beschuldigt, en datse door onwaer bericht des Keyserlijcken Heeren Afgesants verworven waer; daer by te weeg gebracht, dat door verscheyden Gaffelen-besluyt den Edl. Keyserlijcken H. H. Afgesant, binnen vier-en-twintig uuren uyt de Stadt te vertrecken, verwesen is geworden; de H. H. Gesubdelegueerden onredelijck, tegen alle rechten, opentlijck met gedruckte Pasquillen doen aentasten; en vor-

der aengesien en niet verandert noch bestraft, dat de hooglosfelijcke Commissie-Secretaris voor den Raedkamer door eenige van sijn Aenhangers tegens 't Keyserlijcke alderhoogste respect vileyn bespat, gestoten ende met woorden geinjurieert is geworden; het onchristelijck gewelt, aen verscheyde Huysen in de Stadt geschiet, moort, plundering, (dat hy wel had kunnen) niet geweerd; over de bekende Daders geen ondersoeck doen noch deselve in straf laten trecken, maer altijt dese moetwil gepresen en voor goet gehouden: Deswegen hy dan, als een Belediger der Keyserlijcken Majesteyt, in des Keyserlijcken Majesteyts en des Heyligen Roomschen Rijcks Acht, als een algemeyne Rijckx-Vyant, is gedeclareert, ende met Lijf en leven, haef en goet ten prooy gegeven. Maer, nadien hy sig oock na sulcke Achts-declaratie in den Raed ingedrongen, en bestaen heeft, sig by het Sindicat-ampt te maintineren, tot dat hy eyndelijck daer over gevangen is genomen, soo zy yder kennelijck, dat tegen de bovengenoemde *Nicolaes Gulich* het van d'Alderheyligste gedachte Keyserlijke Majesteyt rechtmatig Vonnis gevelt, ter oorsaeck der voorgemelde en veele andere oproersche handelingen, tot beschut der Vroomen, hem tot welverdiende straf, en andere tot een grouwelijck exempel, volvoert sal worden, als volgt: Voor eerst de twee voorste Vingers aen de rechterhant op een Block afgehouwen, en voort met den Swaerde ter doot gebracht, het Lichaem op de Galge-plaets tot Mulheym begraven, het Hooft op een Ysere Penne op de Byeren-Tooren in Ceulen gestelt, en alle sijn goederen den Keyserlijcken Fisco toegeordineert, sijn woonplaets ofte behuysinge, (doch behoudens het recht van billijcke Crediteuren, die daer specialiter op gerechtigt sullen wesen,) ter neder geworpen, en gesloopt, en dat deselve plaets nimmermeer bebout sal worden, maer een Pylaer opgericht, op dewelke tot sijn eeuwige schande sijn moetwil en misdaden geschreven sullen worden.

Publicatum Mulheym den 23 February, 1686.

In Keyserlijcke Commissie en Executie-saecken, betreffende Abraham Sax, gewesen Borger en Hantschoenmaecker in Keulen, den 11 Augusti des voorleden Jaers alhier tot Mulheym gedeclareerde Aechter.

NAdemael deselve na uytwijsen der Inquisitions-Acten van het begin des door sijne Mede-Achters *Nicolaes Gulich* verweckte Oproer sig den selven in al sijn gepleegde onheylen tot een Mede-helper heeft gemaeckt, en gerechtelijck overtuygt is geworden; dat hy oock, volgens sijn eygen bekentenis, de geen is geweest, welcke gedachten *Gulich* (als deselve uyt een Eersaem Hoogwijs Raedbevel by de *Sungens* Broeders tot heylsame Burgerlijcke Correctie geset en tot Gehoorsaemheyt gewesen was geworden) van den eersten besocht, dessels Schriften aengenomen, by de Gilden omgedragen en de Gemeente opgehitst, dat sy met groote ongestuymigheyt aen de Magistraet om sijn Restitutie souden dringen, en deselve te wege gebracht: Vorders altijt de Keyserlijcke Commissie tegen-gestaen; uyt het Verbont en Transfix gepredickt; den selven in een verkeerden sin uytgeleyt; der Keyserlijcke Rechten meyning en uytlegging veracht, alleen

leen tot dien eynde, om onder het Gemeen een Tumult (gelijck oock geschiet is) te wercken en het selve in de Wapenen te brengen; daer op de regeerende Burgermeesteren met een groote menigte onbehoorlijck tegen-gelopen; in de donckere nacht Raeds-vergaderinge willen hebben en sigh tot een Commissaris laten opwerpen: Vorder met sijn Mede-Achter en Hooft-oproer-voeder, *Gulich*, het Regiment te samen gedeelt, en van den selven en sijne Mede-Commissarissen de uytdeeling van het Woort ofte Parole en Passen over en aengenomen; Banner-Raed en Magistraet, sijn ordentelijcke Overigheyt, met onbehoorlijck gesoeck, in gevolgh van veel gewapende Lieden, aengelopen; het Woort voor deselve gedaen; daer-en-boven de affettingh des gantschen Raeds, tegen sijn gesvooren Eed, niet alleen in Raed en Besluyt, maer in eygen Persoon, geweldig mede helpen wercken; en, volgens eygene bekentenis, d'arrestering, dreyginge en bestraffinge van de Heeren des ouden Raeds niet alleen toegelaten, maer selve uytgevoert heeft: Vorder dat geseyde *Abraham Sax*, om haer maer een geringe Gevangenis te vergunnen, van der gearresteerden Huysgenoten Geldt geperst; als een gemeende en opgeworpen Commissaris sig in den Raed ingedrongen; tegen Keyserlijcke Mandata Cassatoria en Verbodt sulcke sijne Sittingh in den Raed tot des Achters Declaratie gecontinueert; oock na de Publicatie den Raed niet willen quiteren; op het Raedhuys met Pistolen, op beyde zijden gewapent, verscheenen, om die Heeren, welcke hem met sijne Mede-achter, *Gulich*, niet toevallen wouden, te intimideren; by allen Aenloop geweest; in specie op den Heyligen Pinxter-dagh des morgens omtrent vier uren den Trommel gerbert, de Stadt doorgeloopen, en de Gemeente in de Wapenen gebracht; de Plundering in de Stad Ceulen, daer oock een Bannerheer doot geschoten is geworden, voor goet en aengenaem gehouden; dat na den bekenden Dader (gelijck hy wel doen kon) in 't minst geen ondersoeck gedaen noch den selven tot sijn straf gevordert is; het bespottelijck Gaffel-besluyt tegens Keyserlijcke Commissie en de Heeren Afgesanten, soo veel in hem is geweest, niet alleen op sijn Gilt, maer oock op anderen, helpen uytwercken; eyndelijck, by alle (gedurende den tijt van dit langdurige Tumult en Oproer in Ceulen) groote Onheylen en Mishandelingen selfs tegenwoordig over en aen geweest, sijn Medeachters, *Gulich*, onverantwoordelijck wedervaren, met eygen Oogen aengesien, en evenwel van den selven niet willen afwijcken, noch des Keyserlijcken aldergerechtsten Mandaet gehoorsamen, maer sig moetwilligh in de Keyserlijcke en des Heyligen Roomsen Rijks sware ongenade gestort heeft. 't Welk, alles bekent zijnde, sal het tegen hem meergemelde *Abraham Sax* gevelde Vonnis voltrocken, en deselve, om de geseyde Excessen en Moetwille, als een Medehelper tot Oproer en een Meynedige Tumult-maker, en wegens sijn begane Laster ende versmading des allerhoogsten Keyserlijcken Majesteyts, den Scherprechter overgelevert werden, en op de Gerichts-plaets, tot sijn welverdiende straf en andere tot een exempel, het Hooft afgehouwen en met den Swaerde van 't Leven ter Doodt gebracht werden, sijn Lichaem op de Galge-plaets by Mulheym begraven, het Hooft op een Staeck op St. Cuniberti Tooren in Ceulen geset,
 de

de Goederen geconfisqueert ende de Kinderen de Stad Ceulen voor Eeuwigh ontſeydt.

Publicatum Mulheym den 23 February, 1686.

Keyſerlijcke Commiſſie en Executie-Saecken tegens Anthony Meſthovius, Gedeclareerde Aechter en geweſene Burger en Droogh-Scheerder.

DOordien deſelvige deſen oproeriſchen handel ende quade raedtſlagen met *Gulich* en *Saxen*, ſijn mede-vechters, van 't begin mede bygewoont, niet alleen op ſijn Gild, maer ook op andere Gilden, de ſelve onredelijcke argerlijcke oproer uytgewerckt, en promoveren helpen; de Trommel geroert, en ſelfs op de Straten uytgeroepen, dat de Burgers haer op de Gaffel met geweer begeven ſouden, ende alſoo de tumult (ſoo veel hy kon) vermeert; by den aenloop des Raeds mede voor en by geweeſt; by het innemen van 't Wapen-huys het Rott der Oproerders aengevoert; by de geweldige aenval des Ceurvorſten Grachten en Schepen op de Dranck-ſtraet mede geweeſt, daer ſelve Wacht geſtelt en geordineert; op de Smits Gildt mede over en aen geweeſt; door opentlijcken uytroep al de geene, die mede plunderen wouden, de groote Burgerſchap ſonder gelt belooft; ſelver in perſoon twee uuren by het plunderen geweeſt; hem in alles na de voornoemde Achters, *Gulighs*, wil en bevel gevoegt; ſig, als een Gedeputeerden na Lints, mede aenſtellen en erkennen laten; des Keyſerlijcke aldergereghtichſte Commiſſien altoos tegengeſtaen; de hem ten beſten van de H. Keyſerlijcke Afgeſant mondelijck gedane waerſchouwingh en afmaninge veracht; op ſijn Gild met de hulp van ſijn aenhang 't ſoo verre gebracht, dat ſy de Keyſerlijcke Commiſſie niet wilde aennemen, maer, den Keyſerlijcke Afgeſant binnen 24. uuren uyt de Stadt te wyſen, is beſlooten geworden; met dit beſluyt na andere Gilden gelopen, en der ſelver Gaffel-beſluyt tot diſreſpect des Roomſchen Keyſerlijcken Majeſteyt en des Keyſerlijcke Commiſſie uytgewerckt (waer door hy groot vermogen en authoriteyt by het onwetende gemeene Volck verkregen heeft) hem altoos tegen des Keyſerlijcke aldergenadigſten Mandaten gekant, oock na dat hy ſelve tot Lintz door des Keyſerlijcks Gerechts-Mandaet geinſinueert is geworden; en naer ſijn wederkomſt van het oproeriſche voornemen niet af geſtaen, maer in zijn booſe handel gecontinueert, en hem werckelijck den 11. Auguſtus voorleden Jaer in den Acht verklaren laten heeft: en, of wel ook tegen deſelve, om deſe ſijne ſware fouten en misdaden, een gerechtig oordeel des doodts voltrocken kon werden, ſoo wert echter die bekende Lyf- en Levens-Straf, uyt genadige en daer toe bewegende oorſaken bemiddelt en verandert, dat hy aen den Scherp-rechter overgelevert, en met Roeden gegeeſſelt ſal worden door de heele Vryheyt van Mulheym den Rijn af, en dat hy uyt de drie Aerts-Bisdommen en Ceurvorſtendommen, Mentz, Trier en Ceulen, en de twee Hartoghdommen, Gulick en Berg, en de Stadt Ceulen, voor eeuwigh gebannen ſal zijn.

Publicatum Mulheym, den 23 February, 1686.

Om:

Om dese Vonnissen aen te hooren / wierden de drie Misdadigers uyt haer Gevangenis voor de Keyserlijcke Commissarissen gebracht; maer Gulich was soo verwoet / dat hy sigh niet ter doot wilde bereyden en ront-uyt seyde / met geen Papen te doen te willen hebben; dat hy / doe men hem op een Kar na 't Logement van de Commissarissen voerde / den gantschen wegh over op sijn rug bleef leggen / sulcks / dat vier Soldaten / die by hem waren / wat moeyte sy deeden / hem niet recht op konden doen sitten / en dat / doe hem sijn Misdaden en te wachten Straf voorgelesen wierden / hy alles / van 't begin tot het eynde / ontkende / en de Commissarissen verscheydemael heete liegen; doch / doe hy ten selven dage by 't Schabot quam / versocht hy / van de Kar gelaten te werden; biechte / communiceerde / song het Te Deum Laudamus en andere Roomsse Gesangen overluyt / en wiert / soo 't scheen / wel getroost / daer op de twee voorste Vingers en 't Hooft afgeslagen. Sachs / die vry besadigder was en sig altijt wel bereyt had / volgde hem; voerde / sonder eenige ontroering / een deftige Redeneringh / en versocht aen den Scherprechter / hem spoedig te rechten; doch 't laetste misluckte; want d'eerste slag van het Swaert trof hem in 't Hooft / waer door hy / nedervallende / uytriep; ô Jesus! en sette / om sig weder op te rechten / sijne beyde Handen op 't Schabot / en kreegh daer na noch verscheyde slagen in sijn Neus / Ooren en Schouders: over welck quaet Recht de Scherprechter eenigen tijt gevangen geseten heeft. Hare Hoofden wierden op twee Toorns van de Stad gestoken; en de vier Kinderen van den laetsten deede men terstont uyt Ceulen vertrecken. Mesthovius geesselde men gantsch Mulheym uyt / en verbood hem / t'eeniger tijt binnen het Gebied der Stad te komen. Weynige dagen hier na wiert het Huys van Gulich omver geworpen / ter Eeuwiger Gedachtenis de Pilaer op de Gront van 't selve opgerecht en sijn Vonnis daer op gegraveert. Dr. Juden ende noch eenige andere wierden de Stad ontseydt / ende aen de afgesette Magistraets Personen bevolen / en d'onwillige oock met verkopingh harer Goederen gedwongen / alle de Tractementen / die sy gedurende haer Regeeringh genoten hadden / weder uyt te keeren. Dit zijn de Vruchten en het ordinaris Loon / welcke alle Oproer / Muyterey en Gewelt / de Wettelijcke Regenten aengedaen / na haer slepen.

Den 5 Maert overleed de Prins van Mourbach / eerste Minister van den Ceurvorst van Ceulen; en drie dagen te vooren de Gravinne Weduwe van Hanau / Sybilla Christina.

In Wijnmaent vergunde sijn Ceurvorstelijcke Doorl: op het aenhouden van den Heer van Bilderbeeck / haer Hoog Mog: Resident / dicht onder de Muur van Ceulen aen de Gereformeerden een Plaets tot begravingh harer Dooden: Maer 't versoeck van den Ceurvorst van Brandenburgh en den Landtgraef van Hessen-Cassel / omtrent deselve tijt in seer ernstige termen aen de Magistraet van Franckfort gedaen / om aen de Gereformeerden een Kerck binnen haer Stad toe te staen / wiert / alsoo de Lutherse haer inbeelden / dat sy in hare Koophandel merckelijck daer door vernadeelt souden

werden /

werden / en de Pfarheeren op de Predickstoel ongemeen hevigh daer tegens uytvoeren / rontuyt afgeslagen.

In November verbrande te Straetsburgh de Cancelery en de Stads en Voogdys Gericht-stoven met alle de Protocollen / Documenten / &c. / die daer in gevonden wierden.

De Coningh van Vranckrijck liet door den Nuntius te Weenen van den Keyser / en door sijn Plenipotentiaris te Regensburgh door een Memoriael / den 12 van Lentemaent overgelevert / van de Rijcks-vergaderingh een Verklaringh versoecken; Dat het genome Besit van den Ceurvorst van de Paltz de Pretentien van de Hertoginne van Orleans niet verhinderen soude; met bytvoeging / dat men, soo men hem hier in niet te wille was, voor geen Verbrekingh van den Stilstant, die hy wilde nakomen, soude konnen aennemen, soo hy genootsaeckt wiert, sigh selfs vergoedinge te besorgen; en ontfingh de volgende Antwoorden:

Decreet voor den Cardinael Nuntius Bonvisius.

UYt den Naem van Sijn Keyserlijcke Majesteyt wert aen sijn Eminentie, den Cardinael Bonvisius, op desselfs Vrage en Instantien; Of volgens de Wetten van 't Rijck, iemant de Successie van een Leen pretenderende, door 't niet in besit nemen van dien binnen een Jaer en Dagh van 't Beneficium Possessorium verstoocken werdt? goedertierentlijck geantwoordt, dat de Wetten van 't Rijck in dit Stuck van 't Gemeene Roomsse en Leen-recht niet verschillen, en dat iemant, de Successie van Leenen van 't Rijck en andere Goederen door een betamelijcke weg pretenderende, tegens den Verweerder, die in 't nemen van 't Besit hem voorgekomen is, sijn Actie instituëren, en oock na 't verloop van Jaer en Dagh alle de Rechten, in Possessorio & Petitorio Jure communi vast gestelt, gebruycken kan; maer dat, indien iemant, de wegen van 't Recht en competente Rechtsplegingе verwerpende, sig selven rechten en in de Possessie, van een ander aenvaert, op eygen Authoriteyt en feytelijck stellen wil, hy van sijn Recht vervalt, en daer-en-boven noch andere straffen, na de qualiteyt van d'omstandigheden, incurreert. Weenen den 10 Maert, 1686.

Besluyt van de drie Rijcks-Collegien van den 22 April, 1686.

NA dat men niet versuymt heeft, de respective Conincklijcke Fransse en Ceur-Paltze Memorialen, den 12 Maert laetstleden en den 19 deser gedicteert, in behoorlijcke deliberatie te brengen, is in alle drie de Rijcks-Collegien besloten en 't daer voor gehouden, dat aen den Conincklijcke Franssen Plenipotentiaris van wegen het Rijck verklaert sal werden, dat d'Annua Possessio noch sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyt van de Paltz tot voordeel, noch haer Hoogheyt, de Hertogin van Orleans, tot nadeel toegereeckent sal konnen werden.

In 't laetst van Maert overleed de Ceurvorstinne Douariere van de Paltz/ Charlotta van Hessen/ te Heydelberg: Sy was de Dochter van Willem V, Landtgraef van Hessen-Cassel/ en Emilia-Elizabeth van Hanau/ in het Jaer 1627 geboren/ en met den Ceurvorst Palatijn/ Carel Lodewijck (by wien sy den Ceurvorst Carel/ voorleden Jaer overleden/ en Charlotta Elizabeth/ tegenwoordigh Hertoginne van Orleans/ gewan) in den Jare 1650 getrout.

Voor waer wert verhaelt/ dat omtrent desen tijt een Jesuijt/ als een Spoock toegetakelt/ den tegenwoordigen Ceurvorst van de Paltz verscheenen is/ ende hem tot het vervolgen van sijne Onroomsse Onderdanen heeft soecken te bewegen; van 't welcke ons het onderstaende Bericht ter hant gekomen is:

DE Ceurvorst van de Paltz, eenige dagen melancolijck geweest zijnde, nam tot sijn vermaeck 't divertissement van de Jacht, en wiert, weder ten Hove gekomen, door sijnen Oversten Jagermeester, Vinniger, afgevraegt, wat sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt mocht schorten? maer bleef noch eenige dagen in deselve termen: waer op den Heer Vinniger soo wel, als andere Heeren, scherper aenstonden; doch niets tot antwoort kregen, als swaer suchten en stil suffen, tot dat hy, eens alleen zijnde, op nieu door den Heer Vinniger aengebeden wiert, sijn quael t'uytten; waer op sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt seyde, dat hy eenige nachten door een Gesicht in sijn Slaep-kamer ontrust was geworden: Vinniger vraegde, of 't een Engel of Duyvel was, en waerom 't quam? De Vorst versuchte en sweegh; doch borste, na langh perssen, eyndelijck uyt: *Dat hem een Langen Engel met een wit Kleet aen eenige nachten had komen waerschouwen, dat, by aldien hy alle de Ketters niet uytroeyde, God hem soude straffen; en op andere nachten, dat de Duyvel, soo hy langer uytstel nam, gereet was tot het uytvoeren van de straf; en dat sijn Oud-Oom, hoogl. Memorie, oock van God gewaerschout, de straf door haer te vervolgen ontgaen was.* Vinniger liet hem hier op ontvallen: *Genadigste Vorst, is 't anders niet? Ik wil dien Duyvel of Engel wel doen retireren.* De Vorst antwoorde met deselve versuftheyt; *dat hy niet wist, wat hy seyde; dat men soo Goddeloos noch temerair niet most zijn, en dat hy dit met sware straf wel soude konnen betalen;* Doch Vinniger, genade van den Ceurvorst over sijne instantien biddende, versocht meer en meer, *dat hy in de Slaep-kamer van den Vorst vernachten mocht; dat hy sig licht voor soo een Voorval versekert hielt; dat de Vorst sig selven ongelijck deed, van om soo een Duyveltje te suchten; dat hy genegen was, sijn Leven, Goet en Bloet tot 's Vorsten dienst te employeren; maer dat hy, Luthers zijnde, geen Paepse Duyvels ontsag.* De Ceurvorst stont, door dit aenhouden bewogen, Vinniger sijn versoeck toe; welcke sig de volgenden nacht in 's Vorsten Slaep-kamer achter 't Ledekant in het Duyster verstack. Omtrent middernacht quam door een geheymen Deur insluypen een Figuur, met lange Klederen bedeckt, dat dese woorden uytgalmde; *Ceurvorst, Ceurvorst, roey de Ketters uyt, of de straf nadert u:* Vinniger schoot aenstonts op het Figuur toe, 't welck, iemant aen sijn Lijf voelende, poogde t'ontsluypen: maer Vinniger greep te felder en seyde; *t'Sa Gy Duyvel, segt, wie Gy zijt, of Ik*

ſteeck U in uw Duyvelſſen Huyt; waer op hy hem met ſijne Hertsvanger op twee plaetſen ſwaerlijck quetſte. 't Gerucht deed den Ceurvorſt opwaken; en, dewijl de gevatte Duyvel om Lijfs-genade bad en voor een Jeſuijt bekent wiert, hielp men hem terſtont wegh. De Jeſuiſen hebben alle mogelijcke middelen bedacht, om dit Voorval te ſuſſen, en den Ceurvorſt liet 6 dagen daer na emaneren een Placcaet, by 't welcke op pœne van 1000 Rijcksds. verboden wiert, van die materie te ſpreken; doch verkoor echter den Heer Vinniger aenſtonts tot ſijn Geheymen Raed.

Omtrent deſelve tijt wiert buyten Wirtembergh een Paep, die een Lutherſe Boer verſcheyde reyſen in ſijn Arbeyt geſtoort en met Bont Toeſtel, Hoorns op 't Hooft, &c. eyndelijck aengegrepen had, van den Boer doot geſlagen en aen 't Gerecht, dat hem van de Manſlag vry verklaerde, vertoont.

Naderhant lieten de Jeſuiten, om deſe Voorvallen te verduyſteren en by niemant geloof te doen vinden, een lange Deductie in 't licht komen.

In Vranckrijck holde de Vervolging van de Gereformeerden na 't vernietigen van 't Edict van Nantes met ſoo loſſen Toom, dat men haer dwongh, goetwilligh of met gewelt door Dragonders en diergelijcke onhebbelijcke Bekeerders, niet alleen tegen haer Gemoet een Religie, die ſy min Schriftmatig in allen deelen bevonden, als die ſy verlaten moſten, t'omhelſen; maer oock daer-en-boven de Kerck en Plechtelijckheden by te woonen; op haer Dood-bedde leggende, de Sacramenten op de Roomſſe wijſe t'ontfangen; hare Kinderen, op dat ſy te vaster in de Gronden van de Roomſſe Kerck onderweſen mochten werden, by andere te beſtellen; alle die geene, die oyt Gereformeert geweeſt waren, uyt haer dienſt te ontſlaen, en den 16 van Louwmaent, met Flambeauwen in de Hant en met Soldaten, Dragonders en Rachers van de Stad omringt, een plechtelijcke Ommegang 't gantſche Coninckrijck door tot Dancksegging voor hare Bekeering te doen: Die de Sacramenten en den Prieſter te hooren weygerden, wierden, overleden, naeckt ontkleet, langs de Straten van hare Woonſteden geſleept en de Honden voorgeworpen; en die door Verſamelingen en Byeenkomſten mijnen maeckten, van noch luſt tot de ſuyveren Godsdienſt te hebben, verwees men, de Mannen op de Galeyen, en de Vrouwen in de Kloosters. Men verhaelt, dat den Coning, eens uyt de Miſſe komende, tegens den Hertog de la Force (die langh, maer niet tot den uyteynde toe, ſtantvaſtig gebleven is) geseght ſoude hebben: Rooms of Rebel. Ende, om niet langh te zijn, ſullen wy een Verhael van 't geen omtrent deſe gewaende Bekeering te Metz voorgevallen is, door een Inwoonder dier Stad aen een ſijner Vrunden buyten 's Lants geſonden, hier laten invloeyen.

MYN HEER:

SOo als ick deſe regulen aen U E. beginne op te ſtellen, valt my de Penne uyt de Hant, en de expreſſien manqueren my, om U E. een Verhael te maecken van ſoodanige verſchrickelijcke Onheylen, dewelcke geen verſtant machtig is, ſigh te konnen verbeelden. Men heeft ons ſoo dickmaels met Dragonders

gonders gedreygt gehad, dat sommige onder ons, haer flatterende met ydele hope, oversulcks seyden, dat sulck quaet ons niet soude overkomen; maer de droevige uytkomste, dewelcke wy beginnen te sien ende te gevoelen, heeft niet, dan al te wel, doen sien, dat sy hun bedrogen. Ick weet niet, of de ontsteltenisse van mijn Gemoet en de gevoelige ontroeringe van mijn Hert my konnen toelaten, om U E. alhier een Vertoogh te maecken van 't geen 'er gebeurt is: Daer zijn soo veel verscheyde omstandigheden, dat het niet mogelijck is, deselve in een betamelijcke ordre by-een te brengen; en, doordien ick confuys ben, sal oock het geene ick schrijve daer van baerblijckelijcke Preuven komen te geven. Monsieur de Charrouel, onsen Intendant, heeft in 't begin van de voorleden Maent July een reys na het Hof gedaen; hy hadde te verstaen gegeven, dat hy aldaer om sijn Affaires ging; daer van daen is hy weder gekomen op Donderdag den 22 Augusti jongstleden; 's Vrydags ontfingh hy de Ordre van het Hof tot Nancy, ende des anderen daeghs, den 24 van deselve Maent, is hy tot Metz gekomen met den Heere Grave van Bissy, Luytenant Generael van de Provintie: Daer waren tot Metz twee Regimenten Cavallerye in Guarnisoen, den Royale Dauphin en den Dauphin, en drie Battaillons Infanterye van de Regimenten van Avergne, Prigot en Vermandois: Den 26 van deselve Maent Augusti heeft men 'er het Regiment Dragonders van Pissonnel doen binnen komen, 't welck de Bekeeringe in Languedocq en Guienne gedaen heeft, en den 27 heeft men de Sergeanten van de Stad ten vijf uren des ochtens by de principaelste Hoofden van de Familien, die van de Religie waren, gesonden, om haer van wegens den Grave van Bissy aen te seggen, van sigh dien selven dagh 's morgens tusschen acht en negen uren op het Stadhuys te laten vinden: men heeft sulcks moeten gehoorsamen: de Vergaderinge bestont uyt 130 of 140 van de meest-aensienelijckste. Den Heere Grave van Bissy was daer gekomen, vergeselschapt met Monsieur le Roy, Monsieur den Intendant, Monsieur den Luytenant du Roy ende eenige andere Persoonen van qualiteyt, en onder andere ook Monsieur Pinssonol: Aldaer heeft den Graef van Bissy haer aengeseght, dat hy een ordre van den Coningh hadde ontfangen, by dewelcke sijn Majesteyt verklaerde, dat, hy haer omtrent thien Maenden tijt gegeven hebbende, om hun tot de Roomsche Kerck te begeven, sy haer plicht niet hadden gedaen, noch daer omtrent betoont, dat sy eenige erkentenisse van die goetheyt waren dragende; ende dat hy nu wilde, dat sy haer alle binnen 24 uren Catholijcken souden maecken: waer by hy noch, als van sigh selven, quam te voegen, dat sy geen andere zijde hadden te kiesen, dan van te gehoorsamen, of dat sy anders door inlogeringe van Soldaten op discretie daer toe souden gedwongen worden, die sy daer-en-boven souden moeten betalen, ende dat die deselve rigoreusheyt souden gebruycken, die sy op andere Plaetsen gebruyckt hadden: niemant heeft daer op aenstonts verklaringe gedaen; en de Vergadering is alsoo met een groote neerslachtigheyt gescheyden. Ten selven dage ten 4 uren tegens den avont heeft men Corps de Guardes in alle Plaetsen van de Stad gemaeckt en Schiltwachten op alle de uyteynden en hoecken van de Straten gestelt, dewelcke die geene, die gingen en quamen, ophielden, en, die

met eenige Packjes of Goederen geladen waren, deselve afnamen; en door dat middel is'er groot verlies geschiet: men heeft met deselve rigeur den geheelen nacht en d'andere volgende dagen gecontinueert. Den 28 is 'er een groot getal gegaen na het Bisschops Huys, om hare verklaring in handen van den Bisschop van Metz te doen; selfs die van de principaelste hebben den aenvang gemaeckt, dewelcke van een seer groote quantiteyt van andere wierden gevolgt, sulcks, dat sy daer by menigte naer toe gingen; 't geen den Heere Bisschop heeft bewogen, om den Heere Grave van Bissy te adverteren, de uytdeylinge van de Logementen op te schorten, dewelcke den selven dagh ten acht uren 's morgens mosten gegeven worden: en men heeft met'er daet sulcks uytgestelt tot vier uren naer de middagh, wanneer men voorts de Dragonders by 6, 8, 10, 12, 15 en 18 ingebracht en des anderen daegs by 15 en 20 verdubbelt heeft: Veele hebben 't heel op d'eerste inlogeringe opgegeven, die wel het grootste getal quamen uyt te maken; d'andere hebben niet geteeckent, dan naer de tweede inlogeringe; andere naer de derde, ende andere op de dreygementen van de vierde. Men heeft de Dragonders sonder Officiers geplaetst, om haer een veel grooter licentie te geven; en, om dat sommige Particulieren haer Huysen verlaten en hun in 't Quartier van hare Vrunden geretireert hadden, heeft men deselve veel stercker inlogering gegeven, dewelcke in weynig uren al den Voorraed geconsumeert en al de Meubelen van het Huys verstroyt heeft. Sy hebben deselve Uytsporigheden, Geweldenaryen, Barbarischeden en Onmenschelijkheden gepleegt, die wy uyt de Verhalen afnemen, dat anderwaerts geschiet zijn. Eene van hare manieren, om de Menschen te tormenteren, bestont daer in, om stracks den Man van sijn Vrou af te scheyden, en alsoo oock de Kinderen, en d'een onder en d'ander boven te plaetsen, ten eynde sy haer het middel souden benemen, om malkander te versterckeN, en d'een d'ander te vertroosten. Ende alles was stracks in 't Huys ten besten, 't zy Kamers, Cabinetten, Koffers, Schaprayen, Kelders of Solders. Sy hielden de Luyden over-eynde, sonder haer toe te laten, dat sy saten. Sy omringhden haer, en bliesen haer den roock van den Taback, die sy in haer Pijp stopten, in de Neus. En, siende, dat het selve aen sommige geen groot ongemack genoegh toebracht, branden sy Swavel, en hielden de Handen van het Volck vast, op dat se haer Neus niet souden konnen toehouden, terwijl sy selfs genootsaeckt waren, de hare te stoppen. Sy beletteden de Luyden t'eenemael, te slapen. Sy staecken sommige Trechters in de Mont, om Wijn daer door te gieten en deselve te doen bersten. Sy dwongen andere, een Ey in haer Hant te doen koocken, tot dat het hard was. Men heeft een quantiteyt seer eerlijcke Weduwen, die van qualiteyt waren, aen de moetwil van 30 Dragonders overgegeven gesien, die Verloochteningen, Vervloeckingen en afgrijsselijcke Blasphemien alle oogenblicken met de vuylste, vileynste en infaemste woorden uytbraeckten, slimmer, als de Duyvels souden konnen smeden. Sy trachteden naer hunne Eere met een Beestelijckheyt, die schrick geeft. Sy lichteden de jonge Vrouwen en Dochters den Rock op, en deden alle pogingen, om se te verkrachten; en, als deselve haer met al haer kracht verweerden, staecken sy de Vingers in haer natuurlijcke

Deelen;

Deelen : aen de oude Vrouwen lichteden ſy insgelijcks de Rocken op; en troc-
ken aen ſommige, d'eene voor en d'andere naer, het Hair uyt hare ſchamele
Deelen. 't Is te gering, om van de exceſſen in de Levens-middelen te ſpreken;
ſy conſumeerden in minder, als niet, alle den Voorraed van de Huyſen; ſy bedor-
ven meer Hooy, Kaf en Haver in eenen dagh, als'er voor vier Maenden
van noden ſoude geweeſt zijn voor het getal der Paerden, die ſy hadden. Na
dat ſy haer verſadight hadden van Hoenderen, van Duyſjes, van Snippen, van
Haesjes en van alle ander uytgeſocht Wiltbraet, dwongen ſy hare Waerden,
om haer drooge en vochtige Confituren, Roſolis, Chocolaet en al, 't geene ſy
maer bedencken konden, te verſchaffen. Indien door het goede onthael, of door
macht van Gelt, ſommige middel vonden, om ſe wat te verſachten, ſoo gaven
de Officiers, die ſulcks quamen te vernemen, hondert Rotting-ſlagen aen de
Dragonders, en dat om dat ſy hare Waerden niet wreet genoeg tormenteerden:
En de Dragonders waren door dien ſelfs gedwongen, alle ſoorten van gewelt te
gebruycken, uyt vreeſe, van door hare Officiers qualijck getracteert te ſullen
worden. Men dede alle dagen openbare uytroepinge by Trommelſlagh op de
Plaetſen en Kruys-ſtraten, waer door aen alle die geene, dewelcke ſommige
van de Religie of der ſelver Meubelen en Effecten in hare Huyſen genomen had-
den, belaſt wiert, deſelve voor den dagh te brengen, op ſeer groote Gelt- en
Lijf-ſtraffen; 't welck een groot getal bevreeſt maeckte. Als men over Straet
ging, hoorde men het geroep van die geene, dewelcke door de Dragonders ge-
tormenteert wierden, om hulp ende byſtant; maer niemant kon noch durfde
in de Huyſen gaen: Men heeft aen ſommige den ſelven dag de inlogeringe ver-
dubbelt, om ſe te nootſaecken, van het te eerder op te geven; en alles is met ſoo
groote ongeſtuymigheyt gedaen geweeſt, dat het even, als een Vloet, was, de-
welcke alles, dat hem voorkomt, door ſijn ſnelheyt opvat en mede-ſleept; al-
ſoo oock zijn ſy alle gevallen, en daer is niemant overgebleven, als eenige Vrou-
wen, Dochters en Dienſtmaegden, die ſig hier en daer verborgen hebben, en
na dewelcke men t'aller uren ſeer ſcherp onderſoeck doet, met bedreyginge, van
ſware ſtraffen tegen die geene, dewelcke deſelve ophouden: daer zijn'er echter,
die in de Gevangeniſſe geſet zijn, na dat ſy door de Dragonders zijn geruineert
geworden; en onder anderen een bejaerde Dochter, genaemt Johanna du Clos,
van een eerlijcke Familie; Monſieur de Main Villers, Edelman uyt het Lant
van Chartrain, dewelcke een Dochter van een Edelman van Metz getrouwt
heeft, deſſelfs Huysvrouwe en eenige andere; deſelve ſit tegenwoordigh in het
Caſteel gevangen. Het is verwonderlijck, dat een geheel Volck van de Religie
ſigh alſoo aen het gewelt der Vervolginge heeft opgegeven, ſommige door de
dreygementen, en de andere door de effecten: Het exempel van d'andere Steden
van het Coninckrijck is daer inne uyttermaten ſchadelijck of beſmettelijck ge-
weeſt, ende niet-te-min het beſte gedeelte van die geene, die haer opgegeven
hebben, ſouden volſtandighlijck de doot geleden hebben, by aldien ſy aen de-
ſelve waren voorgeſtelt geweeſt: Het is ſeecker, dat'er een oneyndig getal van
goede Zielen zijn, waer inne de vreeſe Gods en de ware Godſaligheyt geheel

 blijckelijck

blijckelijck is, dewelcke echter met d'andere overstolpt zijn; en sommige nemen daer op reflectie, en achten, dat het geen apparentie heeft, om te geloven, dat Godt soo veele Gelovigen in de Provintien en in de Steden van het Coninkrijck aen een geheel verderf soude willen overgeven, schoon dat hy deselve aen hare swackheyt en ontstantvastigheyt overgegeven heeft. Roept voor ons in het generael sijne Barmhertigheyt aen, bid ick U E:, en voor my in 't bysonder, die altijt onophoudelijck zijn sal, Mijn Heer,

Uw Ed. ootmoedigste en gehoorsaemste Dienaer

Vrydagh den 6 September, 1686. N. N.

Op hoop van eenige verlichtingh voor dese Menschen te weegh te brengen / sont den Ceurvorst van Brandenburg een Brief aen den Coning van Vranckrijck; maer kreegh alleen / sonder eenige vrucht te sien / het onderstaende Antwoort.

Copye van seeckeren Brief van sijn Alderchristelijckste Majesteyt, geschreven aen sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburgh, in dato den 6 September, 1686.

MYN BROEDER:

ICk soude met geen ander Prins, als U, my ingelaten hebben over het subject, waer van U E. my hebt geschreven, in 't faveur van mijne Onderdanen van de gepretendeerde Gereformeerde Religie; Maer, om U te toonen de bysondere achtingh, die Ick voor U hebbe, sal Ick beginnen, met U te seggen, dat Luyden, die qualijck tot mijn dienst genegen zijn, onder de Vremdelingen hebben uytgegeven door oproerige Schriften, even als of men in mijne Staten niet onderhielt de Declaratien en Edicten, die de Coningen, mijne Voorsaten, verleent hebben tot voordeel van mijne Onderdanen van de gepretendeerde Gereformeerde Religie, ende die Ick haer selfs bevestigt hebbe; 't welck tegens mijne meeninge soude zijn; want Ick draeg sorgh, dat men haer voorstae in al de Privilegien, die haer zijn toegestaen geweest, ende dat men haer laet leven in een gelijckheyt met mijne andere Ondersaten: Ick ben daer toe verplicht door mijn Coninckllijck Woort en door de kennisse, die Ick hebbe van de Preuven, die sy my van haer getrouheyt gegeven hebben gedurende de laetste Beroertens, waer in sy de Wapenen tot mijn dienst hebben opgenomen en haer met kracht en goet succes gestelt tegens de quade voornemens, die een rebellige Partye gemaeckt hadde in mijne Staten tegens mijne authoriteyt.

Ick sal Godt bidden,

MYN BROEDER, &c.

Eygen Onderdanen en Landen tot veranderen van Religie te noodsaken / scheen noch niet genoegh; maer de Vremdelingen en aengrensende Vorstendommen mosten 't oock ontgelden: Blijcken hier van zijn de genaturaliseerde / en

en selfs ongenaturaliseerde / maer met Fransse Vrouwen getroude / Hollanders / welcke / hoe veel aensoeck haer Hoog Mog: lieten doen / niet alleen de vrye oeffeningh van haer Religie niet mochten behouden / maer oock selfs niet uyt het Rijck vertrecken; en het Prinsdom van Orangie / alwaer men / onaengesien sijn Hoogheyt Souvereyn Prins daer van is / op deselve wijse huys hielt: En / alsoo men sijne Hoogheyt boven dien buyten 't genot van sijne Rechten stelde / versocht den Engelssen Envoyé / den Heer Trumbald / maer vruchteloos / in 't begin van 't Jaer desselfs herstellinge door de nevensgaende Memorie:

Aen den Alderchristelijckste Koningh.

SIRE;

DEn ondergeschreven Extraordinaris Envoyé van den Koningh van Groot Brittannien, aen Sijne Majesteyt hebbende bekent gemaeckt 't antwoort, dat het Uw Alderchristelijckste Majesteyt belieft heeft, hem te doen geven door den Heere Marquis de Croissy over de invasie in de Stadt ende in het Prinsdom van Orange, gedaen door de Troupen van Uw Majesteyt, heeft op nieuw ordre gekregen, van sijne instantien nochmaels te vernieuwen, en den selven seer ootmoediglijck te vertoonen, dat den Koning, sijn Meester, niet, dan met het uytterste ongenoegen, heeft konnen opnemen de disordres en quade handelingen, in het midden van den Vrede aen de Onderdanen van den Prince van Orange gepleegt, t'zedert den intocht van Uw Majesteyts Troupen in de voorsz. Stadt en Prinsdom.

Het is t'eenemael kennelijck, dat soo wel den voornoemden Heere Prince van Orange, als sijne Voorsaten, het voorsz. Prinsdom altijt beseten hebben met alle de Rechten, Prærogativen en Vryheden, specterende tot de Souverainiteyt; Sulcks blijckt by de Tractaten en by de Brieven van Herstellinge, gegeven by de Koningen, uwe Voorsaten, als 't gebeurt was, dat door de wanordeningen van den Oorlog de voornoemde Princen in de possessie van 't voorsz. Prinsdom getroubleert zijn geweest; 't welck mits dien onwedersprekelijck is.

Oock heeft selfs Uwe Majesteyt stracks na de Vrede tot Nimwegen den voornoemden Prince herstelt in de possessie van het voorsz. Prinsdom, en in alle de oude Rechten, Privilegien, Usantien en Prærogativen, tot den selven Staet gehoorende, in gelijcker voegen, als hy van de selve joüisseerde, voor dat hy daer van gedepossideert was door occasie van den Oorlog, soo, als by een separaet Articul van het selve Tractaet is ter neder gestelt.

Den Koning, sijn Meester, klaecht, dat het selve notoirlijck gecontravenieert is; en, willende daer van de moeyelijcke gevolgen voorkomen, in het voornemen, dat hy heeft, van soo veel, als hem mogelijck is, te contribueëren tot de onderhoudinge van de Vrede in het Christendom, ordonneert aen den voornoemden Envoyé expressselijck, aen Uwe Majesteyt te versoecken, van den Heere Prince van Orange te willen herstellen in de possessie van het voornoemde Prinsdom, ende in alle de Rechten van Souverainiteyt, waer van hy

berooft

berooft is, ende ordonneren, dat restitutie sal werden gedaen van de Sommen, de Inwoonders van de voornoemde Stadt en Prinsdom afgeperst, mitsgaders herstellinge van alle saecken in sijn geheel, soo, als die in gevolge van het Tractaet van Nimwegen mosten zijn; Ende, gelijck den Koningh, sijn Meester, soo als hy oock gehouden is, altijdt alle sijn sorgen wil aenwenden tot de onderhoudinge van het selve Tractaet, waer van hy Guarandeur is, soo vertrout hy oock, dat Uwe Majesteyt sijne goede meyningen sal willen secunderen; favorabel antwoorden op de instantien, die hy aen den voornoemden Envoyé geordonneert heeft, in sijn naem te dier oorsake te doen, en in dien deele oock reflectie hebben op een Prince, die hem soo na bestaende is.

Den voornoemden Envoyé hoopt en verwacht van Uw Majesteyt een voldoenende antwoort voor den Koningh, sijn Meester, ende twijffelt niet, of deselve sal na soo veel groote dingen, die hy voor de Vrede, dewelcke als noch duurt, gedaen heeft, oock doen ophouden alle, 't geene de voornoemde Vrede soude konnen troubleren.

Selfs bracht den Heer de Girardin/ soo dra hy/ als nieuwe Franssen Ambassadeur/ tot Constantinopolen aenquam/ te weegh/ dat de Gereformeerde Franssen in Turckyen Rooms mosten werden of van daer vertrecken.

Van alle de Fransse Grooten van de Religie wiert alleen aen den Mareschal van Schomberg en den Heer van Rubigny toegestaen/ d'eerste/ om na Portugael/ en de tweede/ om na Engelant te vertrecken. Andere vaenden voor haer met groot gevaer (alsoo die geene/ die men gevangen kreeg/ in de Kloosters of op de Galeyen gebracht wierden) in ongelooffelijck getal/ in Bedelaers/ Lantlopers en ander gering habijt/ door Ommewegen/ van de Plaetsen/ daer de Wacht/ om op haer vertreck te passen/ gelegt was/ wat afgelegen/ en door behulp van vremde Schippers/ de wegh voor hare vlucht uyt het Rijck na Engelant/ Duytslant en de Vereenigde Nederlantse Provintien/ alwaer sy met opene Armen ontfangen; de Krijgs-Bedienden met eenige Pensioenen/ en de Predicanten in Hollant/ na dat sy door een Synode/ tot Rotterdam gehouden/ behoorlijck ondervraeg waren/ volgens Resolutie van haer Ed: Groot Mog:/ verdeelt/ en de Ridderschap met een/ Dordrecht en Haerlem yder met 7/ Delft met 6/ Leyden en Rotterdam met 8/ Amsterdam met 16/ Gouda met 5/ Gorcum met 3/ Schiedam/ Schoonhoven en den Briel yder met twee/ en de Societeyt van 's Gravenhage met 3 van deselve belast wierden.

Over dese uytroeyingh van de Gereformeerde Religie liet den Paus het Te Deum singen/ en voerde den 18 van Lentemaent in een Consistorie tot lof van den Coningh dese Reden:

WY achten, dat het onnodig is, U L. de voordeelen, die de Christenheyt op de Ongelovigen in de laetste Veltocht bevochten heeft door de Conquesten

questen in Ongaryen, en waer van U L. het geheugen noch niet verloren sult hebben, weder indachtigh te maken: Maer het is nodigh, U L. met weynigh woorden de groote Daden van onsen seer lieven Soon Lodewijck (van welcke den Hertogh van Estrees, sijn Ambassadeur, ons verwittigt heeft) af te malen. Sy verwecken in ons wegens onse toegenegentheyt tot den Coning en tot het seer bloeyend Rijck van Vranckrijck een ongemeene vreugde. God heeft sijn Barmhertigheyt uytgestort, doe hy, aen desen Prins de nodige Macht tot het uytroeyen van de Kettery gevende, sijn gantsche Coninckrijck van een valsche Religie; die in de voorgaende Eeu daer in geslopen was, door Burgerlijcke Oorlogen de Provintien verwoest, ende, het Orthodoxe Geloof trachtende om te keeren, Vranckrijck op den Oever van sijn verderf gebracht had, in seer weynig Maenden verlost heeft. 't Is klaer te sien, dat, soo ras onse lieve Soon de Edicten, welke de Ketterse Rebellen de Coningen, sijne Voorsaten, afgeperst hadden, vernietigt en haer het gebruyck van de Kercken en de vryheyt van byeenkomen verboden had, God de behulpelijcke Hant daer toe geleent heeft, door 't geven van een nieu Hert aen dessels Onderdanen van de gepretendeerde Gereformeerde Religie, om in de Schoot van de Kerck te keeren, en haer van de misslagen, waer in sy het ongeluck hadden, van opgevoet te zijn, te verlossen: En, gelijck d'Yver en de Godvruchtigheyt van den Alderchristelijcksten Coning wonderlijck in dese daet uytgeblончken hebben, zijn wy verplicht, van nu af aen sijn verdiensten dien Lof te laten toekomen, die de Nakomelinghschap, soo meenigmael sy spreecken sal van een Onderneming, die voor hem soo gloryrijk en welckers uytslag soo voordeelig geweest is, hem in overvloet sal geven. Ondertusschen moet men den Vader der Lichten bidden, dat het hem gelieve, het Hert van den Coningh te bewegen, om te volherden in 't gebruycken van sijn Macht tót het besorgen van het welvaren en de vreugde van de Christenheyt.

De Coningin Christina van Sweden had andere Oogen / en verklaerde door 't volgende Geschrift / 't geen sy aen den Ridder Terlon sont / haer gevoelen openhertigh.

Antwoort van hare Koninghlijcke Majesteyt, de Koninginne Christina van Sweden, op den Brief van den Heer Ridder de Terlon.

AEngesien gy begeert, mijn gevoelen te weten wegens de genaemde uytroeyinge der Ketterye in Vranckrijck, ben ick ten hoogsten verblijt, u het selve, over soo groot een voorwerp, te openbaren. Maeckende mijn werck, van niemant te vresen ofte te vleyen, sal ick u rond uyt bekennen, dat ick my niet seer verseeckert houde wegens het gevolg van dat groote voornemen, ende dat ick my daer over niet kan verheugen, als over een saecke, welcke seer nut aen onse Heyligen Godtsdienst soude zijn. Ick sie in het tegendeel veele vooroordeelen te gemoet, welcke, door soo een nieuwe wijse van handelen, overal sullen opgevat werden. Ter goeder trouwe, mijn Heer, acht ghy u wel verseeckert

ſeeckert wegens de oprechtigheyt van die nieuwlijcks Bekeerde? Ick wenſche, dat ſy in eenvoudigheyt aen Godt ende haeren Koningh mogen gehoorſamen; maer ick vreeſe hare hardneckigheyt, ende ſoude niet gaerne op mijne leye willen hebben alle de Heyligh-ſchendingen, welcke die Catholijcken door Miſſionariſſen ofte Sendelingen, die al te ruyterlijck met onſe Heylige Verborgentheden leven, hebben begaen. Soldaten zijn wonderlijcke Apoſtelen; ende ick gelove, haer bequamer te zijn, om te dooden, verkrachten ende ſteelen, als om iemant van gevoelen te doen veranderen; Oock zijn'er verhalingen, aen welcke niet te twijffelen is, die ons verſeeckeren, dat ſy hare Sendinge ongemeen op hare (geſeyde) wijſe volvoeren.

Ick hebbe medelijden met de Luyden, welcke aen der ſelver diſcretie werden overgegeven; Ick beklage ſoo veel geruineerde Familien, ſoo groot getal eerlijcke Lieden, die tot den Bedelſack zijn gebracht, en ick kan, ſonder medelijden, niet aenſien, het gene nu in Vranckrijck wert bedreven.

Ick beklage die ongeluckige, om dat ſy in de dwalinge zijn gebooren? Maer my dunckt, dat men ſig over haer meer behoorde te ontfermen, als haer te haten; Ende, even als ick om het Gebied over de geheele Wereld geen deel aen haere dwalinge wilde hebben, ſoo ſoude ick oock geen oorſaeck van haere ongelucken willen zijn. Ick conſidereer tegenwoordig het Franſſche Rijck, als een ſiecke, welcke men, om te geneſen, Armen ende Beenen affnijd, ende die evenwel door een weynigh gedult ende ſachtigheyt tot volle geſontheyt ſoude zijn gekomen. Doch ick vreſe ſeer, dat dit quaet ſal overgaen, ende eyndelijck doodelijck werden; dat dat, onder de Aſſe verborgene, Vyer ſig t'eeniger tijdt ſtercker, als oyt, ſal ontſteecken, ende dat de vermomde Ketterye gevaerlijcker ſal werden.

Niets is'er loffelijcker, als het voornemen, van de Ketters en Ongelovigen te bekeeren; doch de wijſe, op welcke men dat nu te werck ſtelt, is ſeer nieuw; ende, doordien onſen Heere ſig van die maniere niet bedient heeft, om de Wereld tot het Geloove te brengen, moet ſy de beſte niet zijn. Ick verwonder my, en begrijpe dien yver nochte Staetkunde niet, die mijn verſtant te boven gaen; ende ick ben ten hoogſten verblijt, dat ick die niet begrijpe.

Glooft gy, dat het nu den tijt is, om de Hugenoten te bekeeren, ende van deſelve goede Catholijcken te maecken in een Eeuwe, in dewelcke men ſoo openbaerlijck in Vranckrijck dingen bedrijft, welcke ſtrijdigh zijn tegens het aenſien ende de onderwerpinge, die men aen de Roomſche Kercke verſchuldigt is; als zijnde deſelve de eenige en onverwrickbare grontſlag van onſen Godsdienſt; aengeſien ſy die geene is, aen welcke onſen Heere die heerlijcke belofte gedaen heeft, dat de Poorten der Helle niets tegen haer ſullen vermogen? Onderwijlen is de ergerlijcke Vryheyt der Franſſe Kercke noyt nader tot den opſtant toe voortgeſet geweeſt, als nu.

De laetſte voorſtellingen, door de Franſſe Geeſtelijckheyt geteeckent ende gepubliceert, zijn ſoodanigh, dat ſy niet, dan al te baerblijckelijck, hoope aen de Ketterye hebben gegeven, van in het korte te zegen-pralen; ende ick ge-

loove, dat die ten hoogsten is verwondert geweest, sig vervolgt te sien door die geene, welcke in dat Grondt-poinct van onse Religie Leeringen ende Gevoelens, soo seer met de hare over-een-komende, hebben; Sie daer de krachtige Redenen, welcke my beletten, verheugt te zijn over de soo gewaende uytroeying der Ketterye.

Het belang van de Roomsche Kercke is my, buyten twijffel, soo waert, als mijn leven; Doch het is dat selve belang, het welcke my, het geene nu voorvalt, met droefheyt doet aenschouwen; oock verklare ick u, dat ick Vranckrijck tot soo verre toe beminne, dat ick de verwoestinge daer van beklage. Ick wensche met al mijn herte, dat ick in mijne gissinge magh bedrogen zijn, ende alles eyndigen tot de grootste eere Godts ende des Konings, uws Meesters. Ick verseeckere my oock, dat gy niet sult twijffelen aen de oprechtigheyt van mijn wenschen ende dat ick ben, &c.

Romen den 2 February, 1686.

De Coning van Vranckrijck begon in 't eerst van dit Jaer eenige onpasselijckheyt en ongemacken aen sijn Lichaem te gevoelen / om welcke te verdrijven hy besloot / de Wateren van Barege te gaen gebruycken; maer 't quaet nam soo merckelijck toe / dat de reys most achterblijven en sijne Majesteyt sig den 18 November een Operatie / sonder dat net verhaelt wert / hoedanige/ onderwerpen. Soo langh de Coningh hier van niet gebetert was / wierden gantsch Vranckrijck door Gebeden voor sijne wedergesontwerdinge gedaen / en na sijn Genesing het Te Deum Laudamus tot Dancksegingh gesongen.

Den Hertogh en Mareschal van Feuillade liet te Parijs een Statue ter eere van den Coningh oprechten: Dit was een Koper Beelt van 30 Voeten hoogh / verbeeldende sijn Majesteyt met sijn Coninckljcke Klederen: Een Cerberus lagh aen sijn Voeten: De Victorie stont met d'eene Voet op een Globe/van waer sy oprees/en met d'andere in de Lucht: Sy gebruykte opene Vleugels en kroonde den Coning in 't voor-by vliegen: 't welck men uyt een stuck Koper / dat over de 30000 Ponden woeg / gemaeckt had. De Pedestael was van Marmer/22 Voeten hoog/verciert met eenige neergeboge Lichamen / en aen de vier hoecken met vier Slaven uyt Koper / vergeselschapt met een groot getal Tropheen; oock uyt Koper. Tusschen de neergeboge Lichamen en de Slaven sag men vier groote Kopere Ronden: die van vooren en achteren hadden tot hare Inscriptien de Dedicatie van 't Werck in 't Latijn en 't Frans / en die aen de zijden waren twee Basreliefs met Inscriptien / welcke/ 't geen uytgebeelt wiert/ behelsden: Vier andere Kopere Basreliefs vulden het voorste en achterste gedeelte en de zijden van 't Pedestal / en hadden oock hare Inscriptien. De Fransse / die het oogmerck van 't gantsche Werck uytleyde / was/ als volgt:

AEN LODEWYCK DE GROOTE, DE VADER EN DE LEYDER VAN D'ARMEEN, ALTYT GELUCKIG:

Na 't overwinnen van sijne Vyanden, beschermen van sijne Bontgenoten, voegen van seer Machtige Volckeren aen sijn Gebied, verseeckeren van sijne Grensen door onwinnelijcke Plaetsen, brengen van d'Oceaen in de Middellantse Zee, verjagen van de Rovers uyt alle Zeen, verbeteren der Wetten, uytroeyen der Kettery, bewegen door 't gerucht van sijn Naem de Barbaerste Volckeren, om hem van de Eynden der Aerde te komen eeren, en net schicken van alle Saecken soo binnen, als buyten, door de Grootheyt van sijn Kloeckmoedigheyt en Verstant;

FRANS, *Marckgraef van Aubusson, Hertogh van Feuillade, Pair en Marschal van Vranckrijck, Gouverneur van 't Dauphiné en Colonel van de Fransse Guardes:*

Ter Eeuwiger Gedachtenis voor de Nakomelinghschap.

Aen de Voet van 't Beelt des Coninghs vont men dese woorden:

VIRO IMMORTALI.

Door de Val-deur van de Plaets / daer de Statue op staet / wiert belast te setten:

Tali se ore ferens, Orbi & sibi jura modumque
Dat LUDOIX, famamque affectat vincere factis.

De Inscriptien op de 6 Basrelieven van 't Pedestael waren / yder na 't geen in 't selve verbeelt wiert / van desen Inhout:

Op 't eerste;

De Voorsitting van Vranckrijck, erkent door Spangie, 1662.

Indocilis quondam potiori cedere Gallo
Ponit Iber tumidos fastus, & cedere discit.

Waer door men beteeckenenen wilde / dat Spangie sig vruchteloos by Vranckrijck

Vranckrijk heeft soecken te vergelijcken / en dat den Coning het selve genootsaeckt heeft / te bekennen / dat het voor hem wijcken moet.

Op 't tweede;

De Passagie van den Rhijn, 1672.

Granicum Macedo, Rhenum secat agmine Gallus:
Quisquis facta voles conferre, & flumina confer.

Dese Versen beduyden / dat de Griecken Granicus en de Franssen den Rhijn gepasseert hebben; maer dat men gemackelijck weten kan / hoe veel de Ondernemingen van de laetste Glory-rijcker zijn / als die van d'eerste / wanneer men de snelheyt van den Rhijn en de wijtte van desselfs Wateren by die van Granicus overweeght.

Op 't derde;

De laetste Conqueste van 't Fransse Comté, 1674.

Sequanicam Cæsar gemino vix vincere Gentem
Mense valet, LODOIX ter quinta luce subegit.

Betekenende / dat Cæsar en den Coning beyde groote Conquesten gedaen hebben; doch dat Cæsar naulijcks in twee Maenden soo veel heeft konnen vermeesteren / als den Coningh in 15 dagen.

Op 't vierde;

De Vrede van Nimwegen, 1678.

Augustus, toto jam nullis hostibus Orbe,
Pacem agit; armato LODOIX pacem imperat Orbi.

Waer mede men uytdrucken wilde / dat Augustus / doe 'er geen meer Vyanden waren / en den Coningh / terwijl gantsch Europa in de Wapenen stont / de Vrede aen de Werelt vergunt hebben.

Op 't vijfde;

De Duellen vernietigt.

Impia, quæ licuit Regum componere nulli
Prælia, voce tuâ, LODOIX, composta quiescunt.

Beduydende / dat de Coningh met een Woort beter / als de Coningen / sijne Voorsaten / met Gewelt / de Duellen heeft konnen vernietigen.

Op 't sesde;

De Kettery uytgeroeyt, 1685.

Hic laudum cumulus; LODOICO Vindice victrix
Relligio, & pulsus male partis sedibus Error.

Hier mede wilde men seggen / dat d'uytroeying van de Kettery de hoogste Trap van 's Conings Glory was.

Rontom dit Beelt wierden eenige Lantaerns / in Colommen verborgen / maer die 't echter 's nachts verlichteden / opgerecht.

Dit Werck quamen den Dauphijn en veele voorname Heeren van 't Hof met goet vergenoegen den 28 van Lentemaent voor d'eerstemael besichtigen.

Den 31 van Ooghstmaent gelagh de Dauphine van een derde Prins (aen welcke den Coning de Naem van Hertog van Berry gaf) in 't Kraembedde.

Godefroy d'Estrades / Marschal van Vranckrijck / Gouverneur van Duynkercken / gedurige Major van de Stad Bordeaux en Gouverneur van den Hertogh van Chartres / overleed omtrent het midden van Sprockelmaent in 't 80 Jaer sijns Ouderdoms in 't Coninckliick Paleys: En den 11 van Wintermaent / 's avonts ten seven uren / Lodewijck de Bourbon / Prince van Condé / eerste Prince van den Bloede / den 8 September 1621 te Parijs gebooren / in 't 65 Jaer sijns Levens.

Na 't voorbeelt van Vranckrijck liet den Hertogh van Savoyen door het volgende Edict d'Oeffeningh van de Gereformeerde Religie in sijne Landen verbieden.

Edict van den Hertog van Savoyen tegens sijn Gereformeerde Onderdanen, gepubliceert den 1 February.

VIctor Amadeus, Hertog van Savoyen, Coning van Cyprus, &c.

De Christelijcke en Politijcque Voorsichtigheyt vereyscht meenigmael, een quaet, 't welck, noch onbequaem tot eenig hulpmiddel, veel grooter soude werden, indien men onderwont, deselve niet ter rechter tijt te gebruycken, te dulden. Onder de Voorbeelden, die men daer van in eenige Monarchyen gesien heeft, zijn onse Doorluchtige en Conincklijcke Voorsaten; want, hoewel sy altijt op 't oog gehad hebben, hare Onderdanen van de gepretendeerde Gereformeerde Religie te trecken uyt de Duysternissen van de Kettery, welcke door de boosheyt van de tijden uyt het midden van de Valleyen van Lucern bereyts tot in 't Hert van Piemont uytgespreyt was, hebben sy echter noyt dit Heyligh Werck konnen volvoeren, uyt oorsaeck, dat haer voorsz. Onderdanen van de gepretendeerde Gereformeerde Religie gedurig door vremde Religionarissen ondersteunt en geholpen wierden. Derhalven vergenoegden sy haer, met dit Venijn, 't welck niet volkomentlijck gesuyvert konde werden, in de Valleyen van Lucern, Angrogne, St. Martin, Perousa, St. Barthelemy, Roccapianta en Prarustin op te sluyten; duldende by provisie, dat sy in de engste Bornes, daer de conjuncturen van de tijdt konden toelaten, haer te renfermeren, haer valsche Religie bleven oeffenen, tot dat het aen de Goddelijcke goetheyt soude behagen, een bequamer tot het wederbrengen van dese afgedwaelde Zielen tot de Schoot van onse Heylige en eenige Catholijcke, Apostolijcke

lijcke en Roomsse Religie te doen opstaen. Middelerwijl heeft de tijdt doen sien, hoe nootsaeckelijck het is, dese Hydra te verslaen, doordien deselve Ketters, in plaets van de Genade, die sy door de voorsz. tolerantie genoten, met een onderdanige gehoorsaemheyt te beantwoorden, meenigmael seer openbare en schandaleuse excessen van Ongehoorsaemheyt en Rebelly begaen hebben: Maer, dewijl tegenwoordig een van de voornaemste Motiven, welcke de voorsz. toelating veroorsaeckten, komt op te houden door het wederkeeren vande naburige Ketters tot het Heylig Geloof, uytgewerckt door de Heroique Godtvruchtigheyt van den Glorieusen Monarch van Vranckrijck, souden Wy ons selven schuldig oordeelen aen ondanckbaerheyt voor de weldaden, die Wy van de Goddelijcke Majesteyt ontfangen hebben en noch gedurig ontfangen, soo Wy de gelegentheyt, die hy ons aen de hant geeft tot het volvoeren van het Werck, dat onse voorsz. Voorsaten geprojecteert hebben, versuymden. Derhalven hebben Wy om de voorgemelde en andere hoogwichtige redenen, volgens het tegenwoordige Edict en na onse sekere kennisse, volkomen Macht en absolute Authoriteyt, met Advys van onsen Raed besloten, aen onse Onderdanen van de gepretendeerde Gereformeerde Religie te bevelen, haer voortaen van d'exercitie van de voorsz. Religie t'onthouden; en in gevolge van dien verbieden Wy aen onse voorsz. Onderdanen, haer na de Publicatie van 't tegenwoordigh Edict, in eenige particuliere Plaets of Huys tot het doen van de voorsz. Exercitie, op wat pretext of reden het soude mogen wesen, te vergaderen, op pœne van 't Leven en de Confiscatie van de Goederen, als te niet doende al 't gepasseerde en de gepretendeerde tolerantie, welcke sy op eenigen Tijtul, hoedanigh zy zy, souden konnen fonderen. Wy begeeren insgelijckx, dat alle de Kercken, Schuuren en Huysen, die tegenwoordig tot de voorsz. Exercitie dienen, t'eenemael gedemolieert sullen werden; gelijck oock die geene, in welcke men, alschoon het buyten weten van de Meesters van deselve Huysen mocht wesen, in 't toekomende eenige byeenkomst sal houden.

Wy beveelen oock aen alle de Ministers, Predicanten en Schoolmeesters van de voorsz. gepretendeerde Gereformeerde Religie, welcke binnen 15 dagen na de Publicatie van 't tegenwoordig Edict niet effectivelijck Catholijken sullen werden, soo dra, als de voorsz. tijt geëxpireert sal zijn, uyt onse Landen te vertrecken, op pœne van haer Leven en de Confiscatie van hare Goederen; haer op deselve pœne verbiedende, voor haer vertreck daer binnen eenige Predicatie, Vermaninge of anderen Functie van de voorsz. Religie te doen, en interdicerende onder anderen aen een yegelijk van de voorsz. gepretendeerde Gereformeerde Religie, voortaen eenige publijcke of particuliere Schoolen te houden; want wy begeeren, dat hare Kinderen in 't toekomende niet, als van Catholijke Meesters, onderwesen sullen werden. En, voor soo veel aengaet die geene van de voorsz. Ministers, welcke binnen den gemelden termijn Catholijcken sullen werden, willen Wy, dat sy gedurende haer naturelijcke Leven, gelijck oock hare Weduwen, soo lang sy in hare Weduwschap verblyven, van deselve Exemptien van Lasten sullen jouïsseren, als sy gedaen hebben, doen sy hare Functien

Functien van Ministers waernamen: En daer-en-boven sullen wy aen de voorsz. Ministers, die haer, gelijck boven gemelt is, bekeeren, een onderhout of Pensioen, een derdepart grooter, als de Gagien, die sy in qualiteyt van Ministers van de voorsz. Religie genoten, geven, en de helft van 't selve onderhout of Pensioen na haer doot aen hare Vrouwen, soo lang sy Weduwen blyven, laten uytkeeren.

Wy begeeren, dat de Kinderen, die van die van de voorsz. gepretendeerde Gereformeerde Religie, na de Publicatie van de tegenwoordige Ordonnantie, gebooren sullen werden, in de Parochien, die bereyts gestabileert zijn, of die men noch in de voorsz. Steden staet op te rechten, gedoopt sullen werden: Ten dien eynde beveelen wy aen hare Vaders en Moeders, haer na de Kercken te brengen of te senden, op pœne, voor de Vaders, die nalatig sullen zijn, van vyf Jaren op de Galeyen gebannen, en voor de Moeders, van publijck gegeesselt te werden.

De voorsz. Kinderen sullen vervolgens in de bovengemelde Catholijcke, Apostolijcke en Roomsse Religie opgetrocken werden; en wy beveelen bysonder aen de Rechters, Burgvoogden en andere, die 't aengaen mag, te besorgen, dat dit soo nagekomen wert.

Wy bevestigen ons Edict van den 4 November laetstleden, rakende d'Onderdanen van sijn Alderchristelijckste Majesteyt, belydenis van de voorsz. gepretendeerde Gereformeerde Religie doende, welcke haer in onse Landen sullen bevinden of daer in eenige Goederen, Effecten of Gelt hebben: En, voor soo veel aengaet d'andere Vremdelingen van deselve Religie, welcke tegens de dispositie van d'Edicten van de Souvereynen, onse Voorsaten, sonder schriftelijck verlof van deselve Souvereynen in de voorsz. Valleyen zijn komen woonen, gelijck oock de Descendenten van de gemelde Vremdelingen, in de voorsz. Valleyen gebooren, beveelen Wy, dat, ingeval sy haer na de Publicatie van 't tegenwoordige Edict niet schicken, om conform onse Catholijcke, Apostolijcke en Roomsse Religie te leven, zy na 't expireren van dien termijn uyt onse voorsz. Landen sullen moeten vertrecken, op pœne van haer Leven en de Confiscatie van hare Goederen; En, alhoewel wy souden konnen pretenderen, dat de Goederen, welcke de Vremdelingen in onse Landen bekomen hebben, uyt kracht van de voorsz. Edicten tot onse Schat-kist souden moeten devolveren, staen Wy haer echter toe, also wy ten allen tijden onse goedertierentheyt hier omtrent willen doen sien, deselve binnen den gespecificeerden tijt te verkoopen, en daer van, soo 't haer lust, te disponeren; welverstaende nochtans, dat de Verkoping van de voorsz. Goederen en Immeubelen aen Catholijcken geschiede, en dat, ingeval geen Kopers gevonden werden, sy aen ons Patrimoniael volgens de rechte Schatting, die men daer van maken sal, verstaen sullen werden, verkocht te wesen. Ten desen eynde beveelen en commanderen Wy aen onse Magistraten, Ministers en Officiers van de Justitie en den Oorlogh en alle die geene, die 't aengaet, ons tegenwoordig Edict ongequetst te doen nakomen, en aen onsen Senaet van Piemont, het t'onderhouden en in alles en over al

voor

voor goet te keuren, en Wy begeeren, dat de Publicatie, die daer van op de gewoonelijcke Plaetsen en met de gewoonelijcke Ceremonien gedaen sal werden, voor yder een de kracht van een Personeele intimatie sal hebben, en dat men soo veel geloof aen de Copy, by onsen Drucker Sinibald gedruckt, als aen 't Origineel, sal geven. Want soo is onse begeerte. Gegeven &c.

Dit Edict had echter soo veel kracht niet / als de bevelen van den Coning van Vranckrijck in sijne Landen; want de Valluyden besloten eenparigh / even / als in 't Wereltlijcke den Hertog / alsoo oock in 't Geestelijcke alleen haren God te gehoorsamen / en / niettegenstaende sy voor een gedeelte in korten tijt de baldadigheyt van de Soldaten haer over 't Hooft sagen groeyen / echter wel-getroost liever de verwoetste uytsporigheden af te wachten / als dat geene / waer by sy haer eeuwigh Welvaren mosten vinden / te versaecken; doch alvorens alle krachten in te spannen / om by het Hof vryheyt tot het blijven oeffenen van haer Godsdienst uyt te wercken; en sonden ten dien eynde eenige Gedeputeerden na Turin / welcke op haer aenkomst dit Versoeckschrift overleverden:

Request en Versoeck, gedaen aen Sijn Doorluchtigheyt, den Hertogh van Savoyen, door de Protestanten en de Inwoonders der Valeyen in Piemont wegens de schrickelijcke moorderye, die aen deselve gedreygt wort.

DOORLUCHTIGSTE HERTOGH ENDE VORST,

DE altoos getrouwe ende gehoorsaemste Onderdanen van Uw Doorluchtigheyt, toegedaen de Protestantse Religie, in de Valeyen van Lucerne, Payerouse ende St. Martin met d'omleggende Plaetsen hebben ons aen Uw Doorluchtigheyt gesonden, om ons in haren naem voor Uw voeten te werpen, ende U E: te wenschen een lange ende voorspoedige Regeeringe, onder dewelcke sy in goede rust ende Vrede mogen leven ende altoos betoonen, te zijn seer gehoorsame ende getrouwe Onderdanen van Uw Doorluchtigheyt, haren wettigen Souverain.

Ende wyders, Doorluchtighste Vorst, om U E: voor oogen te stellen de uytterste miserie, in dewelke haer deselve, Uwe getrouste Onderdanen, bevinden t'sedert d'intimatie van het Arrest, het welck Uw Doorluchtigheyt heeft believen te geven en op den eersten February laetstleden te laten publiceren, door het welcke aen Uw getrouste Onderdanen op Levens-Straffe verboden is, de minste oeffeninge van hare Religie te doen; dat men haer uyt kracht van het selve Edict al hare Kercken heeft gedemolieert, en dat hare Kinderen door gebreck van Leeraers ende Schoolmeesters opgroeyen sonder eenige kennisse van Godt of Gods Woort, en onwetende zijn van de Eere, die sy aen God en aen Uw Doorluchtigheyt, haren Souverain, schuldig zijn.

Het Gewelt ende de Tirannye, dewelcke de Soldaten van Uw Doorluchtigheyt op dese Arme Menschen, Uw getrouwe Onderdanen, plegen, zijn niet te

beſchrijven; als hebbende alreets een groot getal Weduwen en Weeſen gemaekt, ende in de uytterſte droefheyt gebracht; ende dat Uw getrouſte Onderdanen niet konnen verlaten haer Geloof, daer ſy van Kints-gebeente aen in op-gevoet ende opgequeeckt zijn, waer door ſy niet anders, als het geene met Godts Woort over-een-komt, geleert worden; een Leere, dewelcke de Opperſte Leeraer ende ſijne Apoſtelen geleert hebben; ende in deſſelfs Plaetſe een Leere aennemen, dewelcke recht contrarie loopt ende de Coningen ende Princen deſer Werelt haer wettigh Geſagh ontneemt, ende het ſelve aen den Paus van Romen toe-eygent. Eyndelijck, Doorluchtighſte Hertogh ende Prins, dewijl deſe Uwe arme Onderdanen vreſen, datſe hare Religie niet konnen afſweeren, ten zy ſy oock te gelijck haren Heere ende Salighmaecker, Chriſtum Jeſum, afſweeren, ende daer door dan verdienen den Doodt ende de eeuwige Verdoemeniſſe, nemen ſy haer eenighſte toevlucht tot uwe Vorſtelijcke Genade ende Barmhertigheyt, omme Uwe Doorluchtigheyt, om den naem des Conings aller Coningen, te ſmeecken, dat U E. door Uw Vorſtelijcke Barmhertigheyt aen Uwe getrouſte Onderdanen wilt toeſtaen de vryheyt van haer Conſcientie ende de oeffeninge hares Godtsdienſt, ſonder dewelcke de Menſche immers arger, als een Beeſt, is, op dat ſy mogen konnen continueren in hare dagelijckſe Gebeden voor de Welvaert en de Voorſpoet van Uw Doorluchtigſte Familie ende Huys. Wy konnen oock niet nalaten, Genadigſte Heer, Uw Doorluchtigheyt te verſeeckeren, dat die geene van Uw Onderdanen, dewelcke haer met hare Familien in de Boſſen ende Bergen geretireert hebben, het ſelve niet gedaen hebben, om ſig tegens Uw Doorluchtigheyt op te werpen of te rebelleren, gelijck hare Vyanden uytgeſtroyt hebben; maer dat het geſchiet is uyt wanhoop ende vreſe, ſiende, dat hare Woonplaetſen ten Roove der Goddeloose Soldaten worden gegeven, dewelcke haer noch in een gedeelte van deſe Valeyen bevinden, en dat dagelijcks de geheele ruine en generale maſſacre ſtaet te vreeſen, gelijck die van 't Jaer 1655 was; het droevig verhael van welke moort noch doet beven de geene, die daer oorſaeck van waren.

Maer, alſoo wy met droefheyt geſien hebben, dat het Vuur, het Swaert, den Strop ende alle bedenckelijcke Tirannye, van dewelcke men ſig ſeer dickwils bedient heeft, om deſe arme Menſchen uyt haer Geloof te roeyen, in tegendeel geſtreckt hebben, om deſelve te vermeerderen en haer daer in meer ende meer te beveſtigen, konnen wy oock in deſe onſe droefheyt ende miſerie geen andere middelen ſoecken, als ons te begeven tot Uw Vorſtelijke Genade en Barmhertigheyt, met dat gedult en die ſtantvaſtigheyt, welke met d'eere en 't reſpect, die getrouwe Onderdanen aen hare wettige Overigheyt ſchuldig zijn, over-een-komen.

Wy hebben oock laſt, Genadige Heer, aen Uw Doorluchtigheyt bekent te maken, dat Lijf ende Goedt van deſe uwe getrouwe Onderdanen in uwe Vorſtelijcke diſpoſitie ende macht zijn, en dat Uw Doorluchtigheyt naer ſijnen wille en welbehagen daer over kan diſponeren; wenſchende maer alleen, dat Uw Doorluchtigheyt de genade wilt doen, van haer te laten in de beſittinge van hare

vrye Conſcientie, daer van ſy haer niet konnen ontlaſten, ten ware dat ſy het weer in Godes handen gaven, die haer van de Geboorte af tot Bewaerders ende Voeſters daer over geſtelt heeft. Daerom willen wy aen een kant ſetten het verhael van noch een meenigte diergelijke miſerien, het welck te lang ſoude vallen, Uw Doorluchtigheyt voor te ſtellen; wy willen maer onderdanighſt bidden, dat Uw Doorluchtigheyt wil bedencken den beklagelijcken ſtaet, daer in haer deſe arme Menſchen bevinden; niet meer hebbende, als haer dagelijks Broot, dat ſy in 't Sweet hares Aengeſichts winnen; dat ſy onder de Tyranniſche Soldaten moeten leven, en wat een miſerie het is voor de geene, die haer uyt ſchrik des Doodts hebben moeten retireren naer de Bergen en de woeſte Speloncken ende daer Honger ende Dorſt moeten uytſtaen, het geween ende gekerm van hare arme Kinderen aenhooren en geen Broodt hebben, om die te konnen verſadigen.

Maer ſy hopen van Uw Doorluchtigheyt, dat Uw Doorluchtigheyt uyt medelijden tegens haer ſult herroepen de Soldaten uyt de voornoemde Valeyen, ende haer vergunnen, dat ſy weer mogen gaen met ruſt beſitten hare deſolate Woonplaetſen, en hare Landen bouwen; dat ſy weer mogen genieten de Vryheyt van Conſcientie, ende andere Privilegien, haer van Uw Doorluchtigheyt ende Sijne Doorluchtige Voorvaders te vooren altoos vergunt; of dat U E:, Genadigſte Heer, haer ten minſten wilt toeſtaen eenigen tijt, op dat ſy hare weynige reſteerende Goederen mogen verkoopen, ende haer begeven in ſulcke Contreyen, daer haer de Goddelijke Voorſieninge ſal brengen: Dit zijn de Ootmoedigſte verſoecken, die Uw getrouwe Onderdanen van Uw Barmhertigheyt zijn biddende; en, wat haer oock daer op ſal werden belaſt, ſullen ſy evenwel niet nalaten, God den Heer altoos te bidden, dat hy u wil geven een geluckige en voorſpoedige Regeeringe om de behoudeniſſe van Uw Geheyligde Perſoon en ſijne geheele Doorluchtige Familie.

Verſcheyde Gereformeerde Princen ſonden Brieven van Voorſchrijven na 't Savoyſſe Hof / en onder deſelve oock hare Hoogh Mog: / welcke het volgende Antwoort bequamen:

Brief van den Hertogh van Savoyen aen de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

HOOG MOGENDE EN DOOLUCHTIGE HEEREN:

UWe Heerlijckheden ſouden haer en de byſondere Conſideratien, welcke Ick Uw Doorluchtig Lichaem toedraeg, groot ongelijck doen, ſoo ſy twijffelden aen de hooge Achtinge, welke Uwe Recommandatien gedurig by My ſullen vinden. Dit is een waerheyt, waer van 't my ten hoogſten leet is, dat ick U L. omtrent het Subject van den Brief, welcke U L. de moeyte genomen hebt, den 31 January laetſtleden aen my te ſchrijven, geen preuven kan geven; want, alſoo ſy my niet voor deſe Weeck ter hant geſtelt is, ben Ick om d'Eendracht van Religie in mijne Landen en om redenen van ſeer groote Conſequentie in ſoo poſitive Engagemen-

ten getreden, dat het niet in mijn macht is, daer uyt te wijken, sonder dat de Concessien, door welcke mijne Onderdanen van de Valleyen van Lucern de Vryheyt van Conscientie genieten souden, eenig obstacul daer omtrent souden konnen bybrengen, alsoo deselve noyt ampelder, als een simpele Tollerantie, zijn geweest. Ick ben ondertusschen van voornemen, dese Resolutie op een sachte manier in het werck te stellen, en mijne voorsz. Onderdanen in hare Familien en hare Goederen geen het minste nadeel toe te brengen; Maer Ick verneem met groot leetwesen, dat sy haer niet schicken, om daer van te profiteren, 't welck Ick ten hoogsten wensche, op dat Ick niet genootsaeckt werde, middelen, t'eenemael vremt van mijn voornemen en contrarie mijn goeden wille, te gebruycken. Ick bevestigh, Mijn Heeren, U L. op nieu, dat Ick gevoelijck geraeckt ben, dat Ick in dese gelegentheyt, gelijck Ick in alle andere, die'er sullen komen, sal doen, aen uwe Heerlijckheden niet betonen kan de bysondere estime, welcke Ick voor Uwe Republijck hebbe, en d'oprechte partialiteyt, met welcke Ick van gantscher Herten ben,

Hoog Mog: en Doorluchtige Heeren,

Uwe seer toegenegene Vrunt,

Turin den 6 April, 1686. *Om U L. dienst te doen, &c.*

De Evangelische Switserse Cantons sochten, als het naeste bygelegen, oock dit quaet wel te stuyten; maer waren, doordien hun ter ooren gekomen was, dat men haer wegens 't huysvesten der gevluchte Gereformeerden (welcke sy in grooten getale ontfingen en van alle nootwendigheden besorgden) wellicht met een glimp van Godsdienstigheyt, onder voorgeven van 't willen herstellen van de Naem-Bisschoppen van Basel, Lusanne of Geneve, soude trachten t'ontrusten en door Misverstanden met de Roomsse Cantons onder het Jock van Geestelijcke Slavernye te brengen, (waer in sy merckelijck versterckt wierden, doe de Franssen in 't laetste van Louwmaent ('t geen echter niet lang duurde) het brengen van Vruchten in de Stad Basel aen hare Onderdanen verboden) in 't eerst wel meest voor hare eygen Landen besorgt, en lieten in Sprockelmaent eenige Volckeren werven, en, alsoo dit, sonder Verbonden met uytheemsse Princen aen te gaen of van de goede meeningh van hare Roomsse Bontgenoten verseeckert te wesen, haer geen genoegsame gerustheyt konde toebrengen, een Algemeyne Byeenkomst van alle de Loffelijcke Cantons te Baden tegens den 17 Februarv uytschrijven: Alwaer verscheenen onder anderen oock de Pausselijcke en Fransse Ministers, waer van d'eerste de Roomsse Cantons met alle kracht socht in te boesemen de nootsakelijckheyt, om haer niet van d'Evangelische te scheyden, en de laetste, op dat men vertrouwen soude, dat de Coningh, syn Meester, een en deselve begeerte had, dese Memorie overleverde:

Memorie

Memorie van den Franssen Envoyé, Monsr. de Tambonneau, aen de Switserse Cantons.

VOORTREFFELYCKE HEEREN:

ALsoo de Precipitatie, met welcke U L. dienstigh geacht hebt, te vergaderen, my nauwelijcks de tijt gegeven heeft, om den Coning, mijn Meester, van de Redenen, welcke men segt, dat U L. tot dese schielijcke Convocatie bewogen hebben, t'informeren, kan Ik U L., van 't geen sijn Majesteyt my d'Eer sal doen, op dit subject te belasten, geen kennisse geven. Ondertusschen acht Ik my verplicht om 't Intrest, 't geen Ik voor 't welwesen van d'outste en getrouste Geallieerden van sijn Majesteyt behoor te nemen, U L. voor te dragen, dat, wat de ware Beweeghreden van dese Vergaderingh magh zijn, het van Uwe Politique Voorsichtigheyt is, alle Uwe sorgen aen te wenden, dat men aen de gerusten en bloeyenden staet, in welcke Uwe Machtige Republijck haer verscheyde Eeuwen na malkanderen gemaintineert heeft, geen verandering toe kan brengen.

Deselve Maxime, voortreffelijcke Heeren, door welcke U L. U aensienelijck voor de grootste Machten van Europa hebt weten te maken, kan U L. alleen in dese glorieusen staet bewaren; en de nauwe Eendracht tusschen U L. (waer van Ik spreecken wil, en welcke buyten twijffel het eerste fondament van Uw welvaren is) behoort tot haer voornaemste oogmerck te hebben, dat sy tusschen Uwe oprechte Vrunden en die geene, die onder desen cierlijcken Titul U L. geduriglijck in hare passien pogen te vervoeren, onderscheyt weet te maken.

Gelijck aen U L. beter, als my, bekent is, dat nieuwe Verbintenissen aen Uwe Landen, aen welcke Ik van gantscher herten alle soorten van welvaren toewensche, geen nuttigheyt souden konnen toebrengen, beloof Ik my insgelijcks, dat de Byeenkomst van soo veel voorsienige Persoonen en soo groote Yveraers voor de Eer en 't Belangh van hare Vaderlandt noch vaster versekeren sal de Banden van de oude Alliantien, welcke het loffelijcke Switserse Lichaem, soo in sig selven, als met die geene, welckers oprechte Vruntschap en goede Trou sy soo wel, als de hare, is kennende, tot noch toe soo treffelijck gemenageert heeft. Hier toe versoecke Ik, dat U L., voortreffelijcke Heeren, gelieft goet te vinden, dat Ik U L. exhortere; My recommanderende in de continuatie van d'Eer van Uwe Vruntschap.

Baden den 19 February, 1686. TAMBONNEAU.

Kort daer na besocht hy oock een van de Gedeputeerden van Basel, aen wien hy voordroegh, dat hy verwondert was, dat eenige van de Bontgenoten wantrouwen tegens den Coning, sijn Meester, hadden, en dat hy versekeren konde, dat men van die kant niets te vreesen had. Dit alles kon nochtans de Cantons niet bewegen, op dese toeseggingen, sonder voor haer veyligheyt te waken, te scheyden; maer sy beloofden over en weder, dat sy malkanderen, by aldien een van allen, alwaer 't selfs onder den Deckmantel van Religie, aengetast mocht werden, behoorlijck souden bysprìngen. Hier in sochten d'Euangelische de Stad Geneve wel te trecken; maer de Roomse

seyden in 't eerst/ dat het hare Onderdanen/ als Rooms wesende/ vremt soude voorkomen/dat sy ter oorsaek van de Gereformeerde Religie een buytenlantse Stad in haer bescherming souden nemen/ en/ als 't de noot vereyschte/ met haer Volck helpen redden; doch beloofden echter/ doe d'Euangelische haer voorstelden/ dat/ als Geneve/ de Sleutel van Switserlant en d'Euangelische Cantons/ aengetast wiert/ sy/ volgens haer beloften/ die Stad souden moeten helpen/ en daerom versochten/ te weten/ hoe hare Bontgenoten haer in sulcken geval souden dragen? dat sy haer niet souden verlaten; maer alles/ wat tot het Vaderlants Welvaren strecken kon/ by der hant vatten.

Om Geneve van dit heylsaem Besluyt kennis te geven en tot het houden van een wakend Oogh te bewegen/ begaf sigh kort daer na een Switserse Gedeputeerde derwaerts/ en voerde in de vollen Raed der Stad dese Reden:

HARANGUE,

Gedaen door een Gedeputeerde van de Switserse Cantons in den vollen Raed van de Stadt Geneve.

MYN HEEREN:

ICk bespeur met groot genoegen, dat de tijdinge, die men aen mijne Souvereyne Heeren hadde overgebracht, onwaerachtig is: men had haer verseekert, dat gy verslapt waert in den yver, met dewelcke ick u had sien ageren, om u in goet postuur van defentie te stellen; en dat daerom, om dat seecker Persoon van credijt uwe en onse Præcautien quaet bevont, als t'eenemael onnut zijnde, doordien men in geenderhande maniere op u toeleyt; seggende, dat, soo Vranckrijck sigh van uw Stad wilde Meester maken, men hem daer omtrent, wat voorsorg men oock droeg, geensints soude konnen beletten. Ten is niet nodig, dat men aen het voornaemste Lichaem der Burgeren van Geneve leere, dat'er een God in Israël is, Alleenmachtig en Alleen-onoverwinnelijck, dewelcke, om sig te voegen nae de swackheyt van ons Geloof, niet wil, dat men Verdervende Engelen, om de Heyrlegers van onse Vyanden te verslaen, of eenigh ander Wonder-werck, om sijn Kerck te verlossen, sal afwachten; maer die ons tot middelen wijst, ende ons oock althans voorhandene menschelijcke hulp-middelen doet sien, in dewelcke sijn medewerckinge t'eenemael baerblijckelijck is. Daer is een oneyndigh getal van diergelijcke dingen, mijn Heeren, die u behooren gerust te stellen, en die ons nootsaken, om althans meer kracht, als oyt, te betoonen; gelijck gy ongetwijffelt oock toestaen sult, indien gy met my de volgende Aenmerckingen komt te maken.

1. De volkomen vereeniging van alle de Cantons, boven alle voorgaende exempelen, moet krachtiglijck onse couragie opwecken: Ick moet hier met geen stilswijgen voor-by gaen, dat selfs de Rooms-Catholijcke Cantons d'eerste geweest zijn, om deselve te maken, gemerckt men niet wegens de Religie, maer wegens de Heerschappye, althans te werck gaet: De beleeftheyt, die deselve tegens een Troup Vluchtelingen, dewelcke Lucern voor Zurich quam te kiesen, gebruyckt hebben, is aen u allen bekent; sy zijn het soo wel, als wy, dewelcke bemercken, dat

dat de Coninckclijcke Religie, die men in Vranckrijck bevestigt, Leer-stucken soude konnen bevatten, dewelcke aen d'eerste en laetste Eeuwen onbekent geweest ende voor al fatael aen dat Rijck zijn; niet handelende nae de Authoriteyt van de Concilien, veel min na de H. Schrift, maer na 't geen de Coning wil. Oordeelt, mijn Heeren, of die Maximen over-een-komen met de soete Vryheyt, daer wy van jouisseren, en in dewelcke, met de hulpe van Godt, wy u sullen maintineren op kosten van ons Leven en van onse Goederen; mits dat gy de moet hebt, om daer voor neffens ons alle dingen op te setten; want, behalven dat Switserlant uw Stad niet kan ontbeeren, hoewel deselve eygentlijck geen Canton is, vereenigen onse geheyligde en aloude Verbonden ons onafscheydelijck met u. Ick gae verder, en segge, mijn Heeren, dat, soo selfs, ('t geen God verhoede) nae dat wy alle onse best sullen gedaen hebben, gy moght komen te verliesen, 't geen gy en wy meer, als ons Leven, beminnen, wy nochtans de moet niet moeten verlooren geven, maer ons meer en meer ontsteken. Wy hebben zedert weynige Jaren gehad het voorbeelt van de Geunieerde Provintien, van dewelke men in een Overval drie geheele Provintien en meer, als dertig stercke Steden, wegnam; echter wilden sy noyt naer geen Tractaet luysteren, voor dat selfs de Genade Gods alle dingen in haer ouden staet gestelt had door de dapperheyt van den Prince van Orangie: de Wonderen des Alderhooghsten bleecken daer in opentlijck, doordien dat de Conquesten, die in ses Weecken gedaen waren, tot verwondering van de geheele Werelt, in minder, als soo veel dagen, weder verlaten wierden, uytgenomen eenige stercke Plaetsen, die voor de Glorie van dien Prins gereserveert waren, dewelcke in d'eene Stad Grave meer, als 100 Metale Stucken, vont met alle de Kopere Schuyten, die Vranckrijck hadde doen maecken, en welckers inventie doe noch in Hollant niet bekent was.

2. Considereert, mijn Heeren, als al het verongelijckt Europa, als al 't onverwinnelijck Huys van Oostenrijck, den Coning van Sweden, den Prince van Orangie, den Hertog van Lottharingen en de Stad en Republijk van Straetsburg, die alle verongelijckt en qualijck gehandelt zijn tegens de trouwe Tractaten, en die hun, als een ygelijck weet, gereet maecken, te spade tot onse hulpe mochten aenkomen, wanneer al een gedeelte van onse groote Steden en het puyckje van ons Lant weghgenomen mochten zijn, 't geen nochtans beswaerlijck sal zijn, om dat wy alle optrecken sullen, soo als wy oock niet sullen manqueren: Considereert, segh ick, mijn Heeren, dat onse ontoeganckelijcke Bosschagien (die meer, als twee derdeparten van het Lant, uytmaken, en die seer vruchtbare Cantons in haer besluyten) ons dan noch het selve voordeel sullen toebrengen, 't geen de Moerassen aen de Hollanders hebben gedaen; en dat is noch meer opmerckelijck, dat die Bosschagien ons aen Tyrol en 't Milanees hechten, dewelcke ons noyt sullen abandonneren, voornamentlijck althans niet, nu het Milanees in soo goede handen is. Wy weten wel niet, wat Successeur den Grave van Melgar, Gouverneur en Capiteyn Generael van dien Staet, hebben sal; maer sijn Generael Velt-Marschalck is den Grave van Louvigny, een van de uytsteeckenste Capiteyns en gauste Politijcken, die althans leeft; een Lottharinger van Geboorte, die altijt begeerigh van gemoet is, sijn Vorst en Vaderlant te wreecken; 't is hy, die soo veel gecontribueert heeft, om die schoone Armee op de been te brengen ende te disciplineren, die althans in het Hertoghdom van Milanen is, en om te herstellen de oude reputatie van de Spaensse

Troupen,

Troupen, die men zedert eenigen tijt in verscheyde Gewesten uytgekreten heeft, alle qualijck gekleet, qualijck gewapent en qualijck gedisciplineert te zijn. Sulcks dat; soo wy soo veel vertrouwen op Godt hebben, als de Hollanders hadden, wy ons noyt meer sullen laten aenraden, om, daer kome van, wat het oock wil, onse Zielen en onse Lichamen, onse Goederen en onse Eere, onse Vrouwen en onse Kinderen te stellen aen het goet behagen van eenige barbarische Bisschoppen (die Caracter streckt hedensdaegs tot oneere door de bloedige straffen, die schrick verwecken en verwecken sullen aen de minste tedere Zielen, waer van die geene, dewelcke haer met die Caracter seggen bekleet te zijn, de Autheurs zijn) of van eenige Officiers, dickwils uyt schuym van Volck getrocken, dewelcke de natuurlijcke Onderdanen van haren Coning, hare Mede-Vaderlanders en Mede-Burgeren handelen op soo een onmenschelijcke maniere, dat het enckel verhael daer van iemant de Hairen op het Hooft doet overeynde rijsen. Oordeelt, mijn Heeren, of wy niet alles moeten opsetten, om te beletten, dat wy niet komen te vallen in de handen van die geene, die selfs de meeste natuurlijcke gevoeligheden verachten. Wy hebben mogelijck onder ons minder Persoonen van een heerlijcke en uytnemende geboorte, als andere Natien; maer wy hebbender nochtans soodanige, en wy vinden altijt Persoonen, om tot Hoofden van ons Gouvernement te stellen, die van Vader tot Soon ons geluckiglijck en rechtmatiglijck bestiert hebben, dewelcke, de aenbieding van corruptie versmadende, oordeels genoeg hebben, om de vryheyt boven alle dingen verheffelijck aen te mercken, sonder hun aen te matigen, van deselve te verkorten, 't welck oock onder ons swaerder, als ergens anders, gestraft wort. De Ambassadeurs, die wy na vremde Potentaten affenden, weten seer wel t'onderscheyden en staende te houden het ware Intrest van hun Vaderlant; 't geen veroorsaeckt heeft, dat een seker groot Minister van Staet van een geraffineerde Natie, aen dewelcke den Hoet, de Braeck en de Reverentie van eenige Switserse Ambassadeurs een quade impressie van haer reden-kavelingen hadden gegeven, na dat hy met haer getracteert hadde, seyde: Die Luyden hebben niet grofs, als het Kleet. Wy sullen ons dan genoegen met onse oude Mode in onse Klederen, mits dat'er altijt yets van de goede trouwe overblyve: 't is van die, dat ick last hebbe, u te versekeren, mijn Heeren; als versekert zijnde, dat God ons noyt sal overgeven, noch om de Tractaten te schenden, noch om de trouwe van deselve te veranderen noch om uytleggingen te vinden, dewelcke alle vertrouwen aen de Posteriteyt wegnemen.

3. Wegens het Secours, dat gy altans van ons moet verwachten (onder de genade van Godt) considereert mijn Heeren, dat het selve niet af komt van 2 of 3 Cantons alleen; maer van geheel Switserlant, 't welck niet meer, als 3 of 4 Posten, te bewaren heeft, en 't welck dese, als d'importantste en aldergevaerlijckste, oordeelt; sulcks, dat gy niet alleen moet staet maken op een versterking van Guarnisoen, maer op een Leger, 't welck uwe Stadt niet sal konnen bevangen, en 't welck genootsaeckt sal zijn, sig te verschanssen op deselve naby gelegene hoogten van uwe Stadt, alwaer de Vyanden Batteryen souden konnen maken.

4. Niemant is onbekent, dat'er 25 of 30000 Switsers in dienst van Vrankrijk zijn, die seer considerabel, soo men weet, onder sijn Infantery zijn; ick heb geen last van haer Souvereyne Heeren, u te seggen, wat ordres sy aen deselve sullen geven, in cas van soodanige openbare rupture, als de attacque van Geneve soude zijn; maer ik weet wel,

wel, dat die geene, die de Troupen van onse Natie uytmaken, al te eerlijcke Luyden zijn, om haer plicht in die rencontre niet te doen.

5. Men moet versekert zijn, dat wy noyt eenige valsse Pas sullen doen, noch tegens de effective Alliantie, die wy met den Keyser en met het Rijck hebben, noch tegens de eeuwigdurende Vrede van Coning Francois den eersten, geconfirmeert tusschen den tegenwoordigen Coning van Vrankrijk en ons, noch tegens eenige Tractaten, met onse Naburen gemaekt; doch, soo yemant van deselve de forme van die Tractaten komt te breken, die kan de eerste wel spreken; maer ick weet niet, of hy wel de eerste sal toe-tasten; en soo verwachten wy alles van de rechtmatigheyt, of ten minsten van de voorsichtigheyt, van de groote Potentaten; daer is dan niet anders te doen, als sig in staet te stellen, om d'eerste efforten te konnen uythouden, van wien deselve oock souden mogen komen. De Hollanders, veel rijcker van Gelt, als wy Lieden, maer ten minsten ses mael minder in getal van gewapent Volck, uytgesondert haer Zee-volck, wierden aengetast, eer dat yemant van haer Geallieerden den Degen konde trecken · Engelant brack opentlijck de Triple Alliantie, en combineerde selfs, dat meer is, sijn formidable Scheeps-Vlooten met die van Vranckrijck, eer dat Oostenrijck, of Brandenburg of Bronswijck haer in staet hadden konnen stellen, om te ageeren, of hadden konnen voorsien een soo krijtende Vrede-breuck; sulcks, dat d'eerste slagen, die men deselve Republijcque toebracht, rude waren; maer 't eynde was soo geluckig, en soodanig met glorie vervult, gelijck als ick gesegt hebbe.

6. Mijn Heeren, gy sult een recht afbeeltsel hebben van de proportie, die'er tusschen de Engelse en Hollantse Vlooten was, indien ghy u wel wilt in gedachten brengen, 't geen in den laetsten Oorlog gebeurt is: Gy weet, dat de twee Coningen vereenicht waren, en dat hare Vlooten verscheyde Battailjes met de Hollanders deden, ten meerendeel tot voordeel van de twee Coningen. Maer gy weet oock, dat die van Groot Brittannien aen die van Vranckrijck deed aenseggen, dat hy niet langer uytstellen kon, maer geobligeert was, niet alleen, om hare Ligue te breecken, maer selfs, om de Hollanders te hulp te komen: De redenen van die rupture quamen den Coning van Vranckrijck soo hart voor, dat dien aldergrootste, alderverstandigste en alderonverwinnelijckste van alle de huydendendaegse Coningen antwoorde, dat hy soo weynig twyffelde aen de genegentheyt van den Coningh, sijn Broeder, als aen dat gewelt, dat hem aengedaen was; maer dat, soo veel hem aenging, hy wel bedroeft soude zijn, dat sijn Volck hem konde nootsaecken, om soo een pas te doen. Men behoeft niet te twijffelen, datter noch veel tijts en veel overlegs van noden sal zijn, eer dat de Engelsse Natie t'eenemael op de zyde van Vranckrijck sal gebracht zijn.

7. 't Is ook aenmerkelijk, dat het Secours van Engelant aen den Prince van Orangien oock effectif zijn voortgang had, en dat den overleden Hertog van Monmouth uyt den naem van den Coning, sijn Vader, overbracht geheele Regimenten, dewelcke (so men weet) contribueerden tot de nederlage van de Franssen in het Beleg voor Mons, en van de welcke althans noch drie Engelsse en twee Schotse Regimenten overigh zijn, die Orangie Velt-teeckenen dragen en door de Staten Generael gesoldoyeert worden.

8. 't Is ongetwijffelt wel billijck, mijn Heeren, dat ick u doe aenmercken, dat

het Keyserrijck, 't welck zedert een dosijn Jaren belaegt is, noyt sulcke bellicuese Vorsten gehad heeft: De verongelijcking, die het geleden heeft, heeft gestreckt, om de Keurvorsten van Beyeren, Saxen, Brandenburg en dessels Soonen, de Hertogen van Bronswijck, der selver Oom, Vader en drie Soonen, den Hertogh van Lottharingen en een seer groot getal andere, die ick om kortheyts wille oversla, en dewelcke de laetste hant slaen, om de Turcken uyt Hongaryen, Croatien, Dalmatien en Griecken lant te dryven, de Oorlogs-oeffening te doen aennemen; dewelke, als sy naderhant de handen sullen ruym hebben, op andere saken sullen konnen verdacht zijn, om de Duytse Natie te wreken van soo veel ongelijcken, die haer moetwillens aen beyde de sijden van het Keyserrijck zijn aengedaen.

9. Ten opsicht van de wonderwercken, die God doet, om ons Geloof te versterken, hebben wy geen gevoelijcke en levendige exempelen daer van onder ons? zo veel duysenden van Vluchtelingen, waer van de meeste alles verlaten hebben, om Jesum Christum te volgen, doen die ons niet sien, dat God altijt aen de behoeften van die geene voorsiet, die op hem hopen en die hem in hare noden aenroepen; want wy bemerken niet, dat yemant van hun gebrek lijdt, en sulks door de Edicten van den Ceurvorst van Brandenburg en de genereusheyt van den Prins van Orange, die een Compagnie van 100 gevluchte Cadets geformeert heeft, die hy op sijn eygen Beurs tot 10 stuyvers daegs onderhout, behalven 80 of 100 Officiers van Oorloge, mede Vluchtelingen, die yder een seer considerabel Pensioen hebben; sonder te seggen, wat mijn Heeren de Staten doen, en een meenichte particuliere Engelsse en Hollanders, mijn Heeren, de Protestantse Cantons, en andere Vorsten en Staten van het Keyserrijck; sonder te vergeten den Coning van Denemarcken, aen dewelcke God het herte op een extraordinaire wijse, in faveur van onse arme Broeders, komt te raken; gelijk oock dat van den Lant-Graef van Hessen, de Neef van de Coninginne van Denemarcken en Achter-neef van den Ceurvorst van Brandenburg, die onlangs een seer favorabel Edict, tot voordeel van onse gevluchte Broeders, heeft gemaeckt; en dat alles, terwijl de geene, die haer doen lijden, meer haer tegenwoordig genoegen, als haer voordeel, in dat alles vinden: want wy sien, wat uwe naburige Beursen van Vranckrijck daer door lijden, welckers inkomsten soo seer verminderen, dat men aldaer het vierde part niet treckt, 't geen men voor desen trock: het Convoy van Bordeaux, den Tol van Valence, het surplus van de vyf grossen pachts, de Steden van Lions, Marsielje, Nismes en Montpellier en alle d'andere, die ik oversla om kortheyts wille, sien haer Commercie t'eenemael in de gront: soo veel rijcke Koopluyden en soo veel bequame Financiers, welkers vlyt en naerstigheyt de Inkomsten des Konings vermeerderden, Ballingen door de druckingen der Conscientie, maken, dat alle die bronnen meer en meer verdrogen; de Pensioenen in vreemde Hoven houden op; de Waterleydinge van Versailles is t'eenemael gestaeckt; drie Millioenen zijnder Jaerlijckx op de kleyne Playsieren van den Koning en de Gebouwen van de Louvre afgesnoeyt; de Krijgs-Officiers schreeuwen van Honger door de verminderinge, die men haer alle dagen doet; de Fortificatie-wercken lopen terug; eyndelijck, d'Almachtige heerscht, dat de Aerde davert.

10. Ick weet het geheym niet genoeg, wat men doet, om sig altans by de Porte in credit te houden; maer de schalckheden, daer men sig tot nog toe van heeft bedient, hebben geen voorbeelden in de voorgaende Eeuwen en sullen tot verwonderingh aen.

aen onse Nakomelingen verstrecken; als 't gewelt, in het Eylant Chio gepleegt, waer van noyt Mensch eenige reden heeft konnen geven en het welcke men toeschreef aen die onbepaelde Ambitie, die ter selver tijt die twee gevreesde Machten wilde bespringen, in de een en de ander der welcke alle Christenen eenpariglijck den Antichrist willen ontdecken, nademael het werck van de Regalien, 't welck (na het gevoelen van de meeste yverige Roomsch Catholijcken) alsoo weynig, als het ander, is gefondeert, alsdoen sijn meeste hitte hadde: het gevolg van dat van Chio was de uytstroyinge, die men dede, dat den grooten Turck, sig niet konnende wreken van den Grooten Louis, hem te vreden most houden met een been, 't welck men hem toesmeet, om daer aen te knabbelen, met alle de Franssen, die in de Levant of woonen of handelen, aen te tasten, dewelcke hy 700 Beursen, elck van 500 Ducaten, voor de Porte opleyde. Indien desen Franssen Raet van Luyden, gelijck onse goede Switsers, gesmeet was geweest, ick geloof niet, dat men soo een subtile inventie soude gevonden hebben, om met een soo considerable Somme de beloofde Pensioenen aen de Porte te soulageren; daer moeten brave Geesten van d'eerste rang toe zijn, om expedienten van sulcken kracht uyt te vinden. Het wreet bombarderen van Genoua (waer tegens men geene bewimpelinge konde uytvinden) quam nergens anders uyt voort, als om dat die Stad Spangien altijt met merckelijcke Sommen te hulp quam; sulcks dat, als men die quam te ruineren, men dan de Spaense Finantie soude verdelgen, en men een sekere rupture van de Vrede soude maken, om dat alle d'andere saken daer toe gedisponeert souden zijn.

11. De Spaensse Monarchie is in waerheyt veel vervallen; maer deselve manqueert echter niet, haer selven wel staende te houden, alwaerse wel gedient is: De Doot van soo veel brave Switsers in Catalogne (alwaer ick mede deel hebbe door het verlies van een Broeder van merite, welkers verlies my altijt sal geheugen) en de verandering in de saken van het Gouvernement van Milanen, waer van wy ons soo veel voordeel konnen beloven, doen sien, dat, als de Spangiaerts geluckiger sullen zijn in de keure van haer Ministers van Staet en van Oorlog, als sy voor desen zijn geweest, de saken oock geluckiger herstelt sullen konnen werden, en dat men aen den Prins van Orangie niet alleen sal laten de sorge, van sig te wapenen, om af te wenden de bespringingen, die men tegen de publijcke trouwe komt te doen, gelijk als de usurpatie van Luxemburg, maer dat de Spangiaerts en Duytsen (die niet in tijts in postuur of op de rendevous zijn geweest) haer beter in staet sullen houden, om haer gemeen interest en reputatie te behouden.

12. Ick bespeur, dat men hier seer geallarmeert is wegens een gepretendeerde Ligue tusschen de Koningen van Vranckrijck, Engelant en Poolen; maer men vervaert sig deswegen t'onrecht: ick wil wel geloven, dat den Koning van Engelant seer yverig is voor de Religie van de Coninginne, sijn Moeder, en dat hy wenst, op alle dingen de authoriteyt van het Parlement te modereren; maer dat een Coningh van soo grooten talent, als hy, Vyant genoeg soude zijn van de glorie van sig self en van sijne Natie, om sig een Huurling van een ander Coning te maken, en dessels ambitie soude seconderen, byna sonder eenige hoop, van yets van de combinatie van hare Machten te profiteren, dat soude soodanigen groot Koning en soo machtigen Verstant disrespect aengedaen zijn.

Wat de Coning van Poolen aengaet, weet men, dat men seggen moet de Coningh

en de Republijck van Polen: ick weet wel, dat door gelijk manquement van reſpect, 't welck men aen gekroonde Hoofden ſchuldig is, men uytſtroyt, dat de heerſchende ſucht van dien Coning en van de Coninginne, ſijn Gemalinne (die een Franſſe van geboorte is) ſtreckt, om onuytputtelijcke Schatten te vergaderen, ten eynde ſy de Stemmen van die van den eerſten Raed of Vergaderinge ſouden konnen diſponeren tot faveur van haer Soon, den Prince, na de Doot van den Coning: Maer men conſidereert niet, dat, ſoo den Keyſer en den Ceurvorſt van Brandenburg in Polen geen Creaturen hadden, ſo als ſy 'er altans hebben, alle die mildadigheden echter niemendal ſouden zijn, indien men in dit groot en woeſt Koninckrijck ('t welk geen Fortreſſen op de Frontieren heeft) hongerige Legers van Sweden en Duytſlant konde trecken, onder pretext, van een diverſie te maken in faveur van Vranckrijck; gelijck men in de voorledene Jaren den overleden Koning van Sweden met minder, als 20000 Man, (de Ceurvorſtelijcke Machten in Pruyſſen gebleven zijnde) in een halve Somer heel Poolen heeft ſien afloopen, en in Crakow, de Hooft-ſtad van het Coninckrijck, meer grenſende aen Turckyen, als aen de Baltiſche Zee, triumpheren, terwijl een ſtreeck van byna 200 Mijlen van de Weyſſelkant af met al het Lant, dat'er tuſſen beyden is gelegen, geplondert wiert, ſonder dat'er de Poolen in konden voorſien: ick weet oock niet, dat'er zedert dien tijt een eenig Baſtion van Crakow af, tot Dantzik toe, gemaeckt is: Ick bid u dan, Mijn Heeren, van dit alles op te mercken, en dit Exempel wel te conſidereren. Men ſiet Poolen aen, als Weenen glorieuſelijck ontſet hebbende, en niet in het geene 't in effect is; want men moet conſidereren, dat deſſelfs Coninck in die verwonderlijcke Expeditie noyt meer heeft konnen verſamelen of ſoldoyeren, als 20000 Polen, dewelke, met 50000 Duytſe gevoegt zijnde, die wonderlijcke effecten voor Weenen in Hongaryen deden; 't is waer, dat het alles onder de glans van de Kroon en door de dapperheyt van dien Koning geſchiede, die met recht daer van byna alle de eere weghdraeght: maer 't is oock waer, dat de Poolſſe Wapenruſtingen niet ſoo groot konnen zijn, als men roept, noch oock van eenige geduurſaemheyt, alſoo haren Adel al te groote depenſen daer in maeckt, en die groote ondernemingen minder, als in een Campagne, uytgeput zijn door de exceſſive koſten, die ſy doet, om haer hoogmoedig uyt te ruſten, uyt afgunſt van d'een tegens d'ander. Laet ons, mijn Heeren, by die Conſideratien noch bydoen deſe importante aenmerckinge, dat het een andere ſake is, van die complaiſantie te hebben, van te verſuymen, 't geen men in een a twee Campagnes tegen den Turck ſoude hebben konnen uytvoeren, de Republijck daer omtrent blinthockende, en een andere ſake, van opentlijck den Oorlog in 't Keyſerrijck, in Pruyſſen en in Lijflant te voeren, 't welck een reyns ſpel ſoude zijn, om geheel Poolen in Vuyr en Bloedt te ſetten; behalven dat in dit Lant oock wel ſoude konnen gebeuren deſelve ſaeck, die by verſcheyde Potentaten in de laetſte Oorlogen gebeurt is, aen dewelcke men groote Penſioenen genoeg uytreyckte, om machtige en conſiderable Legers eenige Jaren gedurende daer van te konnen onderhouden; maer, als men deſelve tegen haer Mede-vaderlanders wilde doen marcheren, ſo maeckten ſy haer excuſe, en ſo was dan het Gelt qualijck genoeg beſteet: in deſe tijt moet men maer alleen beoogen die gepretendeerde Ligue, waer van de Manuſcripten u ſoo een verſchrickelijcke afbeeldinge vertoonen.

13. Ick moet, mijn Heeren, onſe Natie rechtvaerdigen daer omtrent, dat men

haer

haer t'onrecht te last legt 't verlies van het Fransse Comté : de geene, die de saken maer een weynig weten, zijn niet onkundig, dat wy, om dat verlies af te keeren, meer deden, als men van ons konde vorderen: de Cantons van d'eene en van d'andere Religie boden haer aen, om de Guarnisoenen te verstercken : de Duytsen en Italianen hebben gedurende den tijt van dertien maenden, en tot het verlies van die Provintie toe, volkomen vryheyt gehad, om ons Lant tot hulp van dien door de trecken : 't is onse schult niet, dat men het niet is te boven gekomen met 150 Duytsers, die men voor Recruten tot het Regiment van den Graef van Starrenberg, dat tot Dolen in Guarnisoen lag, liet passeren, met noch 3 of 400 Milanesen onder Graef Octavio, die naer Besancon gingen, terwijl het Leger van den overleden Hertogh van Lotharingen, met eenige andere Keyserlijcke Troupen geconbineert, ten getale van meer, als 15000 Koppen, sig langs den Rijn omtrent Bosachtige Steden onthielt, sonder te bewegen : Voegt'er by, dat al onse Cantons een aensienelijcke Deputatie na Dyon, daer den Prins van Condé was, en na Besancon aen de Spaensse Ministers afsonden, om de Neutraliteyt in die Provintie te doen bestaen : alle de Magnaten van Vranckrijck waren alsdoen geoccupeert in Vlaenderen en Duytslant : daer was by na niet een bevaerbare Rivier, van het Fransse Comté tot Parijs toe, over te trecken; sulcx dat den Prins van Condé aenstonts de voorsz. Neutraliteyt toestont; maer de Spaensse tot Besancon refuseerden deselve, om de Fransse (soo men gelooft) van die kant te trecken, en aen Vlaenderen tijt te geven, om sig in beter staet te konnen stellen; want sy hadden in Bourgondien, om dien offensiven Oorlog te voeren (waer mede sy onse Gedeputeerden paeyden) behalven haer Guarnisoenen niet meer, als twee of drie hondert Paerden, onder Massiette, dien befaemden Partisan, by een geraept, en 3 of 400 gewapende Boeren tot haer Infanterye; sulckx sy, om eygentlijck te spreken, dat present van het Fransse Comté aen den Koning van Vranckrijck gaven; die Conqueste wiert in eenige Weecken gemaeckt; de Fortressen wierden genomen en Belegering op Belegering gedaen met een getal van Volck, dat nauwelijks suffisant was, om den Persoon van dien Koning te bewaren; maer op die wijse, als het Milanees, Tirol en d'andere Naburen, die wy op den rugh hebben, altans gegouverneert werden, sullender sulcke misslagen niet licht meer gebeuren.

14. Gy wilt wel, mijn Heeren, dat ick u spreeck van onse deerlijk vervolgde Broeders, die onse gemeene Vyanden altijt afschilderen, als met de Wapenen in de Hant tegens de Conincklijcke Macht, en dat t'zedert bykans een geheele Eeuwe lang; daer zijn, beken ick, veele uytsteeckende oude en hedensdaegse Schriften, die klaerblijckelijck de quaetaerdigheyt van die Calomnien vertoonen. Ick geloof echter, dat gy niet quaet sult vinden, dat ick alhier doe sien, dat men deselve noyt gesamentlijk tegens het representerende Lichaem van 't Conincklijcke Gesach heeft sien ageren : Maer alleenlijck onder de Minderjarigheyt en onder de Regering van een uytlantse Coninginne en van uytlantse Princen, die seer belliceus waren en pretendeerden, haer afkomste van Charlemagne te bewysen opentlijck door den Raet en de beloften van Romen en van Spangie staende gehouden zijnde; daer de Princen van den Bloede (wettige Mombers van de minderjare Koningen) Hoofden van de contrarie Partyen waren, als afkomstig zijnde so wel, als hare Coningen, van Hugo Cappet, aen dewelke de Fransen van onse Communie, haer onder-

 worpen

worpen hebbende, de Naem van Hugenoten bekomen hebben. Men allegeert tegens haer de resistentie van Montauban in 't begin van dese Eeuwe; die van den Hertog van Rohan (die in uwe Kerk van St. Pieter was gegaen) met eenige Heeren van 't Dauphiné, en eyndelijck de tegenstant van de Steden van Languedock en van die van Rochel: Behalven dat die geene, die ageerden, met goede reden allegeerden de openbare verkrachtingen der Edicten, is het notoir, dat het meeste gedeelte van dien maer particuliere affairen zijn geweest: het Nationael Synode van Rochel disapprobeerde, 't geene in Languedocq omging: daer waren in de Legers van dien Coning veele groote Heeren, veele Edelluyden en een seer groot getal van andere Persoonen van onse Religie. Zedert dat de Coningen in Persoon geageert hebben, zijn de Protestanten altijt voor haer geweest, gelijck als in den Jare 1632 in het voorsz. Languedocq is gebleecken: Wanneer den eenigen Broeder van dien Coning, die alsdoen sonder hoope van Nasaet was, een natuurlijcken Broeder van den voornoemden Coningh, den Hertog van Montmorenci, Gouverneur van die Provintie, en meer andere Persoonen van groote aengelegentheyt op sijn zijde getrocken hadde, soo konden nochtans onse arme Broeders van Languedocq niet afgebracht werden, van de Wapenen op te vatten en opentlijck voor den doe levenden Coning te ageren. 't Geen sy voorts deden in de Jaren 1650 en 1651, &c. is noch de geheele Werelt kennelijk; en de rechtvaerdige erkentenisse van dien bracht den tegenwoordig regeerenden Coning daer toe, van haer uyt sijn eygen bewegingen, als al de Saken bevredigt waren, te accorderen authentijcque Edicten tot confirmatie van dat van Nantes. Men sal tegen my seggen, dat ick de laetste Justificatie, in faveur van onse Fransse Broeders gedaen, wel hadde konnen voor-by gaen, dewijle de Boeckwinckels geheele Volumens begrijpen, die het selve doen; maer, om dat men niet aflaet, haer die tegenwerpinge te maken, soo moet men niet quaet vinden, dat wy oock niet ophouden, van daer op te antwoorden. Mijn Heeren, Ick sal eyndigen met dat gants vierigh Gebedt, dat ick tot God voor U L. doe; biddende sijn Goddelijcke Majesteyt, dat hy u doe gevoelen de effecten van de beloften, die hy ons heeft gedaen, dat de Poorten der Hellen noyt tegen sijn Kercke sullen vermogen, en dat hy u de Oogen wil openen, gelijck hy die van de Discipelen van Elisa opende; ten eynde, gy soud mogen sien en verseeckert wesen, dat die geene, die voor u zijn, sterker en meerder zijn in getal, als die tegen u zijn. De Almachtige is voor ons; laet ons niet vreesen, wat ons de Menschen sullen aendoen.

Na Savoyen schickten d'Euangelische Cantons oock eenige Gedeputeerden / welcke omtrent het midden van Lentemaent by den Hertog ter Gehoor toegelaten wierden en sijn Coninckliijke Hoogheyt het volgende voordroegen:

Harangue van de Heeren Gedeputeerden van de Euangelisse Cantons aen den Hertog van Savoyen in faveur van de Inwoonders van de Valeyen in Piemont.

DOORLUCHTIGSTE HERTOG:

DE Recommandatien en de Intercessien, tot verscheyde tijden aen de Voorsaten, glorieuser Gedachtenisse, van Uw Doorluchte Hoogheyt gedaen door

door hare Excellentien, de Euangelische Cantons van Switserlant, onse Souvereyne Heeren, in faveur van den Godsdienst van de Inwoonders van Piemont, Onderdanen van Uw Doorl: Hoogheyt, zijn altijt wel ontfangen en noyt sonder effect geweest: Soo is 't dan, dat onse Souvereyne Heeren, met een gevoeligh leetwesen verstaen hebbende het Desseyn, dat Uw D. Ht. geformeert heeft, van de voornoemde Ondersaten te priveren van de Vryheyt van Conscientie en de Oeffeningh van haer Godsdienst, waer van sy zedert eenige Eeuwen gejouisseert hebben, door de Christelijcke Liefde, door de Banden van Gemeenschap in een en deselfde Religie en door het vertrouwen, dat sy op de goetheyt en goedertierentheyt van Uw D. Ht. hebben, bewogen zijn geworden, om hun met hare Brieven van Recommandatie en Intercessie aen deselve te vervoegen in faveur van deselve Onderdanen.

Maer, die Brieven geen effect gehad hebbende, hebben onse Souvereynen, om te betuygen de hoog-achtinge, die sy voor Uw D. Ht. zijn hebbende en om deselve met eenen te doen sien, hoedanigh sy geraeckt zijn over het laetste Edict, dat deselve tegens sijne arme Onderdanen heeft laten uytgaen, ons met dese Ambassade belast en expressselijck geordonneert:

Ten I. Om Uw Doorl: Hoogheyt gants gedienstiglijck uyt haren Naem te groeten, en deselve te verseeckeren van hare Eerbiet, Vruntschap, Confoederatie en goede genegentheyt tot dessels Dienst en Staten.

II. Om Uw Doorl: Hoogheyt met alle mogelijcke instantie te versoecken, dat het deselve gelieven moge, sijne voorsz. Ondersaten van de Valleyen van Piëmont te maintineren in het gedurig en vreedsaem gebruyck van hare Godsdienst en Vryheyt van Conscientie, over-een-komende met de Concessien, die haer door de Voorsaten van Uw Doorl: Hoogheyt, hooghloffel: Memorie, geaccordeert zijn op de dringende intercessien van veele Protestantse Coningen, Vorsten en Staten, en tusschenspraecke van onse Souvereyne Heeren, nademael de voorsz. uwe Onderdanen niets gedaen hebben, dat haer onwaerdig soude maken de continuatie der Genade van haren Prince ende van de Voorrechten, in de voorsz. Concessien begrepen.

De Vorsten en Staten, die hare Tusschensprake en Intercessie geëmployeert hebben, en bysonderlijck onse Souvereyne Heeren, hebben haer gerust gestelt op de trouwe van die Concessien, als een geheyligde belofte, om dat deselve geen simpele Tolerantien, maer authentijcke, eeuwigdurende en onwederroepelijcke Concessien zijn, soo als men sien kan in 't XX Articul van de opene Brieven van het Jaer 1655 en in 't IX Articul van die van 't Jaer 1664, dewelcke mede-brengen, dat sy eeuwigdurende en onwederroepelijck sullen onderhouden werden, en dat deselve in effecte geinterineert, geverifieert en hersien zijn.

Sulcks, dat alle Protestantse Vorsten en Staten, en boven al onse Overheden, sterck gepersuadeert zijn, dat Uw Doorl: Hoogheyt niet sal lijden, dat onder sijne Regeeringe, die met heerlijckheyt en geluck opgehoopt is, dessels opene Brieven en Concessien, gevolght van veele Declaratien en solemnele Beloften, vernietigt

vernietigt sullen werden, en de vruchten van hare Mediatie, van hare moeyten en van hare sorgen verlooren souden zijn; dat de opsichten, die uwe Doorluchtige Hoogheyts Voorsaten voor d'Euangelische Cantons gehad hebben, onnut souden wesen gemaeckt; dat de volmaeckte Vruntschap en Correspondentie, die altijt tusschen haer, als goede Vrunden en Naburen, is geweest, verandert soude werden; dat de Staten van Uw Doorl: Hoogheyt aen Beroerten en Calamiteyten souden wesen bloot gestelt, en dat de Conscientien van uwe Onderdanen, die van niemant, als van God, moeten af hangen, door Vuur, Bloet en Martelisatie gepijnight, mitsgaders de Inwoonders van sijne Valleyen met ellende, verwoestinge en wanhoope omvangen souden werden.

Wy bidden Uw Doorl: Hoogheyt dan met alle mogelijcke instantie in den Name van onse Heeren en Overheden, sijn Coninckliick Herte te willen laten bewegen door het gekrijt en de suchtingen van soo veele onnosele Zielen, die van hem Genade versoecken, om door sijn goedertierentheyt ende rechtvaerdigheyt op te schorten de executie van sijn Edict en de woede van sijne Wapenen tegens arme Ondersaten, dewelcke, haren God aenbiddende, niet anders wenschen, als met haer Bloet te bezegelen de getrouwigheyt, die sy aen Uw Doorl: Hoogheyt schuldig zijn, en aengenamelijck te willen ontfangen de Intercessien, die onse Souvereyne Heeren voor Uwe Onderdanen, die oock hare Broederen in de Gemeynschap van een en deselve Religie zijn, komen te doen.

Dat sal ongetwijffelt het alderseeckerste en alderkrachtigste teecken zijn, het geene Uw Doorl: Hoogheyt aen onse Souvereyne Heeren soude konnen geven, dat hy hare Vruntschap en Confœderatie niet minder acht, als sijne Voorsaten, hoogloffel: Gedachtenisse, gedaen hebben; en dat sal oock het middel zijn, om haer tot een oprechte erkentenisse te verbinden en om aen Uwe Doorl: Hoogheyt in alle voorvallen gelijcken dienst te doen.

Dit is het, 't welck wy, ingevolge van onse ordre, met alle behoorlijck respect aen Uw Doorl: Hoogheyt hebben willen voorhouden; wenschende met eenen, dat God sijne dierbare Zegeningen over Uw Doorl: Hoogheyt en over sijn Coninckliick Huys wil uytstorten: Ondertusschen recommanderen wy ons gedienstiglijck in de goede gratie en in de eere van de goetwilligheyt van Uw Doorluchtige Hoogheyt.

Dit en 't ootmoedig Versoeck der Valluyden bracht niet meer te weeg / als dat den Hertog / na lang aenhouden en over- en weder-gaen van de Gedeputeerden na en van Lucern / aen sijne Gereformeerde Onderdanen toestont; Binnen acht dagen uyt sijne Landen te vertrecken en alle hare Goederen te verkopen, en, by aldien sulcks binnen dien tijt niet volkomen volbracht konde werden, ses Mannen uyt het midden van haer daer toe te stellen; 't Welck sy echter / doordien men 't met omstandigheden beswachtelde / die haer voor een stimmen treck en schielijcke overrompeling in haer Uyttocht deeden duchten / van de hant wesen.

De Hertogh / hier over misnoeght / besloot / met hulp van Fransse Troupen

Troupen, hare ontoeganckleijcke Wegen / gesterckt met verscheyde Fortjes / t'overrompelen / en haer / die het getal van 12000 weerbare Mannen / behalven de Vrouwen en Kinderen / uytmaeckten / met gewelt syne Bevelen te doen gehoorsamen. Ten dien eynde trocken 6 Bataillons / een Regiment Dragonders ende 3 a 400 Lijf wachten / Savoysse Troupen / [wy volgen 't Frans en Savoys Verhael / alsoo 'er ons van de kant der Valluyden geen toegekomen is] na Briqueras / om te dichter by 't Gebergte / daer sy den eersten aenval meenden te doen / te wesen. De Fransse Krijghs-knechten / onder Monsr. Catinat / uytmakende 5 Bataillons en 2 Regimenten Dragonders / die in Piemont / na de kant van Suze en Veillane / lagen / naderden na Buriasque / Osasque / S. Segond / (alwaer 's Coninghs Quartier was) Mirandol en Massel / en de verst afgelegenste drie Mijlen van Pignerol / aen de Voet van 't Gebergte / tegens over d'Ingang van de Valeyen van Lucern en Angrogna. De Valluyden / siende dese bewegingen / stopten / voor soo veel haer mogelijck was / op Paesdag de Toegangen. Den 23 van Grasmaent vertrocken de Savoysse Troupen in drie Gedeeltens ('t eerste onder Don Gabriël de Savoyen / Generael; 't tweede onder den Marquis Dogliani / Velt-Marschal en Capiteyn van de Lijf wacht / en 't derde onder Monsr. de Brichanteau) van Briqueras na Bpian. Mr. Catinat / die met den Hertog van Savoyen in een Mont-gesprecki al / 't geen sy by der hant souden vatten / vastgestelt en 't gantsche Bewint over de Franssen had / sont een Detachement uyt de Regimenten te Voet van Bourgondien / Castres en de Switsers van Pignerol onder Monsr. de Bar / Lt. Collonel van Bourgogne / na de Brug van Mirandola / met ordre / van se te vermeesteren en voor de Voetknechten een gemackelijcken weg te banen: Hy volvoerde dit niet alleen / maer sloegh oock verscheyde Bruggen op de Chison tegens over 't Dorp Desportes / en besette eenige na-by-gelege Hoogtens / terwijl een gedeelte van de Regimenten van Limosin / Provence en Plessis Belier onder Mr. de Villevieille / Lt. Colonel van 't Regiment van Limoges / aen de Savoysse kant langs de Rivier haer weg nam / en sy de rest van de Volckeren gesamentlijck daer omtrent inwachteden: Na haer aenkomst wiert Mr. de Melac aenbevolen / de Kerck van St. Germain t'overrompelen; Mr. de Villevieille met 200 Man daer in te leggen / en met een valsse aenval de Valluyden te misleyden en de Passagie te faciliteren. Dit Detachement gingh wat te ver en tot dicht aen 't Fort harer Vyanden: 't Regiment van la Lande doorwade de Rivier; maer raeckte ter rechter Hant in de Rotsen verdwaelt / en verloor eenigh Volck: Haer Capiteyn wiert gequetst. Een ander Detachement sloeg de Weg ter slincker Hant op / en sagh in 't kort den Major van Provence / den Marquis de Biron en Mr. de Gontaut (welcke twee laetste besig waren / met een Toegang te besichtigen) gewont. Monsr. de Villevieille wiert / na dat hy 4 a 5 uren by 't Fort gestaen had / aengeseght / na de Huysen van St. Germain te wijcken; maer onderwegen door een Laeg Valluyden en die van 't Fort / die op 't rijsen van d'eerste uyttrocken / overvallen /

vallen / en / na 't bekomen van eenige Gequetsten / genootsaeckt / met 30 Soldaten en 2 Officiers van sijn Regiment in de Kerck te wijcken; alwaer hy den gantschen nacht / met verlies van 14 Man en 't bekomen van 7 Gequetsten / tot dat hy in den morgenstont door den Marquis de Hervilleontset wiert / sigh verweerde. Monsr. de Bar wiert oock twee a driemael / doch vruchteloos / aengetast.

Gedurende desen tijdt was Monsr. de Catinat tot Perouse met het gantsche Leger langs de Rivier / dien hy overtrock / gekomen. Vervolgens klom of kroop hy op de Geberghtens / en beval aen Monsr. de Longueval / Brigadier / van d'eene kant / en Mr. de Melac / van d'andere kant de Hoogtens te winnen / alles / dat haer mocht tegenkomen / na de Valley van St. Martin te drijven en daer by malkander te keeren. De Weg was gevaerlijck / lang en moeyelijck. Men verloor verscheyde Soldaten / een Sergeant van Bourgondien en een Quartier-Meester. De Valluyden ontquamen / na dat sy haer Schiet-Geweer gelost hadden / tusschen de Rotsen / en de duysterheyt overviel de Franssen in 't midden van 't Geberghte by St. Martin / alwaer sy haer 's nachts van de moeylijckheden / die sy uytgestaen hadden / op de Sneeu tot het kriecken der dagh te rust begaven. 's Anderendaegs omtrent de middagh quam Monsr. de Catinat / die 's morgens het Fort Loups ingenomen had / te St. Martin / versamelde sijne Troupen / welcke al / 't geene haer onderwegen ontmoet was / gedoot of op de vlucht gedreven hadden; trock dien dagh noch tot Riovelaret en begaf sig vorder na Prancor. Dien achtent had Monsr. de Melac / die door de Valleye van Pragellas in die van St. Martin geraeckte / eenige Fortjes ingenomen en verbrant en de Besettinge gedoot. Den 24 / 's morgens / avanceerden de Mondovéesse Troupen ongemeen aen haer kant / omtrent een Mijl van de Fransse / en dooden veele Menschen. De Savoysse Volckeren gingen insgelijcks vlijtigh met hare saken voort; sulcks / dat op dien dagh aen alle drie de zijden 22 Forten ingenomen wierden; 't welck den Hertog van Savoyen by-na t'eenemael met eygen Oogen aenschoude. Dit nootsaeckte de Piemontoisen / in een Plaets / le Pre de la Tour genaemt en met Krijghs-behoeften voorsien / te wijcken; maer het scheen / dat de moet door d'eerste rampen haer ontvallen was; want de Hertoglijcke Volckeren begonden naulijcks de mijnen te maken / van haer te willen aentasten / of sy staken een witte Vlag op / en beloofden / haer op genade en ongenade te sullen overgeven; 't welck sijn Coninckl ijcke Hoogheyt aennam. Dit voorbeelt was geweldigh schadelijck voor d'andere / die in de nabygelegene Stercktens lagen / alsoo dese / uyt vrees voor een quader Lot / den 25 deselve voetstappen volgden. Den Hertog liet haer in de Steden van Piemont verdeelen / hare Kinderen in de Roomsse Religie onderwijsen / besagh hare Forten en besette se met sijne Krijghsknechten. Van de Fransse Officiers / die in dese 3 a 4 dagen gequetst zijn geworden / heeft men dese Lijst in 't licht gegeven:

Lijst van de gequetste Fransse Officiers.

Den Marquis de Biron, Volontair.
Mr. de Gontaut, Volontair.
Mr. de Villevieille, op twee plaetsen licht.
Mr. de Mirabel en Mr. de la Valterie, Capiteynen onder 't Regim. van Limosin.
Mr. de Graves, Ayde Major van Limosin.
Mr. de Menonville, Ayde Major van Limosin.
Den Major van Provence, doodelijck.
Mr. de Seguïeres, Capiteyn van Provence.
Mr. Chapuis, Luytenant van de Granadiers van Provence.
Mr. Beroude, Capiteyn van de Dragonders van la Lande.
Een Quartiermeester van la Lande.
Mr. du Plessis-Boccassel, Capiteyn onder Plessis-Beliere.

Eenige van dese Troupen wenden den 6 van Bloeymaent / en d'overige den 7 / na de Valleyen van Villars en Bobia / welckers toegangen den 8 volkomen gesloten waren: De Valluyden braken een Brug over een Waterloop / welcke de Soldaten / die 30 dooden en gequetsten bequamen / doorwadeden en de Piemontoisers met eenig verlies tot aen de Brug van Bobia / en met noch grooter uyt een Affnyding / die sy opgeworpen hadden / verdreven; die 't ontvluchteden / begaven haer na de toppen der Bergen en Rotsen / van waer sy / na dat hare Vyanden ophielden / met haer te vervolgen / haer met Koorden na de laegte deden nederdalen. In dese tweede Expeditie viel den Grave van Druse / Broeder van den Marquis de Parella / van een Steylte aen morselen: Monsr. Bourrier / Capiteyn van de Wacht / die weynig dagen daer na overleed / Mr. Mayne / Cadet onder de Wacht / Mr. Vagnon / Cornet van de Dragonders / Mr. Philippi / Luytenant van 't Montferrat en Mr. Premonu wierden gequetst. Den 13 vertoonden haer wederom een hoop in de Valleye van St. Martin / welcke door de Savoysse Volckeren / die 5 a 6 dooden en verscheyde gequetsten hadden / op de vlucht gejaeght en in hare Posten so hevig aengetast wierden / dat sy / gelijck oock die van Bolbi en Villa (welcke omtrent 500 Man uytmaeckten) haer op genade en ongenade overgaven. 't Koorn en de Wijngaerden / die op de Bergen waschten / maeyde en hieu men / om d'ontvluchte alle Levens-middelen t'ontnemen / omver. Monsr. de Catinat quam den 17 tegens den avont met 3000 Mannen uyt de Regimenten van Dampierre / &c. / 500 Man uyt het Regiment van Provence en eenig ander Volck te Colmiano / liet een gedeelte van sijn Militie de Toppen van de Bergen winnen / en d'Inwoonders verjagen / dooden en gevangen nemen. Den 22 gaven ruym 700 Valluyden / en daer na noch veele andere / die genoegsaem uytgehongert waren / haer in handen van den Hertog.

Dusdanig was de uytkomst van die binnelantse Tweespalt / welcke wel

van den beginne af te gemoet te sien was / doordien de Valluyden / daer zy in den Krijghshandel ongeoeffent waren / sonder van iemant ondersteunt te werden / een groot getal wel onderwesene Krijgsknechten / die geduurigh van 't geen sy van noden hadden besorgt wierden / het Hooft mosten bieden. Dit smertede de Euangelische Cantons noch meer / als sy hoorden / dat dese Menschen in hare Gevanckenissen mis handelt wierden; 't welk haer bewoog / daer over te klagen; maer sy kregen door ordre van den Hertog, uyt de Mont van den Grave van Gabone / die sig in Switserlant onthielt / tot Antwoort; Dat men haer op die manier gehandelt had, geensints om haer Religie, maer om haer ongehoorsaemheyt en wederspannigheyt; als hebbende geweygert de aenbiedingen van sijn Coninckliicke Hoogheyt tot haer veyligheyt en de vryheyt, van hare Goederen, alschoon bereyts aen sijn Schat-Kist vervallen, te verkoopen. Hier op besloten sy verder in een Conferentie / in Herfstmaent t'Arrau gehouden / d'ontslaging van de Gebangenen aen den Hertog te versoecken; 't geen sy oock / onder beding / dat sy noyt na hare oude Woonplaetsen souden keeren / te weeg brachten. Van dese Menschen nam Bern / van yder hondert 50 / Zurich 30 / Basel 12 en Schafhausen 8 tot haren last.

Den 3 van Louwmaent wiert de Jonge Princes van Savoyen / waer van de Hertogin den 6 van Wintermaent des voorgaenden Jaers in 't Kraembedde bevallen was / gedoopt en Maria Adelaida genaemt.

Den Grave van Castlemaine verscheen met de Lente / 't geen in lange Jaren niet gesien was / als Engelsse Ambassadeur / tot Romen.

Den 2 van Herfstmaent verkoor den Paus de volgende 27 nieuwe Cardinalen.

1. *Giacomo de Angelis*, van Pisa, Aerts-Bisschop van Urbino en Vicegerent.

2. *Obizzo Pallavicini*, van Genoua, Aerts-Bisschop van Ephesen en tegenwoordig Nuntius in Polen.

3. *Angelo Ranuzzi*, van Bologna, Aerts-Bisschop van Damiaten, Bisschop van Fano en extraordinaris Nuntius in Vranckrijck.

4. *Maximiliaen van Kiembourg*, Duytser en Aerts-Bisschop van Saltsburg.

5. *Verissimo d'Alencastro*, Portugees en Inquisiteur Generael van dat Coninckrijck.

6. *Marcello Durazzo*, van Genoua, Broeder van den Doge, Aerts-Bisschop van Chalcedonien en Nuntius in Spangie.

7. *Horatio Mathei*, Romeyn, Aerts-Bisschop van Damascus, Auditeur van de Rota en Major Duomo van den Paus.

8. *Marco Antonio Barbarigo*, Aerts-Bisschop van Corfu, Cousijn van den Cardinael Barbarigo, Bisschop van Padoua en van een seer Edel Geslacht van Venetien.

9. *Carlo Ciceri*, van Coma, Bisschop dier Stadt.

10. *Leopoldus*, Grave van Colonits, Ongaer, Bisschop van Nieustad.

11. *Estienne le Camus*, van Parijs, Doctor van de Sorbonne en Bisschop van Grenoble.

12. *Johan*, Baron van Goetz, Duytser, Bisschop van Gurk.

13. *Michiel Radziewski*, Pool, Bisschop van Warmia.

14. *Pietro Matheo Petrucci*, van Jesi, Bisschop dier Stadt.

15. *Pedro de Salazar*, Spangiaert, Bisschop van Salamanca en genomineert tot 't Bisdom van Cordona.

16. *Willem Egon*, Grave van Furstemberg en Bisschop van Straetsburg.

17. *Jan Casimir van Denhof*, Pool, Commandeur van 't Hospitael van den Heyligen Geest en extraordinaris Poolssen Envoyé te Romen.

18. *Don Joseph Saenz de Aguirre*, Spangiaert en Benedictiner Monnick.

19. *Leandro Coloredo*, van Frioul en Priester van 't Oratorium.

20. *Fortunato Caraffa*, Broeder van den Groot-Meester van Maltha, en van het vermaerde Geslacht van de Caraffaes te Napels.

21. *Dominico Maria de Curci*, van Florencen en Auditeur van de Kamer.

22. *Giovanni Francesco Negroni*, Genouees en Thesaurier Generael van de Kamer.

23. *Fulvio Astalli*, Romeyn, Clerck van de Kamer en Neef van den Cardinael van deselve Naem.

24. *Gaspar de Cavallieri*, Romeyn, Clerck van de Kamer.

25. *Joannes Gualterius Slusius*, van Luyck, Secretaris van de Brevetten.

26. *Francisco Maria de Medicis*, Broeder van den Groot-Hertog van Toscanen.

27. *Reinaldo d'Este*, Oom van den Hertog van Modena.

De Republijck van Genoua sont in Bloeymaent den Heer Giovanni Battista della Rovere voor haren Envoyé na 't Fransse Hof.

De Onlusten tusschen de Stad Hamburgh en den Hertogh van Zel en Coning van Denemarcken sullen wy wat hooger en van haer oorsprongh af ophalen. Jeronimus Snitquer stelde sig voorleden Jaer nevens andere Burgers tegens den Burgermeester Meurer, onder voorgeven, dat hy, in de Magistraet alles na sijn sin bestierende, t'eenemael den Meester speelde, de Burgerlijcke Voorrechten met de voeten trad en de Stad of hanckelijck van den Keyser socht te maken, en dat hy den oorsaeck was, dat sijn Keyserlijcke Majesteyt Lunenburghse en Bremise Commissarissen verkoor, om de saeck van den afgesetten Raedsheer Krull t'ondersoecken. Dese quamen ten dien eynde tot Hamburgh, maer wierden door de Burgery, onder welcke desen Snitquer en eenen Court Jastram de voornaemste Hoofden waren, door dien sy oordeelden, dat het ten hooghsten tegens haer Vryheyt strijdigh was, niet erkent; en daer-en-boven den Burgermeester Meurer afgeset en hem de Stad tot een Gevanckenis onder Eede en Borgtocht van 50000 Rijcksdaelders, om daer niet uyt te gaen, gegeven: maer desniettegenstaende begaf hy sigh, 't zy hy hem niet veylig oordeelde of andere redenen hem bewogen, met sijn Vrou en Kinderen na den Hertogh van Lunenburgh-Zel, welcke desselfs herstellingh, vergoeding van de smaet, aen sijne Commissarissen gedaen en 't gevangen-nemen van Jastram en Snitquer, als met sijn Vorstel: Doorl: geschimpt hebbende, begeerde: maer de Burgery en de Raed, genoegsaem door de Burgery gedwongen, besloten, haer te beschermen;

 en de

en de Burgery verkoor daer-en-boven / den Raed wantrouwende / dertigh Mannen tot het byleggen van de Verschillen met Lunenburgh uyt het midden van haer / en daer onder deselve Snitquer en Jastram / welcke d'andere Dertigers / en by-na de geheele Stad / na haer hant stelden / en haer tegens de Magistraet hoe langer hoe meerder kanteden; haer ontreckende al het Bewint van de Politie en Finantien en alle hare Regalia / als 't vergeven van Ampten / &c. / welcke in 't openbaer ten voordeele van 't Gemeen aen de meestbiedende verkocht wierden / en alleen de Justitie in desselfs handen latende.

Dit verdroot ongemeen de Lunenburgers en die geene / die de Saecken garen op een anderen boeg gewent sagen; waerom oock in het minst niet nagelaten wiert / het geen tot de Val van dese Personen kon strecken: ten dien eynde begon men doe al te mompelen / dat sy te goet Deens waren en heymelijck verstant met dien Coning onderhielden; en / alsoo men noch niets / dat eenigsints tot bewijs daer van dienen konde / in handen hadde / leyde men haer heymelijcke lagen / welcke men eerst tegens Jastram in 't werck stelde; want hy wiert / in sijn Thuyn buyten de Stad wesende / beset door 30 Lunenburgse Soldaten; welcke echter / alsoo sy bevonden / dat sijn Geselschap stercker / als sy / was / niets ondernamen. Kort daer na tasteden 10 Rovers / daer toe gehuurt / Snitquer / soo als hy met sijn Vrou uyt sijn Thuyn quam ryden / aen / smeten den Koetsier onder de voet / keerden de Koets om en reden met haer wegh: Nauwlijcks was dese tijding door den Koetsier in de Stad gebracht / of alles raeckte in roer / en de Gemeente dreygde / de Huysen van de Vrunden van den gewesen Burgermeester Meurer te sullen plonderen / soo sy Snitquer niet wederom leverden: De Magistraet vergaderde / en sont 's nachts ten tien uren 10 Ruyters tot het vervolgen der Rovers na buyten; maer / alsoo 't getal van 10 Ruyters tegens soo veel Rovers (die als desperate Menschen aengesien mosten werden) veel te swack / en daer door het verlossen van Snitquer geen ernst / by veele geoordeelt wiert / trocken 40 a 50 Volontairen mede / welcke de Rovers by een Veer / waer over sy na 't Lant van Lunenburg meenden te varen / achterhaelden / Snitquer met sijn Vrou verlosten en 's anderen daegs onder 't toejuychen van de Gemeente in de Stad brachten. De Rovers / waer onder eenige Personen van goeden Huyse / storven altemael door Beuls handen.

Met het begin van dit Jaer liet de Hertogh van Zel de Hamburghse Vier Landen door sijne Volckeren besetten / en gaf daer van en van de Redenen / die hem daer toe bewogen / door de volgende Brief kennis aen den Raed:

Brief van den Hertogh van Zell aen de Stad Hamburgh.

Onsen Gunstgenegene, Erentfeste, Welwijse, Lieve, Bysondere:

U Sal 't geene, dat wy wegens 't logeren onser Volckeren in uwe Landen geresolveert hebben, en 't welck wy genodight zijn geworden, deser dagen

dagen in 't werck te stellen, te min vreemt voorkomen, als gy overweegt, hoedanig gy niet alleen tot noch toe alle, en een yder, Keyserlijcke Mandata en Ordannantien ongehoorsaemlijck achter wegen hebt geset, maer oock by 't onlydelijck comportement tegens ons in dier voegen gecontinueert, dat gy evenwel het gepubliceerde Mandaet, wegens de opschorting van de Commercie met onse Landen, ongeacht de Declaratien en vervolgens erhaelde erinneringen, door ons by de relaxatie van Uwe Schepen geschiet, ons, gelijck als ten trots, hebt laten uythangen: En, vermits wy nochtans eyndelijck eenmael moeten weten, hoedanig wy hier mede staen, en of gy de Beveelen, van allerhooghstged. sijn Keyserlijcke Majesteyt afgegaen, een behoorlijck genoegen wilt geven, en bysonderlijck aen den Rijckx-Hof-Raet Meurer sijne Goederen en effecten cum omni causâ sonder langer ophouden laten volgen; oock gesint zijt, aen ons, wegens 't geene, dat tot noch toe voorgevallen is, reparatie te geven, soo sullen wy uw positive en daer op te verlatene verklaringen hier over ten eersten afwachten: En hebben wy vorders aen onsen Generael Luytenant Chauvet ordre gegeven, dat hy door eenige onser Officieren met iemant der uwe van 't een en 't ander breeder laet spreken, 't welck gy van den selven te vernemen sult hebben.

Gegeven in onse Residentie, Zell, den 1 February, 1686.

GEORG WILHELM.

Hamburgh beantwoorde deselve met d'onderstaende:

Aen den Heer Hertog Georg Wilhelm tot Zel, den 6 February, 1686.

NAdien Uw Furstel: Doorl: genadigst heeft gelieft, in een Schrijvens, den 1 deser van Zel afgegaen, ons de oorsaeck, waerom deselve sijn Krijgsvolck heeft geacht, in de omleggende Landen van dese Stad te moeten leggen, gelijck oock sijn verdere begeerte, te ontdecken, hebben wy sulcks op een gepretendeerde ongehoorsaemheyt tegens sijn Rooms Keyserl: Majesteyt, oock op een onlijdelijck comportement tegens Uw Furstel: Doorl: selfs, gelegt gevonden; en dat hy derhalven een volkomene voltrecking van hoogstged. sijn Keyserlijcke Majesteyts Beveelen ende Ordonnantien, in specie de restitutie Bonorum aen Meurer, doch voor sijn Hoog-Furstel: Persoon selfs reparatie van 't gepasseerde, en daerom dat iemant van de onse met eenige van sijn Officieren, om 't een en 't ander te vernemen, sprack, wenschte. Wy konnen Uw Doorl: daer op onderdanigst niet onthouden, dat wy ons sulcke vyantlijcke en geweldige Proceduren, contrarie de uytdruckelijcke Rijcks Constitutien, gelijck als nu aen den dagh zijn, van Uw Furstel: Doorl:, als een verkoren Creytz-Oversten, tot de conservatie en niet de ruine en 't verderf der Standen, niet voorsien hadden; maer veel meer mosten vermoeden, dat die door der Ministers, die dese Stad sonder oorsaek quaet willen en Meurer zijn toegedaen, ongegronde imputatien tot diergelijcken harde Resolutie niet soude bewogen geworden zijn; te meer, om

dat

dat van ſijn Rooms Keyſerl: Majeſteyt, onſen aldergenadigſten Keyſer en Heer, ons desgelijcks niet toegekomen is, en dat ſijn Keyſerl: Majeſteyt eerder desſelfs begonne Hoſtiliteyten, tegens ons voorgenomen, met het occuperen deſer Stads Landen, het infeſteren van den Elfſtroom, het turberen der Commercie en 't arreſteren van onſe Burgers Goederen heeft geimprobeert; gelijk hy onder dato den 25 September van 't laetſte Jaer, doe hy Uw Furſtel: Doorluchtigheyt vermaende tot het reſtitueren van de Ablata en Arreſtata van ons en de onſe, aen ons genadigſt gereſcribeert heeft; invoegen wy wel verſekert zijn, dat deſelve ſulcke onlijdelijcke Invaſie geenſints approberen of goet keuren ſal. Wat de verdere allerhoogſtged. ſijn Keyſerl: Majeſteyts Beveelen en Ordonnantien geſamentlijck, maer in ſpecie de reeds afgedane en private ſaeck van de gemelde Meurerſe Goederen en Effecten, betreft, ſoo is daer over, eer wy in het geringſte daer over zijn gehoort, een Keyſerlijck Protectorium en Converſatorium ſub & obreptive geſloten; 't welck evenwel alleen tegens 't gewelt, dat men ſe niet willens geweeſt is, aen te doen, is uytgedeelt: waer tegens echter ſulcke alderonderdanigſte Remonſtrantie is geſchiet, dat allerhoogſtged. Keyſerlijcke Majeſteyt een aldergenadigſt genoegen daer aen heeft, en daer uyt gants geen pretext van ſulcken vyantlijcken Aenval genomen kan werden. Maer, ſoo veel de gepretendeerde reparatie van Uw Furſtel: Doorl: wegens 't geene, dat tegens hem ſelfs voorgevallen is, raeckt, hadden wy mogen wenſchen, dat wy met den ſelven in dier voegen niet vervallen waren, dat hy ſoo hoogen misnoegen tegens deſe Stadt betuygt en deſelve, als een gedeclareerde Vyant, getracteert had: Wy moeten ons echter trooſten, dat wy niet weten, daer aen ſchuldigh te zijn of die begonnen te hebben.

Maer, nadien den aenvang te Lunenburg met arreſtering van de Goederen en Effecten deſer Burgeren, van de Mis, ſoo hoogh van ſijn Keyſerl: Majeſteyt geprivelegieert, komende, en occupering van Mohrburgh en andere Landen, gemaeckt is, ſien wy oock niet, hoe wy tot reparatie van eenig Onrecht verbonden ſouden zijn, maer veel meer ſulcks te pretenderen hebben; daer by konnen wy niet nalaten, wegens het gemelde Placcaet of Mandaet tot ceſſeringh van de Negotie, 't welck Uwe Hoog-Furſtel: Doorl: ſuſtineert, hem t'eenemael ten trots opgehangen te zijn, te verklaren, dat het ſelve opgehangen is, om dat Uw Furſtel: Doorl: ſig door de langdurende Negotiatie van den Ceur-Brandenburghſen Envoyé, den Heer van Canitz, niet heeft willen laten bewegen, de Arreſten van de Goederen te Lunenburgh en 't beſlag onſer Effecten in ſijn Hertogdom te lichten en de Goederen te reſtitueren; noch oock den Mohrburgh te evacueren; maer veel meer te drucken en beſet te laten; en noch verder deſe Stad door ongenadig ſchrijven bedreygt heeft, deſe goede Stad en hare Goederen en Effecten ſoo wel te Water, als te Lande, noch verder te vervolgen; waerom dan het gemelde Placcaet heeft moeten opgehangen en oock ſonder ons aldergrootſt nadeel niet wegh-genomen kan werden. Wy konnen oock in ſulcken ſtaet van Saecken, daer nu dadelijcke Hoſtiliteyten door den Generael Luytenant Chauvet in onſe Landen aengevangen zijn, geen Abouchement der

onſe

onse met den selven toestaen; maer moeten aen God en de tijt stellen, wat van dese Saecken werden sal, &c.

Den 8 daer aen volgende trock den Lunenburghse Oversten Luytenant Franck met 200 Dragonders en 400 Voetknechten van Bardorf na de Reduyt Heckenkaten / liet de Slagboom voor de Reduyt door een Musquettier aen stucken houwen en de Reduyt aentasten: Den Capiteyn Allers / die met 60 Man daer in lag / weerde sig manneliјck en sloeg twee stormen af; maer wiert in de derde overweldight en nevens alle de sijne gedoot. Dit ongeval weet men den Oversten Luytenant Mancke / aen wien het verweeren van den gantschen Bilwerder toebetrout was / en welcke uyt vrees / van afgesneden te werden / alle sijne Posten aen de Lunenburgers (die veele Gevangenen bequamen / doch echter weynigh dagen daer na by-na alles verlieten) inruymde / daer over nevens den Vendrich Petersen gevangen geset en den 24 van Lentemaent buyten de Stad by 't Hoornwerck geharquebuseert wiert: Hy ging seer vrolijck na sijn Doot; was in een lange Japonse Rock met een swarte Bant gekleet; deede / na dat hy afscheyt van alle d'omstaende Officiers / Burgers en Soldaten genomen had / een schoone Oratie / de Stad veel heyl wenschende; vermaende verder de drie Officiers / tot het volvoeren van sijn Vonnis door hem verkooren / kloeckmoedigh te zijn; stelde sigh gereet; wees / dat sy op sijn lincker Borst / soo dra hy sijn Hant quam te laten sacken / souden toeschieten; beval haer / wijl sy wat ver stonden / dichter te komen; sagh / ongeblint en sonder ergens op te leunen / soo den Doot te gemoet; riep overluyt / sijn Handen na den Hemel heffende: Heere JESU! U leve Ik, U sterve Ik, U ben Ik doot en levend; liet daer op sijn Hant sacken en loock sijn Oogen: de drie Officiers deeden yder een schoot / die hem soo geluckigh troffen / dat hy doot ter Aerde viel: sijn Vrunden namen sijn Lijck op / en setteden het 's avonts by op de Hamburger Berg in St. Paulus Kerck. De Vendrich Petersen verbrack men de Degen voor de Voeten.

Ondertusschen gevielt / dat den Baron van Marenholtz / Zellische Envoyé aen 't Keyserlijcke Hof / den 28 van Lentemaent / sommige seggen een / andere beyde de Hamburgse Gedeputeerden / die haer aldaer onthielden / om dat deselve eenige Papieren / die te Hamburg verbrant wierden / achterhaelt hadden / in 't openbaer eenige Stock-slagen liet geven; Waer over de Stadt by Missive van den 29 van Grasmaent vergoedingh en verbetering van den Hertogh / en te gelijck d'ontslagingh van hare Gevangens en d'inruymingh harer Landen versocht; dan bequam tot antwoort door een Brief van den 9 van Bloeymaent / dat sijn Furstelijcke Doorluchtigheyt alvorens wel wilde weten / van wien hem de Brief toegesonden was / van den Raed of de Dertigers? door welck Verschil dese saeck in stilte geraeckte.

In 't begin van Juny quamen de Hamburghse Gevangens uyt Lunenburgh te rugh.

De bejegeningh / die midlerwijl de Hamburghse Gedeputeerden aen het

Keyserlijcke Hofontfingen / was maer tamelijck minnelijck; want / alsoo sy haer gedurigh in 't handelen over de Keyserlijcke Eysch beriepen / dat sy niet gevolmachtigt waren / en den Keyser van andere kanten het tegendeel bericht wiert / liet hy haer in 't begin van Bloeymaent aenseggen / dat sy de begeerde Gelt-som met den eersten op te brengen en de Goederen van den Heer Meurer te restitueeren hadden.

De Handelingen van de Dertigers waren selfs by yder een te Hamburgh niet even aengenaem; want den 14 en 15 van Ooghstmaent stelden eenige Burgers in de Vergaderingh der Burgery voor / of men de Dertigers / als schadelijck voor 't Gemeen / niet behoorde af te setten / en de Hoof den Rekenschap van haer doen te laten geven? 't welck echter / in Ombraegh gelegt / de Voorstelders voor Verstoorders van de Rust en onbequaem / om opt in eenige Bediening te komen / deed verklaren.

Gedurende dese Tweespalt quam den Coningh van Denemarcken den 4 van Somermaent / onder voorgeven / van sijn vermaeck wat te willen nemen / te Gelucksstad / ende eyschte den 29 van Ooghstmaent d'Erf-huldigingh van de Stad Hamburgh / met bedreygingh / van se anders te Vuur en te Swaert te sullen aentasten. De Raed en Burgery / welcke dit vremt voorquam / besloten aenstonts / Goet en Bloet voor haer Vryheyt op te setten en de hulp van Brandenburg en Lunenburg (van welke laetste 2000 Man noch den 30 in de Vier Landen gingen leggen) te versoecken / en deeden de volgende Remonstrantie drucken:

DE JURE ET FACTO

Wel-gegronde Remonstrantie, aengaende de Huldiging, door sijn Coninck-lijcke Majesteyt van Denemarcken, Noorwegen, &c. gepretendeert: En dat de geseyde Huldiging van de Stadt Hamburgh met geen fondament, noch vermogens het Interims Reces, door sijn Coningl: Majesteyt van Vranckrijck, sijn Ceurvorstel: Doorl: van Brandenburgh en hare Furstel: Doorl: van Brunswijck, Lunenburg, Hanover, Zel en Wolffenbuttel tot Pinnenburgh opgerecht, met eenige dwangh kan werden afgevordert.

IN de Huldiging of Aenneming, door sijn Koninklijcke Majesteyt van Denemarcken tegens de Stadt Hamburg gepretendeert, zijn driederley voorname dingen te considereren:

1. Of hoogstgemelde Conincklijcke Majesteyt of het Furstelijck Huys Holsteyn tot soodanigen Pretentie van rechtswegen bevoegt is?

2. Ingevalle hy eenige Pretentie daer op mocht hebben, of hy sodanige Huldiging by dese tijt tegens wil en danck van de gemelde Stad mag urgeren?

3. Of de gemelde Huldiging en des Stads Welvaert, Privilegien en Vryheden met de welstant der Naburen en cours van d'algemeene Rijcks-Commercie behoorlijck bestaen konnen?

1. CON-

I. CONSIDERATIE.

Wat het eerste aengaet, het is niet onbekent, dat de Stadt Hamburg, volgens haer situatie aen Stormarm en Saxen grensende, met de Heeren Graven van Schauenburg (dewelcke naderhant oock Graven van Holsteyn zijn geweest) van outs in goede nabuerschap geleeft heeft, in sulcker voegen, dat welgemelde Heeren Graven haer toevlucht by ongelegentheyt tot de Stadt genomen ende desselfs assistentie en hulp genoten hebben; waer op sy dan verscheydene Vryheden en Privilegien en Tollen en anders onder haer gebiet tot erkentenis aen de Hamburgers vergunt hebben. En, of wel de Stadt Hamburg van den beginne aen (gelijck uyt de Historien niet anders kan werden bewesen) als een vrye Rijckx-Stadt aen de Roomsse Keyser immediatelijck onderworpen is geweest; en, alsoo niettemin aen diergelijcke Steden door hoogstgemelde Keyseren niet ten eersten vergunt is, alle Rijx-stadsche Jura te exerceren, maer sy door deselve by onstrijdige immedieteyt allengskens toegestaen zijn, tot dat de gemelde Steden tot volkomene oeffening van soodanige Rechten zijn gekomen, gelijck die geene, die de Duytse Outheden kundig zijn, niet onbekent is, soo hebben hooggemelde oude Heeren Graven van Schawenburg en Holsteyn, uyt erkentenis der weldaden, van de Stadt genoten, haer soo veel aen d'opgemelde inwilliging der Vryheden en Immuniteyten onder haer Gebiet en Landen, pro more istorum temporum, ten behoeve van de Stadt Hamburg laten gelegen zijn, dat sy voor deselve om des te sekerder oeffening der gemelde noch manquerende jura, als een immediate Rijckx-Stadt, by de in der tijt regeerende Roomsche Keysers hebben geintercedeert, oock deselve daer door te weeg gebracht; 't welck sy wel souden hebben konnen laten, soo de Stadt aen haer, en niet het Rijck en de Roomsse Keysers, onmiddelijck onderworpen was geweest. Ende hebben dese goede intelligentie en onderlinge nodige overeenkominge een bestendige Confœderatie onder beyde de Partyen uytgewerckt; soo dat men van Stadts wegen geen bedencken heeft gehad, sig aen de Heeren Graven van Schawenburg en Holsteyn, als de hoogste en machtigste Party en als hare Heeren (ten aensien van de Privilegien en Vryheden, in hare Landen verkregen, doch niet van wegen eenige subjectie, alsoo genaemt) te hebben en te houden, gelijck men in die tijden gesproken heeft, buyten quetsing van de Rijckx-immedieteyt, als de Stadts Vryheden oock maer in haer geheel bleven. Doch men kan nergens vinden, dat, eer Christianus I., Coning van Denemarcken, hoogloffel.ged., tot de Successie van 't Graefschap Holsteyn, op inwilliging van desselfs Stenden, quam, de Stad eenige formeele aenneming, en noch veel minder Huldiging, afgevordert is; en heeft mede tot noch toe uyt geene Antiquiteyten, ick laet staen een geloofwaerdige Historie-Schrijver, eenige aennemings, veel minder Huldigings Formulier, waer van men sig ten tijde van de Graven bedient soude hebben, te voorschijn konnen werden gebracht. En, of wel de Coningen van Denemarcken, sedert dat sy Holsteyn beseten hebben, de Huldiging van de Stad Hamburg hebben gepretendeert, soo is echter aen haer noch aen het Furstelijck

Huys Holsteyn sulckx geensints toegestaen; maer sy self hebben by d'aenneming geacquiescеert, en, als sy het woort Huldiging hebben willen te kennen geven, het selve door aenneming beduyt; oock se, gelijck niet alleen de *acta publica*, maer oock geapprobeerde Historici betuygen, *ob contradictionem Hamburgensium* daer voor gehouden; gelijck dan oock de aenneming in sig voor geen bestendig Conincklijck of Furstelijck Recht heeft mogen werden gerekent, also by ieder geval daer over op nieu hadde moeten werden geaccordeert.

Doch het sy met dit alles, so het wil; want, also hoogstgemelde Coning van Denemarken en de in der tijt regeerende Heeren Hertogen van Holsteyn de Aenneneming in de Formalien na haer welgevallen hebben willen disponeren, en insonderheyt met Conincklijcke Macht doordringen (als wanneer men het Conincklijck gewelt in sulcke Formalien wat toe gegeven heeft, doch echter des Stadts immedieteyt in realibus daer door niet minder gesalveert, dat in alles, en vervolgens in de eerste Aennemings Formul, uytdruckelijck bedongen is, sig by de Aenneminge te hebben en te houden, gelijk de Stads Voorvaders by de Heerschap tot Holsteyn en Stormarm haer gehouden hebben; en is by de eerste Aenneming Adolfus, namentlijk de 14. en laetste Graef van Holsteyn en Stormarm, by Name geëxprimeert) so heeft den Keyserlijcken Fiscael sig by de Regeering van den hoogstsaligen Coning Christianus III. daer tegen gestelt, en is oock de Aenneming aen sig van Keyseren tot Keyseren geinhibeert.

Alle het voorgaende van de vorige tijden wert alhier bygebracht, om by dese eerste Hooft-consideratie een bestendig fondament te mogen hebben en soo veel te beter van 't vervolg en sijn Conincklijcke Majesteyts van Denemarcken Pretentie tegens de Stadt te konnen oordeelen: oock op dat het niemant vreemt voorkome, dat, dewijl by het Keyserlijck hoogste Gericht in dese Aennemings saeck een Vonnis uytgesproken is, de meergeseyde Aenneming opgehouden heeft. Want, alsoo de gemelde saeck tusschen de Rijckx-Fiscael en het Conincklijck en Furstelijck Huys Holsteyn op den 6 July 1618. tot Spiers bereyts gevonnist, en de Stadt Hamburg niet alleen verweten is, dat sy haer de Roomsche Keyserl. Maj. en des H. Rijckx onmiddelbare subjectie wilde onttrecken ('t welck deselve echter by de Aenneming niet geintentioneert is geweest, maer wel te besorgen heeft gehad, dat sijn Konincklijcke Majesteyt van Denemarcken of het Furstelijck Huys Holsteyn daer toe uyt sulcke Aenneming occasie soude willen nemen) maer oock definitive uytgesproken, dat de Stadt aen sijn Keyserlijcke Majest. en het H. Rijck onmiddelbaer onderworpen en verbonden was, soo is het t'eenemael overtollig, al het voorgaende breeder te deduceren of tot een ander eynde, als om het vervolg van de saeck daer uyt te nemen, by te brengen; te meer, alsoo de voor desen gewisselde Schriften daer over *hinc inde* in druck gekomen zijn. En kan over sulckx by dese consideratie niet anders gestatueert of besloten werden, alsoo het Furstelijck Huys Holsteyn soo wel, als den Keyserlijcken Rijcx-Hof-Fiscael, wegens dese Exemptie- en Aennemings-saeck des Hooghloffelijcke Keyserlijcke Kamer-Gerichts kennisse en Decisie onderworpen is; waer op 't hooggemelde Gericht *in definitivâ* niet alleen de tusschen sijn Coninck-

Coninckklijcke Majesteyt of het Furstelijck Huys Holsteyn en de Stadt Hamburg voorgevallene actus door het uytdruckelijck verwijt geimprobeert, maer oock de meergemelde Stadt in de volkomene Keyserlijcke Rijckx-immedieteyt geset heeft; soo dat sijn Conincklijcke Majesteyt of het Furstelijck Huys Holsteyn de Huldigingh of Aenneming tegens dese Stadt met geen recht konde pretenderen, en de te vooren gedane Aenneming onrechtmatig bevonden is. Gelijck dan ook by de laest gedane Aenneming sijn Coninklijcke Majesteyt, Christianus IV., op den 27 October 1603. sich self nevens sijn Hoogfurstelijcke Doorluchtigheyt, Heer Johan Adolf, als Hertog tot Holsteyn, tegen de Stadt Conincklijck en Furstelijck gereverseert hebben, met dese klare formalien, dat de actus van de doenmaels voorgevallene Huldiging, (die anders Aenneming genaemt wiert) het H. Roomse Rijck, de Roomse Keyserl. Maj. en de Stadt Hamburgh, oock de in 't Keyserlijk Kamer-Gericht strijdige ongedecideert hangende exemptions-saken, tot geen prejuditie of nadeel gerekent, geduyt of verstaen soude werden, maer beyder Partyen Recht en Gerechtigheyt daer door in 't geheel onverkort soude zijn en blijven; ende mach over sulckx naer de Decisie, in faveur van de Stadt uytgesproken, geen Huldigingh ofte Aenneming verder gepretendeert werden.

Hier tegens mach niet helpen, dat by het soo genaemde Steinburgs Verdrach van de zijde der Stadt Hamburg na de Publicatie van de gemelde Sententie, Anno 1621. op den 18 July opgerecht, belooft is, alles in den voorgaenden staet te laten, en den Keyserlijcken Fiscael *in puncto Revisionis*, door het Huys Holsteyn daer tegens gepretendeert, geen assistentie te doen, alsoo het met dit Steinburghs Verdragh niet meer in terminis was, dat de Huldiging of Aenneming van rechts wegen daer na konde werden gepretendeert. Om dat 1. die van Hamburgh het selve conditionaliter, *voor soo veel in haer was* (gelijck de expresse woorden luyden) ingegaen hebben. Het is echter naderhant dickwils gebeurt, dat de Rooms Keyserl. Maj., het gunt in 't gemelde Verdragh, insonderheyt aengaende d'Aenneming, mits dessels en des Rijckx Interest, volgens de opgemelde woorden, *voor soo veel in haer was*, uytdruckelijck voor behoudende, belooft is, niet geobserveert heeft, des Stads Hamburgs al soo min, als des Furstelijcken Huys Holsteyns, contraventie tegens de Keyserlijcke Sententie willen toestaen, maer meermalen uyt Keyserlijcke authoriteyt aen beyde de Partyen deswegen ernstige verordeningen ende inhibitien laten afgaen; waer door de Stad van den inhout van't meergemelde Verdragh, onder de voornoemde conditie aengegaen, t'eenemael bevrijt is.

2. Is de Belofte, door die van Hamburg daer in gedaen, maer voor sekeren tijt tot de finale Decisie van de Saeck of van de Revisie. Nu heeft sijn Keyserlijcke Majesteyt niet alleen Anno 1630 op den 25 Mey de Revisie, tegens de Exemptions Sententie door het Furstelijck Huys versocht, voor onaennemelijck geoordeelt, maer oock dessels hooglosselijcke Kamer-Gericht tot Spiers uytdruckelijck bevolen, over soodanigen Sententie executie te houden; en, als dese Stad Hamburg bedencken wilde hebben, sig op afgegaen Keyserlijck Uyt-

ſchrijven met de Seſſie en Stem op den Rijcks-dagh te bedienen, is door aller-hoogſtged. Keyſerl: Majeſt: aen deſſelfs Afgeſondene Anno 1641 den 26 April per Decretum ernſtelijck aenbevolen, ſigh tot de gemelde Rijcksdagh door hare Principalen behoorlijck te laten legitimeren en in der Rijcks-Steden-Raet tot de gemeene Rijcks-deliberatien Seſſie te nemen; en, als meer-hoogſtgedacht Furſtelijck Huys Holſteyn daer tegens inquam, is het niet minder by ſoodanigh Decreet op den 13 July, Anno 1641, gebleven; oock in Anno 1643, den 18 November, als ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt deſſelfs Rijcks-Hof-Raeds gevoelen over deſe ſaek verder verſocht, des Keyſerlijcken Decreets fondament voornamentlijck daer in geſet, dat de Reviſie, tegens d'Exemptions Sententie verſocht, niet tegenſtaende deſelve by Ceur-Ments was voorgeſtelt, door de Keyſerlijcke Kamer niet geadmitteert was. En is de Stadt naderhant op die wijſe en *ex eodem fundamento* wijders *ad Comitia* beroepen, en met een afſonderlijck Document voorſien, dat, niet-tegenſtaende hare Afgeſanten hun van de Seſſie en Stem niet bedienden, het ſelve haer echter ten allen tijden vry ſtaen ſoude, en niet anders, als of het in der daet geſchiet was, werden gehouden; weshalven op de gemelde tijt, dat de Huldiging of Aenneming voortgaen ſoude, tot dat de Reviſie getermineert was, niet meer te reflecteren is, alſoo de Stad door het Steinburgs Verdragh daer toe niet meer verbonden kan zijn. 3. En, al waer't, dat het noch ter Deciſie ſtont, of en hoe verre ſoodanige Reviſie tegens de Exemptions Sententie plaets heeft, ſoo konde echter niet werden ontkent, dat noch ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ſelf, noch deſſelfs Kamer tot Spiers, de meergem. Reviſie eenigh *effectum ſuſpenſivum* toegeſchreven hebben of van rechts wegen willen laten toeſchrijven; daerom oock in ſpecie de Huldiging of Aennemingh door ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt t'elckens geinhibeert is; en ſtaet het overſulcks niet meer vry aen die van Hamburg, (gelijck in het Steinburgs Verdrag geconditioneert is) de Huldiging of Aenneming te mogen ingaen; maer is deswegen het Steinburgs Verdragh al te niet gedaen. 4. Het blijckt uyt dit Verdragh ſelf, hoe onrechtvaerdigh met de Stad Hamburg gehandelt is, als te vooren van haer zijde de ſaecke tegen het Furſtelijck Huys Holſteyn niet gedreven is; maer ſijn Conincklijke Majeſteyts hoogſtſaliger Heeren Voorvaders en de geſamentlijcke regeerende Heeren Hertogen tot Holſteyn deſſelfs Deciſie aen 't hoogl: Keyſerl: Kamer-Gericht tegens de Keyſerlijcke Fiſcael aenvertrouwt hebben; waer op echter de Sententie tegens haer uytgevallen is; invoegen de doenmaels regeerende Coningh en de Heeren Hertogen van Holſteyn, hoogl: Gedachteniſſe, met Conincklijcke en hooger Macht de Stad Hamburg een Verdrag hebben willen afperſſen, om het voordeel, aen haer by d'Exemptions Sententie toegeweſen, uyt haer handen te geven, en ſig daer van niet te bedienen; ſelf met het preſteren der Huldiging t'eenemael tegens de Sententie te handelen; 't welck in Rechten, inſonderheyt tegen ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt en des Rijcks Intreſt, onmogelijck te ſamen noch een Transactie *ſuper ſententia & re certa* beſtaen kan. 5. Is oock aen te mercken, dat, als ſijn Conincklijcke Majeſteyt, Chriſtianus IV, hoogloffel: Memorie, de voorheen gealtereerde Conings Genade Anno 1643

op den

op den 26 Mey aen de Stad wedergaf, waer by men doch oock de van de Conincklijcke zijde geëxprimeerde woorden in haer plaets moet verstelt laten zijn, van het Steinburgs Vergelijck noch van eenige Huldiging, de nakomende Heeren Hertogen van Holsteyn toebehoorende (maer alleen van de verplichting, Anno 1603, waer in echter oock van een Huldiging, aen de Heeren Successeurs af te leggen, niet gerept is) in specie niet is gesproocken; 't welck, indien soodanigh Steinburgs Verdragh doe ter tijt niet al opgeheven was, wel geschiet soude zijn; gelijck dan oock de Stadt Hamburg daegs te voren, namentlijck den 25 Mey des voorsz. Jaers 1643, haer Verklaring alleen wegens soodanige *dicto Anno* aengeroerde Obligatie heeft laten doen; 't welk hoogstged. Conincklijcke Majesteyt genadigst aengenomen heeft. 6. Te swijgen, dat na soodanig Verdragh veel in facto voorgevallen is, 't welck onmogelijck gemaeckt heeft, de Huldiging te presteren of de Aenneming in te gaen, en by gevolge het Steinburgs Verdragh te practiseren of in consistentie te maintineren; gelijck by de derde of laetste Hooft-consideratie onder anderen sal werden aengewesen.

2. CONSIDERATIE.

Doch, alvorens tot de tweede Hooft-consideratie te komen, genomen, dat sijn Conincklijcke Majesteyt of het Furstelijck Huys Holsteyn by de apparentelijck noch niet t'eenemael afgedane Revisie, of anders gepresupponeerde validiteyt des Steinburgs Verdraghs, oock niet-tegenstaende de Keyserlijcke Inhibitien, tot bevoegenis van eenige Huldiging of Aenneming hun noch hoop konden maken, of sy nu en te deser tijt deselve met eenigh Recht souden konnen urgeren? Het is de gantsche Werelt kundig, dat het nauwelijcks seven Jaren geleden is, dat de tegenwoordig regeerende Conincklijcke Majesteyt van Denemarcken, als hy, voornamentlijck noch uyt kracht van 't opgemelde Steinburgs Verdragh, dese Stadt de Huldiging afvorderde, en dat hy deselve door het aennaderen van sijn Leger daer toe soude dwingen, by het Interims Reces met sijn Conincklijcke Hant en Zegel de Stadt doemaels verseeckert heeft, dat sy, mitsgaders hoogstgem. Conincklijcke Majesteyt, alle hare Rechten, Gerechtigheden en Pretentien tot een nader of minnelijcke afhandeling of gerechtelijcke afdoening van 't Point der Huldiging en andere strijdigheden ongekrenckt souden behouden; en dat oock door soodanigh Reces desselfs alsoo min, als sijns Keyserlijcke Majesteyt en des H. Roomschen Rijcks, deswegen hebbende Gerechtigheden gederogeert souden zijn: En vermagh oversulcks meer-hooghgemelde sijn Conincklijcke Majesteyt de Huldigingh of Aenneming uyt kracht van het Steinburgs Verdragh, noch anders, van de Stadt niet te vorderen, eer deselve daer toe door gerechtelijcke Decisie is geadmitteert, ('t welck doch, om de redenen, hier voren gemelt, niet te vermoeden is) of dat dese saeck met beyderstijts bewilliging in der minne afgedaen zy, alsoo het Steinburgs Verdragh tot soodanigen Pretentie niet meer dienen kan en in der daet krachteloos geworden is. Gelijck nu daer uyt onfeylbaer volgt, dat op het versoeck of aenhouden van een der diffiderende Partyen van rechtswegen in de saeck niet voorgenomen

nomen noch wegens eenige andere ftri;digheden met den anderen ietwes eenfij-dig kan gedaen werden, alfoo en veel meer mag geen Party fonder voorafgaende gerechtelijcke Decifie of vrywillig Vergelijck ietwes de facto opgeleyt werden; en, overfulcks daer geen minnelijcke Bylegging te hopen of te treffen is, moet de gerechtelijcke Decifie alleenlijck werden afgewacht; en, al waer 't, dat de-felve in faveur van hoogftged. fijn Conincklijcke Majefteyt quam uyt te vallen, foo foude echter, volgens het meergemelde Interims Reces, niets dien aen-gaende van de Stadt Hamburg geëyfcht of afgevordert mogen werden. En, in-gevalle, buyten vermoeden, niettemin *de facto* geprocedeert foude werden, foude de Conincklijcke, Ceurvorftelijcke en Vorftelijcke Interpofitie en be-middelingh by het voorgemelde Interims Reces te vergeefs geadhibeert zijn; het welck fulcke Potentaten en hooge Hoofden naer alle apparentie niet toeftaen fullen.

3. CONSIDERATIE.

Eyndelijck en ten derden, is te betrachten, of des Stadts Handel en Wandel met de Huldiging of Aenneming kan beftaen, en of de naburige Stenden en der felver Onderdanen, oock de doorgaende Commercie in 't Rijck, daer door niet veel grooter aenftoot en nadeel te verwachten fullen hebben? Het fchijnt, dat eenige van gevoelen zijn, als maer de Stadt door geen Potentaet t'eenemael gefubjugeert of onder de voet gebracht wert, dat de Huldiging of Aenneming de Stadt weynig nadeel aen haer Subfiftentie, Vryheyt en Nering en deffelfs alge-meene Commercie fal aenbrengen: Doch hier op wert geantwoort; 1. Dat feke-re indifputable vrye Keyferlijcke Rijckx-Steden, als Ceulen en Spiers, die hare refpective Aerts-Biffchoppen en Biffchoppen huldigen, daer door aen haer Rijkx-immediaten ftant en vryheyt niet af gaet: En 2. Dat, als noch laetft Anno 1603. (om de voorgaende voorvallen voorby te gaen) de Huldiging of Aenne-ming fijn Conincklijcke Majefteyt van Denemarcken, Chriftianus de IV., en fijn Furftelijcke Doorluchtigheyt, Johan Adolf, Hertog van Holfteyn Gottorp, hoog-loffelijcker Memorie, beyde als Hertogen van Holfteyn, van de Stadt na gege-ven wiert, defelve niet alleen de Stadt een Revers verleenden, dat de Huldigingh aen defelve tot geen prejuditie foude ftrecken, en, als fy daer over door fijn Key-ferlijcke Majefteyt of iemant anders aengefproken wiert, fy niet alleen daer te-gen befchermt en befchut, maer oock noch apart alle de Stadts Gerechtigheden en Gebruycken door een befonder Placcaet geconfirmeert fouden werden. Doch is boven dit alles noch veel meer te confidereren; 1. Dat het Furftelijck regee-rende Huys Holfteyn in de Huldighings of Aennemings Formula fich voor des Stadts natuurlijcke Erfgeboorene Landt-Furft en Heer erkent, en des Stads Bur-gers en Inwoonders voor Onderfaten en Onderdanen gehouden wil hebben, en haer geen andere Protectie, als hare ware Onderdanen, toegefeyt heeft. 2. Wil 't hooghftged. Huys Holfteyn by de Huldiging of Aenneming alle oude en eer-lijcke Furftelijcke Regalien, Overigheden, Vryheden, Heerlijckheden en Gerechtigheden by de Stadt uytdruckelijck voor-behouden; daer nochtans de Stadt alle Hoogheyt, Jura en Regalia, die een vrye Keyferlijcke Rijckx-Stadt

eenigfints

eenigsints competeren mogen, indisputabel exerceert en in 't volle besit heeft; en zijn oock geen vrye Stads Rechten in Kerckelijcke of Politijcke saecken te bedencken, of sy heeft'er de vrye en onverhinderde exercitie van. 3. Het is gantsch notoir, dat alle de wederwil en ongenade van het Furstelijck Huys, en insonderheyt van sijn Coninckl ijcke Majesteyt, tegen de Stadt daer uyt ontstaet, dat deselve haer volkomene en aen haer competerende Vryheyt gebruyckt, daer sijn Majesteyt sustineert, dat haer die door de Huldiging benomen is. 4. Het Interest der Naburen en des Heyligen Roomschen Rijckx, ende insonderheyt der Duytsche Provintien, is gemeen met dat van Hamburg, als een considerabele Rijckx-Frontier-Stadt, en waer uyt de Rijckx-handel voornamentlijck verdeelt wert, niet alleen daer in, dat sy van geen Potentaten gesubjugeert, of haer Bodem, Steen en Kalck van deselve geoccupeert of beseten is, maer oock dat haer Handel, die sonder volle vryheyt niet weder tot sijn fleur of wasdom kan komen, noyt verstoort is. 5. Is uyt de Historien van dese Eeuw, ick laet staen van andere, veele noch in gedachten, wat d'algemeene Commercie voor aenstoot geleden heeft, dat dan uyt pretext van een Huldiging, dan met bedreyging van Represalien, den Koopman schuw gemaeckt is, en daerom de Negotie heeft laten varen, wijl soo wel andere Rijckx-Onderdanen, als de Hamburgers, door het aenhouden der Schepen in d'open Zee, of anders, oock andere verhindering van de Negotie, haer Welvaert verlooren hebben; soo dat over sulckx niet gemeent kan werden, dat de Hamburgse en andere Rijks-Commercie heeft konnen bestaen, indien de Stadt Hamburgh het Koninckl ijck en Furstelijck Huys Holsteyn gehuldight of de Aenneming met deselve ingegaen heeft. 6. Is oock te besorgen, gelijck dickwils gebeurt is, dat by 't overkomen van sulcke of diergelijcke extremiteyten, soo de Huldigingh de facto, tegen alle vermoeden, soude werden doorgedrongen, de beste Koopluyden met noch meerder ruine van de Commercie haer t'eenemael wegh souden begeven, en de doorgaende Handel hooghstschadelijk gediverteert werden. 7. Want het is notoir, dat, als in andere Koninckrijcken en Landen van Potentaten de Hamburgse Schepen en Effecten gearresteert of aengehouden, of elders nieuwe Oplagen ingevoert werden, gants Duytslant sich deswegen geintressecrt hout, al is 't, dat de Stadt Hamburg daer door niet gesubjugeert wert. Doch, also men dickwils pretentien tegen de Stad maeckt, wert door de regerende Koning in Denemarcken gemeenelijck een bysonder pretext, gelijck men hedendaegs siet, uyt de Huldiging genomen, waer aen het anders oogenschijnlijck soude hebben ontbroken. 8. Eyndelijck, al is 't, dat de Stadt Hamburg haer in oude tijden by de Huldigingen of Aennemingen, haer door de Coningen afgeperst, heeft konnen redden, soo is het echter bekent, hoe hoogh de Huldiging in de laetste tyden getrocken is, invoegen by alle voorvallen seer nadelige misslagen daer uyt ontstaen zijn; weshalven de Stadt soo veel meer reden heeft, om haer gesustineert Recht soo veel te meer te inhereren en haer voor de Huldiging of Aenneming, daer uyt ontstaende, te wachten.

En, of wel 1. eenige Keyserl. Vrye Rijckx-Steden een Huldighings gewoonte voor desen ingevoert hebben, so is echter niet alleen hare Huldigings formul ge-

heel anders, en niet tegen haer Vryheyt strijdende, maer noch daer en boven uyt d'ervarentheyt bekent, wat gevaren en onheylen sulke, anders onnadelige, Huldigingen by eenige Steden, insonderheyt als de Heeren en Potentaten, die alsoo gehuldigt werden, machtig zijn, na haer gesleept hebben. 2. In de gedane beloften, dat de Huldigingh of Aennemingh de Stadt niet sal prejudicieren en dat alle desselfs Gerechtigheden en oude redelijcke Gewoonheden geconfirmeert sullen worden, is tot noch toe soo weynigh seeckerheydt bevonden, dat self in de soo genaemde Huldigings of Aennemings formul, gelijck boven is gemelt, een expressie, tegens de Protestatien aenlopende, vervat staet, en in de Confirmatie-brieven sijn Kon. Maj. of de regeerende Fursten en Heeren van Holsteyn, haer Erven en Nakomelingen, oock Landen en Luyden, een generale tegen-protestatie, waer onder seer veel *de facto* getrocken kan werden, gereserveert geworden is. D'ervarentheyt heeft mede getoont, dat, soo dickwils als van de Stadts zyde een vrye onverbodene Actus gedaen was, 't Coninklijke Hof geen gevallen daer in geschept en deselve t'elckens voor een Contraventie tegens de gedane Huldiging uytgeroepen heeft; gelijck sulckx voor desen breeder aengewesen en getoont is. Waer uyt dan ten genoegen af te nemen is, dat de Huldiging en de Stadts Vryheyt niet samen konnen gaen; maer dat dese goede Stadt sich daer door in een nieuwe dienstbaerheyt soude storten.

Den 30 berende den Coningh van Denemarcken de Stad met sijn Leger / waer van men dese Lijst siet:

Generaels Persoonen:

Sijn Hoogh-Excellentie Guldenleeuw.
Den Generael Luytenant Gieze.
De Generaels Majors Leffezaw, Rantzow, Schulenbourgh, Schack, Cormailon en Fuchsz.
Den Generael Quartiermeester Richelieu:
En den Oversten Generael Adjutant Brocstorf.

Cavallery:

D'Overste Basse met 't Lijf-Regiment, 9 Compagnien, yder van 40 Paerden.
D'Overste Plesse, 12 Compagnien, a 40 Paerden.
D'Overste Schwanwedel, 9 Compagnien, a 30 Paerden.
D'Overste Starcke, 9 Compagnien, a 30 Paerden.
D'Overste Preun, 9 Compagnien, a 30 Paerden.
D'Overste Numer, 9 Compagnien, a 30 Paerden.
D'Overste Bernstorff, 9 Compagnien, a 30 Paerden.
D'Overste Leeuwenthal, 6 Compagnien Dragonders sonder Paerden:
En d'Overste Haderkast, oock 6 Compagnien Dragonders sonder Paerden.

Infantery:

De Ridderlijcke Guarde van Officiers, 40 Man.
De Guarde van 16 Compagnien, 113 Man.

'tRegiment van de Coningin, 16 Compagnien, 103 Man.
'tRegiment van Prins George, 16 Compagnien, 103 Man.
'tRegiment van Prins Fredrick, 16 Compagnien, 103 Man.
'tRegiment van Prins Christiaen, 16 Compagnien, 103 Man.
D'Overste Trampe, 12 Compagnien, 103 Man.
D'Overste Lamstorff, 16 Compagnien, 103 Man.
D'Overste Friesensee, 16 Compagnien, 103 Man:
En d'Overste Pott, 8 Compagnien, 103 Man.

By yder Regiment was een Compagnie Granadiers. D'Overste Harbo commandeerde de Artillery: En de Oorlogh-schepen bestonden in 2 groote Schepen, 1 Brander, 3 Jachten en seer veel kleyn Vaertuygh.

Hier van verwittigden de Deensse en Hamburgse Ministers haer Ho: Mo: door de onderstaende Memorien:

Memorie van den Baron Craeg, Envoyé van den Coning van Denemarcken, den 5 September, 1686, aen de Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden overgelevert.

HOOG MOGENDE HEEREN:

'tIS genoegh bekent, op wat manier de Stad Hamburgh van allen tijden aen sijn Majesteyt, den Coningh van Denemarcken, Noorwegen, &c. en sijn Conincklijck Huys, als Hertogen van Holsteyn, erffelijck onderhorigh is geweest, en dat sy in dese Qualiteyt de Hommage aen de Glorieuse Voorsaten van sijn voorsz. Majesteyt successivelijck tot op sijn Vader, hooghloffel: Gedachtenisse, gepresteert heeft.

En, alhoewel sijn voorsz. Majesteyt en sijn Vader, hoogl. Ged:, niet alleen op het aenvaerden van haer Erf-Rijck, maer oock verscheydemael daer na, de Stad dese Plicht volgens de Steinburghse Conventie, in 't Jaer 1621 aengegaen, indachtig gemaeckt hebben, heeft sy echter haer daer van op verscheyde frivole prætexten geëxemteert, tot dat in den Jare 1679, als wanneer sijn voorsz. Majesteyt wegens de Nabyheyt van de Fransse Wapenen genootsaeckt wiert, tot decking van sijn eygen Landen sijn Troupen na de kant van de Rivier d'Elve by-een te doen komen. en by dese gelegentheyt de voorsz. Stad haer Plicht jegens hem seer ernstig deed gedencken, te Pinnenburg door d'Interpositie van Vrankrijk en eenige Ceurvorsten en Princen van 't Rijck een Conventie pro interim opgerecht is; waer in gestipuleert is, dat, alsoo door de kortheyt van de tijt dit Point van de Hommagie so wel, als d'andere Verschillen, niet vereffent konde werden, sy alle of aen een Accommodement, daer na te maecken, of aen een Decisie by wege van Justitie gerenvoyeert souden werden, en dat ondertusschen de Stad aen sijn Majesteyt een seer onderdanige Onderwerpinge en Devotie soude bewijsen, ende verplicht wesen, uyt al haer vermogen het welwesen van sijn Majesteyt te bevorderen, en, 't geen hem tegens de Borst of schadelijk mocht zijn, te verhinderen; als mede getrouwelijk d'Intresten van sijn voorsz. Majesteyt te omhelsen.

Sijn hoog-gemelde Majesteyt had verwacht, dat de voorsz. Stad, volgens hare promessen, de beloofde Onderwerpinge ende Devotie dadelijck gepresteert, en haer na behooren tot het afdoen, soo van 't Point van de Hommagie, als van d'andere Verschillen, gedragen soude gehad hebben; maer 't is daer soo ver van daen geweest, dat, onaengesien sijn Majesteyt in de Jaren 1680 en 1681 haer verscheyde mael hare Verbinteniffen te binnen heeft laten brengen, soo door sijn Resident aen de Nedersaxischen Kreyts, als door sijn andere Ministers, en haer daer-en-boven voorslagen doen, die oogenschijnlijck tot haer grootmaeckingh konden strecken, en noch onlangs aen de Gedeputeerden van de Stad, welcke hare Plicht by sijn Majesteyt te Geluckstad quamen afleggen, deselve, waer van sy beloofden, rapport te sullen doen, solemneel herhalen, de voorsz. Stad echter haer tot noch toe niet het alderminste daer op geëxpliceert heeft; maer veel eer door veele onlijdelijcke ondernemingen van dag tot dag voortvaert, de Verschillen en Grieven, welcke te gelijck met het Articul van de Hommagie in de Conventie van Pinnenburg ter zijden gestelt zijn, te vermeerderen, selfs so ver, dat sy haer verallieert heeft met eenige van de Naburen van sijn Majesteyt, met dewelcke sijn voorsz. Majesteyt eenige Jaren na de gedachte Conventie van Pinnenburg in gevaerlijcke en considerabele Verschillen gevallen is, en aen welcke de voorsz. Stad Gelt en andere nootwendigheden fourneerde; oock geene swarigheyt makende, van ter selver tijt, als sijn Majesteyt met geen geringe ongemacklijckheden onder de gevaren ende brouilleryen, haer overgekomen, haer Party verkoren had, in plaets van een seer onderdanige erkentenis d'Onderdanen van sijn Majesteyt op veelderley manier te quellen, en daer-en-boven door verongelijckingen en seer gevoelige excessen sijn Coninckliicken Persoon te vertoornen; gelijck Uw Hoog Mog: in de Designatie, hier by gevoegt, ampelder sullen konnen sien.

En, alsoo sijn voorsz. Majesteyt soo onverdraeglijcken Conduite en Comportement van een Stad, hem erffelijck onderhorig, niet langer met een goet oogh kan aensien, sonder sig in 't respect jegens sijn Coninckliicken Personen gequetst en in sijn Rechten vernadeelt te sien; bysonder, wijl zedert eenigen tijt de voorsz. Stad haer meer en meer van de schuldige en soo menigmael erkende Onderhorigheyt en Obligatie jegens sijn Majesteyt onttrocken heeft, en haer als een onafhanckelijcke Stad willen doen passeren en handelen tegens de Revisie, geinterposeert tegens de onrechtvaerdige Sententie van de Rijcks-Kamer van Spiers van 't Jaer 1618, door welcke Revisie alles in sijn eersten staet herstelt is;

Insonderheyt, als sijn Majesteyt overweegt, dat, alhoewel in de Conventie van Pinnenbergh oock gewag gemaeckt is, van d'Affaires by wegen van Justitie te termineren, nochtans wegens de seer bekende swarigheden seer weynig hoop gevonden wert, dat door de voorsz. weg het Point van de Hommagie volkomen afgedaen sal werden, en dat vervolgens, gelijck tot nu toe, apparent geen Revisie in veele Eeuwen te verwachten is, en dat ondertusschen gedurende dese Revisie de voorsz. Stad soo door de Rechten en Constitutien van 't Rijck, als volgens den inhout van de Steenburgse Conventie, haer verbonden bevint, de hommagiale Devoiren te presteren, is eyndelijk sijn Maj:, na dat hy gesien heeft, dat alle sijne Exhortatien en Remonstrantien aen dese Stad, hem onderhorig, vruchteloos zijn, genootsaeckt geworden, sijn toevlucht tot andere middelen te nemen, om haer tot

reden

reden te brengen en tot een beter Conduite te nootsaecken; ten welcken eynde sijn Majesteyt aen sijne Troupen bevolen heeft, de voorsz. Stad te naderen, op hoop, dat, wanneer sy sien sal, dat het ernst is, sy haer accommoderen en, soo 't behoort, tot voorkomingh van het rechtvaerdig ressentiment van sijn Majesteyt en 't gevaerlijck gevolg, dat daer uyt soude konnen spruyten, submitteren sal.

Dit heeft sijn hooggemelde Majesteyt aen den ondergeschreven, sijnen extraordinaris Envoyé, bevolen, aen Uw Hoog Mog: bekent te maecken, als mede haer te verwittigen, dat, gelijck het voornemen van sijn Majesteyt geensints is, of de Stad te vermeesteren of van haer te eysschen iets, 't geen aen iemant van de Naburen of andere, of aen de gemeene Commercie in d'Elve, of aen de oude Privilegien van de Stad of aen de Negotie van d'Inwoonders in 't bysonder eenighsints nadeeligh soude konnen wesen; maer dat sijn Majesteyt veel meer genegen is, door alle mogelijcke middelen de Commercie in d'Elve en de toeneming en het welwesen van de voorsz. Stad, waer van oock dat van de Hertogdommen van sijn Majesteyt af hangt, t'avanceren en te favoriseren, sijn Majesteyt van gelijcken hoopt, dat niemant met eenige reden qualijck nemen of duyden sal, 't geen hy genootsaeckt is, na 't voorbeelt van 't geen andere Ceurvorsten en Princen van 't Rijck in diergelijcke voorvallen gepractiseert hebben, tot hanthaving van de Rechten, op hem van sijn Glorieuse Voorsaten vervallen, te doen, en dat sijn Majesteyt voornamentlijck dat goede en volkomene vertrouwen op haer Hoogh Mog: heeft, dat sy soo veel te minder de Resolutie, waer toe sijn voorsz. Majesteyt gedwongen is geworden, disapproberen of soo veel te minder de Party van de voorsz. Stad tegens sijn Maj: kiesen sullen, om dat dese Stad oock op verscheyde wijsen de Commercie van desen Staet, en bysonder die van Amsterdam, op d'Elve overlast heeft aengedaen door onverdragelijcke Nieuwigheden, waer over men genootsaeckt is geworden, verscheydemael aen sijn Majesteyt te klagen; sulcks, dat het selfs ten nutte van desen Staet streckt, dat die Stad sigh na sijn billicke Plicht en schuldige Submissie schickt, op dat sy genootsaeckt kan werden, haer in 't toekomende binnen de behoorlijcke bornes te houden en aen de Commercie op d'Elve, sonder se meer door eenige Nieuwigheden te verhinderen, haer vryen cours te laten.

Gedaen in 's Gravenhage, den 5 September, 1686.

Geteeckent

B. F. KRAGH.

Memorie van den Heer Hunneken, Resident van de Hanze-Steden.

HOOG MOG: HEEREN:

DEn ondergeschreven Resident van de Hanze-Steden vind sig van de Heeren Burgermeesteren en Raed der Stad Hamburgh gelast, U Hoogh Mog: bekent te maecken, dat sijne Conincklijcke Majesteyt van Denemarcken den 21, 31 der voorleden Maent Augusti de Stad Hamburgh met dessels Armee te Lande ende Oorlog-schepen te Water gantsch onverwacht en sonder eenige gegeve offensie heeft doen blocqueren, en zedert met Approchen en Loopgraven belegeren en naderen tot aen seecker Fort, voor de Poorten der Stad leggende,

 genaemt

genaemt de Sterre-schans, 't selve met vive force verscheydenmaelen bestormen, oock eenige sware Bomben en Granaden, hoewel tot noch toe, God danck, sonder merckelijcke schade, in de Stad werpen; ende dat hy wijders alle bedenckelijcke Hostiliteyten tegens deselve continueert te ondernemen; met dienstelijck versoeck, dat U Hoog Mog:, als dessels oude Bondgenoten, om verdere onheylen voor te komen, hoogstged. sijne Coninckliijcke Majesteyt door derselver goede officien ende interpositie gelieven te disponeren, om met soodanige Hostiliteyten en Violentien op te houden, sijne Armee ten spoedighsten van de Stad Hamburgh af te trecken, mitsgaders de Navigatie en Commercie op den Elfstroom wederom haren vryen cours te laten.

Gedaen in den Hage, den 10 September, 1686.

Geteeckent

H. HUNNEKEN.

Den selven dagh / als de Deenen voor Hamburg quamen / plonderden sy eenige Huysen / maer 32 wierden in een Uytval gevangen: 1400 Lunenburgers raeckten in de Stad / en den 2 van Herfstmaent noch meer. Van den 30 begon men te schieten / en tusschen den eersten en tweeden wierden twee Hamburgers gedoot en 60 gequetst / en van de Deenen vry veel.

Ondertusschen ontstont onder de Burgery eenige mompeling / dat Jastram en Snitquer en andere Verraders waren; 't geen sulcken ingang vont / dat sy aenstonts uyt haer Bewint ontslagen wierden / ende alle Macht aen den Raed en sestig Burgers opgedragen / welke twee dagen daer na dese Jastram en Snitquer / den Licentiaet Sylm en andere tot 9 toe gevangen lieten setten.

Den 2 quamen twee Brandenburgse Generaels in de Stad / welcke 's namiddaghs een Stilstant van 3 uren / daer de Deenen drie dagen versochten / weestont en Sgregenhof deed verbranden. Den volgende nacht schoten de Hamburgers sterck op Altona en de Deenen op de Buytenwercken van Hamburgh en deeden eenige Aenvallen op de Sternschans; dan wierden door de Lunenburgers met groot verlies afgeslagen. Den 3 ging den Brandenburgse Envoyé / om aen den Coning het staken van de Belegering te versoecken / na buyten in 't Leger / en quam 's avonts te rugh met Antwoort / dat sijn Majesteyt den Grave van Reventlaw aen sijn Ceurv. Doorl. stont af te vaerdigen en d'oorsaeck van de Belegering bekent te maecken; dat hy / tot dessels wederkomst / met het inwerpen van Bomben souden wachten / doch onderwijl met het schieten en naderen voortvaren en dat hy aen de Belegerde deselve vryheyt gaf. Ter dier tijdt schooten de Belegeraers d'eerste Kogel in de Stadt. Den 4 wiert een Placcaet afgelesen / van inhout / dat men / wijl de Verradery door Godts Genade ontdeckt was / ernstigh aen een yeder versocht / de Factionisten / die haer verborgen hielden / t'ontdecken. De Deenen versochten wederom Stilstant; dan sulckx wiert afgeslagen. 's Namiddaghs tusschen 2 en 3 uren deden 200 Man van de Belegerde / terwijl 100 Man wat achter af bleven / op de wercken der Belegeraers by de Stern-schans een

een Uytval / vonden haer sonder Geweer en maeckten veele ter neder/ maer/ alsoo de Deensse Ruytery / die men voorgaf / dat 4 uuren te vooren al kennis van d'Uytval gehad had / seer schielijck naderde / ontstont een bloedigh Gevecht van omtrent drie quartier uurs / in't welcke beyde de Partijen / alsoo sy 't selve Woort en Velt-teken hadden/ onder malkander vermengt raeckten: De Voetknechten van de Belegerde weken in goede ordre in de Sternschans / doch de Ruyters wierden in slechter staet na binnen gedreven : Te Hamburg sprack men echter / dat aen haer kant maer 70 Man gedoot en gequetst / en onder d'eerste de Lunenburgse Capiteyn Behn en onder de laetste de Capiteyns Trapman en Rebenstock gerekent souden zijn geworden/en den Coningh van Denemarcken selfs aen den Engelssen Envoye bekent hebben / dat hy 1500 Man/ daer onder gerekent 30 Gevangens / door de Belegerde ingebracht/in dat voorval verloren had. Den 5 sagen de Belegerde/ dat de Belegeraers hare Wercken by de Stern-schans verlaten hadden en na Altona geweken waren / vielen uyt en slechteden deselve : Dien dagh keerde de Brandenburgse Envoyé / die ten tweedemael na 't Leger gegaen was / te rug / met versoeck van een Stilstant tot den volgende middag ; welcke ingewilligt wiert. 's Avonts quamen noch 1000 Lunenburgers / en den 8 het Brandenburgse Regiment van den Oversten Dewitz in de Stadt;en men betrapte een Meysje, dat een Brief aen de Deenen socht te brengen.'s Nachts lieten de Belegeraers haer op nieuw voor de Stern-schans sien. De Silstant wiert tot den 10 verlangt en inmiddels aen yder een op Lijf en Lebens-straf verboden / een schoot te doen of iets Vyantlijckx te ondernemen : dien dagh gingen eenige Hamburgse Gedeputeerden na 't Leger by den Coningh en keerden 's avonts te rug/ met de tijding / dat sy aen sijn Maiesteyt op desselfs versoeck noch 3 dagen Stilstants/ welcke vervolgens tot het eynde van de Belegering bleef duren / toegestaen hadden en dat deselve doen alleen de Homage eyschte. Ondertusschen trock de Deenssche Armee t'samen / meer en meer na de kant van Altona. Den 15 raeckten 2000 Brandenburgers in de Stadt/ en begonnen de Belegerde en de Belegeraers eenige nieuwe Wercken op te werpen. Den 16 quam den Brandenburghse Geheymen Raed / den Heer Fuchs/ by den Coning en maeckte bekent / dat / als sijn Maiesteyt sijn Leger eenige Mijlen van de Stad wilde af trecken / d'onderhandelingen tot een Verdrag met meerder ernst en beter na wensch by der hant genomen souden konnen werden ; waer op de Coning antwoorde / dat hy noch den selven avont de Vuur-Mortieren en de groote Stucken Geschut t'scheep soude laten brengen / en den 17 de Belegeringh opbreecken ; 't welck oock volgde. 't Was oock de rechte tijt / want den 18 quamen van den Keyser Monitoria/ om de Stad te verlaten. De Fransse Resident/ welcke eenige verdacht hielden / dat van 't voornemen van Denemarcken kennis gehad had / ontfingh oock den 18 last van den Coning/ sijn Meester / aen den Raed te verklaren/ dat hy/ 't geen Denemarcken tegens haer Stad begonnen had / misprees en verheugt was / dat den Raed en de Burgery vereenigt waren geworden en wac-
kere

kere tegenstant geboden hadden. De Keyserlijcke Monitoria wierden door de vremde Ministers en de Stads Gedeputeerden den 19 aen sijn Majesteyt en op 't aennemen door den selven sijn Eysch tegens Hamburg overgelevert, hier in bestaende. 1. Dat men 300000 Rijckxdaelders voor de volkomen Aftocht van sijn Leger in 3 Termijnen betalen soude, waer tegens hy beloofde, de genome Schepen en Goederen t'ontslaen en den Handel en Wandel in 't Noorden vry te geven. 2. Dat d'Erf-huldiging aen Segsluyden, welckers goet vinden den Coning voor goet keuren soude, gestelt soude werden. 3. Dat sijn Majesteyt de Homagie niet begeeren soude, soo men die maer erkennen wilde; met byvoegingh, dat hy op 't versoeck van den Ceurvorst van Brandenburgh besloten had, sijn Leger (gelijck dien dag met al de rest, dat noch omtrent de Stad gebleven was, gebeurde) te rugh te trecken en dan te handelen.

De Hamburgers, haer handen dus ruym siende, waren niet traeg, met de Deensse Wercken te slechten, en stelden, soo wel de Burgery, als den Raed, wijl sy haer nu tegens alle ongemacken veylig oordeelden, vast, aen den Coningh niets d'aldergeringhste Somme Gelts te geven en selfs niet op sijn Eysch t'antwoorden. Sy danckten eenige Volontairen en Vuurleffchers, in 't begin van de Belegering aengenomen, af, en bevalen, de Burgers van Altona d'Ingang in hare Stad te weygeren, en, die haer rereyts daer binnen onthielden, in verseckering te houden, tot dat hare Schepen en Goederen, in den aenvang van de Feytelijckheden haer ontweldigt, wederom ontslagen souden wesen; waer toe de Coning, geen anderen uytkomst siende, door het volgende Besluyt sijn toestemming verleende:

SYne Coningl: Majesteyt van Denemarcken, Noorwegen, &c. sig aldergenadigst hebbende laten refereren, wat in de tot dato tusschen desselfs Gecommitteerde Ministers en de Ceurvorstel: Brandenburgse en Vorstel: Lunenburgse en Hessen-Casselsche Ministers gehoudene Conferentien der Hamburgse Saecken was voorgevallen, en in welcken gestalte sy in name harer genadigste Heeren en Principalen noch verdere beweeglijcke instantien deden, dat sijn Majesteyt, uyt Coningl: Goedertierentheyt, sijn ressentiment tegens die Stad gantschelijck wilde laten varen, en sulcks derselver Burgeren en Inwoonders en Aenhorige tot nu toe van sijne Majesteyts aengehoudene Schepen, Waren, Goederen en Effecten allergenadighst relaxeren, en 't vrye Commercium der Stad op alle Plaetsen weder openen, oock wegens 't overige by het Pinnenbergsche Reces verder in Coningl: Genade berusten, alsoo de Stadt in eene aen sijn Con: Maj: den 16 deser geschrevenen Brief even gelijck daerom onderdanigst versocht: Soo verklaert sijn hoogged: Koninckl: Majesteyt hier mede goedertierentlijck, en verspreeckt by sijn Koninckklijcke Woort, tot meerder betuyginge sijner inclinatie, om de jegenwoordige misverstanden ten eynde te brengen, en hoe geern hy des Stads Neeringe, Welstant, Commercie, Nutten, oock de Ruste deser Quartieren bevorderlijck sy, de tegens de Stad opgenomene Ongenaden en Indignatie seer genadelijck te laten vallen, en derselver aengehoudene Schepen en Effecten

fecten wederom los te geven en te restitueren, en de van de Stadt gevorderde satisfactie tot de voorstaende Handelingen wegens het Homagium en andere strijdige Gravamina uytgestelt te zijn, oock de Stadt, nevens een generale Amnestie, het vrye Commercium te Water en te Lande op alle Plaetsen voor alles ongekrenckt te laten genieten; so dat deselve alles, wat in 't Pinnenbergs Reces ten goede afgesproken en gestipuleert geworden is, sijn effect wil laten genieten; edoch dat daer tegens oock de Stadt, in 't regarde van sijn Conincklijcke Majestts. Landen en Onderdanen, derselver Goederen en Effecten, gelijck alle Handel en Wandel, in vorigen stant stellen en d'auxiliaire Volckeren uyt deselve dimitteren sal: oock wil sijn Majesteyt, vermiddels noch een andermaligh onderdanigh schrijven de geresolveerde Deputatie niet afwachten, maer aennemen haer Verbintenis, en daer benevens haer vaste toeseggingе en verspreeckinge, dat sy oock van harentwegen 't Pinnenburgse Reces, en waer toe sy haer selven daer in verbonden, onderdanigst nakomen willen. Oirkonde sijn Koninckl: Majesteyts Hant-teycken en voorgedruckte Zegel. Gegeven op desselfs Slot van Gottorp, den 18 October, 1686. En was getekent,

CHRISTIAEN.

Dit was het eynde van de Belegering der Stadt / waer door den Coningh van Denemarcken echter niets / van 't geen hy begeerde / verkreeg / en waer na deselve / om sijn vermaeck wat te nemen / in sijn tegenwoordigheyt een Carousssel te Gottorp liet houden.

Den 26 van Wijnmaent ontsloeg de Regeering van Hamburg de Brandenburgse en Lunenburgse Ruytery en den 1 van Slachtmaent de Voetknegten uyt haren dienst / welcke sonder uytstel na huys keerden.

Den 10 van Slachtmaent hielt men over het weder-bekomen van de Rust en Vrede een plechtelijcke Danckdag in de Stadt.

Met de gevange Jastram en Snitquer liep het middelerwijl slecht af; want onder de Schriften / die den Deensen Raed Pauli op sijn vertrek te Hamburg liet en in handen van de Regeering vielen / vont men eenige / waer uyt men haer / van ongeoorloft Verstant met dien Minister en sijn Heer en Meester / den Coning van Denemarcken / gehouden te hebben / meende te konnen overtuygen; en / gelijck men haer hier over gevangen geset had / stelde men haer oock te recht / en Snitquer beleed (van Jastram hebben wy soo netten bescheyt niet / en het soude oock te langh vallen / de Belijdenissen van haer beyde hier in te voegen; maer wy kunnen echter seggen / dat de Proceduren tegens den een en den ander en 't geen sy bekent hebben in de gewichtigste Poincten over-een quamen) den 6 van Herfstmaent; 1. Dat hy van geen dingen, waer door hy yets tot nadeel van de Stadt gehandelt soude hebben, iets wist. 2 Dat hem niets van 's Conings Aentocht bekent was geweest. Den 7 wiert hy op de volgende Poincten (waer van de 32 eerste uyt de Relatien van den Raet Pauli getrocken waren) gehoort en door hem het bystaende antwoort gegeven.

1. In welck Jaer Inquisitus met den Coninckl ijcken Deenssen Raed Pauli kennis gekregen heeft?

Inq. Mogelijck over 2 of 3 Jaren.

2. Door wat voor gelegentheyt of door wien hy daer toe gekomen is?

Inq. Hy had kennis aen de Heeren Schultzen en Syndicus Pohlman: door deselve is hy, soo hy niet beter weet, aen hem bekent geworden.

3. Of Inquisitus niet Anno 1685 in Maert by den Coninglijcken Deenssen Raed Pauli geweest is, en met den selven over deses Stads Affaires geconfereert heeft?

Inq. Dat weet hy niet.

4. Of niemant meer nevens hem daer geweest is?

Inq. Cess.

5. Wie deselve waren?

Inq. Cess.

6. Of aldaer niet van een Coninckliјcke Protectie, die hy in tijt van noot genieten soude, gewagh gemaeckt wiert?

Inq. Soo dra de saecken met Lunenburg begonnen, hebben Lincker en Aquenhausen hem een Protectorium aengeboden; maer hy heeft het niet aengenomen.

7. Of hy 'tselve niet met een verheugt gemoet en hoogsten dank aengenomen heeft?

Inq. Refereert sig ad Art. 6.

8. Of Inquisitus niet belooft heeft, dat met sijn Ceurvorstel: Doorluchtigheyt niet getracteert soude werden, waer over sijn Coninckliјcke Majesteyt eenige argwaen soude konnen scheppen?

Inq. Dat was van hem te veel gesegt, wijl hy 't niet præsteren kon, en sy waren Narren geweest, soo sy daer op gereflecteert hadden.

9. Of hy niet gepromitteert heeft, aen gemelten Raed Pauli van alles, wat met Lunenburgh getracteert mocht werden, nauwe Naricht te geven, op dat sijn Coninckliјcke Majesteyt sijne Mesures daer na soude konnen nemen?

Inq. Hy heeft van alle sijne dagen daer op niet gedacht; maer, na dat de Coningh van Denemarcken een van de Concert gaende Potentaten geworden was, wel met hem daer over geconfereert, voor soo veel 't den Coning raeckte.

10. Of niet Inquisitus, als de Burgery in Maert, Anno 1685, vergadert had geweest, 't geen aldaer gepasseert was, aenstonts 's anderendaeghs aen den Raed Pauli gerefereert heeft?

Inq. Hy heeft aen hem van sijne dagen niets gerefereert, wat in de Burgery omgegaen is.

11. Of hy hem de Poincten, waer over gedelibereert geworden is, niet schriftelijck ter hant gestelt heeft?

Inq. Negat.

12. Of hy niet, 't geen in de Collegien en Burgerlijke Samenkomsten nu en dan geproponeert en getracteert is, den Raed Pauli gedurig ontdekt en overgebracht heeft?

Inq. Negat.

13. Of Inquisitus niet op den dagh van Mariæ Boodschap, Anno 1685, een Gastmael gegeven heeft?

Inq. Dat magh God weten; hem is daer van niets indachtig.

14. Welcke die geene waren, die 't selve mede bywoonden?

Inq.

Inq. Hy heeft een Gastmael gegeven aen Aeckenhausen, waer by den Heer Dr. Schultz, den Heer Dr. Schluter, den Heer Schaffshausen en den Heer Moller haer bevonden; of Pauli daer oock geweest is, is hem niet indachtig; maer sy waren wel 14 a 15 Personen sterck.

15. Of hy onder andere aldaer gevoerde Discoursen by sijn eerlijcken Naem niet versekert heeft, dat met Brandenburg niets gesloten soude werden, ten ware dat het alvorens met sijn Coninckl: Majesteyt van Denemarcken overlegt was?

Inq. Indien hy dat gedaen had, had hy, als een Geck, gehandelt, en sy waren Narren geweest, soo sy sulcks van hem aengenomen hadden.

16. Of niet Inquisitus in February, 1686, wist, dat de Coninckliicke Troupen herwaerts in Marsch waren?

Inq. Dat wist hy eygentlijck niet, en even soo weynigh, als van den Dagh van de Gastery.

17. Of hy niet in deselve Maent met den Heer Resident Lincker en den Raed Pauli daer over in Conferentie getreden is?

Inq. Negat.

18. Of hy niet gevraegt heeft, hoe langh 't noch duren soude, dat de Troupen alhier werckelijck souden aenkomen?

Inq. Hy wist het van al den tijt niet; maer mogelijck kon wel Discours-gewijs van de Coninckliicke Troupen gesproocken zijn.

19. Of hy niet, als hem geantwoort wiert, dat het noch acht dagen konde aenleyden, daer op gerepliceert had, dat men haesten most, op dat de Volckeren van sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt niet te vooren quamen?

Inq. Van alle dese saecken weet hy niets.

20. Of hy en sijne Consorten niet die geene geweest zijn, welcke sulcken Aenmarsch der Coninckliicke Troupen geurgeert hebben?

Inq. Nescit.

21. Of sy niet belooft hebben, dat de Troupen in Hamburgh en Horn verlegt souden werden?

Inq. Hy weet daer van niets.

22. Of daer by niet toegesegt is, dat haer Onderhout uyt de Stad besorght soude werden?

Inq. Hy weet van alle dese dingen niets.

23. Of niet het voornemen was, dat de Coninckliicke Volckeren de Lunenburgse met gewelt uytdrijven souden, en haer in derselver plaets in de Vier Landen en verder dieper in leggen.

Inq. Soo hy sulcks geurgeert had, had hy, als een Schelm, gedaen.

24. Of sy niet uytdruckelijck begeerden, dat geene Volckeren in Altona verlegt souden werden?

Inq. Negat.

25. Waerom sy sulcks begeerden?

Inq. Cessat.

26. Of sy haer niet sterck gemaeckt hebben, haer capabel te maken, sulcks ten allen tijde jegens sijne Coninckliicke Majesteyt, ingeval haer tijt gelaten mocht werden, op 't uytterste t'erkennen.

Inq. Van dit alles weet hy niet, en 't is oock geckelijck.

27. Of sy daer by niet versekerden, dat, soo men haer begaen liet, sy 't daer heenen bestieren souden, dat het na de wensch van sijn Coninckl: Majesteyt soude uytvallen?

Inq. Van dit alles weet hy niet.

28. Of niet Inquisitus den Raet Pauli aen de hant gegeven had, dat men aen de zijde van sijn Coninkl: Maj: sig houden soude, als of 't over eygen Intrest geschiede?

Inq. Pauli heeft van den Marsch niemendal anders gedebiteert, als dat sy wegens 's Conings Intrest aengevangen was.

29. Of niet Inquisitus op den 25 Juny, Anno 1685, wegens de doemalige aenmarchering van eenige Coninckluijcke Troupen met den Raed Pauli gesproken had?

Inq. Hy weet daer van niet; veel minder van den dagh.

30. Of hy en Jastram, doe van de herwaerts Marsch veel Redens in de Stad was en de E. Hoogwaerde Raed niet weynigh daer op reflecteerde, sulcks niet voor een vals Geroep van de Meurers-gesinde uytgekreten hebben?

Inq Dat kan wel zijn; hy weet het eygentlijck niet.

31. Of sy den Raed Pauli niet aen de hant gegeven hadden, dat den Heer Resident Lincker Deputatos Senatus vorderen en deselve een goede Reproche geven soude?

Inq. Daer van weet hy niet; hy bemoeyde sig met sulcke dingen niet.

32. Of deselve niet onder andere daer in bestaen soude, dat tot nadeel van sijn Coninckluijcke Majesteyt gehandelt ende het een Contraventie tegens 't Interims Reces was, dat den Raed diergelijcke uytstroyselen, geschiet, om 't Volck wat wijs te maken, soo lichtelijck geloofde?

Inq. Daer van weet hy niets.

(Eer sy over d'overige of volgende Articulen verhoort wierden, bracht men haer van de Boom na de gemeene Gevanckenis.)

7. Of Inquisitus niet een Party gemeene Luyden ten tijde, dat de Delinquanten, welcke Snitquer vervoert hadden, voor 't Gerecht waren, t'samen gebracht heeft, om, soo 't Bloet-oordeel niet na sijn sin uytgevallen was, deselve Delinquanten op Straet t'overvallen en te massacreren?

Inq. Daer op heeft hy sijn Leven dagen niet gedacht.

8. Of Inquisitus niet toegesegt had, haer daer van een seker Teken te geven?

Inq. Negat.

9. Of Inquisitus besloten had, de gemeene Luyden, soo 't Bloet-oordeel niet gevolgt was, tegens den Raed oproerigh te maken?

Inq. Hy weet van 't eene so veel, als van 't andere, also 't hem noyt in de gedachten gekomen is.

10. Of niet Inquisitus sig tegens de Overigheyt, daer deselve eenige der geëxecuteerde Persoonen een eerlijcke Begravenis vergunt ende bewillight, oock bereyts daer over gedecreteert had, soo hevigh geopponeert heeft, dat deselve haer Decreet heeft moeten vernietigen?

Inq. Sulckx is van 't Collegie der Dertigers, maer niet particulier van hem, voortgebracht, en hy weet oock niet, door wie 't geschiet is.

11. Of Inquisitus de Burgery niet gedurig tegens den Raed opgehitst heeft?

Inq. Hy weet daer van niets.

12. Wie 't selve meer, als Inquisitus, gedaen en wie hy daer toe gebruykt heeft?

Inq. Hy heeft niemant daer toe gebruyckt.

13. Wie noch meer tot dit veelvoudig Complot tegens de Overigheyt geholpen heeft?

Inq. Hy weet van geen Complot, ende noch veel minder, dat iemant daer toe geholpen heeft.

14. Of niet het Lunenburghs Accommodement ten dien eynde van Inquisito en de Complottisten hatelijck aen de Burgery gemaeckt is?

Inq. Wat het Collegie van de Dertigers gedaen heeft, heeft hy niet te verantwoorden; hy heeft in de laetste Burgerys-Vergaderingh noch niet willen hebben, dat sulckx de Burgery voorgelesen soude werden.

15. Of Inquisitus 't selve noch niet onlangs gedaen had daer mede, dat hy de Burgery uyt eenige Lunenburgse Tractaten valsselijck voorgelesen had, dat den Raed de Lunenburgse Volckeren tot 't brengen van de Burgery onder 't Jok gebruyken wilde?

Inq. Hy weet van desen allen niets.

16. Of Inquisitus niet onlangs soo wel in 't Burgerys Collegie van de Dertigers, als elders by seer veele Luyden, sulcke verseeckering gedaen heeft, dat de Coningh van Denemarcken niets verders tegens dese Stadt ondernemen soude?

Inq. Hy heeft geen verseeckeringh gedaen, maer 't na de gesonde reden niet konnen geloven.

17. Item, sulcken verseeckering met de hooghste dieren Eedt versterckt?

Inq. Hy heeft altoos gesegt, dat hy 't na de Conjuncturen van de tijdt niet geloven kon, behalven dat daerenboven de meeste ingelope tijdingen niet waer geweest zijn.

18. Item, dat hy sig wilde laten vierendeelen, onder de Kroon hangen, sengen en branden, by aldien de Coningh iets tegens dese Stadt voor had?

Inq. 't Zijn sijne woorden niet: sulcke woorden, en bysonderlijck van hangen, konden wel gesproocken zijn, doch hy weet niet, van wien.

19. Of Inquisitus daer door de Burgery niet bedrogen en ingenomen had, op dat sy op de tegenweer niet dencken soude?

Inq. Met de woorden, hy gelooft het niet, heeft hy niemant bedrogen; veel meer hebben alle Collegien den E.E. Raed opgedragen, sig in postuur te stellen.

20. Of niet alsulcke verseeckeringen, gelijck den uytslag nu toont, vals zijn?

Inq. Hy heeft geen verseeckering gedaen; maer, dat sy gekomen zijn, heeft men gesien.

21. Of niet Inquisitus de Overigheyt op de Remonstratie van 't aenstaende Krijgs-gevaer rond uyt belachen, bespot en de Burgers tot diergelijcke bespottingh en belaching geinduceert heeft?

Inq. Hy blijft daer by, dat hy niet geloven wilde de tyding, dat Grefenhof verlaten was; maer hy heeft niemant tot spot of belaching geinduceert.

22. Of niet Inquisitus, soo meenighmael den Raed niet na sijn en sijner Complottisten sin wilde doen, de Namen en de Vota van die geene, die van andere gedachten waren, getracht heeft te weten?

Inq. Hy weet van geen Complot of Complottisten: Wat de Collegien gedaen hebben, behoeft hy in 't particulier niet te verantwoorden.

23. Of Inquisitus met sijne Complottisten het niet daer heen bestiert had, dat

den Raed volkomentlijck alles tegens haren wil afgedwongen is en na haren wil heeft moeten gaen?

Inq. Hy weet van geen Complot of Complottisten, en heeft den Raed oock niets opgedrongen.

24. Of Inquisitus met iemant anders daer over een Complot gemaeckt heeft?

Inq. Hy weet van sulcke dingen niet.

25. Wie die geene zijn?

Inq. Hy weet van niemant.

26. Of niet Inquisitus voorleden Saturdag den Heer Burgermeester Lemmerman in sijn aengesicht gesegt heeft, dat, by aldien den Raed niet tot sijn seeckerheyt doen wilde, 't geen hy begeerde, hy 50 gewapende Bootsgesellen tot sijn securiteyt soude hebben en wel eens sien wilde, wie hem wat doen soude?

Inq. Hy heeft op geen Bootsgesellen gedacht.

27. Wie die selve Bootsgesellen geweest zijn?

Inq. Cessat.

28. Of 'er geen andere geweest zijn, welcke belooft hebben, sijn saeck haer aen te trecken.

Inq. Hy weet van niemant.

29. Wie deselve zijn.

Inq. Cessat.

30. Of het geene, dat in de voorgaende Articulen begrepen is, betaemt?

Inq. Hy heeft niets gedaen en is daerom niet gehouden, sulcks te verantwoorden.

31. Of sulckx in een belegerde Stadt voegt?

Inq. Hy is geen Rechter en kan daer van niet oordeelen.

32. Of niet Inquisitus tegens den tijdt van de Vergadering der Burgery allerhande gemeene Luyden tot oppositie tegens de Overigheyt t'samen gebracht heeft?

Inq. Hy sprak niemant aen, dat hy daer heen gaen, ook niet, wat hy voteren soude.

33. Of hy ten dien eynde aen veele geringe Luyden geen Gelt gegeven heeft?

Inq. Negat.

34. Item, haer door 't geven van Bier en Taback op sijn zijde en tot sijn wil gebraght heeft?

Inq. Negat.

35. Of niet alles geschiede ten dien eynde, op dat sy daer door haer tegens den Raed en die geene, die tegen haer waren, in de Burgery souden konnen aenkanten, op dat alles na haer wil ginge?

Inq. Hy heeft noyt wat gegeven; oock noyt sulken intentie of voornemen gehad.

36. Welcke die geene zijn, die hy ten sulcken eynde tot t'samenbrenging sijner Creaturen in de Burgery gebruyckt heeft?

Inq. Cessat.

37. Of Inquisitus een Designatie gehad heeft, wat voor Heeren hy by de naeste Burgerlijcke Byeenkomst uyt soude werpen?

Inq. Hy heeft daer op niet gedacht.

38. Waer door Inquisitus weten kon, wat in den Raed omging?

Inq. Hy wist daer van niets.

39. Wie sijne Complicen zijn en met hem sijn Aenslag geweten hebben?

Inq. Hy weet daer van niets.

40. Wat ſy mede op 't Tapijt brachten?

Inq. Neſcit.

41. Met wie hy te vooren afgeſproocken heeft, wat by 't Collegie van de Dertigers voorgenomen ſoude werden?

Inq. Hy deede dat niet.

42. Hoe ſy hare Principia yder bygebracht hebben?

Inq. Neſcit.

43. Welcke alle deſelve zijn?

Inq. Hy weet daer van niets.

44. Of haer intentie niet geweeſt is, dat het Collegium van de Dertigers beſtendigh ſoude blijven en d'andere afgeſchaft werden?

Inq. Hy heeft niet meer verlangt gehad, als dat de Lunenburgſe Saecken afgedaen en 't Collegie vernietigt mocht werden.

45. Of ſy niet alle Verkieſingen, om hare Creaturen daer in te brengen, aen haer getrocken hebben?

Inq. Hy weet daer van niets.

46. Of ſy niet verhindert hebben, dat eenige Wervinge in de Stad aengeſtelt is?

Inq. Al, wat in den Krijgsraet per Majora beſloten is geworden, is in 't werck geſtelt. Voor ſijn Perſoon in ſpecie heeft hy d'eerſtemael niet in den Krijgs-Raed geweeſt, en d'andere reys is het voorige Concluſum, dat yder Capiteyn 10 Man onder de hant aennemen ſoude, geconfirmeert.

47. Of niet Inquiſitus voor omtrent een half Jaer belooft heeft, ſoo de Deenſſe Troupen herwaerts mochten komen, voor haer Broot van de Stad te beſorgen?

Inq. Hy weet daer van niets.

48. Of hy niet dadelijck Broot in Voorraet heeft laten backen?

Inq. Hy heeft geen Broot laten backen.

49. Hoe ſy 't gemaeckt hebben, dat de Deenen niet qualijck genomen hebben, dat het Broot niet gelevert is?

Inq. Hy weet van geen Broot backen, en 't heeft daerom oock niet qualijck konnen genomen werden, dat het niet gelevert is.

50. Van wien Inquiſitus des Raets Protocollen ten allen tijde bekomen heeft?

Inq. Hy heeft noyt de Protocol van den Raed gehad.

51. Aen wien ſy gecommuniceert is?

Inq. Wat hy niet gehad heeft, heeft hy niet konnen communiceren.

52. Of Inquiſitus ſe niet aen den Raed Pauli gecommuniceert heeft?

Inq. Negat.

53. Of Inquiſitus de Deenſſe Volckeren, 't geen de Overſte Luytenant Ahrenſchild geſtuyt heeft, niet in de Bilwerder heeft willen laten?

Inq. Den Overſten Luytenant Ahrenſchild at met hem, ſoo als eenige Deenſſe Officiers haer lieten aengeven; doch, alſoo Ahrenſchild ſeyde, dat hy ordre had, geen vremde Officiers in te laten, zijn ſy afgeweſen geworden.

54. Of Inquiſitus niet den Raed Pauli in alle de Landen omgevoert en deſes Stads Avenuen aengeweſen heeft?

Inq. Dat heeft een Schelm gedaen: Sy waren op Pinxter uyt playſieren

gevaren;

gevaren; maer een Schelm heeft hem de Avenuen gewesen, sonder dat hy het selfs wist.

55. Of 't niet op des Raeds Pauli dreygementen geschiet is, dat Inquisitus sigh niet heeft willen laten bewegen, om de Volckeren, Constapels en 't Geschut uyt den Ochsenwerder te trecken en daer in te consenteren?

Inq. In sulcken geval gold den Raed Pauli niets by hem; hy had oock niet met hem gesproocken.

56. Of Inquisitus niet by den Coning te Gluckstad geweest is?

Inq. Affirmat.

57. Wanneer en hoe dickwils?

Inq. Voorleden en dit Jaer.

58. Wat Inquisitus aldaer gedaen heeft?

Inq. Om playsier.

59. Of Inquisitus Audientie by den Coningh gehad heeft?

Inq. Hy weet van geen Audientie: men ging op 't Slot, als hier op 't Raedhuys.

Interrogatus porro. Of hy den Coningh niet gesproocken of met hem niet geredeneert heeft?

Inq. Affirmat.

60. Hoe veele Audientien hy by den Coningh gehad heeft?

Inq. Hy heeft den Coningh in 't voorleden Jaer en in dit Jaer publijck op de Zael gesproocken.

61. Wat by en in d'Audientie voorgevallen is?

Inq. De eerstemael heeft hem Gosche van Buchwaldt geseght, dat hem de Coning, wyl hy korts te vooren . . . . geweest was, sien wilde. Daer op heeft hy sijne Reverentie voor den Coningh gedaen en wiert van Guldenleeu gevraegt, wat het was, waer voor de Heeren Gedeputeerden den Coning bedanckt hadden; waer op hy antwoorde, dat het was wegens het nalaten van de Tol in Bergen; oock dat sy wenschten, dat de Nederlage te Gluckstad, welcke haer noch meer druckte, gelicht mocht werden; waer op Guldenleeu beloofde, sulckx te gedencken; verder passeerde niet. Op d'andere mael hebben sy den Coning sien eeten, en na 't opnemen van de Tafel heeft den Coning gevraegt, hoe 't met de Lunenburgse Kapery stont; waer op Inquisitus antwoorde, dat men te Hamburgh noch daer voor vreesde; waer op de Koning repliceerde; 't heeft geen noot; anders niets is die reys oock voorgevallen.

62. Of de Koning niet secreet met Inquisito gesproken heeft?

Inq. Verder niets, als 't geen hy bereyts gesegt heeft, en dat publijck op de Zael in aller Menschen tegenwoordigheyt.

63. Of Inquisito betaemde, sonder verlof van de Overigheyt, insonderheyt, daer de Stad aen sijn Konincklijcke Majesteyt gesonden had, Audientie by den Koning te nemen?

Inq. Hy heeft geen Audientie gesocht, oock geen genomen, maer 't is, als gesegt is, voorgevallen.

64. Of niet iets by de Audientie van de Stads saken voortgebracht is?

Inq. Wat voortgebracht is, heeft hy bereyts gesegt.

65. Of niet Inquisitus in de Audientie aen den Coningh geseght heeft: de Burgery

gery is goet genoeg en wel geintentioneert; maer den Raed wil noch niet daer aen?

Inq. Daer heeft hy niets van gedacht.

66. Waer op dese reden gemunt was?

Inq. Cessat.

67. Of dese reden tot de Huldiging of Protectie streckte?

Inq. Hy weet van geene Huldiging of Protectie.

68. Of niet Inquisitus daerom met den Koning gesproken heeft, dat de Coning sig het Furstelijck Lunenburgs Huys soude opponeren?

Inq. Wat hy gesproken heeft, is bereyts gesegt.

69. En wel daerom; op dat de Stad met deselve niet vergelijcken mocht?

Inq. Niet daer op gedacht.

70. Of Inquisitus niet met den Coning gesproken heeft, van sig tegens den Keyser te stellen?

Inq. Daer van weet hy niet.

71. En sulckx daerom, op dat sijn Koninckl ijcke Majesteyt door soodanige oppositie en des te beter haer Intrest aenvaerden mocht?

Inq. Daer op heeft hy niet gedacht.

72. Of Inquisitus niet met den Coningh gesproken heeft, van 't by den Keyser en den Hertogh van Lunenburgh soodanigh te bestieren, dat de Meurische Goederen niet geëxtradeert mochten werden?

Inq. Daer van is niets gedacht.

73. Of hy selfs oock niet gesegt heeft, dat sijn Majesteyt daer door de Stadt te meer verbinden soude?

Inq. Hy heeft niet meer gesproken, als wat hier boven bereyts gesegt is.

74. Of Inquisitus van 't bovenstaende met de Kon. Raden niet gesproken heeft?

Inq. Negat.

75. Of Inquisitus niet met de Koninckl ijcke Ministers gesproken heeft, van de Stadt tot 's Conings wil te brengen?

Inq. Daer soude hem God voor bewaren.

76. Of Inquisitus lochenen kan, dat hy met de Coninckl ijcke Ministers hier en te Gelucksta d veele Conferentien gehouden heeft?

Inq. Met den Resident Lincker en Pauli heeft hy familiaer verkeert, soo langh de Coningh een concert gaende Potentaet geweest is; als oock met Aeckenhausen, en andere, maer met geen Deensse meer.

77. Of niet alsulcke Conferentien over Stads saken geweest zijn?

Inq. Hy heeft veel met de gemelde Pauli en Lincker omgegaen, dan weynig met haer van Stads saken gesproken, en alleen discours gewijse tot passering van den tijt.

78. Uyt wat oorsaeck en beweging hy daer toe gekomen is, daer sulckx doch sijn Ampt niet noch 't hem toegestaen is geweest?

Inq. D'Oorsaeck heeft hy bereyts gesegt.

79. Of Inquisitus niet tot den dagh van sijn Gevanckenis met de Koninckl ijcke Deensse Ministers Correspondentie gehouden heeft?

Inq. Hy heeft 2 a 3 dagen voor de laetste Burgereys Vergadering haer voor de jongste reys gesproken; maer, als Donderdagh morgen het Deensse Wesen uytbrack, by sijn Volck ordre gestelt, dat, soo iemant van haer quam of gesonden

wiert, sy haer seggen souden, dat sy voor haer en hare Dienaers Inquisitum en sijn Huys excuseren konden.

80. Of sulck mondelijck en schriftelijck Correspondentie houden niet van Inquisito ten tijde, dat de Stad bereyts berent en belegert was, noch geschiet is?

Inq. 2 a 3 dagen voor de laetste Burgereys Vergadering niet; maer te voren heeft hy 1 a 2 Brieven gehad.

81. Hoe Inquisitus sulckx loochenen kan, daer 't meer, als genoegsaem openbaer, is, dat Inquisitus sulckx gedaen heeft?

Inq. Hy blijft by 't voorgaende Articul.

82. Wie meer voor of gedurende de Belegeringh met de Deenen Correspondentie gehouden heeft?

Inq. Nescit.

83. Wie den Brief van den 18 Augusti 1686 geschreven heeft?

Inq. Hy hout het daer voor, dat de Resident Lincker den Brief geschreven heeft; doch hy heeft geen Brieven met hem gewisselt.

84. Aen wien deselve gesch reven was?

Inq. Dat weet hy niet, wyl geen omslag daer om was; maer hy gelooft, dat sy aen Pauli hoorde.

85. Wat door de woorden, tot een vigoreuse Resolutie te treden, verstaen wiert?

Inq. Hy kan de Brieven van andere Luyden niet uytleggen: hem had hy geen raet tot een vigoreuse Resolutie te geven.

86. Wie tot sulcken vigoreusen Resolutie geraden heeft?

Inq. Nescit.

87. Of niet d'aengerade vigoreuse Resolutie op d'Overigheyt gemeent was, dat men tegens deselve met dadelijckheden te werck hadde willen gaen?

Inq. Nescit.

88. Of Inquisitus niet voorgehad heeft, dadelijckheden tegens d'Overigheydt te plegen?

Inq. Geensints.

89. Wie met hem die dadelijckheden tegens d'Overigheyt voorgehad heeft?

Inq. Hy heeft niet in de sin gehad, iets dadelijckx te beginnen.

90. Waer in sulcke aentasting en dadelijckheyt tegens d'Overigheyt bestaen soude gehad hebben?

Inq. Cessat.

91. Op welcke Persoonen van den Raed het eygentlijck met sulcke dadelijckheyt gemunt is geweest?

Inq. Cessat.

Den 9 verklaerde hy / dat hy van geen Complicen noch van eenige Brieven / als die uyt sijn Huys gehaelt waren / wist.

Dese Bekentenissen vergenoegden den Raed niet / welcke hem en Jastram daerom met de Pijnbank dreygde / en / also sy nergens van wilden weten / oock deede proeven. In de Tortuur bekende Snitguer; 1. Dat de Licentiaet Sylm en Meurer wel eenige Extracten uyt Pauli Brieven gesien en met hem van de sake gesproken hadden; doch dat Jastram en hy meer kennis hadden, als d'andere. 2. Dat sy oock

oock nu en dan aen Grollanen, wat sy met de Deensse Ministers gesproocken en getracteert hadden, gecommuniceert hadden. 3. Dat hy met Jastram tweemael by den Burgermeester Schluter geweest en aldaer, soo veel hy sig te binnen bracht, van 't Lunenburghse Wesen gesproocken was; maer dat Jastram meermalen sig by den Heer Burgermeester bevonden had: En 4. Dat hy niet meer, als twee Brieven met Pauli, d'eene wegens een Schultvordering, die hy te Coppenhagen uytstaende had, en d'andere een Compliment-Brief, gewisselt had, en dat hy van Jastram niets wist.

In 't confronteren van Snitquer en Jastram seyde d'eerste; Dat hy aen Jastram de Brieven, die hy hem gecommuniceert had, altemael weder gegeven had; oock uytte Jastram / dat, soo 'er Snitquer geen meer had, Christiaen Meurer die hebben most. Snitquer verklaerde; Dat, doe sy d'eerstemael by den Heer Burgermeester Schluter waren, sy met denselven overleyden, of het raedsaem was, dat Meurer sijn Goederen weder-kreegh? en dat den Heer Burgermeester inclineerde, dat sy hem weder-gegeven souden werden; maer dat de andere reys den Burgermeester sig bedacht en geopineert had, dat men ten minsten de 50000 Rijksdaelders behouden most; 't Welk Jastram van gelijcken/ dat het geschiet was / bevestigde.

Den 14 wierden sy beyde over noch verscheyde andere Pointen gehoort / welcke wy / om niet verdrietig te vallen en om dat haer beyder Antwoorden van dat van Snitquer / hier boven by de verhaelde Vraeg-pointen ter neder gestelt / niet verschilden / sullen overslaen.

Hier op volgde / dat den Fiscael den 20 sijn Eysch deede / daer in bestaende; dat (alsoo Snitquer (die van Jastram was omtrent van deselve inhout) sijn Commissie / als Medelid van 't Collegie der Dertigers / ver te buyten had gegaen; hem en Jastram tot Directeurs en Opperhoofden van 't Collegie opgeworpen; in 't selve en onder de Burgery een verboden Aenhangh gemaeckt; sulcke / die noyt Burgers geweest waren / tot het verschijnen op het Raedhuys onder de Burgery bewogen / en haer te guaranderen versprocken; Factien verweckt; in alle Collegien sijne Factionisten in te voeren getracht / op dat sy / wanneer d'andere uytstorven / 't Gebied in handen mochten krijgen; uytgewerckt / dat de Sentimenten van de redelijcke Patriotten en Burgers in geen consideratie genomen wierden / doch alles na haer sin / niet alleen in 't selve Collegie / maer oock in den Raed / Tumultus evitandi causa, uytgeleyt; de Stads-saken over Oorlog en Vrede na sijn sin gedraeyt; de Eendracht tusschen den Raed en de Burgery omver gestoten; sonder ordre een vremde / als Minister / op de Stads onkosten na Weenen gesonden en met hem gecorrespondeert; meer Machts / als de Tribuni Plebis te Romen / gebruyckt; schoon den Raed op haer kosten Gedeputeerden na Gelückstad gesonden had / aldaer by den Coning van Denemarken geweest / als in 't Jaer te vooren met sijn Majesteyt gesproocken / met dessels Ministers over de Stads-saecken geconfereert en hem nevens des Raeds Afgesondens aen een Tafel tracteeren laten; de Stad / om sijn eygen Intrest en Authoriteyt / in

groote Onlusten met den Hertogh van Zel gebracht / en deselve niet volgens sijn Commissie willen byleggen / maer veel meer te verwijden getracht; na geen voorslagen van Accommodement willen hooren; de Raed onderdruckt; alle Authoriteyt sijn wettige Overigheyt onttrocken; haer en hare Gedeputeerden bespot; als den Raed eenigh mishagen over de Proceduren in 't Collegie van de Dertigers bekent maeckte / de Namen der Heeren / die alsoo voteerden / te weten begeert / haer met ontneming van hare Ampten bedreyght en sulcks oock in 't werck gestelt; onder de Burgery uytgestroyt / dat de Raed de Lunenburgse Troupen tot het onder 't Jock brengen van de Burgery gebruycken wilde; Volk tot het vermoorden van de Delinquanten / die hem gemeent hadden / te vervoeren / soo 't Bloet-oordeel niet na sijn sin uytgevallen was / t'samen-gebracht; den Raed gedwongen / haer Decreet / waer by sy aen eenige een eerlijcke Begraeffenis toestont / te vernietigen; by de Deenssen Raed voorgegeven / dat hy de Heeren van den Raed Wetten / daer sy haer aen houden mosten / konde voorschrijven; de Burgers / die met hem niet over-een-stemden / vervolgt; een Judicium onder de Kroon opgerecht; hem tot Rechter opgeworpen; de Raedsheeren en Burgers geëxamineert; die hem tegen waren / van 't Raedhuys afgewesen; den 5 Augusti laetstleden 36 met een exclusie gedreygt / maer het by 6 gelaten en d'andere gepardonneert; Dietrich Werken en Henrick Wilmssen / die te vry van sijn reys na Gelückstad spraken / door den Raed by klaren dag met de Stads Dienaers doen soecken en hare Goederen versegelen / en by den Coningh van Denemarcken te weeg gebracht / dat hy het gevangen nemen en straffen van Jurgen Uhthoff / die hem had laten ontvallen / dat hy hem soo weynig reden van sijn doen te geven had / als hy / waerom hy voorleden Jaer by den Coningh Audientie en soo ongewoone groote familiariteyt met dessels Resident en andere Ministers gehouden had; aen Denemarcken belooft / dat alles na de wensch van sijn Majesteyt uytvallen soude / als men hem begaen liet / en dat hy voor sijn Persoon / soo de saecken by den Raed en de Burgery niet na sijn sin afliepen / een Coninckljjck Protectorium bekomen soude hebben / en besorgt en geraden / 1. dat de Coning 't voornemen soude ontveynsen en onder voorgeven / dat hy niet dulden kon / dat vremde Troupen aen dees zijde d'Elve lagen / de Lunenburgers verdrijven; 2. dat alles met groote omsichtigheyt most toegaen; 3. dat de Coningh de Stad ende hare Burgeren eenige geringe gunsten soude bewijsen; 4. 't Kielmans Eckise Huys in de Stad in besit laten nemen; 5. de Fiddel / Peut en Grevenhof met Deensse Volckeren besetten / ende 6. twee Regimenten in Ham ende Horn leggen / met beloften / dat haer onderhout uyt de Stad besorght soude werden; ten dien eynde voorgehad / 1. den Commandant / als partialisch / af te setten; 2. de Militie met Officiers / die geet Deens waren / te voorsien; 3. het Nieuwe Werck te demolieren / en 4. de Burgers in sekerheyt te stellen en den Raed t'intimideren / op dat sy haer niet tegens hem soude derven kanten; gelijck hy / doe van de Marsch eeniger Deensse Volckeren gesprocken wiert
en den

en den Raed daer op reflecteerde / onder anderen mede aen de hant gaf / dat de Resident Lincker Gedeputeerden van den Raed soude vorderen en haer / als met het geloben van suicke uytstropselen handelende tegens de Pinnenbergse Tractaten / een wackeren schrob geven; onlangs / doe men gewaerschout wiert / dat de Deensse Armatures op de Stad sagen en de Troupen nader quamen / in plaets van te trachten / sig in postuur te stellen / door het weg-senden van 't Geschut en de Manschap na d'Offenwerder sig noch meer doen ontbloten; d'Aenmarsch van de Deensse Troupen / tot dat sy voor de Wallen waren / gelochent; wat in de Collegien voorviel / de Deenen ontdeckt; de gelegentheyt en Advenuen van d'Elfstroom en Eylanden omtrent de Stad en de vier Landen aen Pauli in de Lantkaert met hare misslagen aengewesen; het oprechten van de Defensions Tractaten met sijn Ceurvorstel: Doorl: van Brandenburg / en door 't Collegie van de Dertigers het affsenden van 't bereyds versegelde Schrijven aen sijn Ceurvorstel: Doorl: verhindert; niets soo seer / als de tijdingh / dat de Deensse Troupen Possessie rontom de Stad genomen hadden / verlangt; sig / doe hy hoorde / dat sy quamen / verheugt / en 2274 Marck / tot betaling der Ruyterey voor de Maent July den 14 Augusti ontfangen / tot den 1 October / als wanneer de Stad dadelijck belegert was en 't door sijn Vrou aen de Kamer weder gelevert wiert / ingehouden) Hy versocht / dat tegens den selven / als Reus Falsorum, Deceptionis, Conventiculorum illicitorum, Stellionatus, Proditionis Patriæ & Everfionis Reipublicæ, Conspirationis contra Statum & Magistratum, de gemeene Straf / van door Vierendeeling ter doot gebracht te werden / volgens de Keyserlijcke en Stads Rechten tegens simpel Verraet vast-gestelt / verswaert en sijne Goederen aen de Schat-kist van de Stad vervallen verklaert mochten werden.

Hier tegens bracht den Advocaet van Snitquer in:

1. Of Amplissimus Senatus in dese Saeck Rechter konde zijn?
2. Of de uytgestane harde Tortuur over-een quam met de Pijnelijcke Gerechts-ordening van Carel V.?
3. Of Inquisitus voor een Stads Verrader gehouden konde werden?
4. Of Inquisitus eenige verdere Levens-straf aengedaen mocht werden?

En antwoorde

Op 't eerste Point / van Neen / alsoo de Raed voor sijn Party aengesien most werden en hy in de saken / waer door hy in haet van den Raed geraeckt was / alleen rekenschap aen sijne Principalen en Committenten te geven had.

Op 't tweede / van Neen / om dat geen van de Omstandigheden van de Gerechts-ordening van Carel V. tegens Inquisitum gevonden wierden / en dat men daer-en-boven hem tegens het Stads Recht / sonder voorgaende Bekentenis / van de Boom na de Boeyen gebracht; voor dat men van 't Stads Verraet sekerheyt had / gepijnigt; geen Copy van d'Indictien / welcke men tegens hem hadde en hy tot afwendingh van de Tortuur meende te beantwoorden / noch eenige Dilatie vergunt / noch alvorens een interlocutoir Von-

nis gevelt / en hem twee uren na malkander op 't grousaemste gefoltert had / onaengesien volgens de pijnlijke Aenklachte / als iemant over 't ontdecken van sijn Complicen getortureert wert / 't maer licht en niet boven een half uur geschieden moet; dat men daer by voegen kon / dat / wijl de saken voor het Neder-gerecht geventileert wierden / hem alle Dilatien / daer in Rechten aen de Beschuldighde drie en ex causa oock wel vier veraccordeert werden / ontnomen waren / en dat men d'eerste 14 dagen geen Mensch / selfs sijn Vrou noch Biechtvader / niet anders / als in tegenwoordigheyt van den Scherp-rechter / by hem gelaten / en eyndelijck / na veel aenhouden / aen sijn Biecht-vader toegestaen had / alleen by hem te zijn / en dat hy soo fel gepijnigt was geworden / dat hy / als men hem voor 't Neder-gerecht deede komen / geen drie treden ver kon gaen / maer door twee Knechten na 't Gerecht en van daer weder na de Boeyen gesleept most werden.

Op 't derde / van Neen / doordien de Notorieteyt van de Daet en de Confessie van de Beschuldigde (waer op den Fiscael sig fondeerde en welcke hy alleen uyt de Brieven van Pauli halen wilde) van den Geaccuseerde t'eenemael ontkent wierden; wijl de Notorieteyt / by den Fiscael voorgewent / en welcke in Rechten bevestight moet werden of door de Getuygenis van al of het meeste Volck / 't welck het gesien heeft / of door vrywillige Bekentenis en volharding daer in / of door Blijcken uyt de Rechts Acten sonder Contradictie van d'andere Party of door een Definitijf Vonnis / met geen van dese species Notorii over-een quam / ende dat in het alderminste de Brieven van Pauli / als van een vreemd Minister / die aen haer Heeren en Meesters / 't geen sy goet-vinden / overschrijven / en / als maer een Scriptura Tertii en Privata, tegens hem tot geen bewijs dienen konden; dat selfs daer uyt niet consteerde / dat hy iets verradelijcks gesmeet had / ende dat uyt alle sijne Antwoorden / selfs onder 't pijnigen / niet bleeck / dat hy iets het alderminste van 't Crimen Proditionis beleden had / &c.

Op 't vierde / van Neen / alsoo niemant uyt argwaen of vermoedinge van een begane Misdaet / maer alleen op volkomen blijck / Lijf-straf aengedaen kan werden.

Hier op verweesʼ hem en Jastram 't Neder-gerecht den 6 van Wijnmaent / dat sy door het Swaert van 't Leven tot de Doot gebracht en alle hare Goederen geconfisceert souden werden / en den Raed / aen wien sy appelleerden en Snitquers Vrou seer ernstig door een Smeeckschrift het behouden van sijn Leven versocht / den 11 daer aen volgende / dat boven dese Straf hare Hoofden op twee Poorten der Stad gestoken souden werden. Snitquers Vrou / geen raet siende tot het behouden van haer Egaes Leven / leverde een nader Smeeckschrift over en versocht / dat sijn Hooft / gelijck sijn Lijck / begraven mocht werden; doch vruchteloos; want den 14 daer aen volgende geschiede d'onthalsing / eerst aen Jastram / en doe aen Snitquer; hoewel onder volhardingh / van te verklaren / dat sy onnosel waren. 't Hooft van d'eerste stack men op de Muller en dat van Snitquer op de Steen-Poort.

Kort

Kort daer na gaf den Raed Pauli een Verdediging voor dese Menschen in 't Licht; welcke den Raed van Hamburgh beantwoorde met een lange Deductie van al / 't geen sy tot haren laste gevonden hadden.

De Burgermeester Schluter overleed in de Gevanckenis en wiert door den Heer Meurer / die men den 22 van Slachtmaent herstelde / gesuccedeert.

In 't laetst van Juny nam den Coningh van Denemarcken d'Ampten Steinhorst en Tremsbuttel voor eenige Gelt-sommen / die Prins George eyschte / in besit.

De Groot-Cancelier van dat Rijck / Alefelt / storf in 't midden van de volgende Maent.

Den 18 van Somermaent ontstont 's morgens ten 9 uren te Stockholm in Lagerslant by de Pack-marckt in een Brandewijn-Branders Huys een seer hevige Brant / welcke tot 's andgren daeghs ten 9 uren soo gevaerlijck duurde / dat een groot gedeelte van de Norder-Malm / waer op omtrent 2000 Huysen stonden / in de Assche raeckte en veele Menschen verongeluckten.

Den 17 van Wintermaent beviel de Coninginne van Sweden in 't Kraembed van een jonge Prins / welcke Carolus Gustavus genaemt wiert en den 3 van Sprockelmaent des volgenden Jaers overleed.

Den 31 van Louwmaent storf de Brandenburghse Erf-Prins / Fredrick August, eenigste Soon van den Ceur-Prins.

Den 1 van Somermaent vertrock sijn Ceurvorstel: Doorl: met sijn Soon / den Prince Philips / van Potzdam na het Lant van Cleef / alwaer sijn Hoogheyt / den Heere Prince van Orange / sijn Ceurvorstel: Doorl: quam vinden en den 14 en 15 van Ooghstmaent de Reveue over eenige Troupen van desen Staet op de Moockerheyde liet sien doen / waer over deselve sigh volkomen vergenoegt betoonde en weynigh dagen daer na alleen / alsoo den Prins Philips sijn verblijf in 's Gravenhage quam nemen / van Cleef na Potzdam keerde.

Sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt vergeleeck sigh met den Keyser wegens sijn Recht op Jagernsdorf en kreegh in plaets van dien de Lantschappen Schwytsen en Sprotto in Silesien / welcke de Heeren Rahts en Brant in Oogstmaent van de Keyserlijcke Commissarissen overnamen.

De jonge Graef van Benthem / Ernst / liet dit Jaer voor sig en sijn drie Broeders / Christoffel Bernard / Arnold Jodocus en Statius Philippus een wijtluftige Deductie / tot verdedigingh van haer goet Recht in de Verschillen met haer Heer Vader / aen de Rijcks-vergadering tot Regensburgh overleveren / welcke wy wel gewenscht hadden hier woordelijck / sonder de Bylagen / in te voegen / maer de plaets ont breeckt ons wegens desselfs grootheyt / en wy sullen daerom alleen seggen / dat de voornaemste inhout / welcke in 't breede uytgereckt en met de nodige Bewijs-stucken bevestigt wiert / was;

Dat

Dat / na dat haer Vader / Ernst Willem / Grave van Benthem / etc. / in den Jare 1668 van de Steinfurtse Wegh / na Benthem streckende / opgenomen / na Coesvelt gebracht en tot het aennemen van de Roomsse Religie genootsaeckt geworden / en haer Vrou Moeder / Geertruyd / Gravinne van Benthem / gebooртigh van Zelst / alsoo sy hare Kinderen wegens haer Heer Vaders detentie in bewaring van de Benthemsche Lant-Standen weg sont / tegens haer wil uyt haer Huys na Munster gebracht was en sy / van daer na een vijf Weeckse Detentie ontkomen / dese hare Kinderen in de Gereformeerde Religie opgetrocken had / men haer poogde / odio Religionis van hare Outvaderlijcke en bereyts per constitutum Possessorium overgedrage Erfgoederen door een inoffitiose gemaeckt Testament tot voordeel van den Grave van Steinfurt / haer Heer Vaders jonger Broeders of Cadets Soon / te verstooten en ten dien eynde haer Successions Recht in twijffel te trecken; oock dat men den 13 December / 1685 / aen 't Keyserlijcke Hof uytgewerckt had / dat in dese saeck / waer in Partyen van beyde de Religien geintereseert waren / tegens de Rijks-Constitutien / Religions Vrede en 't Vredens-Instrument aen sijn Ceurvorstel: Doorl. van Ceulen / als Bisschop van Munster / met uytsluytingh van alle Evangelische Standen des Rijcks / een Protectorium contra viam facti, haer ongehoort / en ongeacht de Voorspraeck van sijn Ceurvorstel: Doorl: van Brandenburg en haer Hoog Mog: / de Heeren Staten Generael / en haer alderonderdanigste Bede / dat doch niets in dese saeck by der hant gevat mocht werden / nisi partibus utrumque auditis, tot haer groot nadeel door de Keyserlijcke Rijcks-Hof-Raet verleent was; dat men aen de Steinfurtse zijde hier op / als op een stercke rugh / steunde en sigh inbeelde / dat daer door haer gewaent Recht te meerder gront had / en daerom swanger gingh / om den Grave van Steinfurt by 't Leven van haer Vader de facto tot Medeheerscher over 't Graefschap Benthem / haer aengebore en gecedeerde Patrimonium, te maken en door dat middel in quasi Possessionem te stellen / en tot vermijdingh van alle gerechtelijcke tegenspraeck / in plaets van een ordentelijcke Huldiging / een simpele Bekentmaking aen de Standen van Benthem op de naeste Lantdag te doen: Dat sy derhalven en wijl sy van de Munsterse zijde van dien tijt aen / dat men haer Heer Vader sijn Religie te versaecken gedwongen / het Slot Benthem van de oveгoude gewonelijcke Graeffelijcke Benthemse Besettingh ontbloot en met Munsterse Krijghs-Knechten (onder voorgeven / dat het Kreytsvolckeren waren) beset had / ongemeen beswaert waren geworden / en daer benevens sulcken Protectorium billijck soo wel aen een van de Evangelische Standen des Rijcks en Mede-Directeurs van de Westphaelsse Kreyts / als aen een Rooms-gesinden / na de Constitutien van 't Rijck opgedragen had behooren te werden / genootsaeckt wierden / deswegens tot sijn Keyserlijcke Majesteyt haer toevlucht te nemen en te bidden; oock de Voorspraeck der gesamentlijcke / insonderheyt d'Evangelische / Ceurvorsten en Standen des Rijcks en hare Gesanten met dat oogmerck te versoecken / dat aen de kant van den Bisschop van Munster

en

en wedersijts Partyen alle dadelijckheden nagelaten / het Protectorium op twee Standen van de Westphaelssen Kreyts van beyde de Religien (waer toe sy den Ceurvorst van Brandenburgh en den Ceur-Prins van de Paltz voorsloegen) verleent en door deselve de Verschillen / in 't Graeffelijcke Huys van Bentheim ontstaen / in der minne bygelegt en aen haer haer onderhout en de onkosten / die sy tot uytvoering van dese saeck mosten doen / op het Graefschap aengewesen mochten werden.

In 't laetst van voorleden Jaer bracht hier te Lande uyt / dat verscheyde Commisen de Recherche van de Convoyen en Licenten tot Rotterdam haer eenigen tijt met veele verkeerde ende tegens haren Eed en Plicht strijdende handelingen beholpen hadden : dit deed besluyten / haer by de Kop te vatten en in 's Gravenhage gevangen te setten ; gelijck dan op Nieuwejaersdagh twee / en kort daer na noch sommige andere / gelicht en de Voorpoort van 't Hof tot haer verblijf gegeven wiert ; en / alsoo tusschen verscheyde Collegien drie wat verschil / voor wien haer te rechtstelling soude moeten geschieden / ontstont / verkoren haer Hoog Mog: tot Gedelegueerde Rechters drie Heeren Raden van 't Hof van Hollant / twee uyt den Hoogen Raed / twee uyt de Raed van Brabant en twee Schepenen / Rechtsgeleerden der Stad Rotterdam / en tot Fiscaels den Heer Advocaet Schaep en den Heer van Nievelt / Hoog-Schout van Rotterdam : Dese hielden den 3 van Bloeymaent hare eerste Vergadering in 't Logement van den Prins Maurits en bevonden / soo dra sy de Gevangens onderdraegt hadden / dat ooch sommige Heeren van d'Admiraliteyt niet sonder gront verdacht gehouden konden werden: Onder dese wiert getelt en een van d'eerste gerekent den Fiscael Riedit / en daer over den laetsten van Hoymaent ooch op de Voorpoort gesonden ; doch gaf / alsoo met sijn Onderdraging lang gesammelt wiert / aen sijn Rechters de volgenden Memorie over :

Memorie aen de Edele Mogende Heeren, de Heeren Gedelegueerde Rechters.

EDELE MOGENDE HEEREN :

ICk kan niet begrijpen, hoe het mogelijck is, dat ick hier soo lange werde gehouden ongehoort in dese Ysere Kamer met soo veel ongemack, daer ick immers, na het eygen goetvinden van U Ed: Mog: , soo lange bereyt ben geweest, om met overbodigheyt ende met superfluiteyt, selfs ongehouden na Rechten van ons Lant, met consonante Getuygen en met Legale Documenten te bewijsen, dat mijn Beschuldigers Menschen zijn vol Leugens en Meyneedigheyt ende haer eygen *mala facta* soecken te brengen tot mijnen laste ; alleenlijck tot eschappade van hare Detentie en subjectie van eygen Calange ; gelijck ick aen U Ed: Mog: hebbe te kennen gegeven by mijne laetste Memorie, geëxhibeert op den 3 September laetstleden.

Edele Mogende Heeren ; U Ed: Mog: die sullen eyndelijck bevinden, dat de saken door dat slag van Menschen, die onder schijn van mijn vruntschap hare Per-

sonagies hebben gespeelt, op mijn en andere Heeren hare Namen in hare Sollicitatien my mede beschuldigen, niet alleenlijck zijn valsch, verciert en geinventeert met hulp van andere Menschen, maer dat het oock zijn saken, die onmogelijk zijn, by my te konnen werden gedaen, als U Ed: Mog: onderrecht waren van de Constitutie van het Collegie ter Admiraliteyt van Rotterdam; en daer-en-boven saecken, die van mijn Instructie, Ampt en Eed zijn gesepareert, als Fiscael, en alleenlijck privativelijck geinjungeert aen de Heeren van den Raed ter Admiralliteyt, sonder dat ick uyt mijn Ampt, als Fiscael, daer de minste Stemme niet over hebbe, noch Advys noch Cessie. Het is wel waer, Ed: Mog: Heeren, dat het geene Engelen zijn, die in het Collegie ter Admiraliteyt tot Rotterdam sitten; van 't *stricto Jure* ende naer de Letter soo zijn se alle Calangabel en condemnabel; want op den aenvangh van hare Bediening doen haer Ed: Mog: ter Generaliteyt den Eed, van de Instructie ende de Placcaten te sullen naer hare inhouden nakomen, maintineren en executeren; maer ter contrarie geschiet dagelijcks; want het vierdepart van de Instructie ende de Placcaten wert niet nagekomen; en, als men dan in dese saecke *stricto Jure* en naer de Letter soude de saecke gaen examineren, soo zijn doode ende levende Leden ter Admiraliteyt alle schuldig, niemant uytgesondert.

Edele Mog: Heeren, Ick sal noch niet seggen, waer my dit ongemack van daen komt, dat ick alleenlijck in dit ongemack ben gekomen, noch de reden, die mijn valsche Beschuldigers hier toe hebben gepermoveert, en misschien noch andere Menschen van dat slag sullen werden opgemaeckt, om my al mede te beschuldigen, om in Detentie en Calange niet te geraecken; maer ick verlange alleenlijck, om tegens d'eerste en laetste, soo die souden mogen zijn, sonder dilay te mogen werden gehoort; en met Getuygen en Documenten hope ick met God het contrarie al mede te sullen konnen bewijsen tot mijn justificatie, als U Ed: Mog: my maer met lanckmoedigheyt en redelijckheyt, als een Persoon van mijn Qualiteyt betaemt, gelieven te hooren in mijn Detentie na Justitie en na de Rechten van den Lande. 't Welck doende, &c.

In d'Ysere Banden, den 16 September, 1686.

Was geteeckent

JOHAN KIEVIT.

De Rechters vonden echter geen smaeck / sijn noch der andere Gevangens Vonnis soo haest ten eynde te brengen / en gaven daer van aen haer Hoogh Mog: / welcke haer door menigmael herhaelde bevelen sulcks belasteden / de redenen / in d'onderstaende Brief gemelt:

Missive van de Edele Mog: Heeren, de Gedelegeerde Rechters, gepresenteert aen haer Hoog Mog:, de Heeren Staten Generael.

ALhoewel wy om redenen, in onse voorgaende twee Missiven voorgedragen, hadden verhoopt, dat U Hoog Mog. of ons souden hebben ontslagen van de opgeleyde Commissie, waer in wy wel het meeste genoegen souden hebben gehad, of dat U Hoogh Mog: ons souden hebben laten toekomen soodanig declaratoir ende macht tot de noodige informatien, dat Wy de saecken van de respective Gevangens ende andere Persoonen, t'onser Judicature gestelt, na

Rechten

Rechten en met volkomen gerustheyt van ons Gemoet souden konnen termineren; soo hebben wy nochtans ontfangen twee Resolutien van U Hoog Mog:, d'eene van den sesten, ende d'andere van den een en twintichsten der voorleden Maent September, daer by ons wort aenbevolen, met de begonnen Proceduren voort te gaen; mitsgaders daer in voort te procederen met alle meest doenlijcke vlijt ende yver, ende, hangende de deliberatie over den inhouden van de voorsz. Missive; niet langer stil te staen ofte af te wachten, wat by U Hoogh Mog: daer omtrent soude werden geresolveert, sonder dat daer by eenige de minste openinge van U Hoog Mog: goetvinden wort gegeven, hoe wy ons in 't verder voltrecken van de informatien, in de voorschreve Missive vermelt, souden hebben te gedragen, onaengesien wy wel duydelijck by de selve Missiven hadden verklaert, waer op noch verder moften worden geinformeert, ende wat wy tot volkomen Instructie van de saken, ons aenbevolen, als noch van noden hadden; met expresse byvoeginge, dat sonder de selve nadere Informatien noch aen ons selven noch aen de plicht van bescheyden Rechters souden konnen voldoen, en nochtans al te veel obstaculen te gemoet sagen, om die noodige Informatien te konnen bekomen; dat wy, ons selven nu in dese perplexiteyt bevindende, echter genootsaeckt zijn geworden, U Hoogh Mog: Resolutien, soo veel doenlijck, te achtervolgen ende nakomen, ende over sulcks oock onse begonnen besoignes hebben hervat, mitsgaders getracht, te voltrecken, soo verre als wy na Recht ende in goede Justitie hebben geoordeelt te behooren: Derhalven na ordre van onse Proceduren gedelibereert zijnde over de saecke van een der gevangen Commisen, dat daer inne sich dadelijck een notable swarigheyt heeft geopenbaert, doordien hy en andere Commisen tot hare defensie hebben geallegeert, dat de ooghluyckinge van de respective Commisen omtrent de sluyckeryen niet alleen tot Rotterdam, maer 't geheele Landt door, als tot Dordrecht, Amsterdam en 't Noorder-quartier, mitsgaders oock in andere Provincien, souden geschieden; daer uyt dan de exorbitantien ende excessen, in onse eerste Missive verhaelt, souden profluëren; klagende insgelijckx, dat by de Collegien ter Admiraliteyt op de aenhalingh, door haer gedaen, of geen behoorlijcke Confiscatie in conformité van de Placcaten van den Lande souden worden gedecreteert, of dat de selve Goederen, al geconfisqueert zijnde, door ordre van de gemelde Collegien voor een geringe Somme souden worden geredimeert, ofte wel dat daer over wort gecomposeert: Dat insgelijckx verscheyde Commisen ende andere Bedienden ter saecke van het bekomen van hare Ampten, 't zy by aenstellen of resignatie, mitsgaders oock over hare verplaetsingen, eenige ses duysent, andere drie duysent ses hondert, ses hondert Ducatons, twee hondert Ducatons, vijf hondert Guldens, hondert Ducatons, minder ende meerder Sommen respective, souden hebben moeten opbrengen en betalen; ende dat wyders sy Commisen in het doen van hare Functien seer souden werden gediscourageert, ter oorsaecke, dat hare exactitude daer omtrent menigmael seer qualijck wort genomen, of by de Regeering van de Steden of by de Raden van de Admiraliteyt, dewelcke uyt consideratie, van de Negotie te favoriseren, de voorsz. Commisen niet allent-

halven in het behoorlijck exerceren van hare Functie de hant bieden, en dat het selve de Commisen meest wedervaert, als by haer eenige aenhalingen van groote importantie werden gedaen : Wy konnen daer oock wel byvoegen, dat de Informatien, ons dien aengaende ter hant gekomen, hoewel tot noch toe niet *in forma probante* beleyt, al veel waerschynelijckheyts aen de voorsz. allegatie der Commisen toebrengen; sonderlings, als wy dies-aengaende in achtinge nemen, het geen een van de Commisen Generael ons onder Eede verklaert ende waer van wy volgens Resolutie van den twee-en-twintigsten April laetstleden gehouden zijn, U Hoogh Mog: kennisse te geven; namentlijck, datter in het generael omtrent alle de Admiraliteyten soodanig een verval is gekomen ten respecte van de betalinge der Convoyen en Licent-gelden, dat by continuatie van dien niet anders te verwachten is, als dat het Middel van deselve Convoyen ende Licenten t'eenemael te niet sal loopen; seggende in specie, dat het in Zeelant alles is verwart ende vervallen, bysonder noopende de Boter, en dat daer groote dispensatien, tegen de Lyste van haer Hoog Mog: directelijck strydende, werden toegestaen; dat het verval in 't Noorder-quartier niet minder is, en dat de Paspoorten aldaer niet accorderen met de Registers van den ontfang tot Hoorn en elders, en dat de voorschreve dispensatien aldaer mede gepractiseert zijn; dat tot Amsterdam oock groote disordres omtrent het voorsz. Middel worden gevonden, sonderling, om dat aldaer geen generael wordt aengegeven; dat verscheyde Schippers van Saerdam, Oost, Westzanen ende andere omleggende Plaetsen, die men Noompjens noemt en wel 200 of meerder in het getal zijn, hebbende Jaer-Brieven, alles weten te transporteren ende frauderen, halende de Goederen uyt de Zee-Schepen ende brengende die ergens in Noort-Hollant, of daer sy willen, en dat sy naderhant die selve Goederen dan vry na Amsterdam en elders vervoeren; dat oock eenige Koopluyden en Schippers tot Amsterdam de ingeladen Goederen, sonder 's Lants Gerechtigheyt te betalen, door niet genoegsame toesicht van eenige Commisen door de Boomen binnen brengen, en dat de Vlot-schippers aldaer met haer Vlot-schuyten, dubbelde Bodems hebbende, seer secuyr konnen smockelen, om dat de voorschreve Vlot-schuyten, schoon de Goederen aengehaelt zijn, sijns wetens noyt geconfisqueert ofte de Schippers na behooren gestraft worden; ja dat 't selfs soo ver aldaer gaet, dat de Koopluyden ofte Factoors veel tijts, na haer phantasie ofte goet-duncken aengevende ten Convoye de inkomende en uytgaende Goederen en merckelijck minder voor 's Landts Gerechtigheyt betalende, als sy volgens de Lyste gehouden zijn, naderhant haer daer van in gelijcke occasien weten te bedienen en het selve dan voor een gewoonte ofte ordinaris Costuyme allegeren; en oock wel geinformeert te zijn, dat, eenige Leden van de Admiraliteyt aldaer de Wacht-huysen visiterende ende de Commisen haer plicht en vigilantie recommanderende, het selve qualijck by die van de Regeeringh van de Stadt is opgenomen, die daer over oock haer misnoegen hebben getoont : dat het tot Rotterdam dien-aengaende oock seer groffelijck toegaet, en dat aldaer heele Scheeps-ladingen worden gesmockelt, en dat als dan wort voorgegeven, dat die Schepen

Ballast-

Ballaft-scheeps souden zijn ingekomen; en dat hy door sijn toesicht eenige Schepen, die ordinaris maer omtrent hondert guldens of een weynig meer gewoon waren te betalen, heeft doen geven vyfthien a sesthien hondert guldens, en dat het selve veroorsaeckt wort door ooghluyckinge ofte negligentie van de Commisen; en al wilden de selve Commisen alschoon na behooren vigileren in de aenhalinge van de Schepen ende Goederen, dat sy daer in niet alleen niet worden gemaintineert, maer ter contrarie tegengegaen, gelijck als hy Commis-Generael tot meermalen, en noch onlangs in 't aenhalen van de Schepen ende exerceren van sijn functie, door de Burgemeesters van Rotterdam is verhindert en met bedreyginge tegengesprooken geweest, soodanig, dat hy tot Rotterdam geen aenhaling soude derven doen; dat de voorschreve Commisen oock aldaer seer worden gediscourageert in het volbrengen van haer plicht ende vigileren voor 's Landts Gerechtigheyt, doordien op haer aenhalinge door de Admiraliteyt of geen Confiscatie na behooren en volgt, of dat de Goederen, al geconfisqueert zijnde, de meesten tijdt voor een kleyne en geringe Somme door ordre van de Admiraliteyt worden geredimeert, sonder dat het Lant als dan noch op verre na sijn gerechtigheyt van die Goederen bekomt, waer door dan oock de Commisen van haer rechtelijck derde-part en geoorloofde emolumenten werden versteecken, het welck oorsaeck geeft, dat sy onbehoorlijcke wegen inslaen en, soo hy geinformeert is, corruptien plegen, alsoo sy van haer ordinaris tractement niet konnen leven: Dat voorleden Sondagh en Maendagh tot de middag toe in de geheele Stadt van Rotterdam maer twee Commisen in loco en drie absent waren, welcke twee alles mosten waernemen nevens twee droncke Hellebardiers, sulckx dat de Sluyckeryen aldaer ten eenemael open stonden; dat in Gelderlant en elders in de Boven-Quartieren de Commisen geen aenhalinge derven doen, doordien het selve de Regenten onaengenaem is en haer daer over misnoegt toonen, en voorts uyt vrese, van door het gemeene Volck geresisteert en doodt geslagen te worden; gelijck hy diergelijcke exempelen tot Nimwegen, Bommel en Tiel voorgevallen verhaelt heeft; dat in Vrieslandt ende Groningen groote fraudes ten respecte van den uytvoer der Paerden geschieden, doordien hy uyt veele Paspoorten, die hy in handen is hebbende en in de Generaliteyts Reecken-kamer geconfereert heeft met de Reeckeningen, van de Ontfangers aldaer overgebracht, bewysen kan, dat de selve Ontfangers in hare Reeckeningen veel minder verantwoorden, als sy by de voorschreve Paspoorten bekennen, ontfangen te hebben, het selve op yder van verscheyde Paspoorten aen ons vertoont, omtrent hondert guldens differerende, ende dat de derde Verhooginge volgens de voorschreve Paspoorten wel wert ontfangen, maer geen van allen verantwoort, dien-volgens by de Ontfangers ten onrechte achter gehouden; ende verklaerde, dit alles alsoo by eygen ondervindinge, als geloofwaerdige Rapporten, te weten; soo als wy dan oock in conformité van de gemelde Resolutie van den twee-en-twintighsten April oordeelen, voor U Hoogh Mog: te moeten open leggen het gene den Fiscael Kiewit by sijne Memorie, in dato den thienden der voorleden Maent September, aen ons onder anderen heeft vertoont,

 gebruyckende

gebruyckende dese expressien; het is wel waer, dat het geen Engelen zijn, die in het Collegie ter Admiraliteyt tot Rotterdam sitten; want *stricto Jure* ende na de letter soo zijnse calangabel en condemnabel; want op den aenvang van hare bedieninge soo doense haer Eedt ter Generaliteyt, van de Instructie ende de Placcaten te sullen na haren inhouden nakomen, maintineren ende executeren, maer ter contrarie geschiet; want het vierde-part van de Instructie en van de Placcaten en wert niet nagekomen; ende, als men dan in dese saecke *stricto Jure* ende na de letter soude gaen examineren, soo zijn doode en levende Raden ter Admiraliteyt alle schuldig, niemant uytgesondert: En dat den Fiscael Kievit by een tweede Memorie, op den seven en twintigsten der selver Maent September overgegeven, sich noch nader heeft geëxpliceeert in deser voegen.

Edele Mog: Heeren, om U Edele Mog: te informeren, waer van daen dat my dese valsche ende meyneedige Beschuldiginge en malitieuse Vindicten komen, ende hoe dat bereyt ben, het contrarie te bewysen soo met Getuygen, als Documenten ende met alle evidente apparentien van waerheyt tot confusie van mijne Vyanden en hare opgemaeckte assistentien, en het voorgeven, gerucht en seggen, soo gelieven U Edele Mog: te weten, dat zedert eenige weynige Jaren in het Collegie ter Admiraliteyt tot Rotterdam ontstaen is een groot verval en confusie soo in de Politie, Justitie ende Finantie, en in de Secretarye de Ampten vergeven by Cabale, somtijts aen Vrienden van geene Capaciteyt, en somtijts aen Vremdelingen voor Gelt, en wyders de Justitie sonder aensien van de Instructie ofte be-eedighde Placcaten geëxerceert *pro libitu*; van vier hondert Articulen na de letter geen vijftigh gepractiseert, en van hondert Sententien wel t'seventig geredimeert, in plaets van geconfisqueert, tegens den Eedt, en de Goederen, in plaetse van publijckelijck te moeten verkocht werden, geconfisqueert; zijnde van hondert geen vyftigh, of zijn insgelijckx door de Heeren van den Raet met accommodatie ofte gelt voor geconsigneert na dessels goetvinden; Commisen ter Recherche tot Rotterdam geplaetst, uyt de Meyerye van den Bosch en uyt de Baronnye van Breda en uyt de Hey gehaelt, die haer leven geen kennisse van Zee-Schepen, noch Rivier-Schepen noch van desselfs Ladinge hadden gesien en bygewoont, en door hare onkundigheyt, noch calangie en collusie, het gemeene Landt jaerlijcks over de drie hondert duysent Guldens hebben verkort, tegens mijne dagelijcksche Protestatien aen, om die doch te willen verplaetsen en bequame en geëxperimenteerde Menschen te mogen werden geëmployeert, alsoo in een heel Jaer niet een fraude van haer wierde achterhaelt; maer, geen gehoor krijgende, ick selfs (alhoewel het de Commisen-Generael haer werck is) die Menschen *in flagranti delicto* over hare collusie hebbe geattrapeert, het welcke den eenen Heer, sijn Swager zijnde, den anderen Heer sijn Neef, de andere Heeren hare Hospersse, ende de Heeren hare Favoriten, ende de Maeckelaers ende de Smockelaers hier door siende, gefrustreert te werden van haer Goddeloos gewin, soo krijge ick alle dit slagh van Volck op mijn Hals, die oock van eenige Heeren van den Raedt en van eenige mijner Vyanden zijn met beloften opgeset, en met beloften, van gemainti-

jeert ofte herstelt te werden, als sy maer wilden seggen, dat sy aen den Fiscael Gelt hebben gegeven, dat ick kan betoonen; ende het is soo ver gekomen, dat de Makelaers en Solliciteurs, de Heeren van den Raed hebbende weten te distingueren, geene saecken voor hare Meesters, die aengehaelt waren, hebben willen laten dienen ende Exceptien doen maecken, om dat'er te veel Heeren saten, die sy noemden confisquerende Heeren, en de saecken gepousseert, als sy sagen, dat'er Heeren saten, die sy noemden non-confisquerende Heeren, geinjungeert te pleyten; seggende tegens my, den Fiscael moet altoos gereet zijn; gelijck laetst gebleecken is in die saecke, die door my en den Commis-Generael Mulock was aengehaelt, over de twintig-duysent Guldens importerende, daer in men my heeft willen overdringen, dat ick in twee dagen gereet moste zijn, sonder my competenten tijt te willen geven, om ten dienste van het Lant mijne gerequireerde Attestatien ende Documenten te konnen of te mogen inwinnen na behooren; waer over ick, geklaeght hebbende aen haer Hoogh Mog:, ende versocht Surceantie van een competenten tijt, waer door ick de meeste Heeren van den Raed op den hals hebbe gekregen, de waerheyt seggende in presentie van den Heer Raed-Pensionaris ende de colluderende Commisen aenbrengende, die ick geattrappeert hadde en waer door ick, indien de saecke wel gevat hadde geweest, Tonnen Gouts, ende met'er tijt Millioenen, aen het Lant soude konnen doen profiteren, sonder de Commercie in eenigen deele meerder te beswaren, maer te doen floreren tot contentement van alle de Koopluyden selfs en tot redres van alle vervallene saecken van de Admiraliteyt, alleenlijck refrenerende die exorbitante en extravagante Fraudes en groote Sluykerye: Andere saecken van 't verval van het Collegie sal ick niet aenroeren, om dat ick niet weet, of die U Edele Mog: zijn aenbevolen; maer alleenlijck aen U Edele Mogende bekent maken, dat, het geene ick hier poseer, geen simpel seggen is, noch praetjes noch geruchten; maer ick kan het met Instructien, Placcaten, Resolutie-boecken, Sententie-boecken en Repartitie-boecken, ende Retroacta en Getuygen en Documenten bewijsen; en dit is 't, dat ick by provisie in Thesi met de waerheyt in 't korte aen U Ed: Mog: ben remonstrerende, om, als ick machtigh kan werden de voorschreven Munimenten, als-dan van Articul tot Articul, en van Stuck tot Stuck, en van Document tot Document, en van Getuyge tot Getuyge het selve te verifieren nevens mijn onschult in de andere saecken, daer ick soo valschelijck over ben belast en overvallen; versoeckende als-noch seer gedienstelijck, een Kamer met een Schoorsteen te mogen hebben tot conservatie van mijne gesontheyt, het geene ick aen U Edele Mog: by mijne voorige Memorien soo instantelijck hebbe versocht ende als-noch mits desen ben doende met alle eerbiedigheyt, en wijders, op alles te mogen werden gehoort sonder langer dilay, het geene den dienst van den Lande soude konnen requireren, nevens mijne gerechtelijcke defensie, na Justitie en na de Rechten deser Landen; het geene U Edele Mog: gantsch ende gaer ben toevertrouwende, &c.

Wy weten niet, hoe gering alle de voorsz. Allegatien ende saecken in de oogen van

van andere souden mogen schijnen, ende willen ons oock geensints inlaten, omme ten reguarde van de Heeren van de Admiraliteyt en andere nader te ondersoecken de Feyten, haer by de voorsz. Informatien ende Memorien te laste geleyt; veel min, onse gedachten soo verre laten gaen, of deselve uyt dien hoofde souden straf baer zijn ofte niet? nademael de gemelte Heeren van de Admiraliteyt by U Hoog Mog: Resolutien en onse Commissie specialijck van onse Judicature zijn geëximeert, ende ons oock niet verder aenbevolen is, als recht te spreecken over de Bedienden ende Officianten van de Collegien ter Admiraliteyt op de Maze; wenschende alleen, dat wy in de aenspraecke van de Vrienden der Gevangens niet mosten hooren veele indiscrete expressien, selfs soo verre uytberstende en seggende, dat men de kleyne Dieven alleen soude willen hangen ende de groote laten lopen; 't welck sy na alle apparentie al verder divulgeren ende waer door vervolgens onse Persoonen by de Gemeente (juyst niet wetende onse gelimiteerde Macht) verdacht gemaeckt souden konnen werden: Maer wy konnen volgens onsen Eed en Plicht, mitsgaders als goede Justicieren, ten respecte van de Gevangens niet nalaten, op de waerheyt van de Feyten, tot haer Defensie gealligueert, mitsgaders het geene ons dien-aengaende invoegen voorsz. van anderen is voorgekomen, ons nader en volkomen te informeren; want wy, volgens het Formulier, by U Hoog Mog: gearresteert, onsen Eed afgeleyt hebbende, van Recht te sullen doen volgens de Placcaten van den Lande, ende, daer die souden mogen deficieren, na de beschreven Rechten, bevinden, dat een Rechter na de Wetten ende Practijcque, alhier te Lande alomme gerecipieert, mitsgaders de beschreven Rechten ende de eenparige Leere van alle de Rechts-geleerden, seer naeuw reguard moet nemen op de Defensie, by de Geaccuseerdens gedaen, ende sonderling *in Processu Inquisitorio sive Extraordinario*, alwaer den Rechter de Geaccuseerden niet alleen moet admitteren tot verificatie van de Feyten, harer onschult geallegeert, maer dat hy oock *ex officio* sig moet informeren op de ware gelegentheyt ende toedracht van de geheele saeck, mitsgaders op alle circumstantien, dienende tot verlichtinge ofte verswaringe van deselve saecke; ende volgens het 24 Articul van de Criminele Ordonnantie, d'Anno 1570, moet den Rechter niet alleen ondersoeck doen op de Feyten met de circumstantien, die deselve souden verlichten ofte verswaren, ende dat soo wel tot innocentie ende onnoselheyt van den Geaccuseerden, als om sijn schult en misdaet te doen blijcken, ende dat tot Arbiterschappe van den Rechter; gaende alle Rechts-geleerden dies-aengaende soo verre, dat sy seggen, dat den Rechter gehouden is, *ex officio* de Defensie van de Beschuldigden te soecken, die te suppleren en allenthalven te bevorderen, al wierde het selve schoon by de Beschuldigdens niet versocht, en dat den Prince van den Lande *ex plenitudine Potestatis* de voorsz. Defensie niet soude konnen benemen, 't welck oock gefondeert is op de klare Texten, in de Civile en Canonique Rechten uytgedruckt; ende, alhoewel na de selve Rechten alleen op ons gemoet en arbitrage soude moeten berusten, hoe verre wy ten versoecke van de Gevangens, en oock *ex officio*, behooren te inquireren op het geene invoegen als vooren t'harer Defensie is geallegeert,

en

en oock andersints voor ons gebracht is, soo willen wy nochtans U Hoogh Mog: met alle respect wel in bedencken geven, of niet tot verlichtinge ofte beswaringe van de geaccuseerde Commisen veel soude contribuëren, als by wettige Informatien ondervonden wierde, waer of onwaer te zijn, 't gunt sy allegeren ende ons voorgekomen is: Als eerstelijck, datter een generael verval wegens de betalinge der Convoy- en Licent-gelden omtrent alle de Admiraliteyten gevonden soude werden.

Ten tweeden, dat alle de Commisen door 't gantse Land de selve oogluyckinge en conniventie soo wel, als sy Gevangens, souden practiseren; sulks, dat het selve quaet genoegsaem een gemeene Gewoonte soude geworden zijn.

Ten derden, dat sy niet anders souden hebben gedaen, als hare Prædecesseurs over dertig Jaren hebben gedaen, sonder daer over gestraft te zijn, en dat sy haer Functie souden hebben waergenomen soo, als sy de saken gevonden hebben ende de practijcq van oudts soude zijn geweest niet alleen tot Rotterdam, maer door 't geheele Landt.

Ten vierden, of eenige van de Commisen veele duysenden voor het bekomen van haer Ampten, en andere groote Sommen voor haer verplaetsingen, ofte om niet verplaetst te worden, souden hebben moeten geven.

Ten 5, offer soodanigen verval in de Politie, Justitie, Finantie ende de Secretarye van de Admiraliteyt soude zijn, dat de Ampten by Cabalen somtijdts voor Gelt souden zijn vergeven en dat de Justitie sonder aensien van de Instructie of de be-eedigde Placcaten soude worden ge-exerceert *pro libitu*.

Sulx dat van 400 Articulen na de letter geen 50 souden worden gepractiseert.

Ten 6, dat van 100 Sententien wel 60, in plaets van geconfisqueert, tegens den Eed geredimeert souden worden, en dat soodanige Redemptien niet alleen tot Rotterdam, maer oock by andere Admiraliteyten, souden worden gepractiseert.

Ten 7; dat de Goederen, al geconfisqueert zijnde, in plaets van publijcq te moeten worden verkocht, van 100 wel 90 souden worden ingeschickt van de Heeren van den Raed met accommodatie of gelt, daer voor geconsigneert na haer goetvinden, of, gelijck het andere uytdrucken, dat daer over op ordre van de Admiraliteyt soude worden gecomposeert.

Ten 8, dat op de aenhalinge van de Commisen dickwils geen Confiscatie soude volgen soodanigh, als wel naer de Placcaten van den Lande soude behooren.

Ten 9, dat, of de Commisen al schoon souden willen na behooren vigileren in de aenhalinge der Schepen ende Goederen, sy daer in niet alleen niet souden worden gemaintineert, maer ter contrarie door de Regeeringe souden worden tegengegaen.

Ten 10, dat selfs oock de voorsz. Redemptie en Compositie voor een kleyne ende geringe Somme by de Admiraliteyt soude worden toegestaen, soo verre, dat dickmaels geen vierdepart, of noch minder, van de waerdye der geconfisqueerde Goederen by Redemptie of Compositie soude worden betaelt, ende welck vierdepart door de alvoorens afgetrocken onkosten noch soodanig soude worden

vermindert, dat'er voor de Commisen, de aenhalinge gedaen hebbende, seer weynig soude komen over te schieten, daer sy anderſints een gerechte derde part van de geconfiſqueerde Goederen souden moeten genieten; en dat vervolgens door al hetselve 't Landt, de Commisen ende het Gasthuys, alwaer de arme gequetste Soldaten onderhouden worden, groffelijck souden worden verkort; want volgens het 30 Articul van de Instructie, voor de respective Collegien ter Admiraliteyt gearresteert, zijn sy gehouden, de Questien, ter saecke van de frauden ontstaende, te decideren met Sententien condemnatoire of absolutoire, gelijck sy naer inhouden van de voorsz. Placcaten souden bevinden te behooren, sonder eenigh verdragh of compositie daer over te maecken, of gedogen, dat by yemandt gemaeckt worde; soo, als dan oock Uw Hoogh Mog: by Resolutie van den achthienden December, sesthien hondert vyf en veertigh, hebben verstaen, dat de Collegien ter Admiraliteyt niet bevoegt zijn, eenige geconfiſqueerde Goederen te laten redimeren, als sulckx streckende tot merckelijcken ondienst van het Landt en groote prejuditie van die geene, die Amptshalven in de selve Condemnatien zijn geraeckt; ende by Resolutie van den 29 April 1671. is oock aen de voorsz. Collegien expresselijck verboden, van de Placcaten van den Lande te dispenseren; ende wy konnen oock niet anders, als met groote opmerckinge, reflecteren op het 8 Articul van de Instructie der Cherches, dicterende, dat haer sal worden toegeleyt seecker redelijck Jaerlijckx loon, en dat sy voor het visiteren ende teeckenen van de generale Paspoorten sullen genieten twee Stuyvers, waer mede, midtsgaders het geene, dat sy door neerstigheyt van de Confiscatien sullen genieten, de voorsz. Cherches haer te vreden sullen houden, sonder yetwes te mogen ontfangen, 't zy onder decksel van expeditie, schenckagien of anders, op pœne van deportement en arbitrale correctie; waer by dan onder anderen in consideratie soude komen, in cas bevonden mochte worden, dat de voorsz. Commisen van haer voornaemste Emolumenten, te weten haer portie in de voorsz. Confiscatien, door de Collegien van de Admiraliteyt, 't zy by non adjudicatie, 't zy by Redemptie of Compositie voor een geringe Somme, mochten zijn ontset, of sy als dan over het ontfangen van eenig ongeoorloft Gelt of begane fauten even strafbaer souden zijn, als of sy die portie volgens haer Instructie en Placcaten van den Lande ten vollen genoten hadden, daer het schijnt, dat soodanige Emolumenten haer zijn toegevoegt, op dat sy souden konnen subsisteren ende niet genootsaeckt souden zijn, quade wegen in te slaen, en te gelijck, als een der Commisen heeft geantwoort, dat, als sy haer behoorlijcke portie van de aengehaelde geconfiſqueerde Goederen hadden gekregen, sy dan beter op de aenhalinge gepast en gevigileert souden hebben; maer, terwijl dat'er doch niet van quam en sy haer ordinaris profijten niet genoten, das sy met de moeyte niet wilden te doen hebben; want sy hadden de calange van de Luyden, mosten veel periculen en dreygementen, van in het Water gesmeten te worden, uytstaen, en trocken daer doch niet van. Hoogh Mog: Heeren, wy willen ons geensints soo verre laten præoccuperen, dat wy alle 't selve voor als noch als een onfeylbare waerheyt souden aennemen; maer, als evenwel de Commisen

haer

haer selven beroepen op de Sententie en Repartitie-Boecken van de Admiraliteyten, en uyt de selve de Justificatie van haer geallegeerde versoecken te mogen vertoonen; dat oock den Fiscael Kievit alle sijn voorsz. geposeerde præsenteert, met de selve Boecken en andere Documenten, als hy die machtig mocht worden, te verifieren, soo moet het selve ons niet alleen in groot bedencken brengen, maer konnen oock Eedt en Plichtshalven ons selven niet dispenseren, van daer op soodanig ondersoeck te doen, als na Rechten behoort; en seggen wy nochmaels niet, om daer door aen te matigen eenige Judicature over de Heeren Raden ter Admiraliteyt, daer van wy by de gemelde Resolutie van U Hoogh Mog:, mitsgaders onse Commissie, zijn ontlast, nemaer alleen aen den goeden Rechter te voldoen, de Gevangens in haer volkomen defensie te hooren en alsoo met gerustheyt sonder opspraeck Recht en Justitie te konnen administreren; doch, gelijck U Hoog Mog: by onse voorige Missiven is vertoont, sien wy alle veel obstaculen te gemoet, omme de voorsz. Informatie *ex Officio* ende naer behooren te konnen voltrecken; U Hoog Mog: evenwel goedgevonden hebbende, ons by de gemelte twee successive Resolutien aen te bevelen, met de begonne Proceduren voort te gaen, sonder de Deliberatien van U Ho: Mo: over onse Missiven af te wachten; ende wy (uyt ons selven geen middel wetende, om alle de gemelte obstaculen te surmonteren, ten ware wy by een speciale Resolutie van U Hoog Mog:, sonder onderscheyt van Persoonen of Plaetsen tot het informeren op de voorsz. 10 Poincten en 't geen wy vorder tot beswaringe of verlichtinge van de Geaccuseerdens souden mogen oordeelen, mitsgaders het doen overbrengen van de gerequireerde Boecken, wierden geauthoriseert) konnen voor U Hoog Mog. niet verbergen, maer moeten deselve daer van præadverteren, dat wy, by mancquement van soodanigen Resolutie, van onse Commissie niet konnende ontslagen werden, maer ons aenbevolen zijnde en blijvende, daer inne te continueren, naer Rechten ende Practijcque deser Landen genootsaeckt sullen zijn, alle de Gevangens te ontfangen in een ordinaris Proces, op dat sy als-dan selfs t'haerder Defensie soodanig mogen doen informeren ende het Proces beleyden, als na Rechten behooren sal, ende als wy *ex Officio* en *in Judicio Extraordinario* nu niet hebben konnen doen. Waer mede

Hage den 9 October, 1686. *Hoog Mogende Heeren, &c.*

Onder stont

Uwer Hoog Mog: tot de voorgemelte saecken versocht en gecommitteert.

Ter Ordonnantie van deselve.

Geteeckent

JOHAN VANDER HAER.

Den 24 van Wintermaent wiert een nieuwe Commis de Recherche / 3 à 4 Maenden te vooren tot Rotterdam aengestelt en welcke de voetstappen van de Gevangenen had beginnen te volgen / gegeesselt / eenige Jaren in 't Rasphuys en daer na voor eeuwig uyt het Lant gebannen.

Het Tractaet van Alliantie tusschen desen Staet en Sweden wiert in 't begin van dit Jaer vernieut.

In Grasmaent ontfing d'Admiraliteyt van den Consul Timmerman tot Algiers tijding/ dat de Bassa dier Plaets hem door een Tolck had laten bekent maecken/ dat 40 dagen na den 5 van Lentemaent de Tractaten met haer Hoog Mog: souden eyndigen; 't welck uyt de gevolgen oock gebleken is; want de Rovers quamen na den gestelden tijt met een tamelijck getal Schepen in Zee/ en selfs tot in 't Canael/ kruyssen; doch durf den niet/ als onweerbare Scheepjes/ aendoen en lieten d'andere varen; gelijck men gesien heeft aen 't Koopvaerdy-Schip van Fredrick Mant/ van Sivilien gekomen/ 't welck/ haer Schip de Goude Roos/ voerende 40 Stucken/ ontmoetende/ soo dra 't sijn weynige Stuckjes loste/ hem hoorde toeroepen; Hout op met schieten, men sal u laten varen.

Een van haer met 30 Stucken en 300 Man verviel den 29 van Herfstmaent in Harwich en wiert/ na dat sommige van onse Oorlogh-Schepen eenigen tijt vruchteloos op sijn uytlopen gewacht en hy alle sijne Engelsse Slaven voor een gering Rantsoen vry-gegeven had/ onaengesien het ernstigh versoeck van den Heer van Citters/ haer Hoog Mog: Ambassadeur/ tot het tegendeel/ door twee Engelsse Fregatten tot op de hooghte van Duyns uytgeleyt.

Van de Prijsen/ by haer dit Jaer verovert/ heeft men de volgende Lijst van Algiers ontfangen:

Lijst van de Hollantse Schepen, door de Algerinen genomen:

Schipper Montatz, van Hinlopen, voerende 't Schip de Jager en gaende van Bordeaux na Rouaen, met Marmersteenen.
't Schip Bordeaux, Schipper Cornelis Plas, met Zout na Amsterdam.
Een Schip, waer van de Piloot genaemt is Reyder Albersen.
't Schip Amesfoort, Schipper Eelcke Tjarts, van Amsterdam, gaende met Zout van Nantes na Riga.
Een Schip, waer van de Naem niet bekent is.
't Schip de Vrede, Schipper Adriaen Janse Fogte, gaende van Medenblick na Brest.
't Schip de Brouwer, Schipper Huygh Dulaert, gaende met Zout na Rotterdam.
't Schip Anna Catharina, Schipper Cornelis Cudde, van Middelburgh, met Olye en Taback van Lissabon na Hamburgh gaende.
't Schip Elisabeth, Schipper Willem Cornelisz.
Schipper Cornelis Pietersz. Pel.
't Schip de Reyser, Schipper Claes Pieterse, met Zout van St. Hubes na Amsterdam.
Schipper Jan Jansen.
't Galjootje David en Jonathan, Schipper Jan Jansz. Kievit.
't Schip de Vergulde Leeu, van Amsterdam, Schipper Gerrit Pietersz. Quast.
't Schip Christoffel, Schipper Pieter Hendriksz., met Wijn, &c. na Amsterdam.
't Schip Hollandia, Schipper Pieter Simonsz. Schagen, van Hoorn, gaende met Zout van St. Hubes na Amsterdam.

't Schip

't Schip de Jonge Tobias, Schipper Jorge Jansz. van Hamburgh.
't Schip de Heer van Amelant, Schipper Covel van Middelburgh.
Schipper Pieter de Gant van Drever, gaende van daer na Nantes.
't Galjootje van Job Tijssen.
Schipper Aldert Gerritzen van Enchuysen.
't Schip de Palmboom, Schipper Claes Marinse, zeylende met Zout van St. Hubes na Sweden.
Jan Barentsz. van Rotterdam.
't Schip de Kersseboom.
Martin Matros.
Schipper Jacob van Broncost.
En 't Schip Anna Maria, Schipper Fredrik Vignaen, gaende met Tarwe na Lissabon.

In Bloeymaent quam den Heer Moeringh / haer Hoogh Mogende extraordinaris Envoyé aen 't Deensse Hof / wiens plaets den Heer Goes bulde / t'huys.

Wegens het Ceremonieel met d'Uytheemsse Ministers namen haer Hoog Mog: in Oogstmaent de volgende Resolutie:

Sabbathi den 24 Augusti, 1686.

IS naer voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen, dat, nademael dagelijcks meer en meer komt te gebeuren, dat de Ministers van uytheemsche Coningen, Republicken, Princen ofte Potentaten aen desen Staet, eenige saecken aen haer Hoog Mog: willende representeren, hare Memorien dien aengaende door iemant van hare Bedienden laten brengen aen de Kamer van haer Hoog Mog: Vergaderinge, sonder haer daer over t'addresseren aen den Heer, in der tijt in de Vergaderinge van haer Hoog Mog: præsiderende, door wien de saken ordentlijck ter Deliberatie van haer Hoog Mog: moeten werden gebracht, ende dat daer door het respect en den luyster van haer Hoog Mog: Vergaderinge merckelijck wert vermindert, derhalven voortaen en in het toekomende geene Memorien van eenige Ministers, met wat Character die oock souden mogen wesen bekleet, van uytheemsche Coningen, Republijcken, Princen ofte Potentaten ter Vergaderinge sullen gelesen nochte daer op gedelibereert ofte geresolveert werden, ten zy de voorsz. Memorien aen den Heer, in der tijt in haer Hoog Mog: Vergaderinge præsiderende, door de voorsz. Ministers selfs sullen wesen gepresenteert ende ter hant gestelt.

Den 18 van Herfstmaent quam Mahomet Hisquierdo / Afgesant van den Keyser van Marocco / in 's Gravenhage / had den 19 / door de Heeren van Berckenstein en Glinstra / haer Hoog Mog: Gedeputeerden / opgehaelt in de tweede Caros van Staet met vier Paerden / gevolght van twee met twee Paerden / Audientie ter Vergadering van de Heeren Staten Generael en leverde den volgenden Brief over:

Translaet uyt de Arabische Tael.

In den Name van God, die alleen is, ende door last van den Coning, dien God verhoogen, vermeerderen, verheffen en lang wil laten regeeren.

MULY ISMAEL:

AEn de Heeren Staten, de Grooten onder de Christenen, ende den Heere Prince van Orangie: Naer Onse Salutatie sullen deselve gelieven te weten, dat wy derselver Brief door handen van derselver Consul ontfangen en den inhout van dien verstaen hebben, ende Ons genoegsaem verseeckeren, dat Uwe Heerlijckheden noyt sullen versuymig gevonden werden, om Ons t'obligeren; en in dat vertrouwen hebben Wy ontfangen de 100 Vuur-roers Lopen, aen Ons gesonden, en verseeckeren Ons, dat, alsoo dese te kort vallen, Uw Heerlijckheden, om Ons te bevredigen, noch 100 lange soo, als wy se begeeren, sullen toesenden; Ende, also den Consul van Uwe Heerlijckheden Ons te verstaen heeft gegeven, dat deselve desidereerde, dat wy een weg souden gelieven te maken in het rantsoeneren van de Nederlandsche Slaven, die wy in Onse macht hebben, hebben wy, alhoewel wy gesworen hadden, geene van Onse Slaven voor Gelt te sullen laten gaen, nochte al waer't, dat Ons 30 Moorsche Slaven ende 30 Vuurroers Lopen voor yder wierde geoffereert, nu, om Uw Heerlijckheden te vergenoegen, aen hem Ons Woort gegeven, dat Wy se sullen laten gaen voor een Moorsche Slaef, hoedanig die oock soude mogen zijn, en 30 Vuur-roers Lopen voor yder Christen; dan het sullen goede getrouwe Lopen moeten zijn, van de langste ende de qualiteyt, als 't Monster, dat Wy aen den Consul van Uwe Heerlijckheden hebben doen integreren; want wy die niet, als te Paert, gebruycken, en al rijdende met de Hant een weynigh meer geladen werden, sonder eenige Kruyt-maten te gebruycken; dewelcke komende, sullen wy de Christenen, die 80 a 90 in getal zijn, laten volgen; en mogen Uwe Heerlijckheden gerust zijn, dat van Onsent wegen derselver Schepen en Koopluyden in Zee geen hinder sal geschieden, en dat, soo dese Vuur-roers Lopen naer Ons contentement komen, Onse Vrede voor altijt sal continuëren en vast staen; nochte sullen derselver Slaven geen Rechten van uytgaen betalen; en, soo Uwe Heerlijckheden my met dese Vuur-roers Lopen contenteren, sullen Wy oock deselve van Onse kant in alles vergenoegen. Gedaen den 8 dagh van Safar, 's Jaers 1097, 't welck is den 3 dagh van Januarius, 1686, naer der Christenen reeckeningh.

Ende was geteeckent

MULY ISMAEL,

Keyser van Marocco, Coning van Fastafilette, Sus en gantsch Algarben in Africa.

In Lentemaent besloten de Staten van Hollant en West-Vrieslant / een derdepart van d'Achterstallige Leger-lasten aen de Geinteresseerden van der Provintie te voldoen ; doch vonden echter dit gantsche Jaer het Fonds / daer toe vereyscht / niet uyt.

Omtrent het eynde van Somermaent overleed de jonge Prins van Nassau / Soon van sijn Furstelijcke Doorluchtigheyt / Erf-Stadhouder van Vrieslant en Stad en Lande ; en omtrent een Maent daer na gelagh de Vorstinne / desselfs Gemalinne / van een jonge Princes in 't Kraembedde.

Den 22 van Slachtmaent ontstont een swaer Onwe'er en jammerlijcke Water-vloet in de Provintie van Groningen / welcke oock op het Lant buyten Embden gevoelt wiert. De Wint waeyde 's avonts ten 8 uren uyt het Zuyd-Oosten / keerde na 't Westen / Noord-Westen en vervolgens na het Noord-Oosten / en van daer weder na 't Noord-Westen / alwaer hy den gantschen nacht met soo grooten hevigheyt bleef staen / dat het Zee-water aen alle kanten over de Dijcken / welckers toppen het op eenige plaetsen acht voeten bedeckte / in 't Lant spoelde. D'eerste ramp trof het Huysingo Quartier en de tweede Delfzijl (waer van de Wal doorliep en Eb en Vloet hielt en de Inwoonders op Solders haer mosten bergen) Fivelingo en 't Old-Ampt. De grootste Turf-Schepen en andere Vaertuygen / tot het redden van Menschen te Groningen geprest / voeren over 't Lant / sonder Hoogtens of Wegen te mijden. Van de verdroncke Menschen / Huysen en Beesten siet men de onderstaende Lijst :

Register van de geleden Schade aen Menschen, Huysen en Beesten, die in de Provintie van Groningen en Ommelanden en beyde de Oldampten zijn vergaen.

	Menschen doot	*Huysen*	*Paerden*	*Kooyen*	*Schapen*	*Swijnen*
	Huysingo Quartier;					
Pieterburen	70	49	16	117	118	17
Baffelt	0	0	1	6	0	0
Rasquert	0	0	0	2	0	0
Wester-Nylant	60	41	29	121	359	84
Oester-Nylant	4	4	3	11	0	0
Breede	0	4	0	0	0	0
Meedster-Greet	300	36	130	146	228	16
	Fivelingo Quartier:					
Spijck	104	42	98	284	286	15
Bierum	61	17	57	0	256	0
Godlinse	53	22	23	0	166	0

	Menschen doot	*Huysen*	*Paerden*	*Koeyen*	*Schapen*	*Swijnen*
Kolham	0	1	0	1	0	0
Delfzijl	0	0	4	25	2	0
Uytwijrda	9	15	20	111	14	2
Holwijrda	24	18	6	128	6	9
Zant	9	5	0	0	0	0
Oterdum	97	45	44	255	0	0
Weywert	6	20	52	0	0	0
Wester Quartier:						
Feerwert	2	0	0	0	0	0
Saexum	1	1	1	21	7	0
Beyde de Oldampten;						
Scheemder-Hamrick	4	16	7	106	0	0
Wagenborgen	27	28	17	297	0	0
Midwolder-Hamrick	183	40	78	428	0	9
Zuydbroeck	0	1	0	1	0	0
Klockslag van Termunten	223	36	66	577	78	0
Somma in 't geheel	1237 *M.*	441 *H.*	522 *P.*	2637 *K.*	1590 *Sc.*	171 *S.*

Van Termunter-zijl kan geen staet gemaeckt werden, om dat het alles wegh en niet meer overgebleven is, als een Man.

Terwijl men in Oostenrijck besigh was / met de nodige toebereydselen tot d'aenstaende Veltocht te maecken / overweldighden den Luytenant Velt-Marschal de Mercy en den Generael Heisler met 4000 Man den eersten van dit Jaer Segedin ; maer mosten 't echter / wijl het Casteel / waer op de Turckse Besettingh weeck / te sterck voor soo weynigh Volck was / weder verlaten en trocken daerom bytijts met de Kemels / Paerden en Levens-middelen / die sy in de Vesting gevonden hadden / te rugh.

In 't laetst van de volgende Maent vermeesterden de Keyserse St. Job / een Casteel / drie kleyne Mijlen van Groot-Waradijn gelegen en met vier stercke Bolwercken / een Gracht en een Burgt voorsien.

Omtrent deselve tijt wiert met twee Zevenberghse Gesanten / d'eene van wegen den Prins en d'andere van wegen de Standen eenige Weken te vooren te Weenen aengekomen / verdragen / dat Zevenbergen / soo lang den Oorlogh duurt / 100000 Rijcksdaelders voor de Winter-quartieren betalen en tot besorgingh van de Grens-plaetsen 100000 Malders Graen en soo veel Haver jaerlycks leveren / en den Keyser haer by hare Voorrechten / den Vorst Abafi in sijn Prinsdom en desselfs Erfgenamen in d'Erf-Successie beschermen sal.

Ondertusschen wiert den Primo Vizir in Turckyen afgeset en sijn meeste Goederen ontnomen / en sijn Ampt aen Soliman Basa / gewesene Seres-

kier

hier in Polen een sacht en verstandig Man / opgedragen en aengenomen onder voorwaerde / dat de rampen / die 't Ottomannische Ryck door den Oorlogh mochten overkomen / aen hem / als door 't quaet beleyt van sijne Voorsaten veroorsaeckt / niet geweten noch hy daer over gestraft soude mogen werden. Dese was soo dwaes niet / of hy sagh wel / dat het gevangen setten van den Grave Teckeley d'Ottomannische Porte niet / als hinderlyck / konde wesen en in geenen deele het aldergeringste voordeel toebrengen / liet hem derhalven aenstonts ontslaen en met het Gesegh over eenigh Volck / waer mede hy sijn verblijf omtrent Temiswar hielt / beschencken.

Dese tydingh quam de Keyserse geweldig schor in d'Ooren / en sy hadden gaern / eer dat dit in sijn volle ploy gebracht was / Mongats / d'eenighste Plaets / die de Gravinne Teckeley / Gemalinne van den Grave / noch besat / in haer gewelt gehad: Ten dien eynde ruckte den Velt-Marschal Caprara den 9 van Lentemaent met een tamelijck Leger daer voor en bood de Gravinne de Keyserlijcke Genade aen; doch sy verwierp se en de Besetting vernieude haren Eed / dat sy tot de laetsten droppel Bloets haer verweeren soude. Dien dagh / den 11 en 12 maeckte men d'Aprochjes. Den 13 voerde men het Geschut aen. Den 14 begon men te schieten. Den 15 staken de Belegerde / tot bewijs / dat het haer ernst was / 18 rode Vanen op de Torens en hare Bolwercken onder 't lossen van haer Canon en Musquetten. Den 16 / 17 / 18 / 19 en 20 voltoyden de Keyserse hare eerste Wercken en brachten die den 21 / 22 / 23 en 24 tot aen de Grachten. Den 25 / 26 en 27 arbeyde en schoot men wedersijts seer sterck. Den 28 raeckte door een Bombe Brant in een Ammonitie-Huys in de Vestingh en daer door 't selve en 9 andere tot Asch. Den 29 ontstont weder Brant / maer verslinde door de goede tegensorg alleen een Huys: Uyt de Vesting quamen eenige onweerbare Menschen over / de Keyser sse met een breet verhael van de ellendigen staet der Belegerde troetelende: Den selven dagh begonnen de Belegeraers het Water uyt de Grachten (welcke die van binnen in tijt van noot weder tot twee a drie-mael souden hebben konnen vol laten lopen) te tappen; doch met met weynig vrucht. Den 30 wierpen sy 50 Bomben na binnen. Den 31 quamen weder eenige Persoonen over. Voort wiert noch sommige dagen met arbeyden en stormen toegebracht; doch door de wackere tegenweer der Belegerde met soo slechten uytkomst / dat den Velt-Marschal Caprara best oordeelde / de Belegering op te breken.

In 't begin van Somermaent verscheen 't Keyserlijcke Leger op de Rendevous-plaets by Barcan en 't Beyersse onder sijn Ceur vorstel: Doorluchtigheyt by Comorra. Den 10 daer aen volgende quam den Grave van Straetman / Groot-Cancelier van den Keyser / eenige onis verstanden tusschen de Hooge Bevelhebbers bleggen en haer aensegen / dat den Keyser besloten had / Buda nochmaels te doen belegeren; yder aenmanende / sijn plicht wel waer te nemen.

Van dese Fortres sullen wy wederom d'Afbeelding hier by voegen; doch op een andere manier / als over twee Jaren / en met aenwijsing van 't geen

dese mael soo in 't Leger/ als de Stad/ 't aenmerckelijckst te sien was; het welck op de volgende Letters en Cijffers te vinden is:

Letters en Cijffer-getallen van Buda in en buyten de Stad:

A *St. Gerards Bergh.*
B *Attacque der Turcken.*
C *Linie van Contravallatie.*
D *Batteryen op St. Gerards-Bergh.*
E *Attacque der Tartaren.*
F *Defensie-Schans der Linien.*
G *Batteryen der Beyersen.*
H *Mortier-Kelders.*
I *Posten, in 't Casteel gevatt.*
K *Batteryen tegens d'Uytvallen.*
L *Laetste Battery tot de laetste Storm.*
M *Keyserse Battery en de Aproches.*
N *Brandenburghse Mortier-Kelders.*
O *Linie van Communicatie.*
P *Fort tot verseeckeringh der Bruggen over den Donau.*
Q *'t Eylant St. Andries.*
R *Retranchement en Affsnijding in Pest.*
S *Galeyen op den Donau.*
1 *Het Casteel.*
2 *Binnen-hof.*
3 *Toorn Janca.*
4 *Hof-Thuyn.*
5 *Groot Bolwerck.*
6 *Poort van Belgrado.*
7 *Gesprongen Arsenael.*
8 *Water-Poort.*
9 *Bad-Poort.*
10 *Warme Baden.*
11 *Groote Kerck.*
12 *Poort van Weyssenburgh.*
13 *Palank in de Water-Stad.*
14 *Mosquees.*
15 *Kleyne Mosquees.*
16 *Plaets, waer door de Keyserse in de Stad gebroken zijn.*
17 *Weener-Poort.*
18 *Poort der Joden-Stad.*
19 *Groot Rondeel, de Attacque der Brandenburgers.*
20 *Ringel-muur der Joden-Stad.*
21 *Berg-Stad-Poort.*
22 *Dal, waer door de Janissers doorbraecken.*
23 *Begraef-plaets der Turken.*
24 *Gebroocken Schip-brugh.*

Na d'aenkomst van de Saxische Volckeren onder den Prins van Saxen-Hall en den Generael Major/ den Grave van Trautmansdorf/ brack het Leger den 12 in 't krieken van den morgenstont op/ en het Keyserse en Saxische trock dien dagh en den 13 over de Brug by Gran aen dees zijde den Donau. Den Ceurvorst van Beyeren hielt/ om Pest te vermeesteren/ eer dat hy voor Offen soude komen/ d'andere kant.

Den 14 raeckte de groote Armee tot onder Vicegrad; maer most haer Artillery wat achter laten. De Beyerse vernachtede by Weytzen.

Den 15 trock de Keyserlijcke Ruytery een uur voor by Vicegrad. Een Party/ door den Hertog van Lotharingen uytgesonden/ vont eenige Turcken/ sloeg se/ doode verscheyde en bracht 5 gevangen: dese verklaerden eenparig/ dat de Inwoonders van Erla en Stoelweyssenburgh/ beducht voor een Belegeringh/ haer beste Goederen na Offen gesonden hadden en dat alle drie die Plaetsen van Volck/ Krijgs- en Levens-behoeften tot een langhdurige Belegeringh genoegsaem voorsien waren.

Den 16 verscheen het Leger tot op een Mijl na aen Buda/ sonder dat de Turcken haer vertoonden.

Den 17 wachte de Ruytery de Voetknechten en Artillery in met stil leggen. Den Hertog van Lotharingen beval aen 3000 Man/ eenige 1000 Schans-korven te maecken/ terwijl andere besigh waren met het oprechten van een Schip-

Fol. 210.
BUDA
Stormender-
hand ingeno-
men int gesigt
van den Groote
Visir: wiens Le-
ger met een in
roüte geslagen is
den 2 Sept:
1686.
OFFEN
AL:
BUDA
DONAU FLU.
PEST

Schip-brugge op het Eylant van St. Andries; 't welck men / om aen beyde de zijden van den Donau te konnen komen / nodigh oordeelde.

Den 18 investeerde den Baron van Diependael / Generael van de Bataille / de Stad Buda met een gedeelte van de Ruyterye; en / terwijl de Voetknechten naderden en een halve Mijl van de Plaets post vatteden / begon men aen de Linien van Circumvallatie t'arbeyden. Een groote Troup van de Besetting vertoonde sig buyten de Weener Poort; maer weeck / soo dra sy een Detachement van de Keyserlijcke Armee sag naderen. De Belegerde verwelkomden de Belegeraers met 8 Canon-schooten / waer van een het Leven aen een Pionnier ontnam.

Den 19 vermeesterden de Belegeraers de warme Baden / daegs te vooren door de Turcken verlaten / en stelden het Hooft-quartier een quartier uurs van de Vesting. Den Ceurvorst van Beyeren overweldigde Pest / waer uyt de Turcken met al het Geschut / Krijghs-behoeften en Levens-middelen in Offen geweken waren en de Brug tusschen beyde voor een gedeelte afgebrooken hadden. De Croaten kregen een Turckse Chiaus / die onder 't geleyde van 40 Spahis na Buda gingh en Brieven by sigh had van de Porte aen den Bassa / van inhout / dat hy sorg voor de bewaring van de Plaetsen onder sijn Gouvernement soude hebben te dragen en dat hy in cas van een Belegering in 't kort met een genoegsamen ontset geholpen soude werden.

Den 20 wiert de Brug over den Donau voltoyt. Eenige Turckse Ruyterye deed / om de Keyserlijcke Voorwacht te lichten / een Uytval; maer deynsde op 't sien af komen van vier Keyserl: Esquadrons. D'Artillery arriveerde in 't Leger / en men begon twee Batteryen tegens de Neder-stad aen 't Quartier van den Hertog van Lottharingen / alwaer den Grave van Starremberg het Ampt van Velt-Marschal Generael bekleede / op te werpen. 's Avonts opende men de Trencheen. Een Janitsaer liep over en berichte / dat niet meer / als 8000 Man gereguleerde Troupen / daer binnen lagen / alsoo kort te vooren 2000 na Erla en soo veel na Stoelweyssenburg / uyt vrees / dat een van die Steden den eersten aenstoot soude uytstaen / gesonden waren; dat de Plaets overvloedig van Munitien en Vivres voorsien was; dat den Gouverneur Bassa / die hy voor beter Koop- als Oorlogs-man hielt / op de Marckt alle de Officiers en Soldaten vergadert en door een cierlijcke Redeneringh aengemaent had / haer plicht te volvoeren en met eere de Glorie van den Tulbant staende te houden; daer by voegende / dat hem van wegen den Grooten Heer bevolen was / de Stad tot den laetsten druppel Bloets te verweeren; dat hy oock dat voornemen had en haer bad / 't selve te willen doen en met gedult het Ontset / dat den Primo Vizir buyten allen twijffel sigh onderwinden soude / af te wachten; en dat de Janitsaren en Spahis daer op geantwoort hadden / bereyt tot het opofferen van haer Leven ten dienste van den Sultan en tot bescherming van sijn Wet te wesen / op voorwaerde / dat de Gouverneur haer op staende voet 10 Escus hooft voor hooft soude geven / alle Officiers en Soldaten / om wat Misdaet het zy gevangen / ontslaen en 't niet tot

het uytterste laten komen / op dat haer het ongeluck / dat die van Nieuhuysel getroffen had / insgelijcks niet mocht te verwachten staen.

Den 21 quam den Ceurvorst van Beyeren / na dat hy Volcks genoegh in Pest gelaten had / over de Schipbrug by 't Eylant van St. Andries voor de Stad en vatte Post aen de kant van 't Casteel en d'Opper-stad / alwaer hy in de voorgaende Belegering oock lag. 's Nachts schooten de Belegerde seer sterck op de Belegeraers / welcke met een ongemeenen yver haer Approches en Batteryen maeckten en waer van 7 a 8 aen de kant van Lotharingen doot bleven en omtrent soo veel gequetst wierden. De Keyserse voltoyden echter haer Battery tegens de Neder-stad en planteden 12 Stucken Geschut daer op.

Den 22 sont den Hertog van Lotharingen de Keyserse Ruytery op 3000 en de Beyersse op 1500 Man na onder de Generalen Palfi / Gondola / &c. na de kant van Stoelweyssenburgh / om het Velt-gewas te verteeren en de Besettingh in toom te houden. De gantschen dagh wiert onophoudelijck van buyten geschoten en eenigh Volck verlooren.

Den 23 begonden de Beyersse te canonneren en de Keyserse met sulcken effect / dat sy voor den avont een Bres van 26 Passen in de Muur van de Neder-stad hadden.

Den 24 stormden en vermeesterden de Keyserse / dewijl de Turcken na het lossen van haer Schiet-Geweer in d'Opper-stad weecken / sonder veel moeyte de Neder-stad / verloren een Capiteyn van de Voetknechten / een Luytenant van de Granadiers / 4 Soldaten en 6 Volontairen en kregen 7 of 8 Gequetsten. Van doe af aen begon men de Stad in de behoorlijcke formen aen te tasten / en men besloot / soo aen de kant van den Hertog van Lotharingen / als aen die van den Ceurvorst van Beyeren / gedurig de Trenchee door een Luytenant Generael en een Sergeant Generael te doen aflossen; waer mede den Luytenant Velt-Marschal de Souches en den Generael van de Bataille / Diependael / den 25 een aenvang maeckten: dien dagh verseeckerde men 't Logement op de Muur van de Neder-stad en opende de Poort (welcke de Ottomannen toegestopt hadden) aen de rechter Hant en vry ver van de Bres / alwaer men Post gevat had. Tot minder overlast van d'Arbeyders stack men eenige naby-gelege Huysen / waer in noch verscheyde Turcken smoorden / aen brant. De Beyersse voltoyden een kleyne Battery op St. Gerards Bergh / welcke de Belegerde verlaten hadden / wierpen voor d'eerstemael van daer Bomben in d'Opper-stad en volmaeckten een groote Battery / van waer sy 't groote Rondeel / dat 't Casteel en d'Opper-stad aen malkander voegt / beschoten. Den Grave Budiani gaf aen den Hertog van Lotharingen verscheyde Standaerden over / welcke sijn Hussaren en Heyducken en een Party Keyserlijcke Dragonders van eenige Turkse Ruytery / die 14 a 15 Barcken met de Vrouwen / Kinderen en beste Goederen van d'Officiers van Offen na Belgrado brachten / nevens een gedeelte van de Barcken / 92 Vrouwen (daer onder die van den Commandant Bassa) en Kinderen en veel Buyt verovert hadden.

Den

Den 26 arbeyde men sterk aen de Linien van Contravallatie en de Approches in de Neder-stad, bewaert door 2000 Soldaten en veel Pionniers, vont groote moeyte door de steenachtige Aerde en plaetste ses Batailjons langs de Muur. Twee Overlopers, die haer Ongaren noemden, bevestigden, dat de Besetting niet boven 8000 Man sterck was en den Bassa de Daken van de Huysen en de Steenen uyt de Straten tot stuytingh van 't gewelt der Bomben liet nemen. 's Avonts tusschen 6 a 7 uren deeden de Belegerde een Uytval; doch wierden tot op 200 Passen buyten de Trenchee te rugh gedreven / en den Hertogh van Lotharingen vereerde de Krijgs-knechten voor yder Turks Hooft, dat sy aen hem vertoonden / een Ducaet. De Capiteyn Burger van 't Regiment van Starrembergh en 10 a 12 Soldaten wierden gewont en omtrent soo veel gedoot. De Beyersse voltoyden twee Batteryen aen beyde de zijden van haer groote Battery / maeckten een Wapen-plaets en naderden 100 Passen / sonder meer / als twee Soldaten / hoe hevig de Turcken schooten / te verliesen.

Den 27 eyndighde men de groote Battery en de Wercken / 's nachts begonnen / leyde verscheyde Musquettiers in de Muskee van de Neder-Stad, vatte post ter rechterhant by de Poort / welcke de Hoeck van d'Opper-Stad maeckt / en verwijde de Linien. 's Ochtents verscheenen de Belegerde aen d'Oort, daer sy 's avonts te vooren geweest waren / en deden ten 11 uren, om de Belegeraers uyt haer nieuwe Post te doen verhuysen, een Uytval, doch keerden / soo dra sy den Grave van Hoff kirchen, Luyt: Collonel van Dunewald met de Wacht te Paert sagen naderen / met achterlating van 20 dooden in de Stadt. De Keyserse bequamen 2 dooden en 5 a 6 gequetsten. Een Overloper verhaelde, dat de Bassa over 't verlies van sijn Vrou en Goederen groote droef heyt betoont had. De Beyersse voltoyden een Battery tot beschieting van 't Casteel en 't groote Rondeel.

Den 28 maeckte men van de Post aen de hoeck ter rechterhant tot aen de Middel-Poort een Linie van Communicatie van 400 Passen en een andere tot aen de groote Battery / waer op men 12 Stucken Geschut voerde. Daer nevens wierp men een kleyne voor 4 Mortiers op. De Belegerde begonden Bomben en Steenen te werpen / doodeden een Capiteyn en 16 Soldaten en quetsten verscheyde. Den Hertogh van Lotharingen sont tot voorkomingh van schaersheyt in de Fourage de meeste Bagagie-Paerden na de Weyden / tusschen Nieuhuysel en Gran voor haer beschickt / en ontfingh van den Generael Dunewald, welke de Ruytery by Stoelweyssenburg commandeerde / advys / dat hy 't Casteel Bathyan, op de Rivier Zarwis, door de Turcken verlaten, beset had.

Den 29 wierden d'Arbeyders tot 600 Man versterckt en schooten de Belegerde ongemeen hevigh op de Keyserlijcke groote Battery: 's Avonts ten 5 uren deden sy met 2000 Ruyters en Voetknechten een Uytval aen de Beyersse kant / brachten de Ceurvorstelijcke Volckeren op de vlucht en begonden de Wercken te slechten / soo als den Grave van Hoff kirchen met de Wacht van de Keyserse Ruytery van 't Lotharingse Quartier en de

Beyersse Generalen met haer overige Volckeren toeschooten en na een hevigh Gevecht (waer in den Lt: Collonel Switterdael / 6 Volontairen en 37 Soldaten gedoodt en 62 / daer onder een Capiteyn / 2 Luytenanten en een Vaendrager / gequetst wierden / en de Turcken / na 't seggen van een Overgelopen Ratz / 200 dooden en gequetsten ontfingen) de Uytvallers deden deynsen en tot aen de Stadts Poort vervolgden. Den Prins Eugenius van Savoyen verloor een Paert onder sijn Lijf. 's Avonts begon men uyt de 4 Mortiers / aen de Lottharingse kant by de groote Battery geplant / op de Vyantlijcke Batteryen te schieten en bracht 6 Slangen op de oude Battery / tegens de Muur van de Neder-Stadt opgeworpen.

Den 30 quamen de Swabische en een gedeelte der Franckische Volkeren in 't Leger. 's Nachts had men 2 Soldaten verloren en eenige gequetsten gehad. 3 Granadiers / door den Grave van Souches uytgesonden / om te sien / hoe ver de Approches noch van 't Rondeel waren / berichteden / niet verder / als 300 Passen / en dat de Belegerde een Gracht aen de voet van 't selve groeven. Ter rechterhant / alwaer men noch het minst genadert was / vermeerderde men d'Arbeyts-luyden. De Velt-Marschal Caprara reed met de Swabische Ruytery na d'andere by Stoelweyssenburg / met ordre / van 't gesag en Chef daer over te voeren. 5 Boeren brachten 400 Schapen uyt de Stad in het Quartier van den Ceurvorst van Beyeren / welcke haer mildelijck beloonde / en verhaelden / dat in de Stadt bereyts verscheydemael Brant ontstaen / maer telckens geluckelijck gelescht was.

Den 1 van Hoymaent wiert aen den Heer Schoningh / Generael van de Brandenburghsche Troupen / 's avonts te vooren in 't Leger aengekomen / sijn Quartier aen de Waterkant ter rechterhant van 't Keyserlijcke aengewesen; waer op hy na sijn Troupen keerde. De Keyserse schooten voor d'eerstemael van haer nieuwe Battery van 4 Stucken / voltoyden de Wercken / maeckten twee Reduyten tot versekering van de Communicatie met de groote Battery en kregen 's nachts maer 2 gequetsten en een doode. 's Ochtents sneuvelde den Adjutant van den Generael de Mercy. D'Overige Franckische Volckeren / 1400 Voetknechten / verscheenen in 't Leger.

Den 2 naderden d'Approches aen de Lottharingse kant tot op 200 Passen na aen de Muur. Men wierp noch een Battery van 12 Stucken op en leyde 4 andere Mortiers by d'eerste; waer uyt sonder ophouden geschoten en Brant by de Groote Kerck / die langh duurde / veroorsaeckt wiert. Twee Bataillons van Keyserstteyn en Croy versterckten 't Volck / dat onder de Muur van de Neder-Stadt lagh. De Belegerde dooden door haer veelvoudigh Bomben en Steenen werpen 3 Soldaten / en de Beyersse ontstaken door haer onophoudelijck schieten Brandt in 't Casteel. De Swabische Volckeren arbeyden aen 't maecken van een Linie van Circumballatie. Den Hertogh van Lottharingen beval aen 't Dragonders Regiment van den Prins van Savoyen / by Pest met d'Hongaren alle Barcken / die de Turcken by Nacht in Offen souden meenen te brengen / te vermeesteren / en ten dien eynde Fortjes by den Donau op te werpen.

Den 3 volbrachten de Keyserse een nieuwe Linie tot verweeringh van de Approches / maeckten een groote Bres in de Muur en de Batteryen op de twee eerste Rondelen onbruyckbaer en bequamen 7 dooden en eenige gequetsten. De Brandenburghse Volckeren sagh men aen d'overzijde van den Donau by de Brugh verschijnen. De Beyersse brachten haer Linien tot aen 't Casteel / planteden 9 Mortiers op een nieuwe Battery en schooten uyt 7 halve Cartouwen op de borst en uyt 4 Stucken Geschut op de sijde van het Rondeel. Een Vaendrager van de Janitsaren liep 's namiddaghs over en verhaelde / dat niet meer / als 1500 Janitsaren / maer met de Spahis / Albanesen &c. noch wel 7000 Man in de Stad waren / de Bomben al verscheyde Huysen onder de Voet geworpen hadden / de Belegerde achter de Bres aen de kant van Lotharingen Mijnen maeckten en niemant tot noch toe daer binnen gekomen was. Men ontfing tijding / dat de Besettingh van Stoelweyssenburgh eenige Vouragiers van de Ruytery / daer onder den Beyerssen Graef van Papenheym / ter neder gemaeckt had.

Den 4 bracht men de Wercken aen de kant van Lotharingen tot op 100 Passen na aen de Bres van 't Rondeel ter rechter Hant. De Belegerde maeckten buyten de Bres een Linie 50 Passen van de Wercken der Belegeraers en dooden en quetsten 13 Man. Een Overloper quam 's namiddags verhalen / dat de Vyanden 's nachts te vooren met een kleyn Barckje 5 Ruyters by Pest aen Lant geset en belast hadden / door verscheyde Wegen den Vizir te soecken. Eenige Tartaren namen diverse Vouragiers en verscheyde Paerden en twee Palfreniers van den Prins Lodewijck van Baden in 't Eylant van St. Margariet wegh.

Den volgenden nacht slechteden 60 Granadiers met sommige Arbeyders de Linie van de Belegerde / den 4 gemaeckt / met verlies van twee Soldaten. De Turcken deeden op de Brandenburgers / die voor 't meeste gedeelte haer Quartier al besloegen en waer van de rest 's anderen daeghs aenquam / een Uytval en vermoorden / niettegenstaende sy tot de Poort te rugh gedreven wierden / de Soon van den Velt-Marschal Generael Dorflingh / een Ingenieur / 2 Luytenants en 27 Soldaten / behalven veele Gequetste. Den 5 wierden de Bressen aen de Keyserse en Beyersse kanten verwijt.

Den 6 maeckte men een Linie van Communicatie van 't Lotharingse tot aen 't Brandenburghse Quartier 50 Passen van 't Rondeel na de kant van de Middelpoort en 60 ter rechter Hant na de zijde van de Bres. De Rondeelen en de Courtinen wierp men omver. 's Nachts te vooren was door 't hevigh schieten een Brant van 3 uur by 't Rondeel ontstaen. De Luytenant Colonel van Souches / Funk / wiert aen sijn Been nevens 6 Soldaten gequetst en twee gedoot. Van de Brandenburgers sneuvelden 8 Man en een Capiteyn van de Granadiers / en 6 Soldaten kregen Quetsuren. Aen de Keyserlijcke kant liet men de Mineurs een aenvangh van haer Arbeyt maecken. Den volgenden nacht sagh men aen twee kanten Brant in de Stad.

Den 7 deeden de Belegerde te Voet en te Paert een Uytval op de Brandenburgers /

burgers / welcke haer op de vlucht dreven en tot aen de Muur vervolghden. Aen de Beyersse kant volendigde men twee nieuwe Batteryen / d'eene van 10 en d'andere van 7 Stucken Geschut / en naderde tot aen de voet van 't Casteel / en aen de Lotharingse zijde tot aen de Muur: 50 Man sneuvelden aen alle drie d'Attacques. Een Bombe / uyt de Stad op een van de Keyserl: Batteryen in een Baril Kruyt gevallen / beroofde 9 Canonniers 't Leven.

Den 8 bracht men aen de lincker Hant / alwaer men te vooren soo ver niet voortgevaren was / insgelijcks de Aprocbes met ontfanging van 25 Lijcken en Gewonden / daer onder den Generael Major Thungen / tot onder de Muur van 't Rondeel. Den Sergeant Major Bisschoffhausen van de Swabische Volckeren wiert door een Musquet-Kogel d'eenen Arm aen stucken geschooten / een Capiteyn van Starremberg aen de Schouder en een Capiteyn Luytenant van Souches aen de Voet gequetst. De Capiteyn Burger van Starremberg / in d'Uytval van den 26 van Somermaent gewont / overleed. Verscheyde Boeren quamen uyt de Stad overlopen en verhaelden / dat gedurig 300 Turcken aen de Mijnen en aen de Affsnijdingen achter de Muur arbeydeden.

Den 9 vernamen de Belegerde in 't kriecken van de morgenstont / dat de Keyserse een Galery van Plancken voor de Mineurs / om aen 't Middel-Rondeel te komen / gemaeckt hadden / en smeeten soo grooten meenighte Bomben / Granaten en andere Vuurwercken daer op / dat de Plancken aen brant en de Galdery in de Asch geraeckten en de Mineurs wijcken mosten. Boven dien lieten sy ten 5 uren een Mijn tusschen 't Middel-Rondeel en dat van de Poort springen / waer door een van de Keyserse in de Lucht vloog en 7 a 8 Mineurs het leven verlooren: Aenstonts daer na deeden sy een Uytval / brachten de Keyserse Arbeyders in confusie / slechteden eenige Wercken en grepen Post tusschen het Keysers en Brandenburghs Quartier / tot dat de Reserve haer na een Gevecht van een half uur nootsaeckte / de Stad met achterlatingh van 80 Dooden te soecken. Van de Keyserse raeckten 40 om 't leven of gewont / en van de Brandenburgers oock omtrent soo veel / daer onder verscheyde lage Officiers en een van hare Constapels. Aen de Beyersse kant had men de Bres al vry groot en de kleyne Poort by 't Rondeel onder de voet.

Den 10 was men aen de Lotharingse kant den gantschen nacht besig met het herstellen der Batteryen / Approches en de Galery / door de Turcken vernietight. De Beyersse brachten de Mineurs onder de Palissaden en de Muur van 't Rondeel: De Luytenant Colonel Wachtenheym van de Swabische Troupen en eenige Soldaten bleven doot. Den Hertogh van Lotharingen sont op 't verhael van de uytgesonden Spions / dat 7000 Turcken / met Tartaren versterckt / een nieuwen Commandant in Offen souden trachten te brengen / 400 Voetknechten aen de kant van Pest / met last / van nevens de Ruytery een wakend oog te houden.

Den 11 bracht men 's nachts met bekoomingh van 2 Dooden en 5 Gequetsten

quetsten 5 halve Cartouwen op de 2 nieuwe Batteryen en 2 Mortiers op een andere aen de Lottharingse zijde en 3 Stucken Geschut op de Brandenburgse Battery. De Beyersse versekerden hare Wercken met 2 Reduyten. 't Luytenant Colonelschap van Souches / open door de doot van den Heer Funck / daeghs te vooren aen sijn Wonden overleden / gaf men aen den Grave van Herbersteyn / Sergeant Major van la Vergne.

Den 12 voltoyde men alle de Batteryen / soo aen de kant van Lottharingen / als van de Brandenburgers / en voegde de eerste Linien van dese twee Attacques soo naeu aen malkanderen / dat men uyt d'eene in d'andere bedekt voor 't schieten kon gaen. De Ottomannen wierpen gedurig veel Hant-Granaten en Steenen op d'Arbeyders en doodeden 3 en quetsten 9 Man. De Brandenburgers begonden uyt 22 Stucken en 2 Mortiers te schieten. Den Hertogh van Lottharingen detascheerde op 't advys / dat eenige 1000 Turcken by Hatwan gekomen waren / noch 3000 Ruyters en 6 Bataillons te Voet van de Keyserse / Beyersse en Brandenburghse Volckeren na de overzijde van de Brugh.

Den 13 lieten de Belegerde omtrent het Middel-Rondeel dicht by de Keyserlijcke een Mijn springen; maer sy deed ander effect / als verwacht was / en smeet een gedeelte van 't Rondeel onder de voet; waer door 200 Turcken / gereet tot het doen van een Uytval / raetsaemst vonden / in de Stadt te blijven. Ondertusschen was aen de Keyserlijcke kant alles tot het doen van een Storm verbaerdight en den Velt-Marschal van Starrembergh bestierde d'Aenval op dese manier: Den Grave Guido van Starremberg / Lt. Colonel van 't Regiment van dien naem / had 't Gesag ter rechter Hant / de Grave van Herbersteyn / Sergeant Major van Scherffemberg / in 't midden na de kant van 't Cortijn en den Grave van Aversperg / Lt. Colonel van Mansfelt / ter slincker Hant. Yder had 280 Soldaten by sig: d'Ingenieurs / Granadiers / Fuzeliers / &c. stonden tusschen beyde en de rest / tot 2000 Man toe / in 3 hoopen verdeelt / wat achterwaerts tot ondersteuningh van d'eerste / onder welcke de Volontairen haer vermenghden. 's Avonts tusschen 7 en 8 uren wiert het teken tot den Aenval gegeven / en ten dien eynde het Geschut van alle de Batteryen gelost en veele Bomben na binnen geworpen. De Keyserse raeckten op de Bres en verweerden haer aldaer / hoe mannelijck de Turcken vochten / drie quartier uurs / tot dat de Belegerde een Mijn (welcke den Capiteyn Kalkreiter van Starrembergh en sommige Soldaten begroef) onder de eerste Linie aen brant staken; als wanneer de Belegeraers / wijl sy geen raet sagen tot het bermeesteren van d'afsnijding achter de Bres / waer in 5 Soldaten sprongen en / doe sy sagen / dat sy niet onderSteunt wierden / sonder hinder te rugh keerden / of om haer op de selve te begraven / veyligst oordeelden / te keeren; 't geen in goede ordre toeging. De Regimenten van Souches en Mansfeld hadden 't meest geleden en 400 Man waren doot gebleven of gequetst: onder de eerste telde men den Grave van Herbersteyn / Sergeant Major van Scherffenberg / den Grave

Kuffsteyn / Capiteyn van Starremberg / en een andere Capiteyn van 't selve Regiment / den Baron van Rolle en Sr. Kirchmeyer / Capiteynen van Souches / 2 Capiteynen van Mansfelt en 8 Vaendragers en Luytenants van d'Infantery / en van de Volontairen den Hertogh van Vexar / Grande van Spangie / die een van de eerste op de Bres was / de Soon van Prins Robbert en een ander Engelsse Milord / den Baron van Scheyffer / de Soon van den Grave van Maldegem / de jonge Grave van Courmaillon / een Grave van Dona en 7 a 8 andere : En onder de laetste den Luytenant Colonel Guido van Starremberg aen de schouder en d'eene voet / den Lt. Colonel van Aversperg aen de voet / doch sonder gevaer / gelijck oock meest alle de Officiers / de Prins van Veldens / de Prins van Picolomini / twee Engelsse Lords / den Hertogh van Escalona / Grande van Spangie / den Marquis de Valero / Broeder van den Hertogh van Vexar / den Prins van Commercy en meer / als 30 / andere voorname Volontairen. Van de 20 Engelsse / die de Storm bywoonden / bleven maer 6 gesont. De Belegerde verlooren 200 Man en deden kort daer na een Uytval op de Brandenburgers / die haer met verlies van 24 Man af keerden. Aen de kant van Beyeren raeckte de Bres aen 't Rondeel en de Muur van 't Casteel vry wijt / doch wiert alle nachten door de Turcken met Schans-korven / Palissaden en Fascinen voor een groot gedeelte gestopt.

Den volgende nacht en den 14 besteede men aen 't begraben der dooden / 't herbouwen der Approches / 't vermeerderen van 't Geschut op de Batteryen en het voortsetten der Mijnen. Men maeckte twee Galderyen na de kant van 't Cortijn tusschen 't tweede en 't derde Rondeel. Van de Ruytery / die by Stoelweyssenburgh stont / quamen de Regimenten van Truchses / Taff en Stirum den Generael Mercy by Pest versterken. De Turcken lieten een Mijn aen de Beyersse kant springen / doch sonder vrucht / en de Ceurvorstelijcke Mineurs ontdeckten twee andere.

Den 15 was men soo na met wercken by malkander / dat de Keysersse / die maer 5 a 6 dooden en gequetsten kregen / de Vyanden hoorden arbeyden. Noch 2 Regimenten voegden haer by den Generael de Mercy.

Den 16 wierp men aen de Lotharinghse kant een nieuwe Battery op buyten de Muur van de Neder-Stadt ter rechterhant tegens 't groot Rondeel. Een Overloper quam eenige Brieven / door den Bassa aen hem vertrout / om te Stoelweyssenburg te brengen / in handen van den Hertogh van Lotharingen overleveren / welcke se / wijl sy in 't Armenisch geschreven waren / na Weenen sont. Sommige Lantsluyden / uyt de Stad gevlucht / verhaelden / dat de Janitsaren tegen den Bassa hadden beginnen te murmureren en te klagen / dat hy het uytterste wilde afwachten / doch dat hy door 't straffen van de voorbarighste / 't uytdeelen van Gelt en 't toeseggen van een spoedig Ontset d'andere gestilt had. 't Avonts liet den Ceurvorst van Beyeren den Luytenant Generael / den Grave van Fontaine / ter rechter en den Generael / den Grave van Asprement / ter slinckerhant met 150 Man / van

een grooter getal ondersteunt / de Palissaden in de Gracht aen de Voet van het Rondeel van het Casteel soo gewenscht aentasten / dat sy het overweldighden en alle de Turcken / die daer in lagen / ter neder hieuwen. De Grave van Fontaine bleef met 3 Soldaten en Volontairen doot : de Grave van Asprement kreeg door een Musquet-schoot een Contusie aen 't Hooft en den Baron Gottalinsky / Capiteyn van Beck / en Sr. Vaubon / Capiteyn van de Granadiers van Baden / en meer andere gevaerlijcke Wonden.

Den 17 wierpen de Keyserse een nieuwe Battery van 4 Stucken Geschut / door de Belegerde op de Binnen-Muur gemaeckt / onder de voet. De Regimenten te Paert van Caprara en Nieuburgh reden na den Generael de Mercy. De Beyerse en Brandenburgse schooten gedurig en setteden hare Wercken voort.

Den 18 avanceerde men eenige passen met de nieuwe Linie ter rechterhant / om de Mineurs te beter te decken en sigh daer van in 't stormen te bedienen. De Brandenburgers vermeerderden haer groote Battery met 3 Stucken Geschut. De Beyerse begonden onder de Muur achter de veroverde gepalisseerde Gracht te mijnen. De Belegerde hadden door haer gedurigh Steenen en Granaten werpen eenige Nachten by veel Volck gedoodt.

Den 19 bracht men Geschut op de nieuwe Battery en voorsagh de nieuwe Linie met twee Fortjes. 's Nachts te vooren hadden de Turcken een Mijn achter de Keyserlijcke Mineurs laten springen en daer door aen de Keyserlijcke eenige schade toegebracht en verscheyde Mineurs / die men op haer Capiteyn Libert na 's anderendaeghs weder vont / onder d'Aerde geworpen. Sr. Kerry / Broeder van den Lord Ouberry / een Schots Heer / bleef nevens 7 a 8 Soldaten in de Approches doot. D'Overlopers versekerden / dat de Belegerde besloten hadden / haer / sonder na Verdrag te luysteren / tot d'aenkomst van 't Ontset / door den Primo Vizir belooft / te verweeren.

Den 20 voltrock men aen de kant van Lotharingen de nieuwe Linie. Aen de Belegerde gaf men / om haer niet te doen weten / wanneer de ware Storm soude geschieden / 3 valsche Allarmen en liet eenige Granadiers op de Bressen klimmen / de Turckse Wercken besien en een meenigte Granaten na binnen werpen. Op de tijdingh van 't aennaderen van de Turcken verdiepte men de Gracht van de Linie van Circumvallatie en voorsagse met Reduyten.

Den 21 voer men met het wercken voort en wierden nevens verscheyde Soldaten den Deenssen Sergeant Major / Boeneburg / en den Capiteyn Lerneur / de vijfde van 't Starrenbergse Regiment / doot geschoten.

Den 22 ontstaken de Keyserse een Mijn / sonder eenige effect te doen / als dat sy de Mineurs selfs doodt sloeg en aen de voet van 't Rondeel een kleyne opening in de Muur / twee spannen hoogh / maeckte. 's Ochtents vielen de Turcken in de veroverde gepalisseerde Gracht aen de Beyerse kant soo stil / dat sy / eer men 't merckte / in grooten getale daer in waren / 3 Stucken

Geschut en een Mortier vernagelden / een gedeelte van de Schans-korven over hoop smeten en de Saxen / die uyt de nabygelegene Posten toe quamen schieten en de Beyersse (welckers Ceurvorst men verhaelt / dat een Rottingh met een Goude Kettingh van sijn hant verloor) over Hals over Kop deden wijcken / tot dat sy / 't Badische Regiment haer komende ondersteunen / weder moet grepen en de Belegerde met achterlatingh van 30 Lijcken na binnen joegen. De Belegeraers verlooren 1 a 200 Man / daer onder den Saxischen Oversten Lebel: De Beyersse Artillery Overste Geschwint kreeg gevarelijcke Wonden. Kort daer na viel een Bombe / van de Beyersse Batteryen geschooten / in 't Kruyt-Magasijn van 't Casteel / 't geen met sulcken gewelt opvloog / dat niet alleen d'Aerde in de Stad en 't Leger hevig dreunde / maer oock dat verscheyde Huysen omver stortede en volgens het seggen der Overlopers 1000 Menschen van alderhande Jaren doot bleven.

Den 23 liet den Hertog van Lottharingen de volgende Opeyssching-Brief door den Generael Adjutant / den Grave van Conings-Egg / nevens een Tolmutsch en een Tambour na de Stad / uyt welcke 3 Turcken se quamen afhalen / overbrengen:

Brief van Opeyſſchingh, door den Hertogh van Lottharingen aen den Baſſa van Buda geſonden.

KEnnelijck zy aen den Baſſa, tegenwoordig te Offen het Geſagh voerende, en alle andere Bevelhebbers der Veſting, dat, nadien Wy met het zegenrijcke Krijgs-Leger van den Grootmachtigſten en Onverwinnelijkſten Roomſchen Keyſer, onſen aldergenadigſten Heer, onder deſe Veſting gekomen zijn, wy deſelve belegert en door het gewelt van 't Geſchut ſoodanige Breſſen gemaekt hebben, dat wy van voornemen zijn, de Veſting met den eerſten te beſtormen: Soo Gy nu de Veſting wilt overgeven, ſult Gy met al het Volck, Inwoonders, Have en Goet ſekere aftocht hebben en uytgeleyt werden; maer in tegendeel, ſoo de Veſting gewapenderhant overrompelt wert, geen Menſch, van wat Staet of Ouderdom hy zy, verſchoont, maer alles ter nedergemaeckt werden.

Twee uren daer na leverden deselve Turcken het schriftelijck Antwoort van den Bassa / in een root-scharlaken Doeck gewonden / in handen van den Grave / 't welck / in 't Leger gelesen / van desen inhout bevonden wiert:

Antwoort van den Baſſa aen den Hertogh van Lottharingen.

Aen den tegenwoordigen Luytenant Generael van den Duytſche Keyſer en het Roomſche Rijck, den Hertogh van Lottharingen en Baar:

WErt bericht, dat wy Uw Schrijven ontfangen en den inhout daer van vernomen hebben: Wy hebben, eer Gy uyt Uw Lant U begont te bewegen, al geweten, dat Uw voornemen was, voor deſe Veſting te komen, weshalven

wy

wy tot de Goddelijcke Genade toevlucht nemen en nacht en dagh met alle onse Krachten, uyt liefde tot ons Geloof, ons bevlijtigen; maer het is voor ons een onmogelijcke saeck, dat wy de gedachten souden krijgen, om de Vestingh over te geven. Gy hebt gemelt, dat Gy stormen wilt; tweemael hebt Gy het bereyts beproeft, doch God heeft U gestraft: soo Gy van voornemen bent, noch verder te stormen, is dit onse Bede en hope op den Alderhoogsten, dat hy, in aenmercking van sijn Rechtvaerdigsten Apostel en Hooggeachtsten Propheet, Mahomet Mustapha, met sijne Macht en Kracht U, dewijl Gy hovaerdig geworden bent, straffen sal; want God is een Straffer van hovaerdige Vyanden.

Aen 't Beyersse Quartier betrapte men 's avonts een Constapel/ welcke in 't sin had/ over te lopen/ en een Pool/ die verscheyde-mael al/ 't geen in 't Leger voorviel/ aen de Vyanden ontdeckt had en nu met twee Turken in Mont-gesprek gevonden wiert.

Den 24 liet men aen de Lotharingse kant weder een Mijn opspringen; maer dese vloog achter uyt/ bedeckte omtrent 200 der Belegeraers en maekte de toegang tot de Bres noch veel swaerder; 't welck den Hertog van Lotharingen bewoogh/ in plaets van 't mijneren 't schieten te verdubbelen. Den Generael Caraffa/ die 't Corps op de Theys commandeerde/ liet aen den Hertog van Lotharingen weten/ dat hy den 15 van deselve Maent 600 Turken/ uyt Erla gelockt/ geslagen/ 300 nevens Osman/ Commandant van de Plaets/ ter neder-gemaeckt en 90 Gevangens/ daer onder den Vice-Bassa/ bekomen had.

Den 25 deeden de Belegerde 's avonts tusschen 4 en 5 uren met 200 Voetknechten op de Keyserse een Uytval/ maer mosten met achterlating van 14 Dooden wijcken. Grooter getal taste kort daer na de Brandenburgers met even slechten uytkomst aen: Maer de derde Uytval had beter klem; want sy brachten de Brandenburgers in confusie en hielden 't soo lang staende/ tot dat de Keyserse oock toeschoten/ waer door een ongemeen hevig Gevecht ontstont en de Turcken/ na dat sy vijf-mael aengevallen waren en vry wat Volck gedoot hadden/ gedwongen wierden/ te vluchten. D'Adjutant van den Velt-Marschal Starrembergh verloor beyde sijn Beenen/ de Baron d'Asti wiert gequetst en den Baron Hohenwarth doot geschoten. Een Duytse Jongen/ in de Belegeringh van Weenen gevangen bekomen/ liep over en verhaelde/ dat de Belegerde noch maer 5000 Man weerbare Soldaten sterck waren.

Den 26 deeden d'Ottomannen/ hoewel tot haer nadeel/ een Uytval aen de Beyersse kant.

Den 27 geschiede de tweede generale Storm aen alle drie de zijden/ na dat het teken van Pest gegeven was/ op dese manier: 40 Granadiers onder een Capiteyn/ een Luytenant en een Sergeant waren aen 't Hooft van d'Attacque na de zijde van 't Rondeel ter rechter Hant/ gevolgt van 50 Fuselliers en 50 Soldaten met Bijlen/ oock onder een Capiteyn/ Luytenant en Ser-

 geant:

geant: Een Capiteyn / een Luytenant en een Sergeant met 100 Man met Schoppen en Spaden maeckten d'eerste Linie en wierden ondersteunt door twee Capiteyns / twee Luytenants en twee Sergeanten met 200 Musquettiers / alle onder den Prins van Nieuburg / Groot-Meester van de Duytse Ordre / welke het Gesag over dese Attacque voerde. De Middel-Attacque na 't Cortijn wiert door den Luytenant Generael / den Grave van Souches / aengevoert: 50 Granadiers onder een Capiteyn / een Luytenant en een Sergeant hadden de Voortocht en wierden gevolgt door 100 Fuseliers onder een Capiteyn / een Luytenant en een Sergeant / 200 Man met Bijlen / ook onder een Capiteyn / een Luytenant en een Sergeant: twee Capiteyns / twee Luytenants en twee Sergeanten / in tween gedeelt en van 150 Man met Schoppen en Spaden gevolgt / stonden gereet / om haer te helpen. D'Attacque ter slincker Hant was de Brandenburgers toebetrout. In de tweede Linie achter de Sacken met Aerde / &c. gevult lagen de Fuseliers / welcke niets souden doen / als op de Turcken / die haer op de Bressen mochten laten sien / schieten. De Heyducken had men belast / van de Water-kant / alwaer door 't springen van 't Magasijn een gedeelte van de Muur omver geraeckt was / een vals Alarm te maken. De Marquis Nigrelli / de Colonel Keth / den Baron van Rederer en den Sergeant Major van Starremberg waren by de Duytse Meester / en de Baron van Diependael / den Grave van Oettingen / den Grave Jorger en de Sergeant Major van Croy by den Grave van Souches; 1200 Man onder 12 Capiteyns / 12 Luytenants / &c. en alle onder den Generael van de Battaille / Thungen / stonden met alle d'overige Luytenant Colonels en Sergeant Majors / geschickt / om de plaets van die geene / die gedoot of gequetst souden werden / waer te nemen / tot een Reserf in de bedeckte Weg / alle de Voet-knechten in de Wapenen en de Generaels in de Trencheen. 's Avonts ten 5 uren beklommen de Soldaten de Bressen / vonden groot tegenweer en wierden twee- a drie-mael te rug gedreven; doch vatteden de laetste-mael / de Keyserse op de Bres van 't groot en de Brandenburgse op de Muur van 't kleyn Rondeel / post. 't Gevecht duurde van 5 tot 9 uren met veel bloetstorting / doordien de Turcken over-al Mijnen geleyt hadden en se / na dat de Keyserse naderden / aen brant staken: op een reys vlogen 2 a 300 Man gelijck in de Lucht en waren meest alle dood of doodelijck gequetst. De Belegeraers begroeven haer echter op de Rondeelen en 't Cortijn. Den Hertog van Lotharingen onthielt sig nevens den Velt-Marschal van Starremberg dicht by de Groot-Meester en moedigde met de Degen in de vuyst de Soldaten aen.

Aen de kant van sijn Ceurvorstel: Doorl: / die daegs te vooren de Palissaden door 40 Man had laten verbranden / waren een Luytenant met 20 Fuseliers / een Sergeant met 6 Volontairen en 10 Granadiers / een Corporael met 6 Timmerluyden tot het omver-houwen der overige Palissaden en 100 Musquettiers onder een Capiteyn en Luytenant gecommandeert / de Belegeraers op de Bres gaende te houden / tot dat de Arbeyts-Luyden / waer

van

van 25 met Bylen en 75 met Schoppen en Spaden voorsien en door een Luytenant Colonel / een Sergeant Major en 50 Man met halve Piecken / Hellebaerden en Partisanen / een Luytenant met 30 Granadiers en 200 Musquettiers onder 2 Capiteynen en 2 Luytenants geholpen wierden / een Logement gemaeckt souden hebben. In de twee naest-gelegene Reduyten plaetste men 30 Busschieters en tot ondersteuningh der Aenvallers 3 Keyserse / Beyerse en Saxische Bataillons. De Constapels en Bombardiers hadden ordre / van alle de Batteryen te schieten en gedurig Bomben en Granaten na binnen te werpen. Dit dus geschickt / naderden de Soldaten door de openingen na de Bres (hoewel hoog en moeyelijck) ter rechter en slincker Hant van 't Rondeel en oock van 't Cortijn / maeckten / hoe wacker de Belegerde haer verweerden / haer Meester van de Post en oock van de Swinger / (een groote Plaets tusschen de Muur en de Huysen) doch verlieten die / wijl se door een hooge Muur / van de Vyanden noch beset / gecommandeert wiert / wederom en vergenoegden haer / met de Logementen op 't Rondeel en de Muur van 't Casteel te verseckeren door een Linie van Communicatie van de Poort van de Brugh tot aen die van de Swinger.

Van de Dooden en Gequetsten / die de Belegeraers in dese Storm bekomen hebben / siet men d'onderstaende Lijst:

Lijste van de geene, die in de generale Storm, den 27 July op Offen gedaen, voor soo veel men weet, doot gebleven en gequetst zijn.

De Hertog van Croy is eenigsints van de Mijn beschadigt en daer door gevallen, maer sonder schade weder opgestaen, doch namaels van een Kogel aen sijn Knie gequetst.
De Vorst van Courlant, een Overste van de Brandenburgse Troupen, door sijn Lijf geschoten, sulcks, dat aen sijn opkomst by-na gewanhoopt wert.
De Generael Major Barfus, d'Overste Golling, 2 Overste Luytenants, 3 Hooftluyden en alle Luytenanten en Vendrichs, die gecommandeert geweest zijn, gequetst.
Een Graef van Dona, de tweede van die Familie, en twee Hooftluyden doot.
De Generael Wachtmeester van Thungen aen 't Hooft doodelijck gequetst.
De Gen. Wachtmr. van Diepenthal door 't springen van de Mijn eenigsints beschadigt.
D'Overste Luyt:, de Baron van Welfersheymb, sijn eene Arm aen stucken geschoten.
D'Overste Wachtmeester en 2 Hooftluyden van 't Starrembergse Regiment gequetst.
D'Overste Luytenant Rottern, d'Overste Wachtmr. van 't Lottharingse Regiment, de Hooftman Donati en de Graef Scheick door Kogels en Steenen lelijk gehavent.
De Generael Adjutant van den Hertogh van Lottharingen, de Arben, doot.
Boven dien zijn noch veele Hooftluyden, Luytenants en Officiers ten deele doot en ten deele gequetst; te meer, wijl niemant van alle de Officiers versuymt heeft, sigh mannelijck te dragen.
Van de Beyerse kant zijn de Generalen Lavergne en Aspremont, soo door Steenen, als Kogels, gevaerlijck gewont.
Alle Dooden, soo aen de Keyserse, als de Brandenburgse en Ceur-Beyerse kanten, werden op 1000 en de Gequetsten op 2000 Man gereeckent.

Den

Den 28 bracht men door met het begraven der dooden.

Den 29 staken de Belegeraers 's morgens ten 7 uren 3 Mijnen aen / welke een Bres in de tweede Muur maeckten en de Gracht ten deele dempten. De Beyersse veroverden twee Mortiers. Den Hertog van Lotharingen / siende / dat de meeste Generaels van d'Infantery gequetst waren / beval aen de Graven van Styrum en Lodron / Generaels van de Cavallery / by beurten in de Trenchee te verschijnen.

Den 30 sont den Hertog van Lotharingen ten tweede-mael een Brief van Opeyssching aen den Commandant / welcke se minnelijck ontfing en uytstel tot 's anderendaegs / om midlerwijl met d'andere Officiers van de Besetting te spreecken / versocht. 's Avonts ontfing men tijdingh / dat 4000 Turckse Ruyters haer vier Mijlen van 't Leger hadden laten sien.

Den 31 liet den Bassa sijn Antwoort aen den Grave van Lamberg / daer toe na de Stad gesonden / ter hant stellen / van inhout; Dat hy soo licht de Stad, als de Sleutel van 't Ottomannische Rijck, niet konde inruymen; maer dat hy, soo men een eeuwige Vrede wilde sluyten, een ander Æquivalent soude geven. 's Namiddaghs versocht hy een Stilstant van Wapenen aen de Beyersse kant en schickte twee Agaes tot Ostagiers na buyten en den Ceurvorst den Baron van Creuz / Luytenant Colonel van Baden / met een Tolk na binnen: de Turcken ontfingen hem met veele plechtelijckheden en beleeftheden en brachten hem door eenige Straten / vol Krijghsvolck / dat in seer goede ordre stont / niet by den Bassa / maer in een ander Huys en setteden hem Rijs / een gebraden Kuycken / kleyne Pasteytjes / Koffy en Wijn voor: ondertusschen liet de Bassa sig verontschuldigen / dat / wijl hy met de andere Officiers noch raetspleeghde over 't geen hy hem voorstellen soude / hy noch niet verschijnen konde; doch na 't verloop van een half uur / gedurende het welcke veele Turcken den Baron quamen vinden / versoecken / dat hy by hem komen wilde; ingevolge van 't welcke twee Turcken hem op de Ottomannise manier op hare Armen voor den Bassa droegen / welcke in een houte Huysje tegens over sijn Paleys was en tegen den Baron / die hy in een Stoel liet setten / seyde; Dat hy sigh seer ongeluckigh oordeelde, dat hy hem in soo voornamen Plaets, die verscheyde-mael vruchteloos belegert geweest en nu soo langh sonder Ontset gelaten was, bevont; doch dat hy in tegendeel van den Schoon-soon van den Sultan en den Primo Vizir soo scherpe ordres had, dat, hoe genegen hy mochte zijn tot het overleveren van de Plaets, hy echter, wijl dese saeck van d'uytterste aengelegentheyt was en sijn Leven daer aen hing, daer toe niet vermocht te treden; doch dat hy, by aldien men een andere Plaets begeerde, die den Keyser ten eersten soude doen inruymen. De Baron antwoorde; Dat hy geen last had, over sulcke Conditien te handelen, maer wel, van den Bassa te hooren, of hy genegen was, de Plaets over te geven of niet? dat hy most overwegen, dat de Belegeraers bereyts Meester van de Muren van de Stad waren; dat het capituleren te laet soude vallen, als hy noch een Storm wilde afwachten; dat het niet in de macht van de Generaels soude wesen, de

raserny

raserny van de Soldaten te stuyten, en te verhinderen, dat dese Belegeringh een ander eynde, als die van Nieuhuysel, soude hebben. Op dit Discours haelde den Bassa sijne Schouderen op / versocht den Baron / die te rugh wilde keeren / in sijn Cabinet te treden / en hielt hem daer / na dat hy den Mufti en drie andere voornaine Turcken had doen verschijnen / nochmaels voor; Dat hy geensins den Grooten Heer soo seer verongelijcken kon, dat hy een Stad, waer van 200 Mijlen Lants af hangen en welcke de Sleutel van Turckyen is, overgeven soude; maer dat hy willigh was, een andere Plaets in Ongaryen in te ruymen: daer hy voegende / dat hy selfs soo ver soude komen, dat hy, indien men beloven wilde, een eeuwige Vrede met de Porte te sullen ingaen, de Stad de Keyserse in handen soude stellen. Met dit Antwoort en de beloften/dat hy daer van kennis aen den Ceurvorst van Beyeren en den Hertog van Lottharingen soude geven/ ging de Baron/ hoe seer de Bassa bad/ dat hy 't Antwoort schriftelijck soude senden en dien nacht in de Stad blijven / wederom na buyten. De Belegerde lieten 's middaghs een Oven met weynigh vrucht springen; doch quetsten den Velt-Marschal van Starremberg/ soo als hy tusschen twee Schans-korven na haer Wercken keeck / aen sijn slincker Wang / Schouder en Duym / welcke laetste hy / wijl 't been aen stucken was / ten eersten liet af-snijden.

Den 1 van Oogstmaent sprongh een Mijn aen de Keyserlijcke kant; doch / wijl de Gracht niet genoeghsaem gevult was / wiert geen Storm gedaen. Op de middagh kreegh men tijdingh / dat 7000 Turcken te Sexaritwan/ 13 Mijlen van Buda/ stonden en den Primo Vizir met 50000 Man d'Essegger Brugh over begon te trecken. Den Generael Dunewald quam met sijn onderhorige Ruytery / de Generaels Caraffa en Heisler met 5000 Paerden en eenige Ongaren en kort daer na de Grave Budiani met 2000 Ongaren in 't Leger. De Beyersse wierpen door haer Geschut en een Mijn een gedeelte van de Muur omver en veroverden de tweede Zwinger en 't Vyantlijck Geschut / dat daer in was.

Den 2 deed men niet / als wercken.

Den 3 berichte een Overloper / dat de Belegerde een Mijn aen de Brandenburghse kant gereet hadden / 2000 Man sterck waren en met groote onverduldigheyt het Ontset verwachteden. Tegens 's achtermiddags belaste den Hertog van Lottharingen / wederom een Storm te doen: ten dien eynde stelde men ter rechterhant 50 Granadiers onder een Capiteyn / een Luytenant en een Sergeant / gevolgt van 20 Man / die Granaten aendroegen; daer achter 50 Fuseliers onder een Capiteyn/een Luytenant en een Sergeant/ en 50 Man met Bijlen. De selve Ordre hielden de Brandenburgers ter slinckerhant. In 't midden tegen over 't Cortijn waren de Ongaren / voorgegaen van 30 Duytsers en gevolgt van 60 met de nodige Officiers. D'Aenval geschiede tusschen 5 en 6 uren en soude / wijl de Mijn alleen een kleyn gedeelte van de Muur wegh genomen had / gemaeckt geweest zijn/ soo den Hertog van Lottharingen niet vernomen had / dat de Beyersse de Storm

met ernst begonnen hadden/ en daerom raetsaemst gevonden/ aen sijn kant insgelijckx daer mede voort te gaen. 't Gevecht duurde 2 uren : 300 Ruyters te Voet / die onder anderen daer toe gebruyckt wierden / droegen haer nevens d'Ongaren manmelijck ; doch / alsoo de Bres noch al te moeyelijck en door de Belegerde te wel gestoffeert was / achte Lotharingen best / om niet meer Volck tot het behouden van de Binnen-Bres / alwaer de Militie al stont/ te wagen / haer te doen keeren / sig vergenoegende met een Logement / 't welck 40 Man ter rechterhant van 't Hoeck-Rondeel middelerwijl opgerecht hadden. De Keyserse kregen weynigh dooden / maer wel omtrent 200 gequetsten / daer onder den Grave Leopold van Herbersteyn seer swaer/ en den Heer Bisschopshausen / van sijn voorgaende Wont noch niet genesen/ in de hant. De Beyersse leden de minste schade / hoewel den Prins van Savoyen gequetst wiert en 't getal van d'andere Gewonden en Dooden in 3 Capiteynen / eenige mindere Officiers / 7 a 8 Volontairen en 90 Soldaten bestont. De Prins Lodewijck van Baden bequam 's ochtens / terwijl door een Musquet-schoot sijn Kleederen aen brant geraeckten / een Contusie.

Den 4 liet men door de Keyserse / Beyerse en Brandenburghse Volckeren alle de Hooghtens besetten. De Heyducken gingen langhs de Binnen-Muur van de Neder-Stadt leggen. De Spions brachten advijs / dat omtrent 20000 Turken haer onder den Seraskier by Stoelweyssenburg bevonden en den Primo Vizir met de rest al over d'Essegger-Brug was / en dat den nieuwe Bassa van Erla sig met eenige 2000 Man by Hatwan onthielt.

Den 5 stack een Bombe van de Belegerde een Baril Kruyt op een van de Keyserlijcke Batteryen aen brandt / doode 15 Soldaten en quetste 3 andere.

Den 6 ging men met het arbeyden voort.

Den 7 verdiepte men tegens d'aenkomst van 't Ontset de Grachten rontom de Linien. Dertigh Hussaren / van den Ceurvorst van Beyeren uytgesonden / brachten een Aga en 3 gemeene Turcken gevangen / welcke berichteden / dat den Grooten Vizir / door verscheyde Chiausen 't gevaer van Offen vernomen hebbende / den 26 van Hoymaent by Eszeck Krijghs-raet met de voornaemste Grens-Turcken en Officiers van sijn Leger gehouden en haer aenbevolen had / op poene van de hooghste ongenade uyt kracht van den Eedt / aen den Sultan gesworen / en haren plicht t'sijnwaerts / sonder eenige veynsery haer gevoelen t'uytten / hoe en op wat manier de Stadt best geret soude konnen werden ; dat veele geoordeelt hadden / dat men van de kant van Pest most komen / dan dat hy / dat gevoelen verwerpende / staende gehouden had / dat men de Stoelweyssenburghse sijde verkiesen most en ten dien eynde den 30 over de Essegger-Brugh getogen was : Sy souden / na den inhout van eenige Brieven / daer by gevoegt hebben / dat de Vizir op de tijding van 't veroveren van de Bres by sijn Baert getrocken en gesegt had / dat hy wel vertroude / dat de blaeuwe Coningh (een Naem / die d'Ottomannen aen de Ceurvorst van Beyeren geven) tot vermeerdering van sijn Glorie sijn

uytterste

uytterste best / dan / soo hy hoopte / met spilling van veel Christen Bloet / te vergeefs / soude doen; dat hy aen den Bassa op sijn Brieven geantwoort had / dat hy sig maer verder / als een wacker Soldaet / soude verweeren en tegens den 10 't Ontset verwachten; dat hy / so sijn Armee spoediger had konnen voort-trecken / eerder gekomen soude gehad hebben; doch dat den Seraskier ordre had / hem midlerwijl / het koste / wat het wilde / eenig Secours te besorgen; en dat de Turcken vastgestelt hadden / haer in geen Hooft-Bataille met de Keyserse te wickelen.

Den 8 vertoonden 4000 Turcken en Tartaren haer op een Hooghte aen de Beyersse kant / dan wierden door d'Ongaren van Buthiani na eenige schermutseringen op de vlucht gedreven.

Den 9 plaetste den Hertogh van Lottharingen de Voetknechten / die niet in de Trencheen lagen / in de Linien.

Den 10 sonck men in den Donau by de Neder-Stadt / daer se niet diep was / twee Barcken met Steenen en d'Hongaren verschantsten haer daer omtrent langs de Muur. Men betrapte 4 Hussaren / die met eenige Ruyters van de Plaets spraken / schoot'er / terwijl een in de Stad vluchte / een doodt en kreeg d'overige gevangen.

Den 11 ontdeckte men weder verscheyde Turckse Volckeren op eenige na-by-gelege Hooghtens.

Den 12 lieten de Keyserse aen haer kant 3 Mijnen / daer onder een ongemeene groote / springen; doch sonder dat sy iets deeden / als weynige Palissaden omver te werpen en in tegendeel den Oversten Luytenant van Ladron / een Overste Luytenant van 't Nieuburgse Regiment en 70 a 80 Soldaten te dooden; den Hertog van Wirtemberg wiert gequetst. In de Sak van een Turck / die men in de Schermutseringen doode / vont men een Brief aen den Commandant Bassa / behelsende / dat de Primo Vizir een Quartier soude soecken op te slaen en midlerwijl door 8000 Tartaren al de Vourage tot Gran toe te doen verwoesten; waer op besloten wiert / 20000 Man in de Posten te laten en met de rest de Vyanden tegen te trecken.

Den 13 volbracht den Hertog van Lottharingen 't bovenstaende Besluyt.

Den 14 naderden 's morgens ten 6 uren 8000 soo Janitsaren / als Spahis / in verscheyde Partyen van 't Turckse na 't Keyserlijcke Leger; waer op den Hertogh van Lottharingen aen den Generael Dunewald beval / met de Regimenten van Caprara / Palsy / Taf / Ladron / Nieuburg / Furstenberg / Stirum / Serau en Schultz en verscheyde Compagnien Hussaren ter slincker Hant / en den Genenerael Heisler / ter rechter Hant op de Hoogte de Vyanden in te wachten. De Hussaren onder den Generael Dunewald leeden den eersten aenstoot soo hevigh / dat sy / onaengesien sy haer na wensch droegen / deynsen mosten / tot dat de Duytsers haer ondersteunden. De Turcken / door 't wijcken der Hussaren aengemoedigt / drongen voort en hielden haer / hoewel den Generael Heisler haer ongemeen leelijck havende en sy haer daer door van vooren en ter zijden aengetast sagen / langen tijt

 staende;

staende; doch de Spahis kregen eerst de schrick in 't Lijf en gaven/ het Hasepat kiesende/ de Janitsaren aen de discretie van de Keyserse over/ welcke haer alle/ ten getale van 3000 Man/ waer onder maer weynige Spahis waren/ ter neder hieuwen. Yder van dese Janitsaren had 5 Ducaten van 20/ die de Primo Vizir aen haer belooft had/ soo sy in de Stad quamen/ op de hant ontfangen en boven haer Wapenen 3 Granaten en een Schop of Spa by haer. De Keyserse kregen 500 gevangen/ 30 Standaerden en Vanen/ 11 Stucken Geschut en 10 Wagens met Oorloghs-Munitien/ en aen haer kant maer 60 Lijcken/ daer onder den Grave van Ladron/ Luytenant Colonel van de Croaten/ den Sergeant Major van Caprara en een Capiteyn van Dunewald: Onder de Gequetsten vont men 2 Capiteynen. Na dit Gevecht hielden de Turcken haer in een Vlackte in Slagh-ordre tegens over het Beyers Quartier; waer op de Generalen Dunewald en Heisler haer tegen-trocken en na haer Leger-plaets deden wijcken: De Hussaren schermutseerden eenigen tijt met een Party Vyanden/ welcke den Aftocht van haer Leger begunstigde. Op 't Velt vont men noch verscheyde Standaerden en in de kleyne Bosschagies/ die men omver hakte/ veele gevluchte Ottomannen. De Soldaten bequamen/ wijl yder Turck ten minsten 5 Ducaten by sig had/ veel Geld. Midlerwijl schoten de Belegerde onophoudelijck en deeden een Uytval aen de Beyerse kant; doch de Pas wiert haer verhouwen en sy meest gedoot. Den Hertog van Lottharingen liet vervolgens d'Armee weder in de Linien komen/ sont den jongen Grave Palfy met 28 Standaerden en Vanen aen den Keyser en plante de rest op 't groot Rondeel/ om aen de Belegerde te toonen/ dat haer verwacht Secours geslagen was.

Den 15 brachten de Duytsen en Hongaren/ die 't Lant doorliepen/ noch verscheyde Gevangens/ die in de Bosschen geweken waren/ in 't Leger. 's Namiddags gaf men aen de Belegerde een teecken/ dat men haer spreken wilde; dan sy beantwoorden 't met gedurigh schieten uyt haer Geschut en Musquetten/ waer mede sy de Stock van een der veroverde Turckse Vanen aen stucken braken.

Den 16 verbrande men door een gedeelte de Palissaden en andere houte Wercken der Belegerde en gaf aen yder Soldaet/ die dat uytvoerde/ twaelf Escus. Dit bracht echter de Belegeraers geen voordeel aen; want de Turcken planteden den volgenden nacht niet alleen nieuwe Palissaden/ maer oock noch andere achter d'eerste.

Den 17 berichteden de Gevangens/ door de Hussaren ingebracht/ dat de Primo Vizir sig ongemeen misnoegt over den Commandant van de Spahis getoont had/ om dat hy de Janitsaren in d'Actie van den 14 soo trouloos verlaten had.

Den 18 sprongen twee Mijnen aen de Lottharingse kant; doch deden meer quaet/ als goet. De Beyerse betrapten een Boer/ die over den Donau swom/ en vonden by hem den onderstaende Brief van den Bassa van Offen:

Brief

Brief van den Bassa van Offen aen den Primo Vizir.

GENADIGE HEER:

NA wenschingh van uwe Voetstappen op de kostelijcke Stove te sien, wert U E. van uw getrouwen Dienaer bericht, dat de Brief, in welcke gemelt wert, dat deselve t'Eszeck aengekomen is, door een Offener overgesonden, den 12 van dese gezegende Maent Ramersan my ter hant gekomen is: De Hoogste Waerheyt verleene U E. een langh Leven, Geluck, Sterckte en Zegen en drijve den Vyant des Geloofs op de vlucht, Amen. Het gehoorsaem Bericht, op Uw Schrijven van noden, is met twee Offeners afgeschickt, op dat U E. door deselve het gevaer van dese Vesting en den Dienaer Gods, daer in belegert, en met een, wat de beste en bequaemste wegh is, om den Vyant t'overweldigen, verstaen moogt; maer Ik vinde nodigh, alsoo my onbekent is, of sy in dessels Hooge Tegenwoordigheyt aengekomen zijn, met meerder wijtluftigheyt den staet der saecken te melden: Ter deser tijt is de boosaerdige Vyant, God zy gedanckt, wel vol schrick en confusie; maer laet echter, alleen uyt een puure loutere Hovaerdigheyt, gelijck voorheen, dagh en nacht niet een oogenblick na, met ons door Geschut, Musquetten, Bomben en Mijnen te benauwen; gelijck hy dan twee dagen voor den dato van desen Brief, den 22 dag van de gezegende Maent Ramersan, dat is Maendag vroeg, by 't groote Rondeel 6 Mijnen gelijk heeft laten springen en daer na sijn Vermaledijde op de Bres stormen; doch de Mijnen zijn echter door de Genade Gods en 't Miracul van den Heer en Oversten der Propheten en de Gunst van mijn genadige Heer te rug gesprongen en hebben eenige Gemaledijde omgebracht: Na een Gevecht van een uur zijn sy oock met schade te rug geweken: Aen beyde de kanten waren hare vermaledijde Generaels en Seraskier in d'Approches tegenwoordig: Als sy nu sagen, dat God de Heer dien dagh aen de Recht-gelovige sijn Genade mede-gedeelt en haer gestraft had, zijn sy, volgens 't bericht der Gevangenen, seer bedroeft, treurig en geperturbeert geweest. God zy gelooft, dat dit alles de vrucht van de gunst van mijn genadige Heer is, en wy wenschen derhalven en bidden God, dat hy dese Hovaerdigen Vyant spoedig gelieve te straffen en 't Recht-gelovig Krijgs-Heyr Zeeghaftig te maken. Wy hopen nu van mijnen genadigen Heer, dat hy alle vlijt sal aenwenden, om op 't spoedigste en sulcken manier, als 't wesen kan, Secours in dese Vesting te brengen, en verwachten alle uren dessels herwaertskomst. Mijn Aldergenadigste Heer is door mijn voorheen overgesonde Schrijven bericht geworden, dat men een groote Confusie soude konnen veroorsaken, wanneer men desen Hovaerdigen Vyant eenige nachten na malkander aen verscheyde kanten liet overvallen; en met Gods hulpe sullen wy sien, dat hy overweldigt wert, dewijl dessels vermaledijde Hovaerdigheyt tot in den Hoogsten Graet geklommen is; weshalven wy hopen, dat sijn Ongeluck en Ruine seer nakende zijn.

Den 24 des Maents Ramersan, 1097, dat is den 14 Augustus, 1686.

Den 19 ruineerden de Belegerde door gedurig schieten een nieuwe Battery aen de Lottharingse kant / daegs te vooren opgeworpen.

Den 20 ontdeckte men in 't krieckén van den dag / dat 2000 Spahis en soo veel Janitsaren te Paert haer in de Valley van St. Paulus in Slagh-ordre stelden ; waer na sy onder een groot geschreeu d'uytterste Wacht deeden wijcken / maer door de Esquadrons van Caprara en Heisler soo lang gaende gehouden wierden / dat d'andere Volckeren mede konden toeschieten en haer op de vlucht helpen drijven. De Janitsaren sprongen voor een gedeelte van haer Paerden en raeckten ten getale / sommige seggen van 100 / sommige van 150 / na dat sy door de Beyersse Wacht leelijck gegroet en door den Generael Heisler tot aen de Poort vervolgt waren / in de Stad. De Dooden van de Turcken giste men op 400 en van de Keyserse op 15 en de Gequetsten op 27 Man. De Generael Heisler kreeg een Wont aen de Voet en den Generael Maigret verscheyde Sabel-houwen. De Marquis Santini / Ridder van Maltha / raeckte in den eersten aenstoot gevangen. De Belegerde betuygden met het uytsteecken van 3 Vanen en 't drie-mael lossen van 't Geschut haer vreugde over d'aenkomst van dit Secours.

Den 21 maeckte men een Redupt aen de kant / daer de Turcken daeghs te vooren doorgebroken waren en een andere op 't Gebergte ter slinckerhant. De Beyersse Generael Rummel wiert in de Trenche dootgeschooten.

Den 22 veroverden de Beyersse in de Morgen-stont (terwijl de Keyserse een vals Allarm aen haer kant maeckten) na een Gevecht van een uur de groote Toorn in 't midden van 't Casteel: 73 Soldaten sneuvelden en den Hertogh Hendrick van Saxen-Mersburg en omtrent soo veel Soldaten wierden gequetst. 's Avonts ten 10 uren bequam men een Turck / die / uyt de Stad geraeckt / langhs den Donau swom en tot dicht by 't Eylant St. Margriet genadert was / welcke / soo dra hy sag / dat hy 't niet ontkomen kon / sijn Brieven in 't Water wierp en aen de Keyserse beleed / dat den Bassa hem en noch een ander aen den Primo Vizir gesonden had / om de staet van de Stad bekent te maken en te versoecken / dat het Ontset verhaest mocht werden.

Den 23 pooghden de Belegerde / de groote Toorn / daegs te vooren verloren / te herwinnen / doch vruchteloos. 's Nachts deden sy een Uytval op de Saxische en sleepten den Luytenant Colonel Pletze / die haer te rugh dreef en by de Stadt door twee Musquet-schooten doodt bleef / in de Stadt.

Den 24 verscheenen de Turcken in twee Partyen dicht by de Keyserse en Beyersse Quartieren / hoewel sonder iets t'ondernemen.

Den 25 beval den Hertogh van Lottharingen / dat voortaen by den Donau / achter de Warme Baden / eenige Esquadrons 's Nachts de Wacht souden houden en de Wercken aen die kant met Palissaden bedeckt werden : de Batteryen / tegens over de resteerende Borstweeren der Belegerde opgeworpen / verbeterde en veranderde men merckelijck.

Den 26 verhaelden de Gevangens / door de Keyserlijcke Partijen gekregen / dat een van de Turcken / door den Commandant afgeschickt / in het

Turckse

Turckse Leger gekomen was en aen den Prime Vizir een Brief overgelevert had / van inhout : Dat hy Bassa de Stadt, nu 't Casteel by-na in 't gewelt der Christenen was, niet langer verweeren kon, maer datse sekerlijck in de eerste Storm soude overgaen; dat hy in de laetste Aenval op 't Casteel 100 van sijn beste Soldaten verloren had; dat het Secours, in de Stadt geraeckt, niet meer, als 200 Man, daer onder noch veele gequetsten, uytmaeckte; dat hy door het mannelijck uythouden van soo langen en hevigen Belegeringh sijn Plicht jegens den Sultan volbracht en eer genoegh verdient had en den Vizir beswoer, dat hy Rekenschap van de slechten uytkomst van de Belegeringh, het verlies van soo grooten Stadt en 't vergieten van sijn en sijner wackere Soldaten Bloedt ('t welck sekerlijck te verwachten stont, soo dra de Keyserse weder een Storm deden) soude moeten geven, soo hy hem niet ten eersten ontsette: en dat den Vizir daer op een yder / die sigh in de Stadt wilde werpen / 40 Ecus en vryheyt van ten Oorlogh te trecken voor al haer Leven met behoudingh van haer tractement belooft had. 's Middaghs naderde de gantsche Turckse Armee in Bataille / maer dorst / soo dra sy sag / dat de Keyserse haer gereet maeckte / niets ondernemen.

Den 27 ruineerden de Belegerde eenige Wercken van de Beyerse en maeckten de Keyserse een ander op de manier van een Brugh / met Aerde gedeckt / tot aen de Turckse Palissaden / om haer daer van in de Bestorming te dienen.

Den 28 herwonnen de Beyerse met verlies van den Sergeant Major Stuben de Post / die sy daegs te voren door 't ruineren van een gedeelte harer Wercken hadden moeten verlaten.

Den 29 / een dagh / welcke de Turcken geboelen / dat altoos geluckigh voor haer geweest is / quamen 1000 Spahis en 2000 Janitsaren onder twee Bassaes / door 1500 Tartaren ondersteunt / in 't krieecken van de Morgenstont haer Fortuyn aen de sijde van de Water-Stadt soecken / maer besloten / soo dra sy sagen / dat daer alles wel voorsien was / op deselve Placts / daer 't eerste Secours doorgebroken was / oock de wegh voor haer te banen en vielen ten dien eynde na 't verloop van een uur op de Regimenten Ruyters van Mercy / Heisler en Nieuburgh / welcke haer stuyteden en veele ter neder maeckten; eenige drongen door tot in de Linien en wierden behalven 4 / die in de Stadt quamen / ter neder gehouwen. 't Getal van hare Dooden schatte men op 600 Man / doch de Gevangens seer weynig; 25 rode Standaerden / een teecken / dat sy haer in de Vestingh wilden werpen of sterven / wierden verobert. De Keyerse hadden 30 dooden en gequetsten / daer onder den Generael de Mercy / welcke twee houwen met een Sabel in sijn Hooft en Schouder kreeg / waer van hy naderhant overleed; sijn Adjutant sneuvelde. Gedurende dese Actie deden de Belegerde aen de Beyerse kant een Uytval / dan wierden door de Heyducken op de vlucht gedreven. Des avonts raeckte den Generael Picolomini met de Regimenten te Paert van Saxen-Lauwenburg / Picolomini / Ste. Croix / Tettwin en Magni /

Door-

Voor-Troupen van den Lt. Generael Scherffenburgh (die eenigen tijdt op de Grensen van Zevenbergen gelegen en in Hoymaent de Zevenbergers / alleen / om dat sy haer tot haer veyligheyt by Hermansteyn versamelden / door den Generael Veterani had laten overvallen en ten getale van 200 ter neder maken) in 't Leger.

Den 30 volgde de Lt. Generael met de Regimenten te Voet van Veterani / Getz / Sereni / Spinola en Scherffenburg.

Den 31 greep men aen de Lotharinghse kant Post in de Gracht voor de Bres.

Den 1 van Herfstmaent verklaerde den Groot-Cancelier Straetman / daeghs te vooren gearriveert / in een Krijghs-Raet aen den Hertogh van Lotharingen / den Ceurvorst van Beyeren en alle de hooge Officiers / dat de Keyser begeerde / dat men een eynde van de bloedige Belegeringh soude maken; waer op besloten wiert / 's anderendaegs een Algemeyne Storm te doen en tot verberging van dat besluyt voor de Ottomannen voor te geven / dat men als dan den Grooten Vizir Slag soude gaen leveren.

Den 2 stegen alle de Generaels te Paert en begonden de Troupen mijnen te maecken / van de Linien te verlaten en na 't Leger van den Primo Vizir op te trecken: den Hertogh van Lotharingen en den Ceurvorst van Beyeren besagen de Quartieren en moedighden de Officiers en Soldaten aen. De Infantery verdeelde haer / terwijl men door onophoudelijck schieten van alle drie de sijden de meeste Defensien der Belegerde overhoop wierp / in Bataillons en begon 's achtermiddags ten 3 uren / sonder dat men d'ordre van de Troupen behoefde te veranderen / wijl de Voetknechten tot het aentasten van den Vizir achter aen geset waren / aen de drie kanten (boven welcke men noch 2 valsche Attacques liet doen) te stormen: De Belegerde verweerden haer drie quartier uurs met Hellebaerden / halve Piecken en Partisanen en 't werpen van een meenighte Steenen en Granaten ongelooffelijck en sloegen de Belegeraers meer / als eenmael / af; maer dese / door de tegenwoordigheyt van hare Generaels aengemoedight / hervatteden het Gevecht en overweldighden / eerst aen de Brandenburgse / en doen aen de Keyserse en Beyersse kanten / de Bres: De Turcken weken van afsnijdingh in afsnijdingh en maeckten d'Overwinningh seer bloedigh; want de Belegeraers / de Belegerde uyt hare Bolwercken gedreven hebbende / drongen met gewelt in de Stadt / doorliepen de Straten en doodeden alles / wat haer tegen quam / sonder Jaren of Kunne te sparen. Den Bassa Commandant storf / tot nakomingh van sijn Eedt aen den Grooten Heer / van de Plaets te bewaren of daer in sijn Leven glorieus t'eyndigen / met de Sabel in de Hant op de Bres / sonder te willen wijcken of Quartier versoecken. Den Vice-Commandant verweerde sig meer / als twee uuren / met 1000 Turcken / op hoop / van noch door den Primo Vizir geholpen te werden / in een Reduyt aen de Voet van 't Casteel / waer door de Beyersse den gantschen tijdt in de Stadt niet konden komen / stack / doe hy geen andere uytkomst

komst sagh / een witte Vlagh op en versocht de behoudenis van sijn en sijner Soldaten Leven ; 't welck aen hem / vermits 't vallen van de nacht / de nabyheyt van 't Turckse Leger en dat aen verscheyde kanten Brandt in de Stadt ontstaen was / toegestaen wiert ; 1000 andere / in Holen verborgen / verkregen het selve. Het getal van de Turckse Dooden bedroegh omtrent 3000 en van de Gevangens nevens den Vice-Commandant en den Aga der Janitsaren 2000 Man. De Belegeraers hadden 400 Dooden / daer onder den Colonel Spinola / Marquis van Aquato / en veele Volontairen / en 200 Gequetsten / daer onder den Baron d'Asti voor de derdemael seer gevaerlijck. In de Plaets vont men ongemeen veel Buyt / Mont- en Krijgs-Munitien voor twee Maenden genoeg / een menigte Monteringen voor Paerden en 400 Stucken Geschut en Mortiers / 170 onbeschadigt. Den Hertog van Lotthar ingen liet de Brant / die vry langh duurde / soo ras / als 't hem mogelijck was / blusschen ; gaf het Gouvernement per interim aen den Generael van de Bataille / den Baron van Beck / met een Guarnisoen van 5000 Voetknechten en 1000 Ruyters / en liet 8 a 10000 Curassiers en Dragonders en de Hussaren van Budiani den Primo Vizir / die / na dat hy dit innemen ('t welck hy aen den Grooten Heer schreef / niet gestuyt te hebben konnen werden / doordien aen hem tegens de beloften / hem voor sijn vertreck van Constantinopolen gedaen / geen Volck / Gelt of Krijgs-behoeften / onaengesien sijn meenigmael herhaelt versoek / toegesonden was) met eygen Oogen aenschout had / met sijn Leger na d'Eszegger Brug opbrack / eenige Mijlen op de hielen volgen.

De Lijst van 't Volck / dat in dese Belegeringh gesneuvelt is / heeft men niet in 't licht gegeven / maer soude ongetwijffelt vry hoogh belopen / als men aenmerckt / dat van de 8000 Brandenburgers / die se bygewoont hebben / naulijcks 3000 overig bleven.

Hoe mannelijck dese Volckeren / die de moeyelijckste Attacque toevertrout wiert / haer gedragen hebben / is uyt de volgende Brieven te sien :

Missive van den Heer Hertogh van Lotthariugen aen sijn Ceurvorstel: Doorl: van Brandenburgh , uyt de Stad Offen den 2 September.

MYN HEER EN NEEF:

UWe Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt sal alrede uyt de Relatie van den Heer Generael van Schöningh verstaen hebben , 't geene desen morgen is gepasseert by een occasie, in dewelcke ged. Heere Schöning betuygt heeft een seer particuliere vigeur en yver en de Troupen van Uwe Ceurvorstel: Doorl: een nieuwe Glorie aen der selver Wapenen geacquireert hebben. My aengaende, Ick kan my noyt genoeg verheugen en beroemen ende achte my geluckig, dat ick my gevonden heb op haer Feest , en Ik kan alsoo hier van geven de waerachtige getuygenisse, hebbende op heden sulken promptitude by de Generaels en de Troupen van Uwe Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt bevonden , dat ick my rekene, als een van de minste van der selver Generaels.

Copy van een Brief van sijn Keyserlijcke Majesteyt aen sijn Doorluchtigheyt, den Ceur-Prins van Brandenburg.

DOORLUCHTIGE, HOOG-GEBORENE, LIEVE NEEF EN VORST:

GElijck Ick wel versekert ben, dat Uwe Lieve Getrouwe volgens de devotie en yver, die deselve My en de gantsche Christenheyt is toedragende, na 't geluckigh eynde van de sware en bloedige Belegering van Offen verlangt heeft, kan Ick niet nalaten, U uyt een verheught Gemoet door een Courier bekent te maken, dat dese Plaets van soo groote aengelegentheyt eyndelijck op gisteren door een generale Storm, selfs in 't aengesicht van 't Vyandtlijcke Krijghs-Heyr, aen ons en d'andere t'samengevoegde Christelijcke Wapenen overgegaen is; en hebben de Volckeren, van Uw Vader en Ceurvorstel: Lieve Getrouwe ons toegesonden, onder de dappere Conduite van den Generael Luyt. van Schöningh soo wel by dese, als alle andere gelegentheden ten allen tijden, haer soo roemwaerdig en onverzaegt gedragen, dat haer het wel verdiende Getuygenis, dat sy het hare gepresteert en de Glorie van de Ceurvorstelijcke Wapenen niet weynig uytgebreyt en vermeerdert hebben, niet ontnomen kan werden; gelijck Ick dan oock Uwe Lieve Getrouwe bysonder hier over begroete en den selven met Oomelijcke toegenegentheyt, Keyserl: genade en alle goede begeerte toegedaen blijve. Gegeven in mijn Stadt Weenen, den 3 September, 1686.

Uwe Lieve Getrouwe bereytwilligste Oom

LEOPOLD.

Brief van den Hertogh van Lottharingen, geschreven uyt het Keyserlijcke Velt-Leger tot Czelchoro den 7 September, 1686, aen sijn Ceurvorstelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburgh.

DOORLUCHTIGSTE VORST,

Mijn Heer, en Neef;

ICk ben verseeckert, dat sijne Keyserlijcke Majesteyt aen Uwe Ceurvorstel: Doorl: selfs sal hebben willen kennisse geven van het geluckigh Succes, dat Godt aen sijne Wapenen heeft verleent in het veroveren van Offen stormenderhant op den tweeden van dese Maent. Ick kan evenwel niet nalaten, Uwe Ceurvorstel: Doorl: te informeren van de Glorie, die dessels Wapenen aldaer hebben verkregen door het deftigh en wijs beleyt van den Heer Schöningh en door de activiteyt en courage van sijne Officieren en Soldaten, die, na dat sy in het Belegh verscheyde Preuven hadden gegeven van de Eere, die sy hebben, van aen Uwe Ceurvorstel: Doorl: te behoren, deselve hebben behouden ende getoont in den laetste Storm, by dewelcke Ick Uwe Ceurvorstel: Doorluchtigheyts presentie meermalen gewenscht hebbe tot dessels eygene satisfactie, en niet, om dat dessels Persoon meer yver en lust soude hebben konnen bybrengen; want van haer kon niet meerder verwacht werden. Den Heer Luytenant

Generael

Generael Schöningh heeft seer veel bygebracht tot het beleggen van de Attacque: Ick hebbe my van desselfs Raed met veel nuts bedient; en in de Actie was hy in Persoon een van de eersten, die binnen de Stadt zijn gekomen en aldaer de nodige ordres gestelt hebben. Ick moet in mijn particulier Uwe Ceurvorstel: Doorl: duysentmael bedancken, dat deselve my heeft gelieven te vertrouwen sulcke brave Troupen, als de sijne. Zedert het innemen van Offen zijn wy opgetrocken, om den Vyandt te vervolgen; maer wy vinden soo veele moeyten en swarigheden, om het Leger te doen bestaen, dat Ick niet wel wete, hoe ver wy onsen marsch sullen konnen voortsetten: Ende, also, behalven de Keyserlijcke Troupen, alle die van de Geallieerden mede in marsch zijn, soo hebbe den Heere Schoningh mede moeten versoecken, van deselve te willen byblijven. Ick bidde, dat Uwe Ceurvorstel: Doorl: my gelieve te conserveren de Eere van sijne Vriendschap, dewelcke Ick grootelijcks estimere, als blyvende met de diepste en gantsch particuliere Veneratie

Mijn Heer en Neef,

Uwe Ceurvorstel: Doorls:, &c.

Charles de Loraine.

Over 't innemen van dese Plaets wierden in alle Roomsse Landen, Vranckrijck uytgesondert, onbeschrijffelijcke Vreugde-tekenen bewesen.

Weynige dagen daer na ontdeckte men, dat den Teckeley in Oogstmaent den volgenden Brief aen de Croaten gesonden had:

Brief van den Grave Teckeley aen de loffelijcke Standen, Steden en Inwoonders van 't Koninckrijck Croatien.

EMMERICUS TECKELEY, VORST EN HEER in Partibus van 't Koninckrijck Ongaryen:

Aen onse hoogh-geëerde Heeren, Broeders en Vrunden;

NAdemael Ick ten tijde van de Belegering van Weenen als een Voorspraeck en Borge volgens de getrouwigheyt, van U, Heeren, aen den Onverwinnelijckften Ottomannischen Keyser belooft, U van den Grooten Visier, als Generael van de Rijckx-Armee, Vryheyt en Sekerheyt hebbe doen genieten, soo smert het my ten hooghsten, dat U L., door 't gewelt van 't hooghdringende Geluck aengeprickelt, tot nu toe geen Teecken Uwer beloofde getrouwigheyt getoont hebt. Ick beken, dat het swaer is, van de noot een deugt te maken; maer, doe de hulp klaer en openhertigh aengeboden wiert, konden, om de getrouwigheyt te bewysen, wel wegen en middelen, die door schranderheyt bedacht ende in voorgevalle gelegentheden waergenomen moften zijn geweest, uytgevonden zijn geworden; doch het beraetslagen over voorgaende saken is te laet. Door de toelating van God den Almachtigen, die onsen tijt noch niet geheel heeft laten voorby lopen, legt het gemeene wesen van ons Landt en Volck te

gront; 't welck noch slimmer geworden en ('t geen ons aldermeest aen 't hert gaet) sonder dat men weet, of door onvoorsichtigheyt of vrees, in sulcken staet gebracht is: Och of Godt beliefde, dat het sig wederom opbeurde! Terwijl sijn Excellentie, de Groote Visier, met een ontalbaer Ottomannisch Krijghs-Leger in aller haest na dese Grensen voorttreckt, om soo wel ons Volck en Lant, als de Ottomannische Porte, met Voordeel ende Eere te vercieren, werpt, op dat men geen averechts teecken van de Trou, in uwe wackere Gemoederen ingedruckt, bespeuren mag, van U die beuselachtige gedachten en oorsaken; neemt een Helden moet; grijpt dese gelegentheyt aen, en leent de hant tot de Vryheyt van Uw Lant. Ick sal van gantscher herten het gemeene welwesen bevorderen, en besorgen, dat Ick door de Hof-Bedienden, die my genegen zijn, wederom de Genade en Bescherming van den Grooten Visier voor U bespreken sal. Draegt bytijts sorg voor Uw eygen best, op dat, wanneer het Bladt omkeert en de Duytse Wapens ongeluckig werden, het U niet te laet berouwen mag, de aengebodene gelegentheyt uyt de hant te hebben laten glippen. Ick heb van mijn kant mijn oprechte Vruntschap en Genegentheyt tot het Lant voldaen. Godt wil U instorten, 't geen het beste en 't loffelijckste is; 't welck wy niet weten, maer wel het alwetende Verstant des Alderhoogsten. Gegeven by de Ottomannische Vesting Czernick, den 26 Augusti, 1686.

Den Hertogh van Lottharingen dacht/ het nu de rechte tijt te zijn / om sigh van de verslagentheyt der Vyanden te bedienen / en liet ten dien eynde den 5 10000 Voetknechten en een meenigte Levens- en Krijgs-behoeften inscheepen en na d'Essegger Brugh / werwaerts 't Leger in Croatien (welckers Generael/ Schultz/ in Hoymaent overleden en in de Kerck te Copreinitz begraven was) ordre had / sig oock te begeven/ affenden: Hy en den Ceurvorst van Beyeren volghden den 6 met de meeste Ruyterey / noch sommige Voetknechten en verscheyde duysenden Hongaren / quamen den 9 te Picheli / den 14 te Penski / alwaer sy vernamen / dat de Turcken Hatwan verlaten en de Fortificatien doen springen hadden / den 16 te Par en den 19 te Tolna; waer van de Primo Vizir nauwlijcks kennis had / of hy weeck over d'Essegger Brugh. De Hertogh van Lottharingen / hier door siende / dat hy tot geen Hooft-Battaille soude konnen komen / verdeelde sijn Leger in twee deelen en sont den Prins Lodewijck van Baden met het eene / bestaende uyt de Regimenten van Taff / Piccolomini / Serini / Hanover / Palfi / Truchses/ Kisel/ Starremberg/ Aspremont/ Thingen/ Keri en 7 andere / na den Drau/ met bevel / van nevens de Croatische Volckeren / die nu onder den Generael Scherffembergh gestelt waren / noch iets by der hant te vatten / en keerde met het andere na Pest en den Ceurvorst van Beyeren na Weenen.

De Prins van Baden quam den 26 voor * Simonthorna / liet sijn Dragonders

* *Simonthorna legt op de Rivier Sarwitz, heeft een Gracht van 30 Passen en kan door de omleggende Marassen niet, als over een Brug, 300 Passen lang, genadert werden. 't Casteel is van gehouwen Steen gemaekt, oock met een goede Gracht en Fortificatien op d'oude manier voorsien.*

gonders by de Gracht Post vatten en uyt een Battery van drie Stucken Geschut 't vyantlijck Canon / waer uyt onophoudelijck gespeelt wiert / ten deele onbruyckbaer maken. In den beginne waenden de Turcken / dat sy alleen door Ruytery aengetast waren / maer versochten / doe sy de Voetknechten sagen naderen / te capituleren en gaven haer op genade en ongenade / behalven / dat men beloofde / hare Vrouwen en Kinderen na Vijf kercken te brengen / ten getale van 300 Man over ; 16 Stucken Geschut / 35 Tonnen Kruyt en over de duysent Granaten wierden daer binnen gevonden. Van daer ging de Prins na Caposvivar en verbrande de Stad / conjungeerde sig den 4 van Wijnmaent met den Grave van Scherffemberg en raeckte den 16 met de Voor-Troupen voor Vijf kercken / 't welck de Turcken naulijcks merckten / of sy staken de Stad aen vier hoecken in brant en weken in 't * Casteel ; maer de Dragonders klommen met de Degen in de vuyst over de Muur / openden de Poorten voor d'andere Militie / leschten in korten tijt de Brant en verschansten haer in de voornaemste Posten tot by de groote Mosquee : Des nachts wierp men twee Batteryen op een Musquet-schoot van het Casteel : Men vernam / dat / boven de Besettingh van 600 Janitsaren en 1400 andere Soldaten onder een Bassa en seven Beys / 2000 Persoonen / bequaem tot het voeren der Wapenen / daer binnen lagen. Tusschen den 17 en 18 doodeden de Belegerde door haer gedurig schieten sommige Officiers en omtrent 30 Soldaten der Belegeraers en staken tot een teken / dat sy haer tot het uytterste meenden te verweeren / 6 roode Vanen en in 't midden een swarten uyt op een Toorn : Den 20 was de Bres vry groot / de Mijnen gereet en liet de Prins van Baden de Plaets opeysschen : De Turcken weygerden / dien dagh t'antwoorden ; dan schreven den 21 / dat sy genegen waren / haer over te geven / en sonden tot het aenhooren van de Voorwaerden een Aga en een ander Officier na buyten / aen welcke den Prins van Baden verklaerde / dat hy de Belegerde niet / als op genade en ongenade / wilde aennemen : In den beginne dacht haer dit hart ; doch sy waren door gebreck van Munitie genootsaeckt / daer toe te verstaen : De Bassaes / de Beys en 't gantsche Guarnisoen maeckte men Oorloghs-Gevangens en sont men nevens d'Inwoonders na Stiermarck : 18 Stucken Geschut vielen in handen van de Keyserse : De Prins van Baden lag het Regiment van Thungen / de helft van 't Regiment van Lesle / 3 Compagnien van dat van Heusler en 3 Bataillons van die van Montecuculi / Pax en Herbeville tot Guarnisoen daer binnen / verdeelde sijn Leger in tween en begaf sig met de helft na Darda. De Grave van Scherffemberg quam met de rest den 25 voor Ziclos / 't welk de Turcken na een Belegering van vijf dagen / waer in de Belegeraers 300 Soldaten verlooren / den 31 nevens 12 Stucken Geschut en haer selven tot Krijgs-Gevangens overgaven. Na dese Expeditie voeghde den Grave van Scherffem-

* *'t Casteel van Vijfkercken is een irreguliere Vierhoeck, omringt van by-na ontoegancklijcke Hoogtens en met vier oude Rondeelen en eenige nieuwe Wercken gesterckt.*

Scherffemberg sig wederom by den Prins Lodewijck van Baden / welcke tot by Darda / 't geen hy verlaten en verwoest vont / voortgetrocken was. Den 1 van Slachtmaent liet hy sijn Ruytery langs de Essegger Brug / die aen de rechter Hant lagh / sig ter neder-slaen / hielt met de Turcken / die daer omtrent een Brug van Barken hadden / eenige schermutseringen en ruineerde een andere Brug en soo een groote rek van d'Essegger Brug / die 8000 Passen lang en 24 breet is / dat de Turcken veel moeyte sullen vinden / eer sy se herbout hebben. Van daer sont den Prins van Baden een Party van sijn Troupen na Turanowitz in de Winter-Quartieren en verscheen met d'overige den 9 voor 't Casteel van Caposvivar / 't welck de Commandant / doe hy sagh / dat men toestel tot het attacqueren maeckte / overleverde / met beding / dat hy en de Besetting / met 't geen sy dragen konden / na Sigeth gebracht souden werden : Daer binnen veroverde men twee Magasijnen / 't eene vol Wapenen en 't andere vol Levens-middelen : De Colonel Hoffer kreegh 't Commando / en de Prins van Baden verleyde / vermits het kout begon te werden / insgelijks d'overige Troupen in de Winter-Quartieren.

Gedurende dese Victorien had den Hertogh van Lotharingen tot het belegeren van Segedin een ander Corps onder de Generalen Caraffa en Heisler na Opper-Hongaryen en de Theys afgeschickt. In 't recognosceren wiert den Generael de la Vergne door de Turcken / die een Uytval deeden / gedoot. Caraffa liet tot beter uytvoering van dit Werck Geschut en Mortiers van Zolnock brengen en maeckte in weynigh dagen een considerabele Bres / maer most / wijl de Levens-middelen schaers wierden / tot 't spoediger doen aenvoeren van deselve in Persoon na Zolnock gaen en gaf het bewint van de Belegeringh aen den Major Generael Wallis / welcke op de tijdingh / dat 2000 Turcken en een Corps Tartaren by Schinta op den Theys / 6 Mijlen van Segedin / haer bevonden en van gedachten waren / hem op te slaen of ten minsten Volck in de Stadt te brengen / den Grave Veterani met de Regimenten te Paert van Saxen-Lauwenburgh / Caraffa / Heisler / St. Croix / Gondola / Lodron / een Croatisch en de Dragonders van Castelli en Magni haer te gemoet sont : Dese vont sigh 's morgens voor 't opgaen van de Son by de Vyanden / sette sijn Volckeren in Battaille en beval aen de Regimenten van Castelli en Gotz / de Rechter / en dat van St. Croix / de Slincker Vleugel der Tartaren aen te tasten / en aen den Colonel Gotz / met die van Heisler en Magni de Turcken gaende te houden : Op dese manier trock men voort / maer d'Esquadrons verdwaelden van haer Wegh en een Officier had d'Onvoorsichtigheyt / dat hy tot haer weder-versamelingh de Trompetten liet steken : Dit gedruys weckte de Sentinellen der Ottomannen en ontdeckte het voornemen : 's Morgens taste men haer echter aen en wiert / alsoo sy haer veel te swack oordeelden / schoon sy 7 a 8000 Man uytmaeckten / Meester van haer Leger en 4 a 500 Paerden / die sy versuymden / mede te nemen : De Tartaren sneuvelden in grooten getale in hare Tenten / versamelden haer en beelden haer in / dat de Keyserse met plonderen

plonderen besigh souden wesen en daerom gemackelijck overvallen konnen werden / doch vonden haer bedrogen en door de Regimenten van Gotz en Castelli ten tweedemael op de vlucht gedreven : Ondertusschen bracht den Colonel Gotz de Turcken / die in een andere Post lagen / na 't sneuvelen van omtrent 300 Janitsaren / aen 't wijcken ; veele verdwaelden en vielen in handen van d'overige Volckeren : Naer 't afmaken van d'eene en d'andere sagh den Grave Veterani een meenighte Troupen een Brugh overtrecken / merckte / dat het d'Armee van den Primo Vizir / met Tartaren gemenght / was / en schickte de Esquadrons van Saxen-Lauwenburg / Castelli / Veterani en Gondola onder den Colonel Castelli tegens de Tartaren en de rest tegens de Turcken / welcke / de Vlackte gewonnen hebbende / de Slag seer hevigh begonnen : 't Gevecht duurde twee uren hartneckigh : De Turcken verlooren over de 2000 Man en raeckten eyndelijck ontsnoert op de vlucht na een Plaets / alwaer haer Voet-volck door 13 Velt-stuckjes gedeckt wiert : 't Gedurig schieten verhinderde echter niet / dat de Keyserse doordrongen en haer met achterlating van 300 Janitsaren / verscheyde Vanen / 500 Paerden en veel Bagagie 't Hase-pat deden kiesen : De Keyserse misten in alle dese ontmoetingen niet boven 4 Officiers en 150 Soldaten / en de Turcken na gissingh 2000 Janitsaren en ruym 200 Tartaren. Op dese Victorie volgde d'overgaef van Segedin ; want den Grave Veterani liet / soo dra hy in het Leger gekeert was / 't Te Deum onder 't lossen van al 't Geschut singen en de Belegerde door een Gevangen verwittigen / dat het wachten na Ontset van den Primo Vizir door 't op de vlucht drijven van sijn Leger verydelt was : Men toonde haer oock de veroverde Vanen ; op 't gesicht van dewelcke sy toesegginge gaven / van de Plaets in te ruymen / mits dat men haer naer Temiswar met al / 't geen sy dragen konden / geleyden soude ; 't welk op den 23 van Slachtmaent volbracht wiert.

De Croaten plaeghden de Turckische Grensen 't gantsche Jaer door haer Stroperyen.

Den 6 van Wintermaent overleed de Keyserinne Weduwe / Eleonora / te Weenen in 't negen-en-vijftighste Jaer haers Ouderdoms : Sy was de Dochter van Charles de Gonzagues Cleves / Hertogh van Rhetelois / en Maria de Gonzagues / Princes van Mantoua / en de derde Vrouw van den Keyser Ferdinand III. / met welcke sy den 30 van Grasmaent in den Jare 1651 troude en by wien sy gewan Eleonora Maria / eertijdts gehuwt met Michel Koributt Wiesnowiski / Coning van Polen / en tegenwoordigh Gemalinne van den Hertogh van Lotharingen / en Maria Anna Josepha / in den Jare 1678 met Philips-Willem van Nieuburg / tegenwoordig Ceur-Prins van de Paltz / getrout.

Op St. Stevens Toorn te Weenen plaetste men voor de Turckse Halve Maen / die op weynigh Jaren na een Eeu daer op gestaen had / een groot dubbelt vergult Kruys.

Soo geluckigh als de Keyserse waren / waren oock de Venetianen desen Somer. De Capiteyn Generael / Morosini / gingh in 't laetst van Bloeymaent met de Venetiaense Vloot en de Pausselijcke / Maltheesse en Toscaense Hulp-Galeyen en andere Vaertuygen / in 't geheel omtrent 200 Zeylen uytmaeckende / na * Navarin t'zeyl / ontscheepte den 2 van Somermaent sijne Krijghs-Volckeren ende liet ten eersten Out-Navarin / een welgelegene / en des niet tegenstaende onstercke / Plaets / opeyſſchen / met bedreyging / van / by aldien de Besettingh tegenweer bood / niemant te sullen sparen; waer op den Gouverneur beloofde / sijn Excell. te sullen gehoorsamen / soo men hem en sijn Guarnisoen met hare Wapens en Bagagie naer Alexandrien wilde uytgeleyden : Dit wiert haer toegestaen en daer binnen 43 Stucken Geschut / veele Wapenen en Mont- en Krijghs-behoeften gevonden en een Commandant met 600 Man geleght. Na dat dit verricht was / beval de Capiteyn Generael aen de Galeyen / de Haven in te zeylen en het aentasten van nieuw Navarin te begunstigen; 't welck sy / onaengesien de Turcken hevigh uyt haer Geschut speelden / sonder veel schade volvoerden. 't Canon en de Mortiers bracht men aen Lant en wierp twee Batterijen op / d'eerste van 24 Stucken Geschut en de tweede van 18 Mortiers. De Grieckſche Militie van Coron en andere Conquesten verschenen oock in 't Leger en na haer aenkomst verdeelde men de Posten. 't Guarnisoen bestont uyt 1000 Man onder Zefer Aga. Ondertusschen betrapten de Venetianen een Renegaet met Brieven van den Seraskier / in welcke hy aen den Zefer verseekerde / dat hy hem in 't korte soude komen ontsetten : Op dese tijdingh trock den Generael Coninghsmarck met 1200 Dragonders en Ruyters en 5000 Voet-knechten hem / die 2000 Ruyters en 4000 Voet-knechten by sigh had / te gemoet en trachte den eersten dagh tot driemael toe / hem tot een Slagh te brengen / doch vruchteloos; want in tegendeel weeck hy over een Rivier in een seer voordeelige Post. Den 14 sommeerde den Heer Morosini den Commandant / maer kreegh tot antwoort / dat hy voor 't verdrijven van den Seraskier tot d'Overgaef niet verstaen soude : Hier op besloot men / den Generael Coningsmarck tot 14000 Man te versterken / de Rivier aen twee kanten te laten overtrecken en de Turcken van vooren en ter zijden te overvallen; 't geen oock sonder tijdt-versuym in het werck gestelt wiert : 't Gevecht duurde seer hevigh en twijffelachtigh omtrent twee uren; doch eyndelijck raeckten de Ottomannen in confusie en met achterlatingh van 800 Dooden / 200 Gevangens / veele Gequetsten / 500 Pavillioenen en haer Geschut / Munitien en Bagagie op de vlucht. Na dese Victorie liet de

Capiteyn

* *Navarin is een Stad en Zee-Haven van Morea, in 't kleyne Lant van Belveder, niet ver van Maina, tusschen Modon, 't welck het ten Oosten heeft, en Arcadia, soo men vertrout, by de Ouden Pylus Messeniaca genaemt, door Bajazet II. in 't Jaer 1500 de Venetianen ontnomen en door Don Jan van Oostenrijck in 't Jaer 1572 vruchteloos belegert.*

MODON.
Fol. 240

NAVARINO IN MOREA.

Capiteyn Generael de Plaets weder opeyſſchen / met bedreyging / van andersints niemant te ſullen ſparen : De Turcken verſochten drie dagen tydt / welcke haer vergunt wierden : doch ondertuſſchen ontſtont by ongeluck in de Veſtingh Brant in 20 Barils Kruyt / waer door 115 Turcken ende den Commandant nevens eenige Huyſen in de Lucht vlogen : De Venetiaenſe Soldaten begonden haer in te beelden / dat de Stilſtant hier door gebroken was ; maer de Belegerde ſonden 5 Officiers uyt / welcke dit toeval verhaelden en haer beloofden over te geven / op conditie / van met Sack en Pack uyt te trecken ; 't welck den Capiteyn Generael inwillighde en den 15 liet volvoeren. In deſe Belegering en de Slag met den Seraskier bequamen de Venetianen niet over de 60 dooden en gequetſten. De Heer Pietro Baſadonna wiert tot extraordinaris en den Heer Steffano Lippomano tot ordinaris Provediteur aengeſtelt.

Op deſe Overgaef volghde in weynigh dagen het innemen van * Modon. Voor deſe Plaets vertoonde ſigh den Capiteyn Generael den 22 van Somermaent en beſag 's anderendaeghs de Haven en de Oorden / die tot het landen dienſtig waren: Dit/het maken van de Linien van Circumballatie en het veroveren van de Voor-Steden ging ſonder veel moeyte toe. Den 26 droeg Moroſini aen den Gouverneur ſchriftelijck voor de weynige hoop / die hy op 't Ontſet van den Seraskier Iſmael / by Navarin geſlagen / konde hebben / en de groote ſwarigheyt / die hy hem door halſterrigheyt over 't Hooft ſoude konnen halen : De Turck antwoorde trots / dat hy wel vodrſien was en 't Paradijs door een wackere tegenſtant hoopt ete verdienen / en liet de Vrouwen en Kinderen / op dat ſy door de Brant / die / door 't inwerpen van Bomben veroorſaeckt / veele Huyſen verſlinde / te minder verbaeſt mochten werden/ op 't Zee-Caſteel brengen. Kort daer na wiert de Opeyſſching tweemael vernieut / en / onaengeſien 't Geſchut van de Belegerde al onbruyckbaer gemaeckt en de Belegeraers tot dicht by de Muur geraeckt waren / even fier afgeweſen / tot dat de Turcken van ſelfs op den 7 van Hoymaent / tegens welcken tijt haer Secours belooft was / uyt vrees / van niet geholpen te ſullen werden / een witte Vlagh uytſtaken en 6 Gijſelaers na buyten ſchickten / welcke den 8 bedongen / dat de Commandant / Cidi Achmet Aga / de Soldaten / 500 / en de Canonniers / 100 Man ſterck / met hare Wapenen en ſoo veel / als yder dragen kon / ſouden uyttrecken en nevens d'Inwoonders / die] van haer Goederen oock niet meer mochten medenemen / na Barbaryen gebracht werden / de Chriſtene Slaven vry-geſtelt en de Negers in ſlaverny van de Heerſchappy verblijven : 100 Stucken Geſchut en veele Munitien wierden met de Plaets verovert.

* *Modon, eertijts Methone genaemt, geſitueert op een hoeck van Morea in de Provintie van Belveder, is in 't Jaer 1204 door Boudewijn, Grave van Vlaenderen en verkoren Keyſer in 't Ooſten, aen de Venetianen vereert en door Bajazet II. in 't Jaer 1500 vermeeſtert.*

Den 27 van Hoymaent daer aen volgende wende den Capiteyn Generael na * Napoli di Romania en lande sijn Volck 50 Mijlen van daer in de Haven van Tolon.

Door de Cijffers / in de nevensgaende Plaet gesneden / wert het volgende beduyt:

Cijffer-getalen van Napoli di Romania.

1 *Ketenburgh met Mortier-Batterye.*
2 *Palacquen, &c. tot Mortieren.*
3 *Keten van de Haven.*
4 *Haven-Kasteel.*
5 *Galeyen, om de Haven te vermeesteren.*
6 *De Haven.*
7 *Turckse Galeyen.*
8 *Approches van Sand-sacken.*
9 *Storm en springende Mijnen.*
10 *Palancke op de Zee-Bergh.*
11 *Bassaes Hof.*
12 *Lage Stad in brand geschooten.*
13 *Venetiaensse Galeyen en Galeassen.*
14 *St. George.*
15 *Landing aen Palemidas-Bergh.*
16 *Linie van Contrevallatie.*
17 *Koningsm. met de triumpherende Troupē.*
18 *Vlucht der Turcken.*

Den 31 geschiede de Berenning en kort daer na het wercken aen de Linie van Circumvallatie en het innemen van de Bergh Palamida / na de Lant-zijde gelegen.

Den 2 van Oogstmaent deeden de Belegerde met 2000 Voet-knechten een Uytval / maer rechteden niet uyt / als dat sy den Major Generael / Lauro d'Andria / in de Voet en 7 a 8 andere Soldaten quetsten en doodeden en de Voor-wacht deeden deynsen en een oogenblick daer na de Milaneesse en Duytse Troupen haer tot 't selve sagen nootsaken. De Schepen en Galeazzen / die 's anderen daeghs met d'overige Volckeren arriveerden / brachten advys / dat den Capiteyn Bassa van voornemen was geweest / met 7 Galeyen / waer op over de 3000 Man gescheept waren / de Plaets te naderen; maer dat hy op 't bericht / dat de Vloot van de Heerschappy aen de Mont van de Haven lagh / sijn Cours na Negroponte geset had. Midlerwijl besloot den Capiteyn Generael / den Seraskier / die 4 a 5 Mijlen van de Linien sigh onder 't Geschut van Argos hielt / in sijn Leger aen te tasten: Ten dien eynde trock den Grave van Coningsmarck met het gantsche Leger op 1500 Man na buyten de Linien en liet den Heer Morosini dicht by Argos 1500 gewapende Bootsgesellen onder den Colonel Magnanini aen Lant treden: Dit nootsaekte de Turcken / haer Militie te verdeelen: De Voetknechten bleven in 't Leger en haer Cavallery / ten getale van 3000 Man / stortede haer op de Borst der Venetianen / welcke haer na een kort Gevecht te rug dreven. Gedurende

* *Napoli di Romania legt aen drie kanten in de Zee en is voorsien met een schoone en wijde Haven, maer aen de Mont soo engh, dat twee Galeyen naest malkander daer in niet souden konnen zeylen, welcke engte door een Casteel beschermt wert; in 't Jaer 1500 tweemael door Bajazet II. en in 't Jaer 1537 door Cassin Bassa nochmaels vruchteloos belegert geweest; maer in den Jare 1540 by 't sluyten van een Vrede aen de Turcken ingeruymt.*

durende dese ontmoetingh hadden de Bomben vry groote schade in de Stad verweckt en de Generalissimus de Plaets opgeeyscht / 't welck / van de hant gewesen / besluyten deed / de na-by-gelege Dorpen / op dat de Vyanden geen schuyl-hoecken daer in mochten vinden / in brant te steken ; 't geen de Grave van Coningsmarck volvoerde en te gelijck 't Casteel van Argos innam. In weynigh dagen brachten de Belegeraers haer Wercken tot aen de Voet van 't Contrescharp en maeckten een Nedergangh in de Gracht tot het oprechten van Batteryen / alwaer den Major van 't Bataillon van Maltha sneuvelde / gelijck oock eenige dagen te vooren de Ridder Alcenago / Major Generael / in 't besichtigen van de Gracht. Den 29 overviel de Seraskier met 10000 Man de Belegeraers in hare Linien en vermeesterde in 't kort een Hooghte / waer op alleen een Esquadron stont / dat haest ontsnoert was / en welcke een gedeelte van 't Leger voor hem bloot deed leggen : Een ander van Maltha hielt hem in 't nederdalen van de Bergh besigh / tot dat de Capiteyn Generael met een groote hoop Bootsgesellen van de Zee-kant en de Generael Coninghsmarck met de Saxische en Hanoverse Troupen oock konden toeschieten : 't Gevecht duurde seven uren ongemeen hartneckig en even ongeluckig voor den Seraskier / als by Navarin ; want hy most met verlies van 1400 Man / daer de Christenen niet boven de 700 Dooden en Gequetsten telden / de vlucht kiesen. Op 't bekentmaken van dese Nederlaeg door 't opsteken van de veroverde Standaerden en veele afgehouwe Turckse Hoofden aen de Belegerde sont den Commandant drie Gedeputeerden na buyten / welcke bedongen / dat het Guarnisoen met hare Wapenen en Bagagie na Tenedos gevoert soude werden: De voornaemste Inwoonders scheepten haer beste Goederen op 't Schip / daer den Commandant in was en daer mede hy / beducht / dat hy by de Porte slecht gehavent soude werden / nevens sijn Neef / den gewesen Bassa van Chialasa / na Venetien zeylde : In Napoli vont men 17 Kopere en 7 Ysere Stucken Geschut / een Mortier ende veel Mont- en Krijghs-Munitien.

In Dalmatien belegerde den Heer Cornaro / nieuwen Generael in plaets van den Heer Valier / die op sijn versoeck ontslagen wiert / in 't laetst van Herfstmaent Sing en liet / wijl de Turcken op sijn opeysschen antwoorden / dat sy besloten hadden / haer te verweeren / niets vreesden / van alles voorsien waren en 't Ontset van den Bassa van Arcegovina / die niet boven een dagh reysens van de Stad stont / verwachteden / vier dagen onvermoeyt arbeyden en eenige Mijnen springen : De Belegeraers / siende / dat dese na wensch uytvielen / deeden onder opsicht van den Major van de Bataille / Borro / den 28 een Storm / quamen na een twijffelachtig Gevecht van twee uren op de Bres / dwongen de Turcken / in een gemaekte Afsnijding en 't Casteel te deynsen / vervolgden de Storm / vermeesterden / na dat sy noch een uur gestreden hadden / d'Afsnijding en 't Casteel / hieuwen alle de Turcken / behalven de Vrouwen en andere onweerbare 200 sterck / ter neder / vonden 8 Stucken

 Geschut /

Geschut / veele Musquetten / een menigte andere Wapenen en een Magasijn vol Ammunitien en hadden in 't geheel niet boven de 40 Dooden ende 100 Gequetsten / daer onder den Colonel Spolverino / d'Ingenieur Camutio en de Luytenant Colonel Pighamano. Aen den Heer Antonio Bollani wiert met een Besetting van 150 Voetknechten en 100 Ruyters het Gouvernement toebetrout.

De Morlacken onder den Ridder Janco bequamen in Dalmatien en de Griecken in Morea van tijt tot tijt veel Gevangens en Buyt van de Turken.

Met de Polen ging 't / als de voorlede Jaren; doch / eer den Coningh te Velt trock / sloten syne Gesanten / expres daer toe afgesonden / den 25 van Grasmaent met de Muscoviters in der Muscou een Alliantie / waer van de Voorwaerden in 't kort 't volgende behelsen:

1. DE oude Vruntschap en Eeuwige Vrede werden wedersijts herstelt.

2. Over de Tijtels van de Monarchen wedersijts is men verdragen.

3. Als mede over de Steden en Landen, die Poolen aen Muscovien sal afstaen.

4. De Cosacken met hare Steden en Provintien, van Poolen aen Muscovien gecedeert, sullen van de Gehoorsaemheyt en den Eed, aen Poolen gedaen, bevrijt wesen, als mede de Cosacken, die met hare Steden en Landen van Muscovien aen Polen afgestaen zijn, van den Eed, aen de Muscoviters afgelegt.

5. D'Overlopende Cosacken van d'eene na d'andere kant sullen de Beschermingh van de Monarchen niet genieten.

6. Hare Czaerse Majesteyten sullen anderhalf Millioen aen de Republijck van Poolen uyttellen en de helft even na d'ondertekening van de Tractaten en de rest op de naeste Rijckxdagh voldoen.

7. De Plaetsen en Landen van den Oever van de Boristenes van Kiow tot aen de Rivier Tasmin, die by Czettrim loopt, sullen, wyl de Poolse Gesanten daer over niet geinstrueert waren, onherbout en onbewoont blyven.

8. De Steden en Plaetsen, die Muscovien aen Poolen inruymt, werden hier in uytgedruckt.

9. Aen de Roomse wert, schoon den Muscovische Patriarch sigh daer tegen stelt, de vrye Oeffeningh van haer Religie in een Burght van Kiow en Smolensko toegestaen.

10. Hare Czaerse Majesteyten, begeerigh tot het herstellen van de Christelijcke Religie in de Mahometaense Provintien, verbinden haer op het versoeck van den Coningh van Poolen, door het tusschen-komen van de Defensive Ligue voor altijt en van d'Offensive voor dese tegenwoordigen Oorlog, de Turcken en Tartaren te bekrijgen, dese Veltocht een Leger op de Plaets, daer de Tartaren na Poolen door moeten, te leggen en aen de Cosacken op den Tanais te beveelen, na de Swarte Zee op te breken en de Turckse en Tartarische Steden en Landen te quellen en te benauwen.

11. By aldien de Turcken Kiow of een andere Muscovische Plaets aentasten, sal den Coning van Poolen een Leger tegens haer affenden, en Muscovien 't selve doen, soo sy Russemberg of eenige andere Poolse Plaets belegeren.

12. Hare

12. Hare Czaerſſe Majeſteyten ſullen van deſe vaſtgeſtelde Vrede met Poolen kennis aen de Porte geven en ten eerſten den Oorlogh tegens d'Ottomannen verklaren;en,by aldien ſy aen Muſcovien de behoorlijcke ſatisfactie ſoude willen geven, ſal 't ſelve echter ſonder kennis en toeſtemming van alle en een yder van de Chriſten Bontgenoten geen Vrede met haer mogen ſluyten.

13. Even gelijck hare Czaerſſe Majeſteyten verbint ſigh den Coningh van Poolen, dat hy ſonder inwilliging van d'andere Geallieerden geen Vrede met de Turcken ſal ingaen.

14. De Muſcoviters beloven, door Ambaſſadeurs Vranckrijck, Engelant, Denemarcken en Hollandt tot het voegen van hare Wapenen tegen de Mahometanen te nodigen.

15. Na dat met gemeen Conſent van alle de Bontgenoten de Vrede met de Turcken geſloten ſal zijn, ſullen, ſoo een van nieus den Oorlog tegens deſelve verklaert, d'andere tot het aengaen van dien niet gehouden zijn.

16. Tot het afdoen van de verſchillen over eenige Limijten tuſſchen Poolen en Muſcovien, die noch open blyven, ſullen Commiſſariſſen afgeſonden werden.

17. En wel in de Lant-palen van Kiow.

18. Een vrye Commercie tuſſchen beyde de Monarchen wert open geſtelt.

19. De Schulden tuſſchen wederſijts Grens Onderdanen ſullen voldaen werden.

20. Over particuliere Onderdanen, die van een van beyde de kanten eenige onluſten verwecken, ſal een exemplare Juſtitie geſchieden.

21. Soo de Commiſſariſſen de verſchillen, die ontſtaen ſullen, niet by konnen leggen, ſal alles aen 't goetvinden van beyderſijts Monarchen geſtelt werden.

22. De Grens-bewoonders van d'eene en d'andere kant ſullen in Vrede blyven leven en de geringe onluſten, die opborrelen, door de Palatijnen en de groote door Commiſſariſſen geſliſt werden.

23. Aen de Vyanden wederſijts ſal men geen hulp noch byſtant geven noch d'een d'Onderdanen van den ander in dienſt mogen nemen.

24. Hare Czaerſſe Majeſteyten ſullen dit in tegenwoordigheyt van de Poolſſe Ambaſſadeurs met den eerſten en de Coning van Polen in tegenwoordigheyt van de Muſcoviſche Ambaſſadeurs, als ſy op den Rijckxdagh komen, beſweren.

25. 't Tractement, dat men in 't toekomende wederſijts Ambaſſadeurs ſal aendoen, is vaſtgeſtelt.

26. Soo Polen door Muscovien nae Perſien of elders iemant affent, ſullen de Muscoviters aen hem de vrye Paſſagie vergunnen, en de Polen van gelijcken doen.

27. Alſoo de Communicatie en Correſpondentie in deſen Oorlogh ſeer nootſaeckelijck is, verbint ſigh de Coningh van Poolen, de Poſt tot Cadzin op de Grenſen van 't Hertogdom Smolensko, en de Muſcoviters, deſelve van haer kant oock ſoo vergaende te houden, en ſullen de Czaerſſe en Coninoklijcke Brieven niets, maer alleen die van Particulieren, betalen.

28. De Coningh van Poolen en de Czaeren belooven, aen hare Bontgenooten en Vrunden van deſe Vrede en Conjunctie kennis te ſullen geven.

29. Soo een van de contraherende Potentaten aflijvigh mocht komen te werden, ſal deſſelfs Naſaet gehouden zijn, dit Tractaet te ratificeren.

30. By aldien men in d'eene of d'andere Cancelery dit onderteeckende Tractaet mocht komen te missen, sal men 't echter niet voor vernietight mogen achten.

31. Dit Tractaet sal, alschoon een van de Monarchen mocht komen t'ontbreken, eeuwigdurende en ongequetst gehouden werden.

Sijn Majesteyt brack / soo dra hy tijding had / dat de Castellan Chelmsky de meeste Casteelen omtrent Caminiec beset had en een groot getal Cosacken in 't Bosch van Piedobor hielt / met sijn Leger op / quam in 't begin van Oogstmaent te Stephanopoli en deed den 15 daer aen volgende sijn Intrede te Jas / de Residentie-plaets van den Hospodar van Moldavien / die sigh na de Tartarische kant begeven had. De Inwoonders ontmoeteden hem buyten de Stad / boden hem de Sleutels aen en leyden den volgenden Eed / welcke de Palatijn van Podolien en de Castellan van Czarnowitz in sijn Naem ontfingen / hooft voor hooft af:

ICk N. N. sweere voor den Almachtigen en Drie-Eenigen Godt, dat Ick den Doorluchtigsten, Grootmachtigsten Vorst en Heer, den Heer Johannes III., Koningh van Polen, Groot-Vorst van Littauwen, &c., desselfs Nakomelingen en sijn Majesteyts gantsche Koninckrijck van Polen Hou en Getrouw sal zijn, my gehoorsaem en onderdanigh dragen en niemant anders voor Heer en Erfgenaem van 't Moldavische Landt erkennen, als den Doorluchtigen Koningh van Polen, Johannes III. en desselfs Nasaten. Soo Ick iets weet, dat de Hoogheyt of Heerschappy van sijn Majesteyt of sijn Nakomelingen schadelijck soude zijn, of, soo Ick sal komen te vernemen, dat men bedriegelijck, ontrouw en oproerigh handelt, sal Ick het selve, niets uytgesondert, sijn Koninckliijcke Majesteyt, of die 't aengaen magh, ontdecken en openbaren; oock met Turcken en Tartaren, ofte andere sijne Majesteyts Tegen-Partyders, geene Correspondentie of heymelijck Verstant houden; maer belove in tegendeel voor my en mijne Erfgenamen, den Doorl: Koningh van Polen, Johannes III., als Verlosser en Bevrijder van dit Landt van 't Turcksche Jock, desselfs Nakomelingen en Koninckrijck Polen volkomen, bestandigh en onveranderlijck Hou, Getrou en Onderdanig te sullen blijven en alle vlijt aenwenden, dat sulx door andere van gelijcken sal geschieden en nagekomen werden; Soo waerlijck helpe my Godt en dit H. Euangelium Godes.

Eenige dagen voor sijn aenkomst had den Coning de onderstaenden Brief aen den Veltheer van Zevenbergen / Teleki / gesonden:

Copy van een Brief van sijn Coninckliijcke Majesteyt van Polen aen den Heer Teleky, Veltheer van 't Zevenbergse Leger.

VOORTREFFELIJCKE EN GENEREUSE HEER!

MEt weynig Woorden sullen Wy Uwe Oprechtigheyt aenprickelen; want tijt, om meer te seggen, ontbreeckt ons, die in alle haest na Cecora en ... verder

verder tot beschadiging van den Algemeenen Vyant in aentocht zijn. Seeckere Fortressen langs deselve weg, die wy gepasseert zijn, namentlijck drie, voor, binnen en achter het Bukowinse Wout, welcke wy van de gront hebben laten opwerpen en met stercke Besettingen voorsien, om de Uytlopen van die van Caminiec te verhinderen en de weg voor sulcke, die na ons Leger sullen komen, te beveyligen, hebben onse Voorttocht vry wat verhindert. Nu konnen Wy aen onse goede Vrunden met blijdtschap bekent maken, dat het gantsche Lant van Moldavien van 't selfs en goetgunstelijck haer ons onderworpen en belooft heeft, hare Wapenen met d'onse tegens den selven Vyant te sullen voegen; weshalven wy Jass met den eersten sullen laten versterckẽ en met een machtige Besettingh voorsien en middelerwijl volgens het gebruyck van dat Volck de Provintie, om goede ordres en Regeerings wille, aen 4 Carmacanen toebetrouwen : Dese sullen over de gemelde Hooft-Stadt Uwe Brieven veylighlijck aen Ons doen bestellen en een wegh tot spoedige Correspondentie besorgen. Wy zijn verseeckert, dat niet alleen het gantsche Koninckrijck van Polen, maer oock dese Landen van Moldavien en Wallachien, welckers Volckeren, met d'Uwe t'samengevoegt, voorheen dat oude en vermaerde Rijck van Dacien uytmaeckten, dubbelde Vrundschap met U Ed. sullen onderhouden en altijdt bewaren. Wy twijffelen niet, of Uwe Provintien sullen nu van de last der Wapenen bevrijt zijn; want den Heer G. Szymoriski, ordinaire Resident van sijn Keyserlijcke Majesteyt aen ons Hof, heeft onlanghs in den vollen en gantschen Raed opentlijck en plechtelijck verklaert, dat de Doorluchte Keyser op onse iterative interpositien aen den voortreffelijcken Generael Scherffembergh ordre gesonden heeft, om Uw Vaderlant op 't spoedigste te verlaten : Wy zijn versekert, dat gantsch Zevenbergen sulcks met danckbaerheyt aen ons erkennen sal; gelijck wy met de grootste blijtschap verstaen hebben, dat het Christelijck Bloet, tot welckers bescherminge wy desen Heyligen Oorlog begonnen hebben, veylig en ongemoeyt sal blyven. Verder wenschen wy U Ed., wel te varen.

Gegeven in ons Leger, den 9 Augusti, 1686.

Sijn Majesteyt ontfing gedurende sijn verblijf te Jas bericht / dat de Hospodar met de voornaemste Bojaren en hare grootste Schatten na den Sultan Nuradijn by Budziack geweken was / vervolgde / om hem op te soeken / den 23 sijn reys na Bessarabien na de kant van den Donau / ontdekte / doe hy de Pruth achter de rug had / den Nuradijn Sultan / de Hospodar / Sarbane Cantacuzene / en een Leger van 20000 Tartaren op een Hoogte / trok met sijn Armee soo na / als hy kon / en socht haer menigmael te vergeefs in een Gevecht te wickelen. Ten laetsten gebiedt / dat de Hof-Marschal Lubomirski met 5000 Man tot het gaende maken der Vyanden langs een enge Passagie na 't Gebergte / daer sy lagen / gesonden wiert: De Tartaren hadden hem naulijcks ontdeckt / of daelden van 't Geberghte / schermutseerden een geruymen tijt en weecken / om de Polen te bedriegen / tot voor-by haer Tenten / maer keerden / doe sy sagen / dat dese van hare Paerden tot het plonderen afgestegen waren / met

haer

haer en de Moldabische gantsche Macht / en 't stont geschapen / dat Lubomirsky noch iemant anders van de sijne dit naverteld gehad soude hebben / ten waer hy sig met de Rivier de Pruth van achteren / een steyle Hooghte ter rechter en een Maras ter slincker Hant had konnen decken en den Coning met de gantsche Ruyterey inwachten : 't Sien afkomen van dese Hulp door de Tartarsche Voorwachten bracht te weeg / dat sy met verlies van 6000 Man / daer onder den Schoon-Soon van den Muradijn en 6 voorname Officiers / en achterlating van 300 Gevangens en een groene Vaen / welcke voor die van den Sultan gehouden wiert / het Velt ruymden. De Coningh van Polen keerde na 't uytvoeren van dese Slag / wijl hy schaersheyt aen Levens-middelen begon te krijgen / na sijn Rijck te rug en gaf aen den Paus van 't geen door hem verricht was door desen Brief kennis :

Copy van een Brief van den Coningh van Polen aen den Paus, geschreven in 't Slot Stry, den 27 October, 1686.

NA mijn behoorlijcke Handt-kus, &c. Zedert drie dagen uyt het Leger alhier weder gekomen zijnde, heb ick aenstonts volgens mijn Kinderlijcke Eerbiet voorgenomen, rekenschap van mijn geeyndighde Oorloghs-tocht, hoewel sonder mijn Volck voor als noch afgedanckt te hebben, aen uw Heyligheyt te geven. Want, nademael ick met deffelfs Vaderlijcke Zegen begonnen heb, soo is het oock nodig, dat het verhael der daden van de Christelijcke Legers tot deselve, als tot de gemeene Bron der Christelijcke Geluckfaligheydt, wederkeere.

Het is wel waer, dat ick niet Zege-pralende wederkome, maer ick roem op de Oorloghs-daden en afwendingh der Vyanden, door de kloecke dapperheyt mijner Soldaten door het midden van duysent rampen en gevaren uytgevoert, dewelcke stof genoegh niet voor een Tocht alleen, maer voor veele Eeuwen, souden konnen verschaffen, en die van haer kant soo geluckigh en voorspoedigh verricht, doch voor my soo hart en swaer uytgevallen zijn, dat het meer, als al te seecker is, dat ick en mijn Vaderlant om een anders wille vast alle kommer en ongemacken moeten lijden.

Want, na dat ick in 't begin van 't Voor-Jaer, naer het afkondigen van mijn Optocht, de Vestingen Bar en Miedzibos, die door de Turcken verlaten waren, gelast hadde, te herstellen en met Manschap te besetten, soo is 't, dat ick, wyl de meeningh van uw Vaderlijcke Heyligheyt my wel bekent was, my eerst naer 't Leger begaf, na dat ick echter drie nieuwe Forten achter mijn rugh aen de Grensen van den Vyandt na behooren laten voorsien ende eenigh Volck op myne Grensen bestelt hadde ; waer na ick de reys aennam en eyndelijck door seer wilde ende onbewoonde Woestijnen tot Jas aenquam. Naer dat ick aldaer met de wanckelende en onseeckere trouw der Christenen eenigen tijdt geworstelt en die Plaets soo veel, als de gelegentheyt het toeliet, versterckt en beset gelaten had, trock ick door Plaetsen, die noch veel woester en onbewoonder

der

der waren, tot dat ick de Tartars eerst, en daer na de Turcken, die met den Seraskier van den Donauw gekomen waren, in het Landt van Budziac voor de Deuren van hare Huysen vond, met welke ik geheele 47 dagen lang gedurig most schermutseren, alsoo sy tot geen Slag wilden komen en het Land gedurig doorstroopten; invoegen ik, deselve niet alle konnende overwinnen, echter de stoutste en voornaemste van haer onder mijn Swaert heb doen bucken en tot tweemael na mijne Clausenburger Overwinningen seer deerlijk geslagen, oock eenige 100 Vaendels in handen gekregen.

En dit is, het gunt wy tegen de Menschen uytgerecht hebben: doch wy mosten veel meer van de Elementen lijden, welcke door geen Menschelijcke Macht konnen werden overwonnen; want in de tijdt van omtrent vier Maenden, die ick in 't Leger was, is'er niet een droppel Water, selfs niet de gewoonelijcke Morgen-dauw, voor ons gevallen. Oock heeft de Aerde, die door sulck een felle hitte byna verbrant was, niet alleen de kleyne Beken, maer ook de grootste Vloeden, als de Dier, Bathny en Bathniec, t'eenemael uytgedrooght; soo dat mijn Leger, door het gebreck van Water afgemat, sigh nootsaeckelijck by de Rivier Pruth most houden ende wy onsen wegh niet naer ons voorgenomen ooghmerck, maer volgens desselfs loop, nemen: want, soo wy rechts of slincks gekeert hadden, souden wy ons 4 of 5 dagen sonder Water hebben moeten behelpen.

Het Vier, een contrarie Element, plaeghde ons van d'andere kant mede niet weynig; want, behalven d'ongewoone hitte, die mijn Volck niet konde verdragen, staken de Tartars het Gras over al in de brandt, het welck het Vyer soo licht vattede, dat het niet te gelooven was, soo ick het niet gesien hadde; want met een eenige Vonck gingh het als Swavel-stocken aen; waer door ons Leger dickwils geen kleyn gevaer liep, ende oock veele van ons in de verbrande Plaetsen, dewelcke beter na Koolen, als na Aerde, geleken, haer mosten nedersetten. Ick dan siende, dat de Vyanden van voornemen waren, met hare Dorpen en Gehuchten, werwaerts ick het gemunt hadde, van gelijcken te doen, soo is 't, dat ick, oordeelende, dat den Oorlog met de Elementen veel slimmer, als met de Vyanden, was, om de behoudenis van mijn Volck, dat t'eenemael moede en afgemat was, met sware kranckheden besocht wiert en groot gebreck aen allerhande Levens-middelen leed, (want wy konnen geene ter Werelt, als geheel uyt Polen, krijgen) sulks met weemoedigheyt mijns herten begon te dencken; en te meer, alsoo sigh geen kleyne blijcken van d'ontrouw der Moldavers en Wallachers opdeden, dewelcke, sonder dat men weet, door wien sy opgemaeckt waren, alle de beloften, waer by sy haer heylighlijck verbonden hadden, t'eenemael vergeten hebbende, maeckten, dat men meer reden had, om haer te schouwen, als heul aen deselve te soecken. Daer-en-boven wiert noch al het Volck, dat aen de overzijde van den Donau woonde, Man voor Man, tegen ons by-een geroepen. Hier by quam noch d'ydele hoop van de diversie, die door de Groot-Hertogen van Moscovien belooft was: want de Crimisse Tartars genooten niet alleen haer gewoonelijcke rust; maer sy waren boven-dien soo veyligh, dat, behalven

halven dat de Tartars van daer gedurigh tegen mijn Leger na Moldavien trocken, noch onlanghs 20000 uyt die Plaetsen quamen, soo als ick byna even Moldavien verliet.

Ick wenschte over sulckx, dat Uw Heyligheyt, na desselfs Vaderlijcke genegentheyt t'mywaerts en tot mijn Vaderlant, sijne gedachten ernstigh hier over wilde laten gaen. Wat woeste Landen, die de Poolen tot noch toe onbekent zijn geweest, heb ick niet doorgereyst! Wat swarigheden en rampen ben ick door Godts genade niet te boven gekomen! Wat ongemacken der Elementen heb ick niet uytgestaen! Ick heb de Turckse en Tartarisse Macht tot in het hart van 't Vyants Lant met sulck een kloeckmoedigheyt te keer gegaen, dat dit alleen tot mijn volkomen Overwinning ontbrack, dat sy t'elckens een algemeene Veltslagh schuwden.

Kon yemant oyt met meerder gevaer, ongemack en schade (gelijck de Edele Keyserlijcke en Venetiaensse Residenten Oog-getuygen daer van zijn) en met minder troost oorlogen, behalven dese eenige, als namentlijck, dat ick een seer bequame gelegentheyt tot het innemen van Offen verschaft hebbe. Want, soo ick dese Vyanden, die ick met mijne Wapens opgehouden hebbe, niet met een vroege Velt-tocht voorgekomen hadde, sy souden seeckerlijck, als soo dickwils door den Opper-Vizir daer toe versocht en op ontboden zijnde, tot hulp van die Stad gekomen zijn; doch sy hebben haer t'elkens by hem verontschuldigt, dat sy gehouden waren, haer eygen Landen te beschermen.

Terwijl ick dan sulck een sware en moeyelijcke Velt-tocht, dewelcke voor de Bontgenooten alleen geluckig uytgevallen is, doch my en mijn Koninckrijck geen ander voordeel, als het gemeene Welvaren der Christenen, aengebracht heeft, aen uw Heyligheyt opoffere, soo twijffel ick niet, of deselve sal volgens sijne Vaderlijcke Voorsichtigheyt wel konnen oordeelen, wat'er voor een anders Welstant te doen staet, wijl de Republijck den last van desen aengevangen Oorlog ten beste van de Bontgenoten alleen draegt; konnende sijn eyge nut daer by niet uytwercken om de redenen, die ick uw Heyligheyt hier bevorens heb voorgedragen; namentlijck, om dat ick den Vyandt door grousame en onbewoonde Wildernissen moet soecken en de Levens-middelen op een heel ongewoone wijse laten aenvoeren; soo dat men seeckerlijck geheel machteloos, moe en afgesloofť is, eer men eens voor den Vyand komt.

De Manhafte Daden en het droevig sneuvelen van so veel doorluchtige Mannen in de Belegering van Offen maecken wijders het veroveren van Caminiec t'eenemael onmogelijck; want mijn geheel Leger kan nauwelijkx soo veel Volks uytmaken, als'er voor Offen gebleven is.

Vermits alle dese swarigheden had ick dan voor my genomen, na dat ick raet met uw Heyligheyt soude hebben gepleegt, mijne gedachten werck te geven en by tijds t'overleggen, hoe men sig verder soo tot ons eygen, als d'algemeene, Welstant in desen Oorlog sal hebben te dragen.

E Y N D E.

REGISTER.

REGISTER.

A.

B.

C.

D.

E.

G.

T.

V.

Y.

Z.

Eynde van 't REGISTER.

